

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί



Περίοδος Β'
Τεύχος 748
Παρασκευή
19 Οκτωβρίου 2001
Δρχ. 1000/ευρώ 2,93

αντί

Σταματήστε τον πόλεμο

- Πακιστάν, Αφγανιστάν, Ταλιμπάν κ.λπ.
- Αλ. Τζιόλας: Το παραλήρημα του καπιταλισμού
- Μ. Καρέλλης: Το ΠΑΣΟΚ της Λίθινης Εποχής
- Στ. Κούλογλου: Περιπέτειες με το TEMPO
- Στ. Καφαντάρης: Το Κτηματολόγιο Λαλιώτη
- Θ. Παπαθανασίου: Θρησκεία και Ιδεολογία
- Μαρδοχαίος Φριζής, ο αγνοημένος
- Ελένη Βακαλό

1108-9822



10 ΧΡΟΝΙΑ (1991-2001)
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

*Εάν δεν αγκαλιάσουμε
το παρελθόν
δεν θα έχουμε μέλλον.*



" ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ "

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 46, 106 78 - ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 38 44 458 - 38 40 524, FAX 33 03 098.



Περίοδος Β' • Έτος 28ο • Τεύχος 748

Παρασκευή 19 Οκτωβρίου 2001

Τιμή τεύχους: 1.000 δρχ./2,93 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 72.32713-72.32.819, Fax: 72.26.107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chrarou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Κωνσταντίνος Νούλας

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Νεφέλη Παπουτσάκη

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασιού 5, Περιστερί

Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 9.000 δρχ./26,41 ευρώ, Ετήσια

18.000 δρχ./52,82 ευρώ, Οργανισμών, Τραπεζών, κλπ.:

70.000 δρχ. Φοιτητική ετήσια: 16.000 δρχ./46,88 ευρώ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 65 ευρώ, Ετήσια: 130 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 55 δολ. ΗΠΑ, ετήσια 110 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 2.000 δρχ./5,86 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 237. 463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Σταματήστε τον πόλεμο	4
• Κώστας Κουφογιώργος: Γελοιογραφία	5
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Οι βομβαρδισμοί συνεχίζονται, ο ανασχηματισμός εκκρεμεί...	6
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ	8
• Μανόλης Καρέλλης: Επιστροφή στη λίθινη εποχή	13
• Στέλιος Κούλογλου: Ο «Tempo»ra, o mores	14
• Στέλιος Καφαντάρης: Υπερβάσεις και υπερβολές	16
• Τάσος Αναστασίου: Γελοιογραφία	17
• Αλέξανδρος Καζαμίας: Θάνατος για τον θάνατο	18
• Πάρης Μπουρλάκης: Αριστερά και πόλεμος	22
• Αλέκος Τζιόλας: Ο «φροϊδισμός» της ιστορίας και το παραλήρημα του καπιταλισμού	24
• Θανάσης Ν. Παπαθανασίου: Θρησκεία και ιδεολογία	27
• Ν. Προϊνός: Αρχίσαν τα ματς	30
• ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Το αινιγματικό Ιράν	31
• Σωτήρης Ντάλης: Το Πακιστάν στο επίκεντρο των εξελίξεων	32
• Πλάμεν Τόντσεφ: Ευθεία αναλογία απομονωτισμού και αντιαμερικανισμού	34
• —: Μαρδοχαίος Φριζής - Ο αγνοημένος ήρωας	36
• Εμμανουήλ Κριαράς: Επιλεγόμενα από τα χρόνια της Κατοχής	40
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	41
• Ισαβέλλα Παπαζήση: Φρανκφούρτη 2001	45
• Άντεια Φραντζή: Ελένη Βακαλό (1921-2001)	46
• Αλέξανδρος. Αργυρίου: Αδέξιος αποχαιρετισμός της Ελένης Βακαλό	47
• Βασίλης Μαζωμένος: Η φανερή τιμωρία του Πολιτισμού	48
• Ειρήνη Μουντράκη: Η δραματολογία των αλόγων	50
• Γρηγόρης Ιωαννίδης: Η Τροία καίγεται	51
• Β. Νεγκοπούλου: 3ο Διεθν. Πανόραμα Ανεξ. Δημιουργών Φιλμ και Βίντεο	52
• Δημήτρης Χαρίτος: 24 ^ο Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας	53
• Δημήτρης Χαρίτος: Σε αναζήτηση του σημείου ισορροπίας	54
• Φαίη Τζανετουλάκου: Τέχνη από το Λονδίνο	55
• Νεφέλη Κονταρίνη: Ιστορίες δύο πόλεων	58
• Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια: Τι είναι (ακόμη) η λογοτεχνία	59
• Π.Α. Σινόπουλος: Τό νέο «Κόκκινο Ίππικό»	60
• Paul Labérenne: Φυσική και φιλοσοφία	62
• ΒΙΒΛΙΟ	64

ΣΤΑΜΑΤΗΣΤΕ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η ΙΣΟΠΕΔΩΣΗ του Αφγανιστάν ολοκληρώνεται και συγχρόνως οι καθημερινοί θάνατοι των αμάχων παρασιωπούνται επιμελώς. [Ας θυμηθούμε τους απίθανους εκείνους εκπροσώπους του ΝΑΤΟ σε Βρυξέλλες και Ουάσινγκτον που όταν μιλούσαν για την Γιουγκοσλαβία, μας εξέθεταν εκείνα τα περί «έξυπνων βομβών» που προκαλούσαν και κάποιες «παράπλευρες ζημίες»· έτσι αποκαλούσαν τα ανθρώπινα θύματα.] Τα καθημερινά θύματα δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για σχολιασμούς. Οι πολίτες που ενδιαφέρονται για τη ζωή δεν αντέχουν άλλες φλύαρες «αναλύσεις». Καθήκον όλων είναι η αντίσταση στον πόλεμο. Ο πόλεμος δεν είναι λύση.

ΣΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΩΡΕΣ του «Πολέμου εναντίον της Τρομοκρατίας» κάποιοι αναφέρθηκαν στον κίνδυνο ανάπτυξης μιας καινούργιας αντιπαράθεσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης και μερικοί θυμήθηκαν τον «πόλεμο των πολιτισμών». Βεβαίως τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά και τόσο σχηματικά.

ΠΡΕΠΕΙ πάντως να σταθούμε σε ένα σημαντικό στοιχείο των διαγραφόμενων εξελίξεων. Είναι ο αναδυόμενος ιδιότυπος φονταμενταλισμός ένθεν κακείθεν. Από τη μια ο Μπιν Λάντεν κηρύσσει «πόλεμο κατά των απίστων» και από την άλλη εμφανίζεται άρρηκτος ο δυτικός, «χριστιανικός» φονταμενταλισμός. Τον τελευταίο θα πρέπει εμείς να ελέγξουμε περισσότερο. Δεν αξίζει τώρα να σταθούμε στις πρώτες, αποφθεγματικές ρήσεις του Σίλβιο Μπερλουσκόνι που απεφάνθη ότι το Ισλάμ είναι συνώνυμο της βαρβαρότητας. Το διόρθωσε μετά ο άνθρωπος αφού του εμηνύθη ότι διέπραξε «γκάφα», αν και αυτός μίλησε με την φωνή της αυθορμησίας του. Πολλοί συμμερίζονται τις απόψεις του αν και προσέχουν περισσότερο τις διατυπώσεις τους.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ στις μουσουλμανικές χώρες της Εγγύς και της Άπω Ανατολής έχουν ξεσηκωθεί με τους αμερικανονατοϊκούς βομβαρδισμούς στο Αφγανιστάν. Ο εκπρόσωπος του υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ, όταν τώρα αναφέρεται στους βομβαρδισμούς του Αφγανιστάν, ομιλεί για «βομβαρδισμούς εναντίον της Αλ-Κάιντα και των Ταλιμπάν». Οι Ινδονήσιοι, οι Πακιστανοί και οι άλλοι Απωανατολίτες δεν κατανοούν τις «λεπτές αποχρώσεις» του αμερικανού εκπροσώπου. Μαθαίνουν ότι στη διπλανή χώρα δολοφονούνται ομόθρησκοί τους με τα τελειότερα όργανα του πολέμου.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ του λαού στο Πακιστάν και την Ινδονησία –για να αναφερθούμε μόνον σε αυτές τις δύο περιπτώσεις– δεν είναι μόνον εναντίον των αμερικανικών βομβαρδισμών. Με αφορμή τους βομβαρδισμούς διαδηλώνουν και εναντίον των κυβερνήσεων των χωρών τους, που είναι αυταρχικές, τυραννικές, διεφθαρμένες. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός τούς συσπειρώνει καθώς ευαγγελίζεται, εκτός από μελλοντικούς παραδείσους, μια δίκαιη και ειρηνική διαβίωση στο παρόν. Αυτή η δίκαιη και ειρηνική διαβίωση, το γνωρίζουν καλά, κι ας μας επιτραπεί να το περιγράψουμε περιφραστικά, δεν μπορεί να κατοχυρωθεί από κυβερνήσεις που εξαρτώνται από τη Δύση – τουλάχιστον όχι όσο ο Τρίτος Κόσμος αποτελεί για τη Δύση την αστείρευτη πηγή άντλησης πρώτων υλών και φτηνού εργατικού δυναμικού που εν πολλοίς εξασφαλίζουν την ευημερία των πολιτών της.

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ που αναδύεται στο άμεσο μέλλον είναι ακριβώς αυτή η σύγκρουση ανάμεσα στην ανεπτυγμένη Δύση και την καθυστερημένη Ανατολή (αλλά και τον Νότο!). Όσοι προβλέπουν σωστά, και είναι πολλοί αυτοί, οφείλουν να αποσαφηνίσουν ότι η Δύση και η Ανατολή έχουν κοινά συστατικά στοιχεία: Την βαρβαρότητα αλλά και τον πολιτισμό. Η δαιμονοποίηση της μιάς ή της άλλης «γεωγραφικής περιοχής» είναι καθαρή ανοησία ή πρόφαση.

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ να επιδιώξουμε με κάθε τρόπο είναι να τερματιστούν οι πολεμικές επιχειρήσεις. Δεν υπάρχουν «έξυπνες βόμβες» καταστροφής. Υπάρχουν ίσως ευφυείς άνθρωποι που θα πρέπει να αντιταχθούν στην ανοησία και τον φανατισμό όπου γης.

αντί

Οι εκδουχρονισται



#10110

Οι βομβαρδισμοί συνεχίζονται, ο ανασχηματισμός εκκρεμεί...

ΣΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ οι βομβαρδισμοί συνεχίζονται. Στις ΗΠΑ, η φοβία από το βακτήριο του άνθρακα, τείνει να προσλάβει διαστάσεις πανικού. Ενώ στην Αθήνα, στα κυβερνητικά γραφεία, η αγωνία για το νέο κυβερνητικό σχήμα έχει παραλύσει τα πάντα!

ΤΟ ΚΥΡΙΟ ερώτημα που απασχολεί, βέβαια, τη διεθνή κοινή γνώμη είναι: Πότε θα τελειώσει αυτός ο πόλεμος, που ξεκίνησε μεν ως απάντηση στο τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου, αλλά κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πού μπορεί να οδηγήσει. Ο γνωστός φιλόσοφος, πολεοδόμος και κοινωνιολόγος Πολ Βιρίλιο, σε μια συνέντευξή του στην *Ουμανιτέ*, καλεί όλους τους έντιμους ανθρώπους ν' αναζητήσουν την ειρήνη. Γιατί διαφορετικά θα εισέλθουμε στην καταχνιά – στη «*Νύχτα και Καταχνιά*»... Οι Αμερικανοί, όμως, δεν επείγονται: Πρέπει να δοκιμάσουν, εν πρώτοις, όλα τα «έξυπνα όπλα» τους. (Ανάμεσα σε αυτά και το AC-130 «*Φάντασμα*» – ένα πραγματικά ιπτάμενο θωρηκτό). Πρέπει, δεύτερο, να ισοπεδώσουν, κυριολεκτικά,

το Αφγανιστάν, έτσι ώστε όταν ο λόγος δοθεί στους κομάντος, να μη θρηνήσουν δικά τους θύματα. (Το ότι, κάθε μέρα που περνά, πεθαίνουν αθώοι, άμαχοι Αφγανοί, αυτό δεν μετρά). Πρέπει, τρίτο, να προετοιμάσουν την επόμενη μέρα – το σχήμα, δηλαδή, που θα διαδεχθεί το σημερινό καθεστώς των Ταλιμπάν.

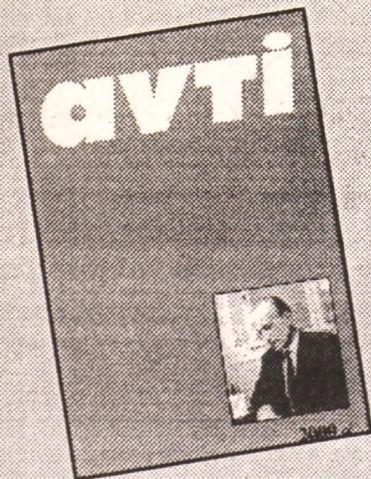
Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΠΑΟΥΕΛ-ΜΟΥΣΑΡΑΦ

ΤΟ ΔΙΑΔΟΧΟ αυτό σχήμα συζητήσαν, όπως είχε ανακοινωθεί, ο Κόλιν Πάουελ, ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, και ο Περβέζ Μουσάραφ, ο δικτάτορας-πρόεδρος του Πακιστάν, κατά την πρόσφατη συνάντησή τους στο Ισλαμαμπάντ. Τι ζήτησε ο Πάουελ από τον Μουσάραφ; Ζήτησε (φυσικά) στήριξη των αμερικανικών πολεμικών επιχειρήσεων και τη «συναντίληψη» του πακιστανού προέδρου στον ανασχηματισμό πολυεθνικής κυβέρνησης στο Αφγανιστάν, όταν θα κοπάσει ο πόλεμος. [«Πολυεθνική», στην προκειμένη περίπτωση, σημαίνει, συμμετοχή του πρώην βασιλιά Ζαχίρ, αξιωματούχων

της «Βόρειας Συμμαχίας», φυλάρχων Αφγανών που ζουν σήμερα στις ΗΠΑ ή στην Ευρώπη, αλλά και «μετριοπαθών Ταλιμπάν», οι οποίοι διαφορίζονται από τον Μπιν Λάντεν και τον μουλά Ομάρ]. Ο Μουσάραφ δεν είχε πρόβλημα ν' αποδεχθεί την πρόταση του Πάουελ. [Ο φόβος του ήταν μήπως «εμπεδώσουν» οι Αμερικανοί κυβέρνηση της «Βόρειας Συμμαχίας», τους «υπουργούς» της οποίας ο Μουσάραφ, για τους δικούς του λόγους, δεν εμπιστεύεται].

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, Πάουελ και Μουσάραφ συμφώνησαν ότι η νέα κυβέρνηση «πρέπει να εκλεγεί από τον αφγανικό λαό», ότι δεν πρέπει να προσφέρει καταφύγιο σε ισλαμιστές τρομοκράτες και ότι θα ήταν ευκαίριο αν τη νέα κυβέρνηση αποδέχονταν οι κυβερνήσεις των γειτονικών χωρών. ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κουβεντολόι αυτό για το πολιτικό μέλλον του Αφγανιστάν, να προϊδεάζει, άραγε, ότι το τέλος του πολέμου δεν απέχει πολύ πια και ότι η σύλληψη ή ο θάνατος του Μπιν Λάντεν, το τέλος της σημερινής κυβέρνησης των Ταλιμπάν

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (2000)



Α' εξάμηνο 2000

Είναι έτοιμοι και διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού
(Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21)

δύο ακόμα τόμοι του ANTI που συμπεριλαμβάνουν τα τεύχη

703 έως και 716 (ο 52ος)

και 717 έως και 728 (ο 53ος).

Θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών

Στους τόμους του περιοδικού ANTI

αποτυπώνεται η σύγχρονη ιστορία μας.



Β' εξάμηνο 2000



επίκεινται; Ορισμένοι αναλυτές θέλουν να το πιστεύουν, καθώς διάφορες πληροφορίες μιλούν για «ρήγμα» στις σχέσεις των Ταλιμπάν με τους άραβες «φιλοξενούμενους». Πάντως, το μόνο βέβαιο, μέχρι στιγμής, είναι ότι η Κανταχάρ, το κέντρο διοίκησης του ηγέτη των Ταλιμπάν μουλά Ομάρ και των ανθρώπων του Μπιν Λάντεν, βομβαρδίζεται μέρα και νύχτα, μαζί, βέβαια, με νοσοκομεία, τζαμιά, σπίτια, κέντρα διανομής τροφίμων του ΟΗΕ, με δεκάδες ή εκατοντάδες, κάθε φορά, αθώα θύματα.

ΕΧΘΡΟΣ: Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΑΚΑ

ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ, από πουθενά δεν προκύπτει ότι τα κρούσματα μολύνσεων από το βακτήριο του άνθρακα –ως αφετηρία ενός επερχόμενου βιολογικού πολέμου– αποτελούν μέρος μιας σχεδιασμένης τρομοκρατικής επιχείρησης. Όμως η φοβία γεννά, κατά κανόνα, τον πανικό. Και είναι γνωστό ότι, μετά το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου, οι αντιδράσεις του μέσου αμερικανού πολίτη δεν είναι πια οι ίδιες. Σε σημείο ώστε –για να μεταφέρουμε μια διατύπωση του Χρ. Στουρνάρα, γενικού διευθυντή του Ινστιτούτου «Παστέρ»– «το πρόβλημα να μην είναι –κατά βά-

ση– βιολογικό, αλλά ψυχολογικό».

ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ Πληροφοριών των ΗΠΑ πιστεύουν ότι οι τρομοκράτες της Αλ-Κάιντα έχουν προμηθευθεί ιούς που προκαλούν θανατηφόρες ασθένειες από το Ιράκ, τη Β. Κορέα και, εν μέρει, από τη Ρωσία. Όμως στοιχεία δεν διαθέτουν. Και, φυσικά, ενοχλούνται κάθε φορά που οι υποψίες τους διαλύονται από άθλιους φαρσέρ που παίζουν με την αγωνία του κόσμου. Πάντως, ορθότατα οι διάφορες κυβερνήσεις (ακόμα και η ελληνική) ετοιμάζονται για την αντιμετώπιση τυχόν κρουσμάτων άνθρακα.

Ο ΑΝΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ «ΕΠΕΡΧΕΤΑΙ»...

ΑΠΟ ΤΗΝ επομένη του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ, οι προβλέψεις για το ποιοι υπουργοί μένουν, ποιοι φεύγουν, ποιοι οι «εισηγμένοι» (οι μέλλοντες να υπουργοποιηθούν...) παίρνουν και δίνουν. Και ο πρωθυπουργός; Ο πρωθυπουργός –γράφουν και ξαναγράφουν όσοι το παίζουν γνώστες των σκέψεων και προθέσεων του– δεν πρόκειται ν' ακούσει ή να συμβουλευθεί κανένα: «Ο Σημίτης θα κάνει την κυβέρνηση που νομίζει και όχι αυτήν που διαβάζει στις εφημερίδες». Σωστά. Κλείνοντας τις εργασίες του βου συνεδρίου, ο Κ. Σημί-

της άφησε να εννοηθεί ότι το σύνθημα «Όλοι μαζί» δεν σημαίνει ότι είναι διατεθειμένος να μοιρασθεί την πρωθυπουργία ή την προεδρία του κόμματος με άλλους, όποιοι και αν είναι οι «άλλοι» αυτοί. Γι' αυτό, άλλωστε, ζήτησε «ισχυρή, ξεκάθαρη εντολή». [Την «εν λευκώ εντολή» δεν την ζήτησε, γιατί δεν την χρειαζόταν...]. Κατ' επέκταση: «Κάνω ανασχηματισμό», δεν σημαίνει ότι συμβουλευόμαι ή ανταλλάσσω απόψεις με άλλους – όποιοι και αν είναι οι «άλλοι» αυτοί... Καταλάβατε; Ίσως ναι, ίσως όχι.

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, στο συνέδριο (σε στυλ «συνεδρίων» Τσαουσέσκου – ο χαρακτηρισμός δεν είναι δικός μας...) φυσικά δεν συζητήθηκε κανένα πρόβλημα, και, φυσικά, είχε τελειώσει, προτού καν αρχίσει. Όλα είχαν τακτοποιηθεί εκ των προτέρων, με την επιβολή –εκ των άνω– της κυβερνητικής γραμμής, σε όλα τα επίμαχα θέματα. Όσο για την εκλογή της «νέας» Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ, είναι ενδεικτικό (το σημείωσαν ήδη αρκετοί αναλυτές...) ότι, από τα 180 μέλη της, μόνον 14 είναι νέα μέλη της και από αυτά τα τρία υπουργοί ή υφυπουργοί: Ο υπουργός Παιδείας Π. Ευθυμίου και οι υφυπουργοί Μ. Αποστολάκη και Κ. Καϊσερλής.

ΕΙΠΑΤΕ τίποτε και περί νέων συνθημάτων; Αν εξαιρέσει κανείς τα παραδοσιακά: «Το ΠΑΣΟΚ είναι εδώ / ενωμένο δυνατό» ή το προσωπαγές «Είσαι και θα είσαι ο πρωθυπουργός» (λες και το ίδιο το συνέδριο αμφισβητούσε τον πρόεδρο-πρωθυπουργό του...) όλα τα άλλα («λαλιώτειας έμπνευσης πασοκικά καλιαρντά» – κατά τον χαρακτηρισμό του συναδέλφου Νίκου Φίλη) ήταν πραγματικά ακατάληπτα. Τι «διαμηνούσαν», άραγε, συνθήματα όπως: «Το ΠΑΣΟΚ της Ελλάδας, η Ελλάδα του ΠΑΣΟΚ, το ΠΑΣΟΚ του μέλλοντός μας ή η Ελλάδα του μέλλοντός μας»;

ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ γεγονός ότι ο πρωθυπουργός κάπου θυμήθηκε και τον μακαρίτη Κάρολο Μαρξ! Γιατί όχι – κάνει καλό. Αλλά καλό κάνει και η αρχαιοελληνική κληρονομιά. Και ένας μακρινός πρόγονος επιμένει να μας θυμίζει ότι «Μεταξύ χειλέων και κύλικος, πολλά πέλει».

ANTHNΩP

ΟΣΟΙ ΓΙΝΟΥΝ ΠΡΩ- ΘΥΠΟΥΡΓΟΙ

Το προσέξατε; ο κ. Σημίτης, θριαμβευτής πια, χρησιμοποιεί με άνεση το πρώτο ενικό πρόσωπο. Π.χ. «όταν σας έβαλα στην ΟΝΕ». Τουτέστιν το ΠΑΣΟΚ ενόψει του Γ' κοινοτικού πακέτου ξεπέρασε όλες τις αντιθέσεις του και χωρίς πλέον Ακή-σματα θα επιδοθεί στην περαιτέρω νομή της εξουσίας. Αυτά τα ξέραμε, τα φανταζόμασταν. Αυτό που δεν φανταζόμασταν είναι η απόλυτη υποταγή των εθνικών προτεραιοτήτων στις μικροκομματικές σκοπιμότητες. Ή η παντελής έλλειψη πολιτικών προτάσεων. Λ.χ. ο κύριος Πάγκαλος πρόσφατα στο ΜΕΓΑ περιέγραφε γλαφυρά την ανικανότητα του Γιωργάκη κι ότι σε ενδεχόμενη πρωθυπουργοποίησή του, ο ίδιος θ' αποχωρήσει απ' το ΠΑΣΟΚ. Αναρωτιέμαι, δεν ανησυχεί τάχα που ο ΥΠ.ΕΞ διαχειρίζεται λεπτά και κρίσιμα θέματα εξωτερικής πολιτικής; Πότε, αλήθεια, λέει αλήθεια και πότε ψέματα ο πρώην και –κατά πάσα βεβαιότητα– μελλοντικός υπουργός; Πόσο πιστεύουν ότι μπορούν να μας «απεργάζονται» ένιοι του κυβερνητικού μπλοκ; Μ.Σ.

ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΤΑ ΤΗΣ ... ΞΕΝΟΚΡΑΤΙΑΣ

Όσα ακολουθούν θα έπρεπε κανονικά να αποτελούν ύλη/αναφορά προς τη Διοίκηση των ΕΛΤΑ. Όμως η πείρα μάς έχει διδάξει, τώρα και 28 χρόνια που έχουμε «πάρε-δώσε» με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία, ότι πρόκειται για μια από πάντοτε κακοδιοικούμενη δημόσια επιχείρηση, η οποία καταναλίσκει μεγάλη προσπάθεια να καλύπτει τους υπαλλήλους της αδιακρίτως βαθμού και θέσεως. Και η οποία γενικώς κωφεύει. Προς άλλους –άραγε ποιούς;– λοιπόν απευθύνεται το σημείωμα αν καταδεχτούν να το διαβάσουν.

Βεβαίως έχει πρόσφατα εντατικοποιηθεί η συστηματική αποδιοργάνωση των ταχυδρομείων –αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται από τους εκσυγχρονιστές πριν από την

ιδιωτικοποίηση/ξεπούλημα οποιουδήποτε δημόσιου οργανισμού– προκειμένου να περάσουν και τα ΕΛΤΑ στον κ. Χρήστο Λαμπράκη, όπως έχει άλλωστε γραφεί.

Σήμερα θέλουμε να καταγγείλουμε μόνον δυο μικρά περιστατικά τα οποία καταδεικνύουν την πλήρη παραλυσία των ταχυδρομείων:

1. Σε ταχυδρομικό γραφείο, υπάλληλος –και θα το θεωρεί απολύτως φυσικό– διανέμει στους συναλλασσόμενους με τα ταχυδρομεία, διαφημιστικά φυλλάδια της Barclays.

2. Επεστράφη στις 17/10 στα γραφεία μας τεύχος που είχε ταχυδρομηθεί στις 26/7 για συνδρομητή μας στην **FYROM** (έτσι σημειώναμε όπως επιτάσσουν οι κανόνες) μέσω **Ουκρανίας!** Καλά, δεν υπάρχει κάποιος να προσέχει πού θα

πάει η αλληλογραφία αλλά ούτε για να ελέγχει τα πολυταξιδεμένα επιστρεφόμενα; Εμείς πάντως δεν θα μείνουμε εδώ. Θα επανέλθουμε.

Υ.Γ. Όσο για την αναφορά στον τίτλο του σχολίου περί «ξενοκρατίας», δεν είναι τυχαία. Το 1982, ένας νεοφώτιστος Πασόκος, υπάλληλος των ταχυδρομείων, μας είχε δώσει την ακόλουθη απίθανη εξήγηση γιατί τα ελληνικά ταχυδρομεία υπολειποντο:

«Μα τί θέλετε; Αγνοείτε ότι τα ταχυδρομεία μας ιδρύθηκαν από τους Βαυαρούς; (σ.σ. ούτε αυτό είναι σωστό). Η ξενοκρατία, η ξενοκρατία μάς τα έχει κληροδοτήσει όλα αυτά. Αυτή φταίει για όλα»...

Και μεις που νομίζαμε ότι είχε αρχίσει ο εκσυγχρονισμός; Ο οποίος έκτοτε προχωρά ακάθεκτος! Α.

ΑΧ ΜΑΡΙΑ!

Αναταραχές στο Συνασπισμό προκάλεσαν οι παρεμβάσεις της κ. Μαρίας Δαμανάκη για τη συμμετοχή του κόμματος σε διαδηλώσεις εναντίον του πολέμου, αν πιστέψουμε αναφορές των ΜΜΕ.

Η περίπτωση της κ. Δαμανάκη –αλλά και εκείνη ένιων τινών όπως λ.χ. ο κ. Π. Κουνάλακης– θα πρέπει να καταγραφεί στην κατηγορία των ιδιαζόντως επίμονων ανθρώπων που «ευρισκόμενοι εκτός της Εκκλησίας δημηγορούν ως οι αυθεντικώς ερμηνεύοντες το Ευαγγέλιον». Είναι από καιρό παρατηρημένες οι εμμονές της κ. Δαμανάκη να αντιπολιτεύεται το κόμμα του οποίου είναι βουλευτής, τον Συνασπισμό. Με όλα τούτα όμως η περίπτωση της έχει περιέλθει, δυστυχώς γι' αυτήν, στην αρμοδιότητα των γελοιογράφων. Εκεί οδηγούν οι ασύνετες επιλογές και οι άμετρες φιλοδοξίες.

Εμείς θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε στην κ. Δαμανάκη ότι η αναφορά της στους «πρόσφατους συμμάχους του ΣΥΝ» ήταν

τουλάχιστον απρεπής. Γιατί αυτοί οι «πρόσφατοι σύμμαχοι του ΣΥΝ» πέραν των όποιων ιδεολογικών διαφορών και αν έχει κανείς μαζί τους, είναι αγωνιστές απλοί και έντιμοι –αναφέρομαι συγκεκριμένα στον Μήτσο Κωστόπουλο– που την κρίσιμη ώρα, όταν διαφώνησαν με το κόμμα τους, απεχώρησαν αρνούμενοι και τη βουλευτική τους αντιμισθία.

Η κ. Δαμανάκη δεν μπορεί με τόση άνεση να δίνει «μαθήματα ορθού λόγου» στην Αριστερά. Να της θυμίσουμε πως όταν ο κ. Σαμαράς και οι περί αυτόν πυροδοτούσαν τη μάχη με το όνομα της Μακεδονίας, εκείνη διαδύλανε στις εκδηλώσεις που οργανώθηκαν τότε «για το όνομα». Ευτυχώς για τον Συνασπισμό, ο Λεωνίδας Κύρκος φάνηκε περισσότερο σώφρων και δεν έπαιξε στο εθνικιστικό παιχνίδι με το οποίο συντονίστηκε η κ. Δαμανάκη. Πάντοτε αισθανόταν άραγε η κ. βουλευτής ότι έπρεπε να διαφοροποιείται από την Αριστερά; Χ.Ν.

ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΣ ΜΑΛΕΣΙΟΣ!

Η παιδεία και η ευφράδεια στο ΠΑΣΟΚ είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Πίσω από τον καθένα τους μοιάζει να παραφυλάει το παράδειγμα και το στιλ του Αλιώτη. Του ευφραδέστερου και πλέον πεπαιδευμένου του είδους.

Να τι αλιεύσαμε από την τηλεόραση ενώ μιλούσε για τα παρατράγουδα του συνεδρίου και την νοθεία περί τα νέα στελέχη: «Ζητώ αυτοσυγκράτηση –δήλωσε ο ανήρ– και σας θυμίζω το διαφημιστικό του **αείμνηστου** Μητρόπουλου σχετικά με τα λάστιχα **Pirelli**:

*Μην είμαστε εριστικοί
δεν έχουμε οφέλη
ας είμαστε ελαστικοί
ως λάστιχα **Πιρέλι!**».*

Αυτά είπε ο αείμνηστος Μαλέσιος όχι για να κάνει μαύρο χιούμορ αλλά προφανώς από άγνοια της ορθής σημασίας της λέξης. Ψύλλοι στ' άχυρα, θα μου πείτε. Εν πάση περιπτώσει φίλε Κώστα Μητρόπουλε, υγίαινε και συγχώρα τους!

Αρ. Μπρούκης

ΤΟ ΝΕΟ ΠΑΣΟΚ!

Το νέο Πασόκ είναι το παλιό Πασόκ που αντιγράφει το πρώτο Πασόκ ώστε να μην θυμίζει το Πασόκ του 1989 αλλά και να εκφράζει –έστω για τους τύπους– την διακήρυξη της 3ης Σεπτέμβρη και άρα να διαφοροποιείται από το εκσυγχρονιστικό Πασόκ, το οποίο μπορεί μεν να είναι στην κυβέρνηση, αλλά επειδή δεν τα πηγαίνει και πολύ καλά, είναι σκόπιμο να προβάλει το ανδρείκό Πασόκ, γνωστού όντος ότι το σημαντικό Πασόκ περνάει κρίση, έστω κι αν στο πρόσφατο συνέδριο κυριάρχησαν τα ενωτικά συνθήματα, μ' άλλα λόγια οι συνέδριοι προκειμένου να χαράξουν νέα πορεία ευθυγραμμίστηκαν πλήρως με την παλιά πορεία του παλαιού

Πασόκ.

Τι σημαίνουν όλα αυτά; Ποια είναι η συνισταμένη τους; Ένα και μοναδικό: *Κώστας Λαλιώτης!* Ο υπερυπουργός που είναι και γενικός γραμματέας υπήρξε ανέκαθεν ο μυστικοσύμβουλος του όποιου πρωθυπουργού –λέγε με Αντρέα, λέγε με Κώστα– και ο αόρατος μοχλός της εξουσίας, η αναπλάιωση της κάθε καινούριας κάλπης. Ο Λαλιώτης εγκαινιάζει λοιπόν νέα-παλαιά επιθετική πολιτική ξεθάβοντας παλιές ιστορίες, επιστρατεύοντας λάσπη ως ιδεολόγια και ιδεολογία ως λάσπη για να βάλει οριστικά την Δεξιά στο χρονοντούλαπο. Αυτό όμως δεν είναι πολιτική, ούτε ό,τι χρειάζεται ο

τόπος σήμερα. Η κόντρα Λαλιώτη-Μητσοτάκη μπορεί να συσπειρώνει τους πασόκους αλλά ουδόλως όμως ενδιαφέρει εμάς τους υπόλοιπους. Πόσο μάλλον που ο κ. Λαλιώτης θά 'πρεπε ν' απαντήσει πρώτα απ' όλα για το Εθνικό Κτηματολόγιο, το οποίο ουσιαστικά θέτει υπό την επιτροπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον όποιο διάδοχό του. Δεν είναι και μικρό πράγμα να σε κατηγορούν για υπεξαίρεση κοινοτικών κονδυλίων!

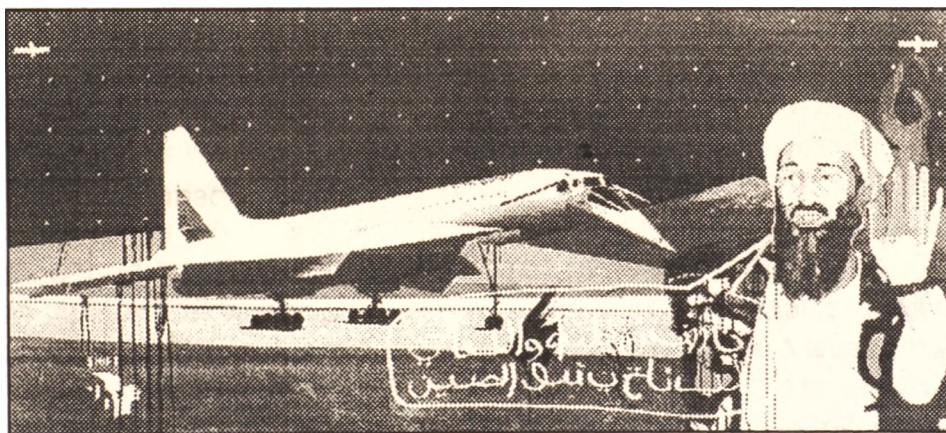
Εκτός κι αν το νέο Πασόκ δεν θέλει να διαφοροποιηθεί καθόλου από το παλιό (το παλιοπασόκ δηλαδή) οπότε το μέλλον του είναι ήδη το παρελθόν μας.

Σία Τσαχπινόγλου

OSAMA ART!

Σύμπτωση; Εκ των υστέρων σκηνοθεσία; Προφητεία; Είναι πάντως πολύ χαρακτηριστικό ότι τουλάχιστον τρεις εικαστικές εκδηλώσεις που γνωρίζω, είχαν ως θέμα ή εύρημα τον πασίγνωστο πια Οσάμα Μπιν Λάντεν πριν την μοιραία 11η Σεπτεμβρίου. Πρώτα απ' όλα η πολύ πονηρή Biennale των Τιράνων η οποία είχε κυκλοφορήσει από τον Αύγουστο πρόσκληση-πρόκληση της εκδήλωσης με κυρίαρχη τη μορφή του άραβα καταζητούμενου ως σύμβολο της ανατρεπτικής ιδεολογίας (της Biennale).

Έπειτα ήρθε ο νεαρός Θεοδόσης Μιχαήλ (1978), απόφοιτος της Σχολής Καλών Τεχνών Θεσσαλονίκης ο οποίος εκθέτει αυτό τον καιρό τους αφισοειδείς, γραφιστικούς πίνακές του στην γκαλερί Steven Makris στου Ψυρρή. Ο πίνακας του Osama φτιάχτηκε το 2000, δηλαδή πριν από ένα χρόνο και περισσότερο, δείγμα προφανώς του ενστίκτου αλλά και της ανησυχίας ενός νέου καλλιτέχνη ο οποίος έχει αυτό,



Theo Michael (1978), *Osama*, 90x200 εκ., σπρέι με ακρυλικά, 2000.

δηλαδή το ένστικτό του, ως όπλο απέναντι στις περισπούδαστες αλλά και ηλίθια κενές αναλύσεις πολλών ειδημόνων. Τον πίνακα αυτόν ετοίμαζε και ως πρόσκληση για την έκθεσή του αλλά μετά τα γεγονότα των δίδυμων πύργων η ιδέα εγκαταλείφθηκε στο τυπογραφείο ως προβοκατόρικη.

Τέλος, ο ταλαντούχος Νίκος Χαραλαμπίδης εκθέτει μια edition του στην γκαλερί Καππάτος με τίτλο: *Hypermanhattanism*. Πρόκειται για μίαν ιδέα που δουλεύει από τον περασμένο Μάρτιο ο καλλιτέχνης και η οποία προέκυψε όταν προσκλήθηκε το 2000 ως visiting artist στη Ν. Υόρκη. Εκεί τον εντυπωσίασε αυτή η πό-

λη-μηχανή που ουδέποτε σταματάει αλλά που η εικόνα της μεταβάλλεται καθημερινά καθώς συνεχώς γκρεμίζεται και χτίζεται. Ο Χαραλαμπίδης πρότεινε την υποθετική, εικαστική ισοπέδωση του Μανχάταν για να προκύψει μια νέα μητρόπολη, έργο των καλλιτεχνών και των ομάδων ποιητικής δράσης; δηλαδή το *Hypermanhattanism*!

Τώρα, μην περιμένετε περισσότερες αναλύσεις του φαινομένου. Απλώς μην ξεχνάτε ότι η τέχνη διαθέτει μια ματιά πολύ πιο διεισδυτική όσον αφορά στην ιστορία και την ενέργειά της από οποιονδήποτε τηλεοπτικό γραφειοκράτη.

NEON ERGON

Τελείωσε τις παραστάσεις και ο θίασος ποικιλιών του ΠΑΣΟΚ. Τώρα οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες, με τα αυθαίρετα στη Σαντορίνη, τις βίλες στην Κηφισιά και τα Άουντι, πρώην καταμετρητές της ΔΕΗ και πρώην μυστακοφόροι, θα πάρουν τα υπουργεία τους, θα βρίσουν κανένα εισαγγελέα, κανένα αριστερό, κανένα δεξιό και θα συνεχίσουν απτόητοι. Αυτά.

Α.Δ.

ΕΙΝΑΙ ΠΙΟ ΜΕΓΑΛΟΣ

Τι δουλειά μάς άναψε κι αυτός ο Vangelis! Θυμάστε το υπερθέαμα που έστησε στις Στήλες του Διός, το οποίο μεταδόθηκε ως τα άστρα... Πολλοί διαμαρτυρήθηκαν τότε. Μαζί τους και ο Μίκης. *Μα τί σπατάλες είναι αυτές!* Ε, λοιπόν, όπως πληροφορούμαστε, ήρθε και του Μίκη η σειρά. Αφού είναι και σημαντικότερος συνθέτης από τον Vangelis, θα έπρεπε να αμειφθεί κι αυτός αναλόγως. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα έχει λεφτά, ως γνωστόν. Και εξευρέθηκαν κάτι τρις...

ΦΟΒΙΣΜΕΝΑ ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Την Δευτέρα 9/10 ο Συνασπισμός συμμετείχε σε αντιπολεμική συγκέντρωση που εξελίχθηκε σε διαδήλωση μέχρι την αμερικανική πρεσβεία. Την επομένη, η *Αυγή* δημοσίευε στην πρώτη σελίδα κάτω αριστερά μια φωτογραφία και στην τελευταία αφιέρωσε ένα μικρό πληροφοριακό σχόλιο. Καλά, ανεξάρτητη εφημερίδα της Αριστεράς είναι η *Αυγή*, αλλά τόσο πολύ ανεξάρτητη;

Ω

ΑΡΑΦΑΤ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ

Το συνέδριο του ΠΑΣΟΚ αποφασίστηκε –«εκβιαστικά» είχαν πει κάποιοι σύντροφοι– μετά την αναταραχή για για το ασφαλιστικό. Άλλα πολλά μεσολάβησαν στο μεταξύ – η ζωή βλέπετε δεν προγραμματίζεται σύμφωνα με τα σχέδια των πολιτικών: έγινε το πατατράκ με την Νέα Υόρκη και τον πόλεμο, και νάσου και ο Αραφάτ στην Αθήνα με την ελπίδα να προχωρήσει την υπόθεση του Παλαιστινιακού. Και νά δόξα το συνέδριο! Δικαίως όμως αναρωτήθηκαν οι Αγγ. Τσέκερης και Γ. Κυρίτης στις «Κακοήθειες» (Αυγή, 14 Οκτωβρίου): «Μήπως θα ερχόταν ο Αραφάτ σε συνέδριο για το ασφαλιστικό;»

ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΩΝ

Πληροφορηθήκαμε τα ονόματα –και με φωτογραφίες– των τρομοκρατών που ιχνηλάτησαν τα σαίνια της CIA και του FBI. Όλα ήταν ονόματα είτε Αράβων είτε άλλων ατόμων από μουσουλμανικές πάντως χώρες. Μπορεί να είναι κι έτσι. Οι μόνοι τρομοκράτες στην υφήλιο είναι είτε Άραβες είτε άλλοι Μουσουλμάνοι. Καλά, δεν σκέφτηκαν ναβάλουν και κανέναν Χριστιανό ανάμεσά τους για να μην είναι τόσο μονόχρωμη η επικήρυξη!

ΣΤΟ ΣΑΛΟΝΙ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ

Σαλόνι, στη δημοσιογραφική αργκό, ονομάζουμε δυο αντικριστές σελίδες. Όσα γράφονται στις σελίδες που ακολουθούν αφορούν στο «σαλόνι» της Καθημερινής της Κυριακής της 7.10.2001 στις σελίδες 12 και 13 και ειδικά στα άρθρα των κ. Χρ. Γιανναρά, Γιώργου Κουμάντου και Αθανασίου Έλλης. Αληθινά, χωρίς καμιά προκλητική διάθεση, αντιπαρέρχομαι το άρθρο του κ. Γιανναρά ο οποίος φροντίζει να συστήσει στην «κατεστημένη Αριστερά» να διαβάσει ένα βιβλίο που πρόσφατα κυκλοφόρησε και στη χώρα μας. Αναφέρομαι στο άρθρο του αποκλειστικά γιατί αυτό συμμετέχει στη συζήτηση του «σαλονιού» με τους πολεμικούς του τόνους εναντίον της αριστεράς. Στα άλλα δύο κείμενα δεν συναντούμε βεβαίως χαρακτηρισμούς του είδους που υιοθετεί εν έτει 2001 ο πολύ γνωστός κ. Γιανναράς· όπως λ.χ.: «Ο αριστερός λόγος είναι μόνο κενή ρητορεία, μόδα, καιροσκοπισμός, πρόσχημα ιδιοτέλειας» κ.λπ, κ.λπ.

Τα άρθρα αυτά «συσκευάζονται εις μίαν συσκευασίαν» γιατί κατά την γνώμη μου χρωματίζουν τη σοβαρή ημερησία εφημερίδα με εκείνες τις αποχρώσεις που πραγματικά όλοι θα επιθυμούσαμε να αποβληθούν στις μέρες μας. Δεν θα μείνω αναλυτικά ούτε στο άρθρο του κ. Αθανασίου Έλλης που έχει τίτλο «Ο αντιαμερικανισμός και η απομόνωση της Ελλάδας». Δεν θέλω να αναφερθώ στον κ. Έλλη με εμπειρίες σχετικά με τις «σκοτεινές θεωρίες όπου πίσω από τα πάντα κρύβονται οι ΗΠΑ και η CIA», γιατί τότε και ο ίδιος ελπίζω, ως άνθρωπος καλής θέλησης, θα παραδεχόταν ότι οι θεωρίες αυτές δεν είναι και τόσο «σκοτεινές».

Δεν πιστεύω ότι η εξήγηση που επιχειρεί ο κ. Γ. Κουμάντος στη διπλανή ακριβώς θέση είναι πειστική, ότι δηλαδή η ελληνική Δεξιά νιώθει «προδομένη» από τις ΗΠΑ επειδή οι τελευταίες εκάλυψαν επί μια εικοσαετία το ΠΑΣΟΚ. Θα επιμείνω μόνο στο σημείο που αναφέρεται στη σοβαρή εμπλοκή των ΗΠΑ στην εγκαθίδρυση της δικτατορίας στην Ελλάδα και την ανάμιξή τους στην τουρκική εισβολή και κατοχή της Κύπρου. Ο κ. Κουμάντος περνά το στοιχείο αυτό με πολύ ελαφρότητα στην καταληκτική φράση «οι αντιαμερικανικές κορώνες και οι αντιαμερικανικοί ψίθυροι, από όπου κι αν προέρχονται, θα είχαν απλώς μία διασκεδαστική γραφικότητα». Όμως και ο ένας και ο άλλος παρέλειψαν (γιατί;) να αναφερθούν σε ένα στοιχείο που είναι μονίμως παρόν στη συνείδηση κάθε Έλληνα: Δεξιού, κεντρώου ή αριστερού. Στο ότι δηλαδή ο «αμερικανικός παράγων» μένει μονίμως προσκολλημένος στις δικές του προτεραιότητες και όχι βεβαίως στις αρχές της δημοκρατίας ή της διεθνούς τάξης. Ή μάλλον μένει προσκολλημένος στις αρχές της δημοκρατίας και της διεθνούς τάξης όπως αυτός εννοεί τις συγκεκριμένες αρχές, δηλαδή ως συμπράττουσες αποκλειστικά

με τα αμερικανικά συμφέροντα. (Και δεν θέλω διόλου να ορίσω τώρα τί εννοώ «αμερικανικά συμφέροντα»). Ξέχασαν οι αρθρογράφοι να αναφερθούν στην επίμονη διπλωματική στήριξη που παρέχουν οι ΗΠΑ στην Τουρκία στα θέματα του Αιγαίου και της Κύπρου. Και η διπλωματική αυτή στήριξη γίνεται μόνον και αποκλειστικά για τις εξισορροπήσεις των αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή. Δεν έχει καμιά σχέση με φιλο-τουρκικά ή φιλο-ελληνικά αισθήματα. Αυτή τη συμπεριφορά των ΗΠΑ την παρατηρεί καθημερινά ο απλός Έλληνας πολίτης δεξιός, κεντρώος ή αριστερός και δεν πιστεύω ότι ο «ελληνικός αντιαμερικανισμός» έχει να κάνει με δεξιά ή αριστερή πολιτική τοποθέτηση.

Ο κ. Γ. Κουμάντος κάνει πιστεύω μέγα λάθος όταν δεν κατανοεί (ή δεν καταγράφει) αυτό το στοιχείο. Εγώ εάν ήμουν δεξιός –που δεν είμαι– θα ένιωθα προσβεβλημένος με τις «ερμηνείες» του «αντιαμερικανισμού της Δεξιάς» που ο κ. Κουμάντος δίδει: Ότι δηλαδή ο οπαδός της ελληνικής δεξιάς έχει αντι-αμερικανικά αισθήματα σήμερα είτε επειδή οι ΗΠΑ στηρίζουν το ΠΑΣΟΚ επί μια εικοσαετία είτε γιατί είναι προσκολλημένος στα βυζαντινά μεγαλεία και τις θεωρίες περί ελληνορθοδοξίας. (Για το τελευταίο θα έπρεπε να λάβει μίαν απάντηση από τον κ. Γιανναρά λ.χ.).

Θα περίμενα τουλάχιστον από ανθρώπους σαν τον κ. Κουμάντο να αντιμετωπίζουν με περισσότερη σοβαρότητα τα προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής ιδιομορφίας και να μην επιμένουν σε σχήματα που προκαλούν τέτοιες στρεβλώσεις ή άλλες που αναφέρονται στον «αντιαμερικανισμό των ορφανών του Στάλιν». Έλεος!

Χ. Ν.

ΝΕΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Ήταν αποκαλυπτική η προεμέρα του παλιού γνωστού μας κ. Ευαγγελάτου στο νέο του πόστο του διευθυντή-παρουσιαστή των ειδήσεων του TEMPO. Την περασμένη Τρίτη λοιπόν ακούστε πια ήταν τα πρώτα, εθνικής εμβέλειας θέματα του απίστευτου Νίκου: Βάνα Μπάρμπα-ξυλοδαρμός, Ροζ σκάνδαλο-ηθοποιός (είκοσι λεπτά), Μαιρή του Big Brother (σεξυ φωτογραφίες), Αφγανικό (απευθείας μετάδοση από την αίθουσα συντακτών!)· και αιφνιδίως ο Νίκος εδήλωσε: Ας μιλήσουμε τώρα για Τεχνη! και έδειξε την κόντρα της Βανδή με την δισκογραφική της εταιρεία (ή κάτι τέτοιο). Άξιος ο μισθός του λοιπόν κι άξια η αισθητική της νέας τηλεόρασης που ευαγγελίζονται οι διάφοροι παλιοευαγγελάτοι...

Μ.Σ.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ: ΟΡΑΤΟΤΗΣ ΜΗΔΕΝ

Υπό την κηδεμονία της AXON Airlines του κ. Θωμά Λιακουνάκου φαίνεται ότι έχει τεθεί η Ολυμπιακή Αεροπορία, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν δημοσιευθεί στην *Καθημερινή* (14/10) και στο ρεπορτάζ της Αριστεάς Μπουγάτσου και ενώ δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί ο κύκλος των επαφών με την κυβέρνηση για την πώλησή της, η AXON έχει καταφέρει να επιβάλει τις δικές της απαιτήσεις που υπογορεύονται από τα δικά της συμφέροντα. Τυπικά σύμφωνα με τις έως τώρα επίσημες διαβεβαιώσεις μέσα σ' αυτήν την εβδομάδα επρόκειτο να ολοκληρώσει η κυβέρνηση τον δεύτερο γύρο των διαπραγματεύσεων με την AXON. Και οι αποδείξεις ότι η Ο.Α. τελεί πλέον υπό τον έλεγχο του κ. Λιακουνάκου είναι αρκετές. Η AXON προετοιμάζει το θερινό πρόγραμμα της Ο.Α., ενώ μέσω της Credit Suisse First Boston (C.S.F.B.) δίνει εντολές για το ποιες διαδικασίες θα τηρηθούν σε ό,τι έχει σχέση με πωλήσεις ιδιοκτητιών αεροσκαφών.

Επίσης η AXON έχει φροντίσει να διαμορφώσει κατάλληλα το έδαφος έτσι ώστε με ταχύτατες διαδικασίες να προχωρήσει στην αναδιάταξη του στόλου της Ολυμπιακής, στην πώληση και την μίσθωση αεροσκαφών. Μάλιστα η AXON έχει εκπονήσει και ένα συγκεκριμένο σχέδιο για να παραμεριστούν οι όποιες διατάξεις του νόμου. Σύμφωνα μ' αυτό, το Δ.Σ. πρέπει να ζητήσει από τον μοναδικό μέτοχο, το Δημόσιο, να συγκαλέσει έκτακτη γενική συνέλευση των μετόχων προκειμένου να εγκριθούν κατά παρέκκλιση διαδικασίες για πωλήσεις και μισθώσεις αεροσκαφών της Ο.Α. Επιπλέον οι υπουργοί Ν. Χριστοδουλάκης και Χρ. Βερελής με εξουσιοδότησή τους «εγκρίνουν το αίτημα της Ο.Α. για την υπέρβαση των διαδικασιών πώλησης και μίσθωσης αεροσκαφών». Το όλο ζήτημα προκάλεσε την παρέμβαση έξι βουλευτών της Ν.Δ. οι οποίοι κατέθεσαν ερώτηση προς τον υπουργό Μεταφορών σχετικά με τις αδιαφανείς συνθήκες πώλησης της Ολυμπιακής. Οι διαστάσεις του όλου θέματος ξεφεύγουν από τα όρια του απλού κοινοβουλευτικού ελέγχου. Μήπως είναι πλέον κατάλληλη η στιγμή για την επέμβαση του εισαγγελέα;

Σ. Λέτσιος

Ο Ο.Η.Ε. ΒΡΑΒΕΥΕΤΑΙ, Η ΕΙΡΗΝΗ ΠΕΝΘΕΙ

Η απονομή του βραβείου Νόμπελ Ειρήνης στον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν από κοινού με τον διεθνή οργανισμό δεν παρέχει την παραμικρή διαβεβαίωση, ότι θα σταματήσει η πορεία υποβάθμισης του Ο.Η.Ε. παρόλο που η επιτροπή απονομής θέλησε να επιβραβεύσει τον οργανισμό για «το έργο που έχει στόχο έναν πιο ειρηνικό και καλύτερα οργανωμένο κόσμο». Για την ορθότητα ή μη αυτής της επιλογής πολλά θα είχαν να προσθέσουν οι επιζώντες απ' τις σφαγές της Ρουάντας, της Βοσνίας, ακόμη και της Αλγερίας... Μήπως εισακούσθηκε και η έκκληση της Γελένα Μπόνερ, χήρας του βραβευθέντα με το ίδιο Νόμπελ Αντρέι Ζαχάροφ, να μην απονεμηθεί σε κανένα το βραβείο διότι «το βραβείο πρέπει να απονεμηθεί για πραγματικά επιτεύγματα κι όχι για την πρόθεση να επικρατήσει η ειρήνη»; Τουλάχιστον από το 1999 και

ύστερα ο Ο.Η.Ε. παραμένει στην θέση του παρατηρητή των εξελίξεων μετά την ουσιαστική απενεργοποίηση που του επέβαλαν οι Η.Π.Α. για να επιτεθούν ανενόχλητα στη Γιουγκοσλαβία, καταργώντας κάθε αρχή διεθνούς νομιμότητας.

Σε κατάσταση ημιπαράλυσης ο ΟΗΕ έχει αποδυθεί σε μια προσπάθεια ν' αποδείξει ότι τείνει να ξεχάσει, ότι ρόλος του οργανισμού είναι να συμβάλλει στην επίλυση κρίσεων μέσω διαπραγματεύσεων και να λαμβάνει πρωτοβουλίες για τη λήψη συλλογικών μέτρων. Τι έπραξε ο Ο.Η.Ε. ως προς το θέμα των ερευνών για τον εντοπισμό των δραστών στις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου; Χωρίς να έχει το σθένος να υψώσει τη δική του φωνή δέχθηκε ως απόλυτα δικαιολογημένη την απόφαση των Η.Π.Α. να βομβαρδίσουν το Αφγανιστάν επικαλούμενος το δικαίωμα μιας χώρας στην αυτοάμυνα. Το δικαίωμα του ισχυρότερου επιβάλλει συνοπτικά τους δικούς του κανόνες. Η συνεχής διολίσθηση του Ο.Η.Ε. είναι πιθανόν να καταστήσει μελλοντικά τον οργανισμό σε μια ύπαρξη διακοσμητική χωρίς καμιά συμμετοχή στη διαμόρφωση της ιστορίας.

Σ. Λέτσιος

ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

Διαβάστε: «Απέναντι σ' αυτούς τους κινδύνους πρέπει να ενώσουμε τη φωνή μας με τις δυνάμεις που αγωνίζονται για τον περιορισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις ενέργειες που είναι αναγκαίες για τη σύλληψη των τρομοκρατών και την εξάρθρωση των δικτύων τους, για το σεβασμό της διεθνούς νομιμότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για την δίκαιη λύση του Παλαιστινιακού, για την πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών μας, για την προσέγγιση με τις ισλαμικές κοινωνίες, για την ενεργό καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων, με την ενίσχυση της βοήθειας των πλουσίων χωρών και με αλλαγές στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και στο διεθνές σύστημα εμπορίου υπέρ των φτωχών χωρών». Για να κλείσει μετά από λίγο: «Η υποτίμηση της πραγματικής απειλής που συνιστά η διεθνής τρομοκρατία, η άρνηση να πάρουμε θέση στη σύγκρουση για την εξάλειψή της, δεν είναι απλή ιδεολογική αφέλεια. Είναι επιλογή άκριτης υποταγής στην τρέχουσα νοοτροπία στη χώρα μας» κ.λπ., κ.λπ. Οι φράσεις μπορεί να είναι σχινοτενείς αλλά αυτό δεν πειράζει και τόσο. Πώς όμως χώρεσαν όλα αυτά μαζί; Και πώς δεν κατανοεί η συντάκτις του άρθρου (δημοσιεύτηκε στην *Αυγή* της 12.10.2001). τη σύγχυση που προκαλεί; Σύγχυση που διατρέχει πολλά από τα κείμενα που δημοσιεύτηκαν τον τελευταίο καιρό από αριστερούς σχολιαστές' σχεδόν όλοι ξεχνούν ότι η πολιτική αριστερά δεν ήταν ποτέ υπέρ της τρομοκρατίας. Γιατί η τρομοκρατία δεν μπόρεσε ποτέ να αποτελέσει μοχλό πολιτικών αλλαγών. Άλλες είναι οι μέθοδοι για τις πολιτικές δυνάμεις και για την αριστερά βεβαίως. Η τρομοκρατία υπήρξε πάντοτε επιλογή άλλων πολιτικών σχηματισμών. Όχι της πολιτικής αριστεράς' και ας μας συγχωρεθεί ο νεολογισμός.

Η συντάκτις όμως τα λησμόνησε όλα αυτά και έπεσε στο δилήμμα που μας απήλυθε ο Τζωρτζ Μπους: «Η μαζί μας ή με την τρομοκρατία». Ο πόλεμος είναι μια άλλη και, δυστυχώς, μια πολλή δύσκολη ιστορία. Θα έπρεπε να μαθαίνουμε πώς μπορεί να αποτραπεί ο πόλεμος και πώς θα επιτευχθεί η «προσέγγιση με τις ισλαμικές κοινωνίες». Γιατί βεβαίως όλοι παρατηρούν αυτή την απλή αλήθεια: Το χάσμα με τον ισλαμικό κόσμο βαθαίνει κάθε μέρα. Γι' αυτό ευθύνεται τόσο ο Μπιν Λάντεν όσο και ο Τζωρτζ Μπους. Και μάλιστα τώρα που ο δεύτερος δεν εξαντλείται σε ιδεολογικές πολεμικές και δεν φαίνεται να ασχολείται με ζητήματα όπως «η πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών μας, η ενεργός καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων, η ενίσχυση της βοήθειας των πλουσίων χωρών, οι αλλαγές στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και στο διεθνές σύστημα εμπορίου υπέρ των φτωχών χωρών» κ.λπ., κ.λπ.

Τα πράγματα είναι δυστυχώς πολύ πιο απλά και γι' αυτό και πιο δυσεπίλυτα.
X.N.

ΤΟ ΑΓΙΟ ΧΑΣΙΣΑΚΙ ΚΑΙ Η ΚΟΛΑΣΗ

Έχετε περάσει πρόσφατα από την πλατεία Βάθης; Από τις παρόδους της Ομόνοιας, εκεί κοντά στην Αγ. Κωνσταντίνου και την Γ' Σεπτεμβρίου; Μέρα μεσημέρι ή αργά τη νύχτα δεκάδες δεκάδων είναι οι ανθρωπίνες σκιές που σέρνονται, ζητιανεύουν ή κείτονται παραιτημένες σαν να ψυχανεμίζονται το τέλος. Οι εικόνες αυτές είναι ένας καθημερινός εφιάλτης που συμβαίνει απρόσκλητος και σχεδόν φυσικός ή αποδεκτός στην καρδιά της μεγάλης πόλης –κι όχι μόνο– όπως συμβαίνει και στην καρδιά της Θεσσαλονίκης ή της Πάτρας. Σε πόλεις και χωριά της πατρίδας μας η κόλαση των ναρκωτικών λειτουργεί ακόμη και για τις πιο νεαρές, τις πιο τρυφερές ηλικίες με ρυθμούς διαβολικά επιταχυνόμενους. Η αύξηση, μας λένε επίσημες στατιστικές πηγές, των ακραίων και υπερεπειγόντων περιστατικών που εισάγονται στα νοσοκομεία μας έχει φτάσει μέσα σε δέκα χρόνια τα 400% (Στον Ερυθρό Σταυρό εισήχθησαν το 1990 ως άμεσα και επείγοντα περιστατικά σχετικά με χρήση ναρκωτικών ουσιών 19 άτομα, το 2000 στο ίδιο νοσοκομείο εισήχθησαν 159!)

Κι όλα αυτά μπρός στα μάτια μας, κατενώπιον με την απάθειά μας, κάτω απ' τη μύτη του πολιτισμού μας, των αρμόδιων φορέων κ.λπ. Η χώρα έχει εμπλακεί στο δίχτυ μιας αόρατης αλλά πανίσχυρης αράχνης που της απομυζά την

ικμάδα και το μέλλον της· που καταστρέφει τη νεολαία της.

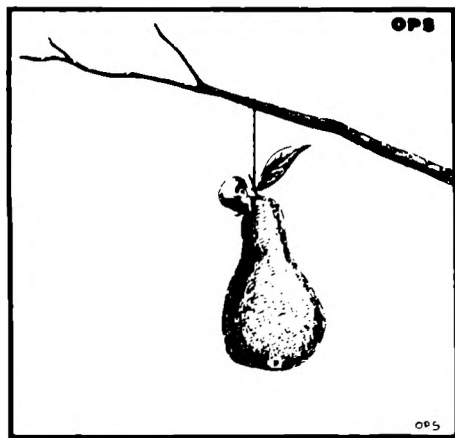
Το πρόβλημα των ναρκωτικών μπορεί να είναι τεράστιο για όλη τη Δύση αλλά για μας είναι πραγματικά εφιαλτικό. Η Ελλάδα, όντας στο σταυροδρόμι του εμπορίου ανάμεσα στα Βαλκάνια και την Τουρκία αλλά και ο πιο κοντινός σταθμός στις περιοχές παραγωγής ή επεξεργασίας, είναι εξαιρετικά εκτεθειμένη στην εύκολη εξάπλωση του λευκού θανάτου στην ενδοχώρα της. Λένε επίσης οι «γνωρίζοντες» ότι με την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία και με την αγαστή συνεργασία μερικών επιόρκων εθνοφρουρών και αστυνομικών με την αλβανική μαφία το χασίς εισέρχεται ανεμπόδιστα απ' τα διάτρητα και σεσημασμένα σύνορά μας, τρεις φορές το χρόνο. Βλέπετε, ενώ η ντόπια παραγωγή μας μαζεύεται άπαξ της χρονιάς και είναι –κατά τους «ειδήμονες»– καλής ποιότητας και περιορισμένης ποσότητας, οι Αλβανοί πραγματοποιούν τρεις συγκομιδές με αποτέλεσμα τα εγχώρια στέκια να διαθέτουν πλεόνασμα αμφίβολης αξίας, αλλά σταθερής τροφοδοσίας. Πάλι οι γνωρίζοντες μιλάνε εδώ για τον καθοριστικό ρόλο της Αστυνομίας αλλά βέβαια τα πάντα καλύπτονται από πέπλο μυστηρίου.

Όσο λοιπόν η πολιτεία αδιαφορεί ή περι άλλα τυρβάζει, τόσο οι αδίσταχτοι έμποροι θα θερίζουν τη νεολαία μας και

θα μετατρέπουν τον τόπο σ' ένα απέραντο άσυλο ναρκομανών και εξαρτημένων. Τα παιδιά στην πλατεία Καραϊσκάκη και τα Εξάρχεια ζητιανεύουνε κέρματα από διερχόμενους παρουσιάζοντας επιδεικτικά τα κατατρυπημένα τους χέρια. Είναι χλωμά, πρόωρα γερασμένα, αδύνατα, με ασταθές βήμα και με θολό βλέμμα. Συχνά σωριάζονται κάτω ανήμποροι να συνεχίσουν. Σε λίγο, πολύ γρήγορα, θα γίνουν κι αυτά ένας ακόμη αριθμός σε κάποιους στατιστικούς πίνακες ή στα δελτία που συμπληρώνει εβδομαδιαίως ο γραφειοκράτης υπηρεσίας.

Ξέρω ότι τις στιγμές αυτές είναι άλλες οι προτεραιότητές μας: η ασφάλεια της Δύσης, ο τρόμος του «τζιχάντ», τ' αποτελέσματα ενός νερόβραστου σκηνοθετημένου συνεδρίου, το ασφαλιστικό που καταρρέει, η ανεργία που διογκούται, η διαπλοκή που αποτελεί τη μόνη ουσιαστική αρχή του τόπου κ.ο.κ. Όμως και το ζήτημα των ναρκωτικών λόγω της εφιαλτικής του εξάπλωσης δεν μπορεί να μας αφήνει ασυγκίνητους. Όπως δεν πρέπει να μας αφήνουν αδιάφορους οι εγκληματικές παραλείψεις των αρμοδίων. Άμποτε μάλιστα να βλέπατε μια διαδήλωση και μια πανεθνική προσπάθεια για το δικό μας Αφγανιστάν, για τη δική μας γενοκτονία, για τον εφιάλτη που караδοκεί δίπλα στην πόρτα μας. Άμποτε να γίνουμε πιο ειλικρινείς, πιο ρεαλιστές και πιο αποτελεσματικοί.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ



Ακόμη δεν έχουν κοπάσει οι πανηγυρισμοί στο κυβερνητικό στρατόπεδο για την δημοσιοποίηση των στοιχείων, που αφορούν στην «μείωση» της ανεργίας, ενώ ταυτόχρονα σ' αυτά τα στοιχεία έρχονται να προ-

στεθούν και εκείνα που φανερώνουν και την οπισθοχώρηση του δείκτη της φτώχειας από το 22% το 1997 στο 17% το 1999. Η «ευτυχής» συγκυρία αυτών των δυο στοιχείων σημειώθηκε τις δυο πρώτες ημέρες του συνεδρίου για να προσδώσει την απαραίτητη αίγλη στην πολιτική του κ. Σημίτη. Η αντίδραση ήρθε άμεση από την πλευρά των εργαζομένων στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία που έκαναν λόγο για πιέσεις προκειμένου η έρευνα να είναι έτοιμη την πρώτη ημέρα του συνεδρίου. Στο πρώτο δελτίο τύπου της

ΕΣΥΕ για το δ' τρίμηνο του 2000 η ανεργία έφθανε στο 11,6%, ενώ με τα αποτελέσματα της προηγούμενης εβδομάδας για το ίδιο διάστημα η ανεργία φθάνει τελικά στο 10,7%. Οι ενστάσεις των εργαζομένων της ΕΣΥΕ επικεντρώνονται στο ότι η διαδικασία συλλογής των στοιχείων για την ανεργία είναι ετεροχρονισμένη (συλλέγονται στοιχεία για την εργασιακή κατάσταση ενός ατόμου τον προηγούμενο χρόνο) και έτσι δεν μπορεί να είναι αξιόπιστη. Επομένως τα στοιχεία αυτά δεν γίνονται δεκτά από την

Eurostat. Η υπόθεση έχει πάρει το δρόμο της δικαιοσύνης με την πραγματοποίηση ΕΔΕ και την αναμονή της έκδοσης του πορίσματος τις επόμενες ημέρες. Πώς μπορεί να έχει σημειωθεί μείωση της ανεργίας όταν ταυτόχρονα υπάρχει μείωση της απασχόλησης και του εργατικού δυναμικού; Και δεν μπορεί σίγουρα ν' αποτελέσει ενθαρρυντικό στοιχείο η αύξηση της πρόσκαιρης εργασίας χωρίς ασφαλιστική κάλυψη η οποία δεν μπορεί να παραταθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Σ. Λέτσιος

Επιστροφή στη Λίθινη Εποχή

Του Μανόλη Καρέλλη

Διαπίστωσε, αρκετά καθυστερημένα, στο τέλος της θητείας του ως γραμματέας του ΠΑΣΟΚ, ο κ. Κώστας Σκανδαλίδης ότι «το κόμμα έγινε κρατικό, ότι το ΠΑΣΟΚ ταυτίστηκε με το κράτος».

Η κατηγορία, γιατί ασφαλώς για κατηγορία πρέπει να μιλάμε, είναι βαριά. Και εφόσον «σταθεί στα πόδια της», οδηγεί «μαθηματικά» στην αποδυνάμωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ ή και στην αναίρεσή του, ακόμα και στη νόθευση του πολιτεύματος.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις που σχεδόν πείθουν ότι ο κ. Κώστας Σκανδαλίδης έλεγε την αλήθεια κάνοντας τη διαπίστωση αυτή – άλλο θέμα τώρα ότι δεν ήταν ο πιο κατάλληλος για να την διατυπώσει. Ιδού αυτές.

Είχε το ΠΑΣΟΚ –και οι εσωκομματικές εκλογές της 14/10/2001 δεν άλλαξαν θεαματικά τα πράγματα– μια κεντρική Επιτροπή που απετελείτο, στη συντριπτική πλειοψηφία των μελών της, από τροφίμους, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, του κράτους.

Εμφανίζεται, στη συνέχεια, μια νοοτροπία μεταξύ μεγάλου μέρους του στελεχιακού δυναμικού του ΠΑΣΟΚ που δεν πολυπιστεύει στους θεσμούς ή που δεν τους πιστεύει καθόλου. Κι ως είναι οι νόμοι, ανάμεσά τους και ο κορυφαίος, εκείνοι που τους εγκαθιστούν. Έχουμε έτσι την πρόσφατη αμφισβήτηση του αξιοσέβαστου «Συνηγόρου του Πολίτη», ενός πραγματικά εκσυγχρονιστικού θεσμού, στην υπόθεση Ελισάβετ Παπαζώη καθώς και την ολομέτωπη επίθεση εναντίον της Δικαιοσύνης, μια επίθεση που μας γέμισε εκπληξη αλλά και φόβο.

Είναι, ακόμα, ο τρόπος που χειρίζονται οι εντεταλμένοι την πληροφόρηση, μοναδικό μέσο παρ' όλ' αυτά για τη δημιουργία ολοκληρωμένων πολιτών, μια δημιουργία που είναι το τελικό ζητούμενο. Και όμως είναι ώρες που η πλη-



ροφόρηση γίνεται παραπληροφόρηση ή, το ακόμα χειρότερο και πιο ανησυχητικό, προπαγάνδα. Είναι δε η προπαγάνδα εκείνη που προσβάλλει, εκείνη που υποβαθμίζει και όσους επιδίδονται σ' αυτήν αλλά και όσους αποτελούν το στόχο της.

Και είναι, τέλος, (η πιο ισχυρή ένδειξη είναι αυτή) η απόλυτη σιγή που ακολούθησε τη δήλωση του κ. Κώστα Σκανδαλίδη για το «ΠΑΣΟΚ-Κράτος». Ούτε μια λέξη δεν ακούσθηκε, ούτε μια ντουφεκιά, έτσι για την τιμή των όπλων, δεν έπεσε για την απόκρουσή της.

Το ερώτημα είναι: αν ήταν καλό το ότι το κράτος έγινε ΠΑΣΟΚ και το ΠΑΣΟΚ κράτος, γιατί δεν το ανέφερε ο κ. Κώστας Σκανδαλίδης στον απολογισμό του στο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ, για να διεκδικήσει περισσότερους ψήφους από τους συνέδρους; Αν πάλι ήταν κακό –και βέβαια ήταν– γιατί το άφησε να εμφανισθεί και γιατί επέτρεψε να παγιωθεί και να γιγαντωθεί;

Δημιουργεί όμως η διαπίστωση του κ. Κώστα Σκανδαλίδη και μια υποχρέωση στον διάδοχό του στη γραμματεία του ΠΑΣΟΚ, τον πολύπλαγκτο κ. Κώστα Λαλιώτη: να παραλάβει το κόμμα επ' ωφελεία απογραφής, όπως λένε οι νομικοί, ειδικότερα ως προς την ταύτιση του κόμματος με το κράτος. Αν και λέγεται ότι ίσως ο κ. Κώστας Λαλιώτης

δεν είναι ο πιο κατάλληλος για τη θεραπεία του νοσηρού φαινομένου, μιας κι ο ίδιος επιδίδεται στην επικοινωνιακή πολιτική, θεωρούμενος ως «ο άσος» της, είναι δε αρκετά συχνά η επικοινωνιακή πολιτική, ο ευφημισμός της προπαγάνδας.

Η ταύτιση όμως του κόμματος με το κράτος είναι εκείνη που αν αφεθεί να δράσει ανεμπόδιστα, αν δεν καταπολεμηθεί όσο υπάρχουν περιθώρια, οδηγεί σε κόμματα καθεστωτικά τύπου Κ.Κ.Σ.Ε ή Μπάαθ (ή Τσαουσεσκικά, όπως θα έλεγε ο πολύπειρος και σεβαστός κ. Παρασκευάς Αυγερινός).

Αν δεν της κόψουν το κεφάλι στο ΠΑΣΟΚ κι αν δεν κάψουν την πληγή με θερμοκαυτήρα, για να μην υπάρχει περίπτωση να επανέλθει, τότε θα την συμπεριλάβουν στην πρακτική τους και τα άλλα κόμματα –για την άμυνά τους, θα μας πούνε δικαιολογημένα– και θα επανέλθουμε στην Ελλάδα στον έσχατο αναχρονισμό, στη λίθινη εποχή της οργάνωσης της κοινωνίας και των πολιτευμάτων.

Και σημαίνουν τα παραπάνω ότι το χτύπημα αυτής της καθεστωτικής νοοτροπίας επιβάλλεται να γίνει, γιατί αυτό υπαγορεύει η δημοκρατική ορθοδοξία, αλλά και για λόγους εθνικού συμφέροντος και εθνικής αξιοπρέπειας.

Προλαβαίνω όμως ένα ερώτημα:

Είναι αυτός που συντάσσει αυτές τις γραμμές εχθρός του ΠΑΣΟΚ, μιας και προχωρεί σε τόσο σκληρή κριτική των μεθόδων του και της κομματικής πρακτικής του;

Ασφαλώς και δεν είναι εχθρός.

Έχει μάθει όμως από την παιδεία και την πολιτική ανατροφή του, να κατατάσσει τις αρχές και τις αξίες όπως την αρετή, τη δημοκρατία, την αξιοπρέπεια, τη δικαιοσύνη, στις ψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας, πάνω από το κόμμα και τα συμφέροντά του.

Έτσι σε μια σύγκρουση των ανώτερων αξιών με το κόμμα η επιλογή ενστικτωδώς δίδεται στις υπέρτερες αξίες, εκείνες παίρνουν το προβάδισμα.



Ο «TEMPO»-RA, Ο MORES

Μέσα στη γενική κατάθλιψη και τον χαμό του «πολέμου» –δηλαδή των αεροπορικών επιδρομών στο Αφγανιστάν και της κεφαλαιοποίησης του μίσους που πια νιώθει όλο το Ισλάμ εναντίον της Δύσης– η ελληνική τηλεόραση βρίσκει πάντα τον τρόπο να μας διασκεδάζει. Έτσι ο Στέλιος Κούλογλου, παλιός μας συνεργάτης, παρουσίασε από τη ΝΕΤ ένα απολαυστικό «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα» στο οποίο έκανε εκτενείς αναφορές στον αθέμιτο ανταγωνισμό ανάμεσα στα ΜΜΕ, στα δημοσιογραφικά ψεύδη και στον προπαγανδιστικό και συχνά σκοταδιστικό ρόλο που τα ίδια παίζουν –με παραδείγματα από το CNN, τον πόλεμο του Κόλπου ή την Γιουγκοσλαβία– ώστε να παραπλανηθεί η κοινή γνώμη χαζεύοντας το «αυτονόητο» και το «αδιάψευστο» της τηλεοπτικής εικόνας. Παρουσίασε ακόμα κάποιους ανεξάρτητους δημοσιογράφους οι οποίοι αποκάλυψαν με γλαφυρό τρόπο σκευωρίες και σκοπιμότητες με θέματα «αποκλειστικότητας» ή επικίνδυνων «αποστολών» κ.λπ. Η εκπομπή τελείωνε μ' ένα απολαυστικό όσο και απόλυτα ακριβές αφιέρωμα σε κάποιες από τις «παγκόσμιες αποκλειστικότητες» του Tempo – γνωστού για την υπεύθυνη ειδησεογραφία του παλιότερα και για την μετάλλαξη της μετά τις «χρυσόφορες» μετεγγραφές του καλοκαιριού και την τοποθέτηση του γνωστού και μη εξαιρετέου κ. Ευαγγελάτου στη θέση του αναπληρωτή γενικού διευθυντή ειδήσεων. Όλη την περασμένη εβδομάδα και στο Tempo, που αντεπιτέθηκε άτσαλα και δημαγωγικά, αλλά και στα υπόλοιπα κανάλια, που κρυφοχαμογελούσαν για το πάθημα του «αντιπάλου», το θέμα «Κούλογλου» και τα πλάνα του Πακιστάν που βαφτίστηκαν «Αφγανιστάν» για να εντυπωσιάσουν το ήδη τρομαγμένο κοινό, έδιναν κι έπαιρναν.

Στο μεταξύ την περασμένη Δευτέρα 15/10 η ΕΣΗΕΑ εξέδωσε ανακοίνωση στην οποία χαρακτηρίζει την «αποκλειστικότητα» του Tempo ως ακραία εκδήλωση εντυπωσιασμού και κιτρινισμού. Η έρευνα που διεξήγαγε, επιβεβαιώνει όσα εκτίθενται και στο κείμενο του Στ. Κούλογλου που ακολουθεί και περιγράφει τη «δυστοκία» από πλευράς Tempo να προσκομίσει στοιχεία. Η ανακοίνωση του δημοσιογραφικού οργάνου αναφέρει μεταξύ άλλων: «Το Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ είναι υποχρεωμένο να επισημάνει ότι το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο παρουσιάστηκε υπό τον αυθαίρετο τίτλο “Στα στρατόπεδα των Ταλιμπάν” και δηλώθηκε από το σταθμό ως “παγκόσμια αποκλειστικότητα”, αποτελεί ακραία εκδήλωση εντυπωσιασμού του κοινού, προϊόν “κιτρινισμού”, που στη μάχη του ανταγωνισμού και στο κυνήγι της θεαματικότητας πολύ συχνά εξοβελίζει την ουσία της δημοσιογραφικής εργασίας, εκθέτει τους δημοσιογράφους και πλήττει την ενημέρωση».

«Το ρεπορτάζ χωρίς σύνορα» βγαίνει δικαιωμένο από τη φασαρία που ξεσήκωσε το Tempo. Ο Στ. Κούλογλου είναι ένας ικανός και ευρηματικός ρεπόρτερ. Αντί των επιθέσεων θα ήταν καλύτερα αν κάποιοι σκέφτονταν να τον βραβεύσουν για την πολύ αξιόλογη μέχρις ώρας δουλειά του. Αλλά είναι νέος ακόμα... Παρακαλέσαμε τον ίδιο τον Στ. Κούλογλου και μας έστειλε το «τηλεγραφικό» κείμενο που ακολουθεί ως επίλογος αυτής της «δροσερής» ιστορίας.

ΝΕΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΗΘΗ



Προσπάθησα να επικοινωνήσω με τον κ. Ευαγγελάτο για να έχω την άποψή του από την Δευτέρα 8/10 αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Την επόμενη μέρα του έστειλα επιστολή και έτσι επικοινωνήσαμε μαζί μου μετά από αρκετές ώρες. Στην αρχή εξέφρασε την έκπληξή του για αυτά που του έλεγα, και μου είπε ότι το σχετικό ρεπορτάζ δεν το είχε κάνει δημοσιογράφος αλλά ο τεχνικός του σταθμού κ. Νίγκα και ότι ο τελευταίος θα με πάρει τηλέφωνο.

Αν και ορισμένες από τις «παγκόσμιες αποκλειστικότητες» υπέγραφε ο απεσταλμένος του σταθμού κ. Πικραμένος, δέχθηκα να μιλήσω με τον τεχνικό, ο οποίος επέμεινε ότι είχε πάει στο Αφγανιστάν όπου έχει οικογένεια. Του είπα ότι το θέμα δεν ήταν αν ο ίδιος είχε πάει ή όχι στο Αφγανιστάν,

αλλά ότι όλες οι εικόνες των ρεπορτάζ στο *Tempo* ήταν γυρισμένες στο Πακιστάν. Μου εξομολογήθηκε τότε ότι δεν είχε δει τα ρεπορτάζ που παίχθηκαν στο *Tempo*! Αρχισα να του απαριθμώ τα πλάνα και τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία ένα προς ένα. Παραδέχθηκε ότι το 99% των πλάνων ήταν στο Πακιστάν, αλλά το πλάνο κάποιου βουνού ήταν αφγανικό. Επειδή ένα βουνό –το οποίο μπορεί να τραβηχθεί από μέσα από τα σύνορα– δεν είναι αποδεικτικό στοιχείο τού ζήτησα ξανά να έχω την επίσημη άποψη του κ. Ευαγγελάτου και του σταθμού. Δεν πήρα καμία απάντηση. Εντωμεταξύ έδειξα στον πρόεδρο του ελληνοπακιστανικού συνδέσμου κ. Τζαμίλ Σαγιέντ Μοχάμαντ όπως και στον φωτορεπόρτερ κ. Δημήτρη Μεσίνη όλα τα ρεπορτάζ του *Tempo* που είχα στην διάθεσή μου χωρίς καμία περικοπή. Και οι δύο ήταν κατηγορηματικοί ότι όλα τα πλάνα ήταν από το Πακιστάν.

Την Πέμπτη στις 6.30 περίπου το βράδι, προφανώς επειδή το ραδιόφωνο του Σκάι είχε προαναγγείλει την εκπομπή αλλά και είχε αναφερθεί στην επιστολή μου προς τον ίδιο, ο κ. Ευαγγελάτος επικοινωνήσε μαζί μου για δεύτερη φορά (σημείωση: στην ανακοίνωση του *Tempo* γίνεται λόγος για τρεις τηλεφωνικές συνομιλίες και ο κ. Γεωργιάδης στο δελτίο ειδήσεων της Παρασκευής μίλησε για τέσσερις – αλλά πρόκειται προφανώς για το ευφάνταστο του σταθμού).

Άλλοτε κάνοντας εκκλήσεις να μην προβληθεί η εκπομπή κι άλλοτε απειλώντας ότι «θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα» (νά και κάτι που αποδείχθηκε αλήθεια) ο αναπληρωτής γενικός διευθυντής του *Tempo* με κατηγορήσε ότι «έπαιζα το παιχνίδι κάποιων άλλων που με είχαν βάλει για φέρω πλήγμα στην αξιοπιστία του *Tempo*». Αφού του επισήμανα ότι υπάρχουν και δημοσιογράφοι που δεν παίζουν παιχνίδια, του τόνισα ότι ο μόνος τρόπος να προασπίσει την αξιοπιστία του είναι να παραδεχθεί ότι έκανε λάθος. Και το γεγονός ότι –όπως ισχυρίζεται– το ρεπορτάζ είχε γυρίσει τεχνικός και όχι δημοσιογράφος τού έδινε ένα ελαφρυντικό. Το ότι του είπα ότι έτσι θα έβγαινε λάδι, όπως ισχυρίζεται στην ανακοίνωσή του, είναι απολύτως ψευ-

δές. Η εκπομπή ήταν έτοιμη και λάδι δεν μπορούσε να βγει σε καμιά περίπτωση. Πέρα από την τακτική «σού'πα, μού'πες» υπάρχει ένα πραγματικό στοιχείο: ότι δεν δέχθηκε να εκφράσει την γνώμη του σταθμού, προφανώς επειδή δεν είχε τι να πει.

Την επομένη της προβολής του «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα» και προφανώς κατόπιν πιέσεων και «χρησιμοποίησης όλων των μέσων» το *Tempo* έφερε στο στούντιό του τον κ. Τζαμίλ Σαγιέντ Μοχάμαντ, στον οποίο έδειξε κάποια –πολύ λίγα– πλάνα τα οποία δεν είχαν εμφανισθεί στα ρεπορτάζ στα οποία είχα αναφερθεί. Παρ' ότι διέκρινε εικόνες από το Αφγανιστάν, ο κ. Σαγιέντ δήλωσε και στο *Tempo* ότι «τα πλάνα που μου έδειξαν (σημ.: στο «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα») ήταν από το Πακιστάν». Αλλά αυτά ήταν και τα πλάνα των ρεπορτάζ που προβλήθηκαν στο *Tempo*! Ο κ. Ευαγγελάτος πρέπει να απαντήσει: γιατί στα επίμαχα ρεπορτάζ δεν χρησιμοποιήθηκαν τα «παγκόσμια αποκλειστικότητα» πλάνα από το Αφγανιστάν αφού τα είχε στην διάθεσή του; Και γιατί την Παρασκευή το πρωί αρνήθηκε να παραδώσει στην ΕΣΗΕΑ αντίγραφα από τα επίμαχα ρεπορτάζ;

Στην τακτική του τις επόμενες ημέρες το *Tempo* προσπαθεί να δημιουργήσει σύγχυση, άλλοτε υποστηρίζοντας –καθυστερημένα– ότι σε κάποιο δελτίο του παίχθηκαν και δυο τρία πλάνα από το Αφγανιστάν κι άλλοτε αφήνοντας να εννοηθεί ότι τα επίμαχα πλάνα γυρίστηκαν στην «νεκρή ζώνη» Πακιστάν-Αφγανιστάν. Ως προς το πρώτο: επαναλαμβάνουμε ότι τα τρία βίντεο που έχουμε στην διάθεσή μας (δυο ρεπορτάζ κι ένα τρέιλερ) δεν υπάρχει πλάνο από το Αφγανιστάν. Επομένως δεν θα πρέπει οι αρμόδιοι του *Tempo* να παραδεχθούν ευθέως ότι τρεις φορές –τουλάχιστον– παραπλάνησαν τους τηλεθεατές; Όσο για την «νεκρή ζώνη», όλες αυτές οι περιοχές ανήκουν στο Πακιστάν και φυλάσσονται από τους πακιστανούς φρουρούς. Για όλα αυτά, όπως και για τον πόλεμο λάσπης που έχει ξεκινήσει εναντίον μου θα αποφασίσουν τα αρμόδια όργανα και η Δικαιοσύνη.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ

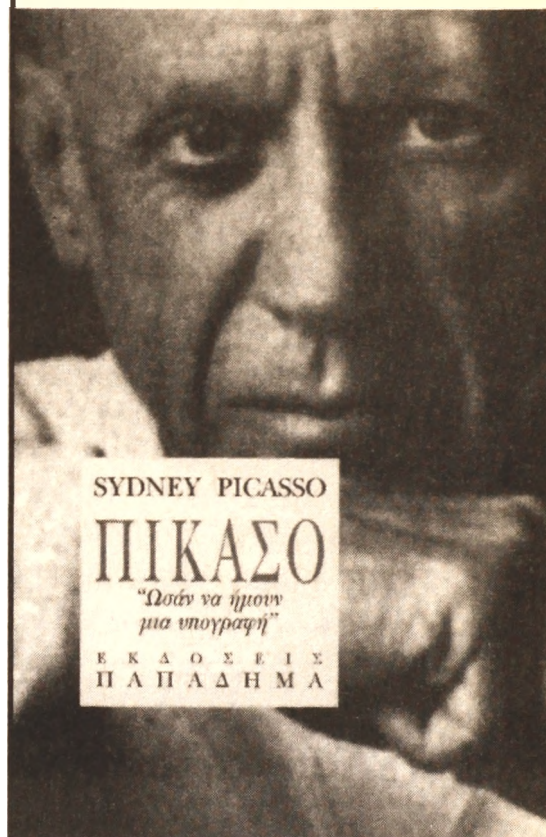
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

SYDNEY PICASSO

ΠΙΚΑΣΟ

“Ωσάν να ήμουν
μια υπογραφή”



Μετάφραση

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΛΟΝΤΑΚΗΣ

Φιλολόγος

Με 158 σελίδες
και 32 εικόνες



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Υπερβάσεις και υπερβολές

του Στέλιου Καφαντάρη

Πολλές φορές η αναπτυξιακή διαδικασία δίνει παράλληλα με το κύριο έργο ευκαιρίες καταγραφής της κρατούσας υπανάπτυξης της χώρας. Δεν αναφέρομαι στο τετριμμένο, στην επιλογή των έργων ή άλλων δράσεων που άμεσα δείχνουν τις ελλείψεις, αλλά στο σπανιότερο όσο και μελαγχολικότερο, στην αναστροφή της ανάπτυξης που παρατηρείται κατά την διεκπεραίωση.

Ένα τέτοιο τυπικό παράδειγμα είναι το Κτηματολόγιο. Έργο στοιχειώδες, με την έννοια ότι δεν ήθελε καμιά εξαιρετική πνοή κατά την σύλληψη όπως ενδεχομένως άλλες παρεμβάσεις, χωροταξικές ή περιβαλλοντικές. Η χρησιμότητά του ήταν προφανέστατη και ανεξάρτητη ιδεολογίας. Ίσως μόνον οι εμπρηστές, οι καταπατητές και οι προστάτες τους να αισθάνονται ότι βλάπτονται. Από αιώνων υπήρχε σε άλλες κοινωνίες. Ακόμα και στην Ελλάδα υπήρχε επί τουρκοκρατίας, ενετοκρατίας, ιταλοκρατίας και βουλγαροκρατίας σε ορισμένες περιοχές.

Ήδη η καθυστέρηση έναρξης του έργου δείχνει ασύγγνωστη ολιγωρία για όλες τις μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις, ιδίως δε γι' αυτήν του Πασόκ της πρώτης περιόδου, καθώς το έργο ήταν από τα σαφέστερα και κατανοητότερα του κατά τα άλλα νεφελώδους συμβολαίου με τον λαό του 1981. Τέλος πάντων καθώς άρχισε έστω και μετά είκοσι έτη από το τέλος της χούντας. Η τεχνικοοικονομική μελέτη του '94 από το κατά τεκμήριο έγκυρο ΤΕΕ έδωσε έναν πρώτο προϋπολογισμό και χρονικό προγραμματισμό. Τώρα λέγεται ότι κατά τη διαδικασία λησμονήθηκε να περιληφθεί το ΦΠΑ των μελετών, αλλά αυτό είναι αμελητέο στοιχείο επί της ουσίας – όσο και αν είναι ένα σημαντικό κονδύλι, απλώς επηρεάζει τις διαπραγματεύσεις για τις επιχορηγήσεις.

Εντέλει το έργο παρουσίασε τεράστιες υπερβάσεις. Όπως είπε απλά ο

αρμόδιος ευρωεπίτροπος κ. Μπαρνιέ, στοίχισε διπλά και διεκπεραιώθηκε κατά το εν τρίτον. Δηλαδή σωρευτική υπέρβαση 600%. Δεν γνωρίζω ποιο είναι το μέγιστο των υπερβάσεων στα δημόσια έργα, αλλά τα 20 δισ. που ζητάει πίσω η Επιτροπή αναφέρονται ως ρεκόρ.

Δεν αμφιβάλλω ότι υπάρχουν ελαφρυντικά, π.χ. ότι η χαρτογράφηση του έργου μπορεί να μην ήταν ακριβής όπως και ότι οι καθυστερήσεις από τα δικαιώματα προσβολής που έχουν οι ιδιοκτήτες, μπορεί να μην είχαν ληφθεί σοβαρά υπόψιν. Από κει και πέρα όμως αρχίζει η μεγάλη ευθύνη της κυβέρνησης ως υπολόγου απέναντι στην Ευρωπαϊκή. Πολύ γρήγορα μετά την έναρξη του έργου θα έπρεπε να διορθωθούν ο προϋπολογισμός και ο χρονικός προγραμματισμός. Ιδού ένα στοιχείο αναστροφής της ανάπτυξης. Επιμένουμε να εθελοτυφλούμε πως έχουμε να κάνουμε με κουτόφραγκους, είτε βαφτίζοντας το καλαμπόκι στα χαρτιά ελληνικό αφέλως κινώντας τα πλοία σε άλλο λιμάνι, είτε παίζοντας κρυφτό με το κτηματολόγιο σαν να μπορούσαμε να τα μπαλώσουμε στην πορεία.

Ως προς τις ποινικές ευθύνες των επικεφαλής της «Κτηματολόγιο Α.Ε.» και των άλλων εταιρειών που διαχειρίστηκαν το πρόγραμμα, θα πρέπει νηφάλια να περιμένουμε το πέρας των ανακρίσεων και ενδεχομένως των δικών. Το να εξάγονται συμπεράσματα προς την μια ή την άλλη κατεύθυνση είναι κι αυτό επιβεβαιωτικό στοιχείο της αναδρομής στην υπανάπτυξη. Μια υπέρβαση μπορεί να μην έχει την δικαστική αντιμετώπιση που θά 'πρεπε να επιφυλάσσεται για την διαπλοκή και την διαφθορά αλλά δεν αποκλείεται να είναι αξιόποινη πράξη.

Μέσα στην αντιμετώπιση της όλης υπόθεσης το σοβαρότερο ζήτημα που προέκυψε ήταν η απόπειρα πνευματικής εξόντωσης του εισαγγελέα κ. Γε-

ράκη που άσκησε την δίωξη, από τον υπουργό ΠΕΧΩΔΕ. Ασφαλώς ο καθεής, ιδιαίτερα ο βουλευτής που απολαμβάνει ασυλίας για εξύβριση ή παρακώλυση, έχει δυνατότητα να σχολιάσει την εισαγγελική παρέμβαση με όποιους όρους θεωρεί σκόπιμους, και επί της αρχής και επί της ουσίας κρινόμενος από τα σχόλια του και ο ίδιος.

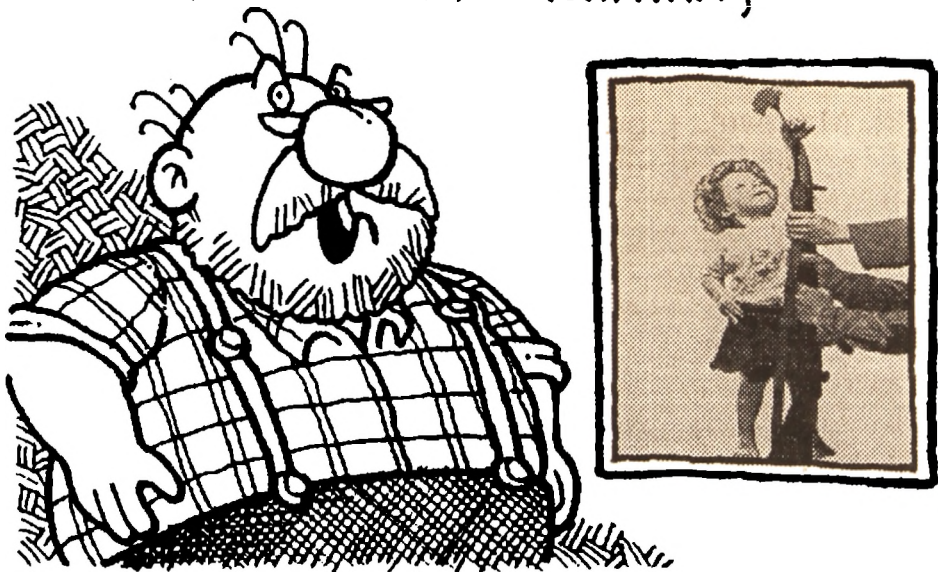
Η αμφισβήτηση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης όταν γίνεται εν θερμώ στην διάρκεια προανάκρισης είναι πολύ επικίνδυνη. Τι μας λέει ο κ. Λαλιώτης; Ότι ο εισαγγελέας δεν μπορεί να κινείται –αν κινήθηκε αποκλειστικά– από ανώνυμη επιστολή; Μα τα περισσότερα εγκλήματα έτσι διερευνώνται και αποκαλύπτονται. Έπειτα, ότι τα κίνητρα του εισαγγελέα ήταν πολιτικά, αντιπολιτευτικά, σαν είχε «πολιτικά και κομματικά διατεταγμένη υπηρεσία», ή ότι είναι εξ απορρήτων του κ. Μητσοτάκη; Οι επιθέσεις αυτού του είδους ακριβώς αναβιώνουν την υπανάπτυξη.

Τέλος, ας σημειωθεί η αφελέστερη μετεξέλιξη αυτής της ρητορείας. Κατά τον υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, ο κ. Γεράκης πρέπει εντέλει να φέρει το βάρος της απόδειξης ότι δεν είναι ΝΔ. Για σκεφθείτε, ο εισαγγελέας να είχε προβλέψει την επίθεση και να προσκόμιζε, αν όχι κάρτα μέλους του Πασόκ, πάντως επαρκείς ενδείξεις ότι είναι συμπαθών. Μα θα ήταν απλούστερο καθόσον ευχύτερο, αντί αυτού του κυνηγιού ψευδομαγισσών, να ψηφίζουμε και τους εισαγγελείς μαζί με τους βουλευτές, όπως κάνουμε με τις εξελεγκτικές επιτροπές στα σωματεία. Ή –προοδευτικότερο αυτό– τα κόμματα προεκλογικά να δηλώνουν ποιους εισαγγελείς θέλουν να τους ανακρίνουν όταν έρθουν στα πράγματα, δίνοντας μέσω των ονομάτων το στίγμα τους εναντίον της αρπαχτής, της διαπλοκής και της ανικανότητας. Έτσι θα αποφασίζει πάντα ο κυρίαρχος λαός.

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΟΒΙΔΙΟΣ Ο ΑΝΤΙΑΝΤΙΣΥΜΨΗΦΙΣΤΗΣ...

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 2001

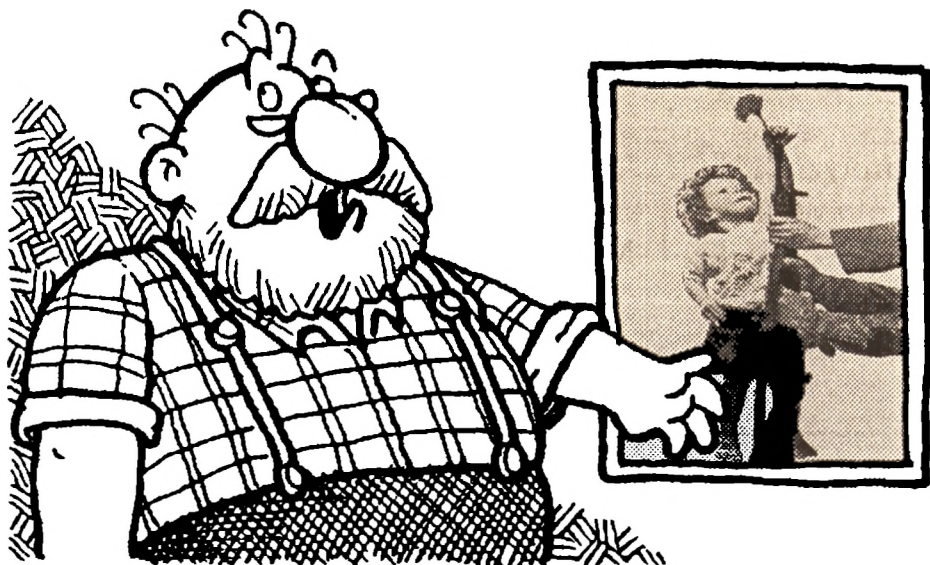
ΜΑ ΤΙ ΣΤΟ ΚΑΛΟ ΘΕΛΟΥΝ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ;
ΕΚΕΙΝΟΙ ΝΑ'ΝΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΣ, ΑΛΛΑ ΝΑ ΣΚΟΡΠΙΖΟΥΝ
ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΚΟΣΜΟ;
ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΛΕΓΕΤΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ;



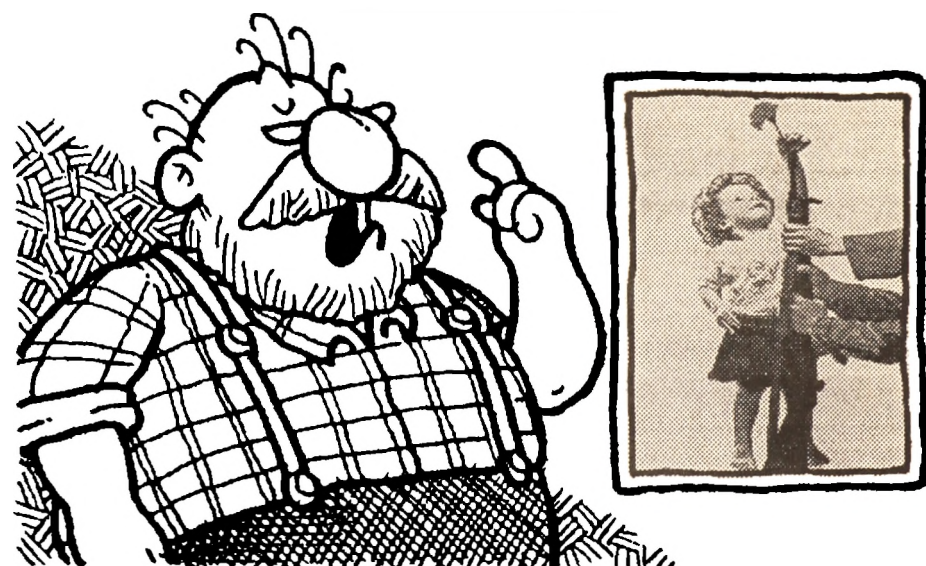
ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΝΟΗΤΟ ΟΤΙ ΛΥΠΗΘΗΚΑΜΕ ΓΙΑ ΤΑ ΑΘΩΑ
ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ, ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΟ
ΝΑ ΞΕΧΑΣΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΑ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥΣ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟ ΙΡΑΚ, ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ ΚΑΙ
ΣΕ ΤΟΣΕΣ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ!...



ΒΕΒΑΙΑ, ΤΟ ΧΤΥΠΗΜΑ ΤΗΣ 11ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΗΤΑΝ
ΕΞΩ ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΡΧΗ! ΑΛΙΜΟΝΟ
ΑΝ ΑΝΕΧΤΕΙ 'Η ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΤΕΤΟΙΕΣ ΤΥΦΛΕΣ
ΚΑΙ ΑΓΡΙΕΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΑΝΤΕΚΔΙΚΗΣΗΣ...



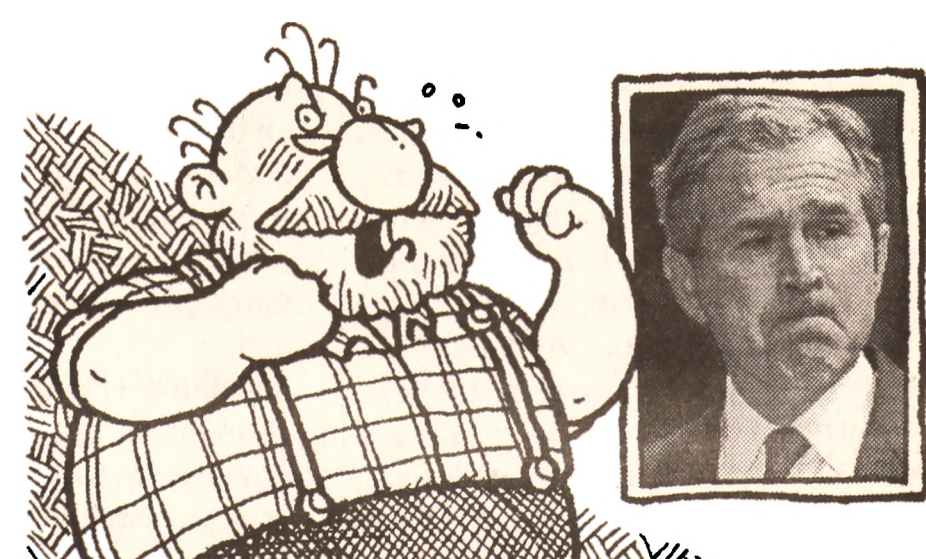
...ΠΟΛΥ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΜΑΛΙΣΤΑ ΟΤΑΝ ΤΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΗΜΑΣ
ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΜΗΝ ΠΡΟΚΑΛΟΥΜΕ ΤΗΝ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΜΕΝΗ
ΟΡΓΗ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΗΜΑΣ ΗΕ ΠΑΡΟΧΗΜΕΝΟΥΣ
ΑΝΤΙΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥΣ ΑΦΟΡΙΣΜΟΥΣ!...



ΑΛΛΩΣΤΕ, ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΜΕ Ν' ΑΝΕΧΤΟΥΜΕ ΑΥΤΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΘΡΗΣΚΟΛΗΠΤΟΥΣ ΚΑΙ ΦΑΝΑΤΙΣΜΕΝΟΥΣ ΑΣΙΑΤΕΣ,
ΠΟΥ ΚΑΤΑ ΒΑΘΟΣ ΖΗΛΟΥΝ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ,
ΤΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΤΟΝ ΑΝΩΤΕΡΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΗΜΑΣ!...



ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ! ΗΡΘΕ Η ΩΡΑ ΝΑ ΤΟΥΣ ΛΙΩΣΟΥΜΕ,
ΝΑ ΤΟΥΣ ΠΑΛΟΥΚΩΣΟΥΜΕ, ΝΑ ΤΟΥΣ ΕΞΟΝΤΩΣΟΥΜΕ!
...ΝΑ ΦΑΕΙ Η ΜΥΓΑ ΣΙΔΕΡΟ ΚΑΙ
ΤΟ ΚΟΥΝΟΥΠΙ ΑΤΣΑΛΙ!



Θάνατος για το θάνατο: Ο κύκλος του παγκόσμιου τρόμου

του Αλέξανδρου Καζαμία

«Δύο πολύ διαφορετικά είδη ανθρώπων. Ο ένας σκοτώνει μονάχα μια φορά και το πληρώνει με τη ζωή του. Ο άλλος δικαιολογεί χιλιάδες εγκλήματα και δέχεται την επιβράβευσή του με τιμές.»

Albert Camus, *Ο εξεγερμένος άνθρωπος*, 1951.



Η αναγωγή ολόκληρου του φαινομένου της διεθνούς τρομοκρατίας σ' ένα και μόνο άτομο είναι από τις 11 Σεπτεμβρίου η ουσία του πραγματικού προβλήματός μας. Η τρομοκρατική επίθεση κατά των ΗΠΑ ήταν μια πράξη αδικαιολόγητη και καταδικαστέα διότι στοίχισε τη ζωή σε ανυπεράσπιστους αμάχους για χάρη ενός εικονικού θριάμβου: της παραδειγματικής καταστροφής δύο τρανών συμβόλων του καπιταλισμού και милитарισμού της σύγχρονης αμερικανοκρατίας. Ο ίδιος όμως λόγος που καθιστά την πράξη αυτή ένα αποτρόπαιο έγκλημα είναι κι αυτός που σήμερα σκορπά τον τρόπο κατά του τρόπου με τον οποίο οι ΗΠΑ επιδιώκουν να εξοντώσουν τη νέα απειλή που έπληξε την εθνική ασφάλειά τους. Η κεφαλή του Μπιν Λάντεν δεν είναι όλη η διεθνής τρομοκρατία και η προσφορά της επί πίνακι δεν αφορά ούτε κατά το ελάχιστο την εξάρθρωση των παγκοσμίων δικτύων της. Τούτος ο πόλεμος των «σταυροφόρων» του προέδρου Μπους κατά των τρομοκρατών του ισλαμικού τζιχάντ δε γίνεται για μας, αλλά ενάντιά μας: διότι κι αυτός, μέρος της ίδιας της διεθνούς τρομοκρατίας απ' την οποία υποτίθεται πως θέλει να μας απαλλάξει, καθυποτάσσει την ανθρώπινη ζωή αμάχων στο στόχο μιας παραδειγματικής καταστροφής συμβόλων.

Η βία που αποσκοπεί στον τρόπο διαφέρει από τις άλλες της μορφές σ' ένα μονάχα πράγμα: αντί να σημαδεύει αμέσως τον εχθρό της, στρέφεται εναντίον τρίτων στόχων που αποτελούν τα σύμβολά του. Όπως τονίζει ο T.P. Thornton, η τρομοκρατία «είναι μια πράξη συμβολική που θέλει να επηρεάσει την πολιτική συμπεριφορά με μέσα αντικανονικά, περιλαμβανομένης και της απειλής της βίας».¹ Σ' αντίθεση με τον πόλεμο, την επανάσταση, ή την πολιτική δολοφονία, η τρομοκρατία χρησιμοποιεί τη βία ως απειλή γιατί σκοπός της δεν είναι να επιφέρει στον εχθρό πλήγμα σωματικό ή υλικό, αλλά πρωτίστως ψυχολογικό: θέλει να τον τρομάξει. Δεν είναι ούτε μια λανθάνουσα έκρηξη βίας στα κουτουρού όπως ο βανδαλισμός, αφού οι τρομο-

κράτες γνωρίζουν πάντα τον εχθρό τους, κι ούτε αποτελεί ένα συνηθισμένο έγκλημα του ποινικού δικαίου, αφού τα κίνητρά της δεν είναι ατομικά, αλλά ιδεολογικά. Η έμμεση βία της ασκείται είτε για να αποφευχθεί η ήττα από έναν στρατιωτικά ισχυρότερο εχθρό, είτε, όταν οι τρομοκράτες είναι πιο ισχυροί, για να μειωθούν στο ελάχιστο οι απώλειές τους. Πάντοτε όμως είναι μια πράξη συμβολική, μια απειλή, που θέλει να παραδειγματίσει τον εχθρό για ό,τι υποτίθεται πως είναι έτοιμη να κάνει, διότι ακριβώς είτε δεν το θέλει, είτε δεν το μπορεί – ειδάλλως θα το έκανε.

ΚΛΑΣΙΚΗ ΚΑΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ιστορικά, η χρήση βίας εναντίον τρίτων στόχων με πρόθεση τον παραδειγματισμό υπήρξε από τις προσφιλέστε-

ρες μεθόδους των κρατών εις βάρος των δικών τους υπηκόων. Από το Κολοσσαίο του Καλιγούλα ως τη Βασίλη του Ροβεσπιέρου, η κλασική τρομοκρατία των κρατών ακολούθησε πιστά τη ρήση του Μακιαβέλλι ότι «ο πρίγκιπας δεν πρέπει να ανησυχεί αν τον κατηγορούν για βαρβαρότητα... Η συμπόνια... σχεδόν πάντα βλάπτει ολόκληρη την κοινότητα, ενώ οι εκτελέσεις που διατάσσονται από τον πρίγκιπα επηρεάζουν μόνο τα άτομα». Η κλασική τρομοκρατία των κρατών βεβαίως συνεχίζεται ως σήμερα και είναι χαρακτηριστικό ότι στη συζήτηση που διεξήχθη στην 46η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, ο νομπελίστας Γραμματέας του Οργανισμού έκανε λόγο ανοικτά και για την «κρατική τρομοκρατία». Η ζωντανή αναμετάδοση της εκτέλεσης του Μακβέι από τα τηλεοπτικά δίκτυα των ΗΠΑ τον Ιούλιο και η δημόσια περιφορά των μουσουλμάνων αυτονομιστών του Ζινζιάγκ στον τόπο της εκτέλεσής τους τον περασμένο μήνα στο Κασγκάρ της Κίνας δεν αφορούν διόλου τη σχέση των κρατών αυτών με τους κατάδικους και το έγκλημά τους: σχετίζεται αποκλειστικά με την ψυχολογική κατάσταση στην οποία θέλουν να υποβάλλουν τις ίδιες τους τις κοινωνίες απέναντι στην εξουσία τους.

Στην κλασική τρομοκρατία, ήδη από την αρχαιότητα, υπάρχουν οι ρίζες αυτού που σήμερα ο πρόεδρος Μπους αποκαλεί «διεθνή τρομοκρατία». Όταν ο Μακιαβέλλι χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον Αννίβα για να διδάξει πως «ο πρίγκιπας... καθώς διοικεί έναν ευρύ στρατό δεν πρέπει να ανησυχεί αν έχει τη φήμη της βαρβαρότητας, διότι, δίχως

τέτοια φήμη κανένας στρατός δε μπορεί να διατηρηθεί ενωμένος», μας παρουσιάζει εύγλωττα την κλασική προέλευση της διεθνούς τρομοκρατίας: όχι η ίδια η βαρβαρότητα, αλλά «η φήμη» της είναι αυτή που χρειάζεται ο πρίγκιπας, δηλαδή ένα σύμβολο που να σκορπά τον τρόμο και την απειλή για να αποτρέπει. Και γι' αυτό «η απάνθρωπη σκληρότητά του», προσθέτει ο Μακιαβέλλι, «είναι μια πλήρης πράξη υπευθυνότητας». Η εφαρμογή ακριβώς αυτής της συνταγής στη Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι, όπως μας ξαναθύμισε ο Μπιν Λάντεν, ήταν εκείνη που επέφερε τον ακαριαίο τερματισμό του β' παγκοσμίου πολέμου.

Η έννοια της τρομοκρατίας όπως χρησιμοποιείται σήμερα από την προπαγάνδα των κρατών, περιορίζεται σε μία μόνο εκδοχή της, στη μη κρατική τρομοκρατία, ή αλλιώς σ' αυτό που θα ονομάζαμε ρομαντική τρομοκρατία. Τούτο το κατά βάση σύγχρονο φαινόμενο γεννήθηκε μέσα στην ίδια την Αμερική, με πρωταγωνιστή τον εθνικό ηγέτη της Τζωρτζ Ουάσιγκτον, και πήρε ευρύτερες διαστάσεις όταν το κράτος άρχισε να ταυτίζεται με το νεότευκτο έθνος και την λεγόμενη «κοινωνία των πολιτών» του. Αφ' ης στιγμής οι πρώην υπήκοοι έγιναν πολίτες και η ασφάλειά τους κατέστη σύμβολο της ηγεμονίας του κράτους στο οποίο ανήκουν, η άσκηση βίας εις βάρος τους άρχισε να εκλαμβάνει χαρακτήρα ιδεολογικό για τον επηρεασμό των κρατικών πολιτικών. Όπως παρατηρεί ο Αλμπέρ Καμύ, η μη κρατική τρομοκρατία διαδόθηκε μαζί και γύρω από τις ιδέες των μηδενιστών ρομαντικών, κυρίως του ντε Σάντ και του Νίτσε, κι έφτασε στο απόγειό της με τους ρώσους αναρχικούς στα 1878, οπότε εκδίδεται και το μανιφέστο των αρχών του τρόμου του Κραβιτσίνσκυ, το *Θάνατος για το θάνατο*. Και τότε, όπως και κατά την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, η πρώτη ρομαντική τρομοκρατία ήταν απόλυτη και μαρτυρική: οι τρομοκράτες στόχευαν τον εχθρό και τους αθώους ταυτοχρόνως, ενώ ο μαρτυρικός τους θάνατος ήταν απ' την αρχή προεξοφλημένος.

ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η διεθνοποίηση της μη κρατικής τρομοκρατίας δεν είναι ένα φαινόμενο που ξέσπασε τώρα ξαφνικά. Χρονολογείται

από την εποχή που άρχισε να συνδέεται με την προϋπάρχουσα διεθνή τρομοκρατία των κρατών στα πρώτα χρόνια του αντιαποικιακού κινήματος, και ήδη από το 1968 η CIA κρατά ηλεκτρονικό αρχείο «διεθνούς τρομοκρατίας».² Έκτοτε, μαζί με τα εθνικά χαρακτηριστικά της, η ρομαντική τρομοκρατία άρχισε να χάνει πολλά απ' τα πρώτα μεταφυσικά γνωρίσματά της, υιοθετώντας την ίδια ωφελιμιστική προσέγγιση απέναντι στη διάδοση του τρόμου που είχε ανέκαθεν η κλασική τρομοκρατία. Όπως μαρτυρούν οι περιπτώσεις των εβραϊκών Ιργκούν και Χαγκανά, του βιετναμέζικου NLF, της ΕΟΚΑ, του αλγερινού FLN, του IRA, του ΟΑΠ και των Κόντρας, η νεορομαντική τρομοκρατία υποστηρίχθηκε ενεργά από τα όπλα, την εκπαίδευση και τα χρήματα των κρατών. Για παράδειγμα, η πρώτη πολιτική αεροπειρατεία, που έγινε σε πτήση των Συριανών Αερογραμμών από μια ομάδα εβραίων τρομοκρατών το 1954, πραγματοποιήθηκε κατ' εντολή του τότε ισραηλινού πρωθυπουργού Μοσέ Σαρέτ με στόχο την απελευθέρωση κάποιων κατασκόπων της Μοσάντ από τις φυλακές της Συρίας.³

Πολύ πριν την Αλ Κάιντα του Μπιν Λάντεν, ήδη από τη γενιά του Αραφάτ και του Άμπου Νιντάλ, η διεθνής τρομοκρατία είχε περάσει σε μια νέα εποχή, στη φάση της παγκοσμιοποίησής της. Μέχρι και την απαγωγή του αεροσκάφους της TWA στη Ιορδανία το 1970 και τις δολοφονίες των αθλητών στους Ολυμπιακούς του Μονάχου από τον παλαιστινιακό Μαύρο Σεπτέμβρη το 1972, τα διεθνή δίκτυα οργάνωσης της κρατικής/μη κρατικής τρομοκρατίας μπορεί μεν να απλώνονταν πέρα απ' τα σύνορα των κρατών, όμως ολόκληρο το πεδίο δράσης τους παρέμενε κυρίως εθνικό. Με εξαίρεση ίσως τον Γιακόβ Ελιάφ της Λεχί του πρώην ισραηλινού πρωθυπουργού Γιτςχάκ Σαμίρ, που συνελήφθη τον Ιούνιο του 1947 στο Βέλγιο με 70 δέματα-βόμβες, στα οποία είχε γραμμένες τις διευθύνσεις ολόκληρου του βρετανικού υπουργικού συμβουλίου,⁴ η παγκοσμιοποίηση του πεδίου δράσης των τρομοκρατών είναι ουσιαστικά φαινόμενο των τελευταίων τριάντα ετών. Έχει, με άλλα λόγια, την ίδια περίπου ηλικία μ' εκείνη που οι σημερινοί διεθνολόγοι και θεωρητικοί δί-

νουν στο γενικό φαινόμενο της οικονομικής και τεχνολογικής παγκοσμιοποίησης.

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΡΟΜΟΥ

Μόλις οι δυτικοί ηγέτες –με εξαίρεση τον Μπερλουσκόνι– κατάλαβαν τους κινδύνους μιας αναβίωσης της θεωρίας της «σύγκρουσης των πολιτισμών», αμέσως την απέρριψαν ως ερμηνεία για την ενέργεια της 11ης Σεπτεμβρίου. Έτσι, πέρα από άλλες ερμηνείες του ποδαριού, που την απέδωσαν «στο παρελθόν των τρομοκρατών» (Ντικ Τσένεϋ) ή στον «φανατισμό τους» (Μπλερ), η πιο πειστική ως τώρα εξήγηση είναι αυτή που ανατρέχει στη θεωρία της παγκοσμιοποίησης: «η παγκοσμιοποίηση φέρνει πολλά οφέλη», ισχυρίζεται ο Κρις Πάπτεν, Επίτροπος της Ε.Ε. επί των Εξωτερικών Θεμάτων, «όμως υπάρχει επιπλέον μια σκοτεινή και κακή πλευρά της – πλέον αποδεδειγμένη στην καταστροφική επίθεση κατά των πύργων».⁵ Τόσο ο Πάπτεν όσο και άλλοι οπαδοί της ιδέας της παγκοσμιοποίησης πράγματι έχουν αναφερθεί συχνά στους περιβόητους κινδύνους της, όμως ποτέ δεν εξηγούν ούτε τι είναι εκείνο που τους προκαλεί, ούτε και γιατί, παρά την ύπαρξή τους, συνεχίζουν τόσο μοιρολατρικά να παραδίδονται σ' αυτήν. Σύμφωνα με τον ίδιο, η παγκοσμιοποίηση «δεν είναι κάτι που μπορείς να απορρίψεις, εκτός κι αν επιλέξεις τη ζωή του ερημίτη».⁶

Παρά τις σοβαρές αδυναμίες της, η διάγνωση του Πάπτεν βρίσκεται στη σωστή κατεύθυνση. Αν και έτσι την κατέγραψαν οι κάμερες, η επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου δεν έπεσε από τον ουρανό: πράγματι υπάρχει κάτι μέσα στην ίδια τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, το οποίο την κάνει διαρκώς να στρέφεται κατά του εαυτού της. Συγκεκριμένα πρόκειται πάντα για την ίδια κεντρική αιτία, δηλαδή για τη διαρκή της εμμονή να επιβάλλει με τρόπο ηγεμονικό και συγκεντρωτικό μια εξομοιωτική μορφή πάνω σε πράγματα που είναι από την ίδια τη δομή και την ουσία τους ανόμοια. Δεν είναι ούτε η ίδια η εξομοίωση, ούτε η ίδια η ανομοιότητα που στρέφονται κατά της παγκοσμιοποίησης: είναι ο κάθετος κι επιφανειακός τρόπος με τον οποίο επιχειρείται ο ταχύρρυθμος συσχετισμός τους.

Πράγματι ο κύκλος του παγκόσμιου τρόμου, ήδη από τη δεκαετία του 1970, είναι ένα φαινόμενο που αναπτύχθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου γύρω απ' τη Μέση Ανατολή. Δεν είναι διόλου συμπτωματικό ότι γεννήθηκε στην περιοχή όπου ο ψυχρός πόλεμος διεξήχθη και τελείωσε με την οριστική νίκη του Δυτικού Συνασπισμού κιόλας από το 1967. Έκτοτε άρχισε να καλλιεργείται η ασφυκτική αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε κοινωνίες υπερσύγχρονες με αήττητους στρατούς από τη μια, και σε κοινωνίες υπανάπτυκτες, συχνά ακόμα ασχημάτιστες μες στη μιζέρια και την εξαθλίωσή τους απ' την άλλη. Αυτή η συνάντηση της ματαιοδοξίας με την απόγνωση δεν οδηγεί αναπόφευκτα σε συγκρούσεις. Κυρίως οδηγεί σε συμμαχίες, ή αλλιώς, σε σχέσεις υποταγής κι εξάρτησης των ντόπιων κοινωνιών από τις σύγχρονες κοινωνίες της Δύσης.

Όμως όταν οι συμμαχίες ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες και τις υπανάπτυκτες κοινωνίες διασπώνται –υπό την πίεση της εξομοίωσης της ανομοιότητας– η σύγκρουση ανάμεσά τους δε μπορεί να διεξαχθεί συμβατικά. Η προσφυγή στην τρομοκρατική βία είναι κι από τις δύο πλευρές η μόνη δυνατή επιλογή: οι αναπτυσσόμενες κοινωνίες προσφεύγουν είτε στη στήριξη ντόπιων τρομοκρατών ή, αν χρειαστεί, στους εναέριους βομβαρδισμούς αμάχων για να μειώσουν τις απώλειες της ζωής των στρατιωτών τους, ενώ οι υπανάπτυκτες κοινωνίες, είτε γιατί δεν έχουν καν στρατό, είτε γιατί οι στρατοί τους είναι το ίδιο εξαθλιωμένοι με το επίπεδο διαβίωσής τους, στοχεύουν απευθείας στους αμάχους. Η γλώσσα ανάμεσα στους δύο είναι κοινή όπως και τα βαθύτερα αίτια που τη δημιουργούν. Μετά το Βιετνάμ και τα Φώκλαντς, κανείς απ' τους πολέμους που διεξήγαγε η Δύση δεν περιείχε κατά μέτωπο εμπλοκή με τακτικό αντίπαλο στρατό και φυσικά όλα σχεδόν τα θύματά τους ήταν μεταξύ των άοπλων κι άστολων αμάχων. Παρομοίως και οι εχθροί τους: και ο Άμπου Νιντάλ και ο Καντάφι και ο Σαντάμ και ο Αϊντίντ και ο Μιλόσεβιτς και ο Μπιν Λάντεν και οι δράστες της 11ης Σεπτεμβρίου πολέμησαν, υποτίθεται, την τελευταία εικοσαετία τους Αμερικανούς, όμως πάντοτε σκότωναν –συχνά κιόλας μη Αμερικανούς– αμάχους.

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΔΕΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΑΤΑΙ ΜΕ ΤΑ ΙΔΙΑ ΤΗΣ ΤΑ ΜΕΣΑ

Στον πόλεμο που κήρυξε τον περασμένο μήνα ο πρόεδρος Μπους, «τον πρώτο του 21ου αιώνα», διαρκώς χρησιμοποιεί ένα λεξιλόγιο που η εμφανώς περιορισμένη λογική του δεν είναι σε θέση να ορίσει. Αυτός ο επικίνδυνος μωρός που σήμερα διοικεί τις Ηνωμένες Πολιτείες, εκτός που θέλει και τους μουσουλμάνους συμμάχους του να φορέσουν τον κόκκινο σταυρό των σταυροφόρων, κυρίως αδυνατεί ν' αντιληφθεί ποιος είναι ο εχθρός του: τον λέει «αόρατο» ενώ μας βεβαιώνει πως γνωρίζει το όνομά του κι όλο του το μητρώο. «Διεθνή τρομοκρατία» τον αποκαλεί αόριστα και γενικά, ενώ τον προσδιορίζει ως ένα και μόνο άτομο, το συγκεκριμένο αυτό. «Δράστη» τον θεωρεί και τον γυρεύει, ενώ όλοι οι δράστες της επίθεσης της 11ης Σεπτεμβρίου είναι ήδη νεκροί από δική τους θέληση, κι εκείνος που γυρεύει, ενδέχεται να είναι στη χειρότερη περίπτωση ο ηθικός της αυτουργός. Ο υπουργός των Εξωτερικών του βεβαιώνει πως όλα τα στοιχεία έχουν συγκεντρωθεί έτοιμα να εκδοθούν σε μια Λευκή Βίβλο, ενώ την επομένη **ανακοινώνει** πως η έκδοσή της ματαιώνεται. «Καταζητείται νεκρός ή ζωντανός», δηλώνει, «για να υποβληθεί στην κρίση της δικαιοσύνης», δίχως να εξηγεί πώς είναι δυνατό να δικαστεί όντας ήδη νεκρός. Και τέλος, κηρύττει πόλεμο εναντίον όλων των κρατών που «δίνουν άσυλο και εκπαιδεύουν τρομοκράτες», ενώ οι τρομοκράτες εκπαιδεύονταν στο κράτος το δικό του.

Τίποτα απ' όσα μέχρι τώρα έχουν επιχειρηθεί πάνω στο έδαφος του Αφγανιστάν δεν αφορά στο ελάχιστο την εξάρθρωση της διεθνούς τρομοκρατίας. Οι ΗΠΑ ούτε θέλουν, ούτε και στην ουσία μπορούν να εξαλείψουν τον παγκόσμιο τρόπο. Δεν θέλουν, γιατί όλη η μεταπολεμική ηγεμονία τους στηρίζεται σ' αυτόν, και δεν μπορούν, γιατί θα πρέπει αρχικά να επιτεθούν σ' όλους περίπου τους συμμάχους τους. Η κατανόηση ή έλλειψη κατανόησης για την τραγωδία που έπληξε τους Αμερικανούς στις 11 Σεπτεμβρίου δεν έχει καμία σχέση με το βαθμό της εναντίωσης στο βάρβαρο πόλεμο που εξαπέλυσαν κατά των Ταλιμπάν. Πεννηνταέξι χρόνια η ανθρωπότητα καταγγέλλει απερίφραστα τους ατομικούς βομβαρδισμούς της Χιροσίμα

και του Ναγκασάκι για την απανθρωπιά τους, παρόλο που η Ιαπωνία στον β' παγκόσμιο πόλεμο ήταν ο ίδιος ο εχθρός της ανθρωπότητας. Τι σημαίνει αυτό; Πως είμαστε τάχατες με τους φασίστες;

Δεν είναι θέμα ειρηνισμού και εναντίωσης στον ίδιο τον πόλεμο. Υπάρχουν πόλεμοι που πρέπει να πολεμηθούν, όμως ο τωρινός δεν είναι από αυτούς. Σχολιάζοντας την χρήση βομβαρδιστικών AC-130, εκπρόσωπος του Πενταγώνου εξήγησε την περασμένη Τρίτη ότι «σκοπός της εκστρατείας είναι να επιδράσει ψυχολογικά πάνω στους Ταλιμπάν για να κατανοήσουν τη σοβαρότητα του σφάλματός τους». Αυτή είναι πέρα για πέρα μια συνειδητοποιημένη πράξη τρομοκρατίας. Την ίδια μέρα το Πεντάγωνο απέδωσε αρχικά το βομβαρδισμό της αποθήκης του Ερυθρού Σταυρού σε αντιαεροπορικό πύραυλο των Αφγανών και κατόπιν κατηγορηματικής διάψευσης του Ερυθρού Σταυρού παραδέχτηκε πως οφειλόταν σε αμερικανική βόμβα. Με βάση τις διεθνείς συνθήκες η ρήψη πυρών στον Ερυθρό Σταυρό είναι έγκλημα πολέμου. Τα B-52 που συμμετέχουν στον βομβαρδισμό φέρουν οβίδες εκρηκτικής ισχύος που διαπερνά το σκυρόδεμα των υπογείων καταφυγίων. Με βάση τις διεθνείς συνθήκες η χρήση τους είναι έγκλημα πολέμου.

Η τρομοκρατία απλούστατα δεν καταπολεμάται με τα ίδια της τα μέσα. Βεβαίως ο Μπιν Λάντεν επιβάλλεται να συλληφθεί. Μ' αυτόν όμως τον τρόπο δεν θά 'πρεπε ποτέ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. T.P. Thornton, «Terror as a weapon of political agitation», στο H. Eckstein (επιμ.), *Internal War*, (Λονδίνο, Collier-Macmillan, 1964), σ.73.
2. Grant Wardlaw, *Political Terrorism*, (Cambridge, 1982), σ.50.
3. Σύμφωνα με ομολογία του ίδιου του Σαρέτ, βλ. Noam Chomsky, «International Terrorism: Image and Reality», στο George Alexander (επιμ.), *Western State Terrorism* (Οξφόρδη, Polity, 1991), σ. 25.
4. Σύμφωνα με ομολογία του ίδιου του Ελιάβ στο βιβλίο του Hamevukash (1983).
5. Chris Patten, «We in the EU stand by the Americans», *The Guardian*, 15/9/2001, σ. 20.
6. Ό.π.

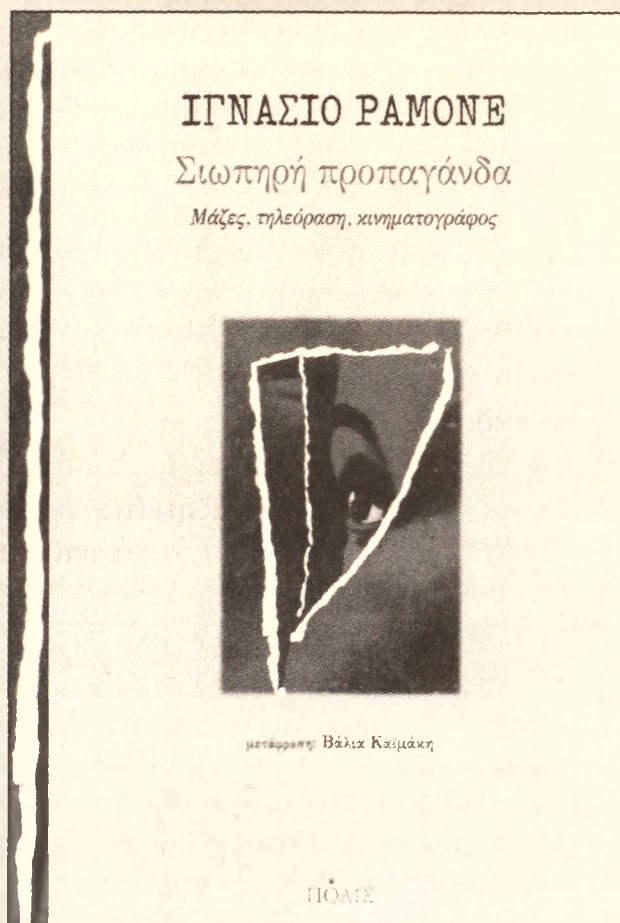
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΣ

ΙΓΝΑΣΙΟ ΡΑΜΟΝΕ

ΣΙΩΠΗΡΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

ΜΑΖΕΣ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

μετάφραση: Βάλια Καϊμάκη



Στις σύγχρονες κοινωνίες, ένα παιδί τεσσάρων ετών, πριν ακόμα πάει στο σχολείο, βλέπει τηλεόραση ατελείωτες ώρες· οι τηλεοπτικές εικόνες, διαφημιστικά φιλμάκια, ταινίες καταστροφών, αστυνομικές ιστορίες, κωμωδίες, πολεμικές σκηνές και σκηνές βίας, αφήνουν ίχνη η επιρροή των οποίων καταλήγει να προσδιορίζει τις συμπεριφορές μας· και να μειώνει συνεπώς την ελευθερία μας.

Στο βιβλίο του ο Ραμονέ μελετά τον τρόπο με τον οποίο η μαζική επικοινωνία και η μαζική κουλτούρα χειραγωγούν τους πολίτες.

Χρησιμοποιώντας παραδείγματα από την τηλεόραση και τον κινηματογράφο, ο διευθυντής της Monde Diplomatique αναλύει τον τρόπο κατασκευής της ιδεολογίας, τον τρόπο με τον οποίο η σιωπηρή αυτή προπαγάνδα επιχειρεί να κατακτήσει το πνεύμα μας, να βιάσει τον μυαλό μας και να δηλητηριάσει τις καρδιές μας.

Αριστερά και Πόλεμος

του Πάρη Μπουρλάκη

«Σκοτείνιασε· κλείσε τα τζάμια·
κάνε σουραύλια με τα χτεσινά καλά-
μια,
και μην ανοίγεις όσο κι αν χτυπούν·
φωνάζουν μα δεν έχουν τι να πουν.
Πάρε κυκλάμινα, πευκοβελόνες,
κρίνα απ' την άμμο, κι απ' τη θά-
λασσα ανεμώνες·
γυναίκα που έχασες το νού,
άκου, περνά το ξόδι του νερού...»

«Αθήναι. Ανελίσσονται ραγδαίως
τα γεγονότα που ήκουσε με δέος
η κοινή γνώμη. Ο κύριος υπουργός
εδήλωσεν. Δεν μένει πλέον καιρός...»
«πάρε κυκλάμινα... πευκοβελόνες...
κρίνα απ' την άμμο... πευκοβελόνες...
γυναίκα...»

«υπερτερεί συντριπτικώς.
Ο πόλεμος...»

Ο αμερικανικός πόλεμος έχει ξε-
κινήσει. Μόνο που δεν είναι
ακριβώς πόλεμος, ούτε πάλι
αστυνομική επιχείρηση σύλλη-
ψης υπόπτων. Κατά τα λεγόμε-
να του προέδρου των ΗΠΑ πρόκειται
για πόλεμο κατά της τρομοκρατίας.
Στην δε Ευρωπαϊκή Ένωση γίνονται,
κατά τα δημοσιεύματα του τύπου, ατέρ-
μονες συζητήσεις για έναν ευρωπαϊκό
«αντιτρομοκρατικό» νόμο. Οι συζητή-
σεις περιπλέκονται – από το ερώτημα
αν είναι καν δυνατόν να δοθεί επαρκής
(«νομικός») ορισμός της τρομοκρα-
τίας.

Το ότι μάλιστα δεν είναι δυνατόν να
διατυπωθεί ορισμός της τρομοκρατίας,
δημιουργεί μια ενδιαφέρουσα δυσκο-
λία. Έστω ότι δεν αρκεί η καταδίκη του
φόνου αμάχων –Αμερικανών ή Αφγα-
νών, αδιάφορο– αλλά πρέπει να κατα-
δικάσω την τρομοκρατία· οπότε κατα-
δικάζω την τρομοκρατία, ενώ δεν ξέρω
–προς το παρόν έστω– τι είναι τρομο-
κρατία· τότε, τι ακριβώς καταδίκασα;

Έστω όμως ότι δίνεται ορισμός της
τρομοκρατίας, και ότι αυτή τιμωρείται
ως έγκλημα. Το ζήτημα είναι ότι η Ευ-

ρωπαϊκή Ένωση έχει ταχθεί κατά της
θανατικής ποινής και για τα ειδικά
στερα των εγκλημάτων. Από τον Τσέ-
ζαρε Μπεκαρία και μετά, η δικαιοσύνη
γίνεται αντιληπτή ως σωφρονιστική,
και όχι ανταποδοτική. Έτσι η ηθική
αγανάκτηση την οποία εγείρει το
έγκλημα, δεν νομιμοποιεί την αφαίρε-
ση ανθρώπινης ζωής. Πώς μπορούν οι
ίδιες χώρες, ως μέλη του ΝΑΤΟ, να συ-
ναινούν στον βομβαρδισμό του λαού,
του οποίου η κυβέρνηση παρέχει άσυ-
λο στους φερόμενους ως υπεύθυνους
των πληγμάτων της Μαύρης Τρίτης;
(προϋποτίθεται ότι ο βομβαρδισμός εί-
ναι πιθανόν να επιφέρει τον θάνατο).
Η ερώτηση είναι ρητορική. Βεβαίως
και μπορούν, αφού το κάνουν. Αλλά
αντιφάσκουν κατάφωρα με την ίδια
τους την νομική και πολιτική παιδεία.
Η αντίφαση μπορεί να επιλυθεί μόνο
με το να απορρίψουμε κάποιον από
τους όρους της· δηλαδή με το να θεωρή-
σουμε ή ότι τα ευρωπαϊκά κράτη ψευ-
δώς επικαλούνται την κατάργηση της
θανατικής ποινής (επειδή, ας πούμε, ο
φόνος του Κάρλο Τζουλιάνι στην Γένο-
βα δείχνει ότι στην πράξη η ποινή θα-
νάτου ισχύει) ή ότι τα ευρωπαϊκά κρά-
τη προσποιούνται ότι στηρίζουν τις
ΗΠΑ, ενώ στην πραγματικότητα απέ-
χουν από τα τεκταινόμενα.

Απάντηση: όταν σου επισημαίνουν
μιάν αντίφαση, εσύ να εισάγεις μια
διάκριση. Άλλο τρομοκρατία, άλλο πό-
λεμος, και εδώ πρόκειται για πόλεμο.
Άρα καλείσαι να πάρεις θέση και να
καταδικάσεις τον πολεμικό αντίπαλο.
Ταυτόχρονα, με την διάκριση μεταξύ
πολέμου και τρομοκρατίας, αίρεται η
παραπάνω αντίφαση στην πολιτική των
ευρωπαϊκών κρατών. Η παραμερίζε-
ται.

Να σημειώσουμε ωστόσο ότι αυτή η
μοιραία ταλάντευση ανάμεσα στον πό-
λεμο και στην τρομοκρατία αποτελεί
σόφισμα. Όταν στριμώχνεις τον αντι-
τρομοκρατή συνομιλητή σου, επικαλού-
μενος την πολιτική παιδεία που ο ίδιος
έχει για σημαία, εκείνος λέει ότι πρό-

κειται για πόλεμο, δεν ισχύουν αυτά.
Και όταν στριμώχνεις τον φιλοπόλεμο
συνομιλητή σου, για το δίκαιο του πολέ-
μου, για τα θύματα μεταξύ των αμάχων,
για τον ιμπεριαλισμό, εκείνος αρχίζει
πάλι να μιλάει για τρομοκρατία.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Η θέση του κειμένου αυτού είναι ότι η
αριστερά είναι και έχει χρέος να είναι
κατά του συγκεκριμένου πολέμου –
όπως είναι γενικότερα και κατά του
πολέμου ως μέσου επίλυσης διαφορών
μεταξύ των ανθρώπων. Και όχι μόνον η
αριστερά: όχι μόνον η λιγότερο
συμβιβαστική και συμβιβασμένη τάση
του Διαφωτισμού δηλαδή, αλλά όλη η
ανθρωπότητα, αφότου με την
διακήρυξη του ΟΗΕ προσπάθησε να
απαλλαγεί από εφιάλτες σαν αυτόν του
δεύτερου παγκοσμίου πολέμου.

Για να υποστηρίξω την αντιπολεμική
θέση θα προσπαθήσω να αντικρουσω
κάποια επιχειρήματα που ακούστηκαν
στον ελληνικό δημόσιο διάλογο. Τα
επιχειρήματα δεν είναι αθώα. Όσοι
και όσες υποστηρίζουν την συμμετοχή
της Ελλάδας σ' αυτόν τον πόλεμο, και
δη την συστράτευσή της με τις ΗΠΑ,
στην πράξη καλούν εμάς τους πολίτες
να συγκατατεθούμε και στα παρεπόμε-
να του πολέμου: στο να σκοτώνονται
γυναικόπαιδα από τους βομβαρδι-
σμούς. Να γίνουμε δηλαδή συνυπεύθυ-
νοι, να διευκολύνουμε όσους χύνουν το
αίμα αυτών των ανθρώπων. Αφού λοι-
πόν επικαλούνται κάποιους λόγους
υπέρ αυτής της επιλογής, υπέρ της συ-
γκεκριμένης βίας, αν αυτοί οι λόγοι εί-
ναι σαθροί, τότε ή θα πρέπει να αλλά-
ξουν γνώμη –να στραφούν και οι ίδιοι
ενάντια στον πόλεμο– ή θα πρέπει να
βρουν άλλους λόγους για να υπερασπι-
σθούν αυτό που γίνεται.

Τα σκοτωμένα και σακατεμένα γυ-
ναικόπαιδα προφανώς αποτελούν για
κάθε συνηγορία υπέρ του αμερικανι-
κού πολέμου αναγκαίο κακό. Έπεται
ότι, ως αναγκαίο κακό, μπορεί το γεγο-
νός του φόνου αμάχων να γίνει δεκτό,



μόνον εάν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της πράξης η οποία συνεπιφέρει και αυτό το αναγκαίο κακό, είναι κάτι άκρως επιθυμητό – λόγου χάριν, το τέλος όλων των πολέμων ή έστω η εξασφάλιση της ειρήνης βραχυπρόθεσμα. Σε κάθε άλλη περίπτωση έχουμε σοβαρό λόγο να κατηγορήσουμε τους υποστηρικτές αυτού του πολέμου για παχυλή αναλγησία απέναντι στον πραγματικό πόνο πραγματικών ανθρώπων.

ΤΑ ΣΑΘΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

Ποιο λόγοι έχουν ακουστεί υπέρ του πολέμου;

Το κύριο επιχείρημα αφορά στην πάταξη της τρομοκρατίας· ας το εξετάσουμε. Πρώτον, τρομοκρατία σ' αυτά τα συμφραζόμενα δεν σημαίνει τίποτε πέρα από πόλεμο μη συμβατό με το δίκαιο του πολέμου. Ένας τέτοιος ορισμός συμπεριλαμβάνει και όλα τα αντάρτικα κινήματα, κάτι που δεν είναι ιδιαίτερα καλό. Άλλωστε, δεύτερον, ο βομβαρδισμός της κατοικίας του μουλά Ομάρ καταδεικνύει ότι ουδείς από τους εμπολέμους σέβεται το Δίκαιο του πολέμου. Τρίτον, μια άλλη ανάλυση του φαινομένου της έξαρσης των βιαιοτήτων στην καθ' ημάς Ανατολή, η οποία γίνεται συνήθως δεκτή και στην Ελλάδα, εντοπίζει τις αιτίες του φαινομένου μεταξύ άλλων στο παλαιστινιακό ζήτημα και στην στήριξη που παρέχουν οι

ισχυροί του πλανήτη σε ολιγαρχικά, διεφθαρμένα και λαομίσητα καθεστώτα της περιοχής. Άρα η τυχόν βίαιη απάντηση για τα πλήγματα της Μαύρης Τρίτης απλώς ενισχύει και πολλαπλασιάζει τον φαύλο κύκλο της βίας. Ας λυθεί πρώτα το Παλαιστινιακό, που το καπηλεύεται ο πρώην πράκτορας των ΗΠΑ Μπιν Λάντεν, ας αποδοθούν οι χώρες της περιοχής στους λαούς τους, και τότε, αν δεν έχει πια λυθεί και το πρόβλημα της τυφλής βίας, τα ξανασυζητάμε. Συμπεραίνω ότι το αντιτρομοκρατικό επιχείρημα δεν πείθει.

Το δεύτερο επιχείρημα υπέρ του πολέμου τονίζει τα θεοκρατικά στοιχεία του λόγου του αντιπάλου και θεωρεί δικαιολογημένο έναν πόλεμο ενάντια σε θεοκρατικά καθεστώτα. Ωστόσο το επιχείρημα για καταστολή της θεοκρατικής πρότασης και για πόλεμο υπέρ του κοσμικού κράτους είναι και αυτό σαθρό. Για τρεις λόγους. Ο πρώτος είναι ότι δεν είναι βέβαιο ότι όσοι ηγέτες του αραβικού κόσμου επικαλούνται τον ιερό πόλεμο και τον Αλλάχ είναι λιγότερο υποκριτές από όσους πολιτικούς της άλλης πλευράς έχουν επικαλεσθεί τις σταυροφορίες και τον θεό. Ο δεύτερος είναι ότι κι αν έστω δεν πρόκειται για υποκρισία, ενδέχεται κάλλιστα να πρόκειται για επικλήσεις του θεού αντίστοιχες με αυτές των επαναστατών του '21:

Για του Χριστού την πίστην την αγίαν

Και της πατρίδος την ελευθερίαν.

Πρόκειται για επικλήσεις που σκοπό έχουν να συσπειρώσουν τους εκάστοτε δικούς μας, ενάντια στον εκάστοτε εχθρό.

Έστω όμως ότι δεν ισχύει ούτε αυτό, αλλά πρόκειται για γνήσιους και ειλικρινείς φορείς ενός θεοκρατικού πνεύματος. Να πολεμήσουμε λοιπόν για τις αξίες του λεγόμενου πεφωτισμένου, εκκοσμηκευμένου, πολιτισμένου κόσμου ενάντια στους νέους θεοκρατικούς βαρβάρους; Αυτό δυστυχώς αποδεικνύει πολλά περισσότερα, απ' όσα θέλει να αποδείξει. Αν το επιχείρημα είναι υγιές, τότε το να βομβαρδίζεις φορείς θεοκρατικών ιδεών, νομιμοποιείται. Να βομβαρδίσουμε λοιπόν και τους χριστοδουλικούς; Αυτός είναι ο τρίτος λόγος για τον οποίο νομίζω ότι δεν πείθει το αντιθεοκρατικό επιχείρημα.

Το τρίτο επιχείρημα των φιλοπολέμων είναι ότι πρέπει να τιμήσουμε τις συμμαχίες μας. Αυτό το επιχείρημα πρέπει ίσως να το ξανασκεφτούμε, αλλά μόνον αν έχει πρώτα λυθεί το Κυπριακό με σύντονες προσπάθειες των εταίρων μας του ΝΑΤΟ. Μέχρι τότε οφείλουμε απλώς να χαμογελάμε όποτε το ακούμε.

Το τέταρτο επιχείρημα, που μάλλον έχει πείσει πολλούς, είναι ότι αν ήταν η Ελλάδα η μοναδική παραφωνία στο ΝΑΤΟ, τότε θα έπρεπε να φοβόμαστε αντίποινα από τους Αμερικανούς. Νομίζω ότι το επιχείρημα αυτό είναι μεν ψοφοδεές, αλλά είναι και σωστό. Μόνο που όσοι το επικαλούνται δεν φοβούνται αρκετά. Τι θα γίνει εάν όντως συσπειρωθεί ο αραβικός και ισλαμικός κόσμος; Τώρα δηλαδή γιατί ο ελληνικός λαός δεν φοβάται αντίποινα από τους γείτονές μας της καθ' ημάς Ανατολής; Οι δεξαμενές του Περάματος αρκούν –δυστυχώς– για χημικό πόλεμο.

Άφησα τελευταίο το γεωπολιτικό επιχείρημα ότι ο πόλεμος γίνεται για τα πετρέλαια και την κυριαρχία στην Κεντρική Ασία. Και γι' αυτόν το λόγο πρέπει η Ελλάδα να βάλει κι αυτή το λιθαράκι της στο να γίνει παγκόσμια σύρραξη; Η θέση του κειμένου αυτού, θυμίζω, είναι ότι η αριστερά είναι και έχει χρέος να είναι κατά του συγκεκριμένου πολέμου, όπως είναι γενικότερα κατά του πολέμου ως μέσου επίλυσης των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων. ☛

Ο «φροϊδισμός» της ιστορίας και το παραλήρημα του καπιταλισμού

(Μπορούμε άραγε ακόμα να μιλάμε ελεύθερα;)

του Αλέκου Τζιόλα

Αν κρίνει κανείς από το πρόσφατο τρομοκρατικό πλήγμα που δέχθηκε η Αμερική, μπορεί να συναγάγει το συμπέρασμα ότι ανάμεσα στη συμπεριφορά του ατόμου και της ανθρωπότητας υπάρχουν πολλές αναλογίες. Όπως στο άτομο η καταπίεση των επιθυμιών του από το συνειδητό του διενεργεί την απώθησή τους στα άδυτα της ψυχής δημιουργώντας το σκοτεινό κόσμο των απωθημένων του ατομικού υποσυνειδήτου, έτσι και οι πόθοι των αδυνάτων της ανθρωπότητας απωθούνται διηνεκώς από το συνειδητό της, που το συνθέτουν οι ισχυροί της, δημιουργώντας κι εδώ τον σκοτεινό κόσμο των απωθημένων του καθολικού ανθρώπινου υποσυνειδήτου. Κι αν η δημιουργία του υποσυνειδήτου σε ατομικό ή σε συλλογικό επίπεδο δε συνοδευόταν από ισχυρές παρενέργειες, η χρήση της καταπίεσης θα είχε οριστικά λυμένα όλα τα προβλήματα που αναφύονται στις ανθρώπινες σχέσεις.

Ομως ο σκοτεινός κόσμος των απωθημένων σε ατομικό ή σε συλλογικό επίπεδο ακατάπαυστα αποζητά διέξοδο διαφυγής κι επειδή το συνειδητό, που έχει ως έργο του τη φραγή των διεξόδων, εκπληρώνει αποτελεσματικά την αποστολή του, εκείνο τότε διανοίγει για την εκδήλωσή του διεξόδους αφύσικες και είτε «μεταμφιέζει» τον εαυτό του, ώστε να μην υποπέσει στην αντίληψη του συνειδητού και καταπνιγεί η έκφρασή του είτε αναζητά στιγμές κατά τις οποίες το συνειδητό-φρουρός βρίσκεται σε ύπνωση, για να ξεσπάσει τότε τυφλά, χωρίς να υπολογίζει καμιά από τις συνέπειες του ξεσπάσματός του. Συχνά αντιδρά και συνδυαστικά καταφεύγοντας και στην αυτοπαράπουσή του και στο τυφλό ξέσπασμα. Ο βαθμός πάντως καταπίεσης του υποσυνειδήτου από το συνειδητό είναι αυτός που καθορίζει και τους τρόπους αντίδρασης του πρώτου. Στην περίπτωση τώρα της τρομοκρατικής ενέργειας κατά των ΗΠΑ το υποσυνειδητό της ανθρωπότητας αντέδρασε συνδυάζοντας τους δυο αυτούς τρόπους κλασικής αντίδρασης, ενώ η

βιαιότητα της ορμής του ήταν ανάλογη με το βαθμό καταπίεσης που του ασκείται.

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΙΕΞΟΔΟΥ

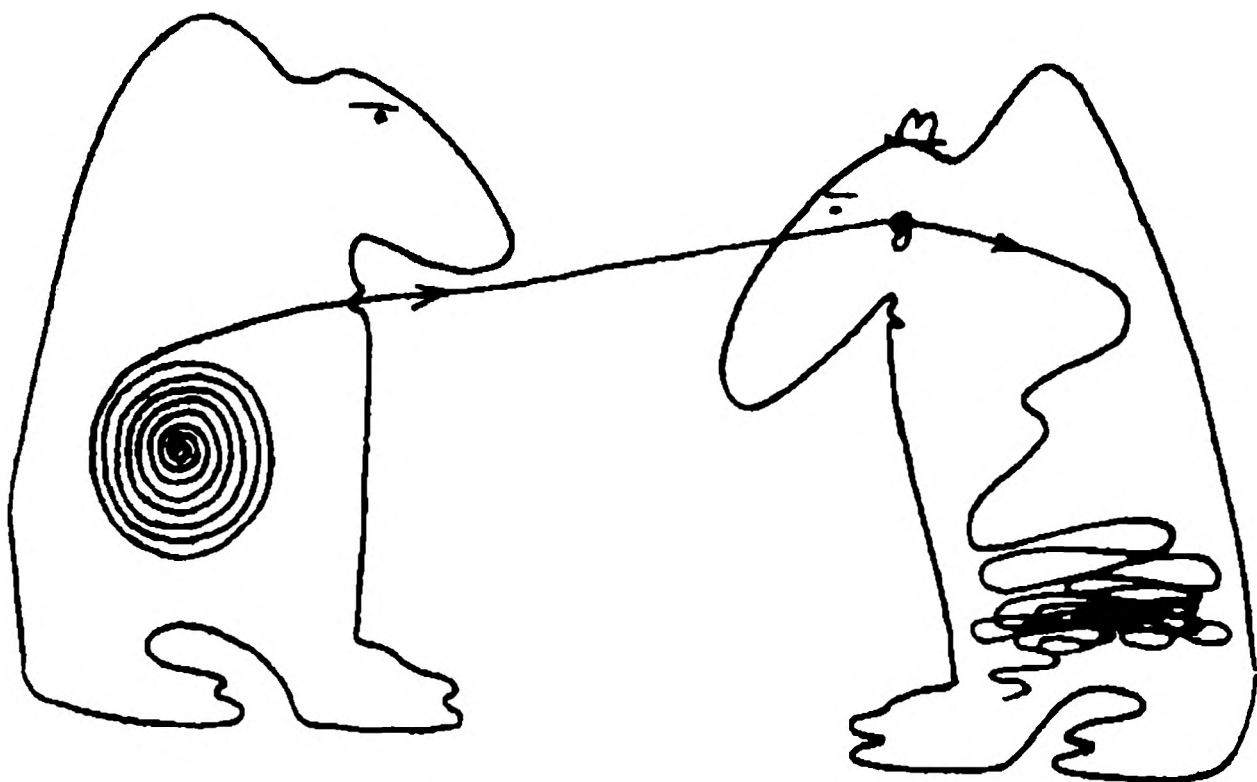
Η διεξόδος, που στην προκειμένη περίπτωση το συλλογικό υποσυνειδητό διάνοιξε για την εκτόνωσή του, δεν αποτελούσε ασυγκάλυπτη μορφή έκφρασής του, αλλά συγκαλυμμένη, που περιείχε τον «μεταμφιεσμένο» τρόπο αντίδρασης, γι' αυτό και παρατηρήσαμε να εκδηλώνεται η εκτόνωσή του αντιφατικά, να διοχετεύεται μέσα από περίεργους αγωγούς, απρόσμενους, μέσα από μια θρησκεία που όχι μόνο δεν ενδιαφέρεται για τους αδύνατους της γης αλλά και που η ίδια φέρει την κύρια ευθύνη για τη διαρκή φτώχεια και τις μεγάλες ανισότητες που χαρακτηρίζουν το εσωτερικό των κοινωνιών των πάμπολλων οπαδών της. Με αυτό δε θέλουμε να πούμε ότι η θρησκεία του χριστιανισμού ως προς αυτό το θέμα επεφύλαξε γενικά καλύτερη τύχη στους δικούς της οπαδούς... Αντίθετα όσο διατηρούσε την απόλυτη κυριαρχία της, ανάλογες καταστάσεις είχε δημι-

ουργήσει και αυτή σε όλη την επικράτειά της. Αφής στιγμής όμως μέσω της Αναγέννησης, που υιοθέτησε την αρχαία ελληνική στάση του λόγου απέναντι στο θείο, υπερβάθηκε η εξουσία της, έκτοτε σύρεται πίσω από τον καπιταλισμό και στηρίζει την ιδεολογική του επικράτηση με την αναγκαία θρησκευτική υποστήλωση, αποτελώντας έτσι πάντα παραπληρωματική του έννοια.

Ο ίδιος τρόπος αντίδρασης του υποσυνειδήτου περιείχε και βιαιότητα, γεγονός που δε χρειάζεται κανείς να το διερευνήσει, για να το πιστοποιήσει. Το είδος και το μέγεθος της τραγωδίας το δηλώνουν εμφατικά.

ΤΟ ΑΡΡΩΣΤΗΜΕΝΟ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟ

Οι αναλύσεις της Ψυχολογίας του Βάθους μας πληροφορούν ακόμη ότι αυτού του είδους το συνειδητό που κατέχει πολλή δύναμη και καταπιέζει τις «ορμές» –εδώ πόθους– του υποσυνειδήτου, δημιουργώντας τις διάφορες απωθήσεις, είναι επίσης μεταμφιεσμένο (άρα και αρρωστημένο), για να μπορεί με επιτυχία να παίζει το ρόλο της φραγής. Γιατί, αν δει τον πραγματικό του εαυτό και συνειδητοποιήσει το ρόλο του καταπιεστή που παίζει, μαζί και τις ευθύνες που του επιφορτίζουν οι συνέπειές του, τότε θα πρέπει να αυτοκαθαριθεί προδίδοντας την αποστολή του, που είναι πάντα η διατήρηση της κυριαρχίας του και η κατάπνιξη των τάσεων του υποσυνειδήτου. (Τα περί αλλαζονείας της δύναμης εδώ έχουν την αρχή τους.) Ένα λοιπόν μεταμφιεσμένο συνειδητό επιτείνει την ανάγκη μεταμφίεσης του υποσυνειδήτου, το οποίο με τη σειρά του επιτείνει την ανάγκη μεταμφίεσης του συνειδητού, για να περιπέσουν και τα δυο σ' ένα φαύλο κύκλο «ετεροπαθήσεων», που αυξάνουν όλο και περισσότερο το βαθμό της παθογένειάς τους. Αυ-



τός είναι και ο λόγος που κατά το πρόσφατο πλήγμα της Αμερικής οι αντιδράσεις και των δυο, των «υποσυνείδητων» τρομοκρατών και των συνειδητών, που θα τους ονομάσουμε από δω και πέρα, σύμφωνα με ορολογία προγενέστερου άρθρου, γραμμένου σε ανύποπτο χρόνο, δευτερογενείς και πρωτογενείς τρομοκράτες αντίστοιχα, υπήρξαν τόσο αρρωστημένες (Αντί, τχ. 735, «Η πρωτογενής βία παγκόσμιας έκτασης»).

Στο ίδιο άρθρο, που αποτελεί τη βάση των σημερινών σκέψεων, κάπου επισημάναμε: «Κάθε φορά λοιπόν που στην “πολιτισμένη” ανθρωπότητα, μήτρα της πρωτογενούς βίας, αντιτάσσεται το επιγένήμά της, η δευτερογενής βία, η πρώτη μετέρχεται την ένοπλη βία για την εξουδετέρωση των αντιδράσεων. Βεβαίως η γνώση της ιστορίας δε συνηγορεί καθόλου υπέρ μιας τέτοιας πίστης. Τα “νοήμονα” όμως όπλα τους δεν αποκλείεται να καταρρίψουν και ιστορικούς νόμους».

Δε συμπληρώθηκε εξάμηνο αφότου γράφτηκαν οι γραμμές αυτές και η καταληκτική τους ειρωνεία επαληθεύτηκε τραγικότερα. Γιατί η ιστορία, άλλοτε αργά, άλλοτε «εσπευσμένα», μας υπενθυμίζει πάντα την αέναη ισχύ των νόμων της. Η σημερινή δε κατάσταση της ανθρωπότητας παρουσιάζει ανάγλυφα την εικόνα της κυριαρχίας ενός αρρωστημένου συνειδητού πάνω σ' ένα αρρωστημένο υποσυνείδητο και προοικονομεί αναπότρεπτα την εκδήλωση αρρωστημένων αντιδράσεων και από τα δυο μέρη.

ΟΙ ΒΑΥΚΑΛΙΣΜΟΙ ΤΟΥ

Το συνειδητό λοιπόν, όντας αρρωστημένο, απέφευγε να δει τον εαυτό του, για να μη νιώσει ενοχές, και τον βαυκάλιζε με ποικίλους μύθους ναρκισσισμού και εγωπάθειας. Ο πρώτος βασικός μύθος καλλιεργούσε την ιδέα ότι «εμείς οι αναπτυγμένες χώρες της γης, χάρις στις ικανότητες των πολιτών μας, αναπτύξαμε τον πολιτισμό και δικαιωματικά αποτελούμε σήμερα την πολιτισμένη ανθρωπότητα. Το προνόμιο αυτό είναι η ανταμοιβή μας από το καθεστώς της αξιοκρατίας που εφαρμόζεται τόσο στο εσωτερικό των δικών μας χωρών όσο και σε παγκόσμια κλίμακα». Ο δεύτερος μύθος υποβάλλει την ιδέα ότι «μόνον εμείς πιστεύουμε στο πολίτευμα της δημοκρατίας και πραγματώνουμε τις αξίες του. Μόνο σε μας υπάρχει δικαιοσύνη, ισότητα, ελευθερία κι έχουν ισχύ τα ανθρώπινα δικαιώματα που υποστασιοποιούν την έννοια της αυτονομίας και του αυτοκαθορισμού». Ο τρίτος μύθος μονοπωλεί την ιδέα της καλοσύνης: «Εμείς αντιπροσωπεύουμε τον ανθρωπισμό και εμείς μόνον υλοποιούμε τις πανανθρώπινες αξίες της αγάπης και της καλοσύνης». (Γι' αυτό μια ματιά αν ρίξει κανείς στην κυρίαρχη κουλτούρα της Αμερικής, παντού βλέπει να είναι καλός, εκτός από άτρωτος, ο αμερικανός και κακός ο μη αμερικανός.)

Όλοι αυτοί οι μύθοι καλλιεργούνται, σε συνδυασμό βέβαια και με την εφαρμογή ποικίλων μεθόδων πνευματικής κοίμισης (δες πάλι στο ίδιο άρθρο),

προκειμένου ν' αποκτήσει το συνειδητό την απαιτούμενη μεταμφίεση, ώστε να μη βλέπει τον εαυτό του ούτε το αντικαθρέφτισμά του, που είναι η πραγματικότητα που το ίδιο έχει δημιουργήσει. Έτσι αδυνατεί να δει, σε σχέση με τον πρώτο μύθο, ότι ο πολιτισμός είναι συλλογικό και διαχρονικό δημιούργημα και όχι αποτέλεσμα ικανοτήτων των ανθρώπων μιας χώρας ή μιας γενιάς, και ότι όλοι οι λαοί της γης, άλλος περισσότερο, άλλος λιγότερο, έχουν συμβάλει στην ανάπτυξή του. Απλώς σήμερα αυτό το πανανθρώπινο δημιούργημα έχει περιέλθει στα χέρια της πολιτισμένης ανθρωπότητας, η οποία το εκμεταλλεύεται εντελώς αντίθετα απ' ό,τι υπαγορεύει το περιεχόμενό του. Γι' αυτό και της καταλογίζονται όλες οι ευθύνες μιας τέτοιας εκμετάλλευσης.

Σε σχέση με τον δεύτερο μύθο, ισχύει πράγματι το δημοκρατικό πολίτευμα στις χώρες αυτές, το οποίο προστατεύει βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, γεγονός που το διαφοροποιεί ριζικότερα από όλες τις άλλες μορφές πολιτευμάτων. Από την άλλη όμως, αν εξαιρέσει κανείς την πολιτική ισότητα που κατοχυρώνει, η οποία όμως σε πολλές περιπτώσεις φαλκιδεύεται από την ανυπαρξία οικονομικής ισότητας, κάθε άλλη ισότητα εκλείπει, εκλείποντας μαζί της τόσο η έννοια της δικαιοσύνης όσο και η έννοια της ελευθερίας. Γιατί ισότητα, δικαιοσύνη και ελευθερία είναι έννοιες ουσιαστικά ταυτόσημες. Το μέγεθος λοιπόν των οικονομικών ανισοτήτων, που εμφανίζει τόσο το εσωτερικό των δυτικών κοινωνιών όσο και η παγκόσμια κοινωνία αντικατοπτρίζει το μέγεθος του ελλείμματος ελευθερίας και δικαιοσύνης που χαρακτηρίζει αυτές τις χώρες αλλά και όλο τον πλανήτη. Το γεγονός δε ότι οι τύχες της ανθρωπότητας εξαρτώνται από τις ενέργειες μιας χώρας μόνο ή πολύ χειρότερα από τις συμπεριφορές λίγων και μόνον ανθρώπων, αίρει κάθε έννοια αυτονομίας και αυτοκαθορισμού του πολίτη, η οποία μπορεί να νοηθεί στο πλαίσιο μιας τέτοιας δημοκρατίας.

Όσο για τον τρίτο μύθο, η έννοια του ανθρωπισμού γενικά ή της αγάπης ειδικότερα, δεν μπορούν ν' αποσυνδεθούν από τις έννοιες της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ίσης ελευθερίας για όλους. Η ύπαρξη επομένως των τερά-

στιων ανισοτήτων δεν συμβιβάζεται με την έννοια του ανθρωπισμού. Περιττό από κει και πέρα να θυμίσει κανείς ότι ακόμα και τις στρατιωτικές επεμβάσεις τις καθορίζει όχι κάποια συλλογική βούληση της ανθρωπότητας μέσα από τη λειτουργία αντιπροσωπευτικών θεσμών, όπως θα μπορούσε να είναι ο ΟΗΕ, αλλά μια και μόνο χώρα. Πώς λοιπόν διατεινόμαστε ότι είναι αθώο θύμα η χώρα αυτή, όταν υφίσταται τρομοκρατικό έστω χτύπημα, τη στιγμή που η ίδια με τη δική της βούληση και με την αυθαιρεσία της δύναμής της ανέλαβε τη μοναρχική διακυβέρνηση του κόσμου και ρυθμίζει τα πάντα σ' αυτόν όπως αυτή θέλει;

ΑΝΥΠΑΡΞΙΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΔΙΕΞΟΔΟΥ

Την πιο εμφανή όμως απόδειξη ανυπαρξίας ουσιαστικής δημοκρατίας στις πολιτισμένες χώρες προσφέρει η απουσία φυσιολογικών διεξόδων για την έκφραση του υποσυνειδήτου, γεγονός που το εξαναγκάζει να διανοίγει αφύσικες διεξόδους. Ότι οι φυσιολογικές διεξοδοί έκφρασης του υποσυνειδήτου της ανθρωπότητας υπό τις σημερινές συνθήκες είναι αποκλεισμένες, μαρτυρείται από την απλή και μόνο διαπίστωση ότι η διεύρυνση των ανισοτήτων μεγαλώνει ολοένα και περισσότερο και ότι η συσσώρευση περισσότερου πλούτου σε ολοένα λιγότερους ανθρώπους αυξάνεται συνεχώς. Σε καμιά άλλη εποχή δεν υπήρξαν τόσο ισχυροί οικονομικά άνθρωποι όσο σήμερα, όπως και σε καμιά άλλη εποχή δε βρισκόταν στα χέρια τόσων λίγων ανθρώπων, ακόμη και ενός, οι τύχες όλης της ανθρωπότητας.

Εάν έτσι έχουν τα πράγματα, δεν είναι έξω από κάθε έννοια λογικής –δεν λέω δημοκρατίας– να κρίνονται οι τύχες των έξι δισ. ανθρώπων και του ανθρώπινου γένους γενικά από τα συμφέροντα των δυο ή τριών πιο πλούσιων ανθρώπων της γης; Μπροστά εξάλλου σε μια τέτοια κατάσταση είναι δυνατό το υποσυνείδητο να μένει εσαεί καταπνιγμένο και θα μπορεί επ' άπειρον να συγκρατεί τις αντιδράσεις του, όταν γύρω του επικρατεί ολοκληρωτικά ο παραλογισμός των βάρβαρων ανισοτήτων κι όταν με βεβαιότητα γροικά ότι το ανθρώπινο γένος οδεύει προς την καταστροφή του εξαιτίας των συμφερόντων

ελάχιστων ανθρώπων; Αν η υπάρχουσα δημοκρατία συνέτεινε στη μείωση των ανισοτήτων και διέγραφε προοπτική ουσιαστικοποίησης του περιεχομένου της, το υποσυνείδητο θα εκφραζόταν φυσιολογικά μέσα από τους δικούς της αγωγούς και δε θα μετέρχονταν βίαιους τρόπους έκφρασης.

ΤΟ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΜΕΤΑ ΤΟ ΧΤΥΠΗΜΑ

Αλλά οι αντιδράσεις του συνειδητού από το χτύπημα και μετά έδειξαν πιο καθαρά το βαθμό της παθογένειάς του. Έδειξαν επίσης πόσο πεισματικά αρνείται να στραφεί προς τη θέαση του εαυτού του.

Η εμμονή του στην κατάδειξη και μόνο της τραγωδίας και η αποστροφή του από τα βαθύτερα αίτια της δεν ήταν τυχαία. Σκοπό είχε να το αποτρέψει από το αυτοαντίκρουσμά του. Η παρερμηνεία του σαφέστατου νοήματος που είχε ο στόχος του χτυπήματος μαζί με την απόδοσή του σε θρησκευτικό φανατισμό και μόνο αποσκοπούν επίσης στον αποκλεισμό του δρόμου του συνειδητού προς την αυτογνωσία του. Κι ενώ το πλήγμα έγινε στην καρδιά της μητρόπολης του καπιταλισμού κι έχει σαφέστατες τις πολιτικοκοινωνικές του αναφορές, το συνειδητό επιχειρεί να το παρουσιάσει μονοδιάστατο, με θρησκευτικό και μόνο περιεχόμενο. Η προβολή αποσπασμάτων επιστολής του κύριου δράστη, που έχουν μεταφυσικές προεκτάσεις, είναι ενδεικτική. Η διακηρυκτική επανάληψη των μύθων που λέγαμε, ότι «εμείς εκφράζουμε τον κόσμο των αξιών, ενώ εκείνοι τον κόσμο του σκότους, κι έχουμε ως εκ τούτου ιστορικό χρέος να τις διαφυλάξουμε», επιδιώκει και αυτή την αποτροπή της ενδοσκόπησης. Ποιος όμως δε βλέπει την ανειλικρίνεια που έχουν τέτοιες διακηρύξεις και ποιος δεν αντιλαμβάνεται ότι η ύψωση αυτού του διαχωριστικού τείχους ανάμεσα σε πολιτισμένους και απολίτιστους μοναδικό σκοπό έχει να διαφυλάξει τα συμφέροντα των πολιτισμένων, που δείχνουν να μην είναι καθόλου διατεθειμένοι να συμπεριφερθούν κάποτε με βάση τις πανανθρώπινες αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης, τις οποίες λένε ότι ενστερνίζονται; Γιατί στο βάθος πρόκειται πράγματι για σύγκρουση δύο κόσμων. Μόνο που οι δύο κόσμοι δεν είναι αυ-

τοί που προσδιορίζει το συνειδητό. Οι δύο κόσμοι που συγκρούονται είναι ο μικρός κόσμος του πλούτου, μαζί με σύνολο το σύστημα των ατομοκεντρικών του αξιών, και ο μεγάλος κόσμος της φτώχειας που με αυτοθυσία διεκδικεί μια θέση κάτω από τον ήλιο του πλανήτη Γη.

Όσο κι αν προσπαθεί ωστόσο το συνειδητό να κρύψει τον εαυτό του, για να μη δείξει την ενοχή του, δεν το καταφέρνει. Ο φόβος και ο τρόμος που το έχουν καταλάβει μετά το χτύπημα, δείχνουν ξεκάθαρα την απωθημένη αυτοσυναίσθηση της ενοχής.

Κι ενώ το πλήγμα ήταν μια πρώτης τάξης ευκαιρία να προβεί το συνειδητό στην ενδοσκόπησης του και να γνωρίσει τον εαυτό του, εντούτοις αυτό έγινε αιτία για το αντίθετο. Φταίνει σ' αυτό και οι κακές υπηρεσίες που προσέφεραν τα υποστηρίγματά του, καθώς εκδηλώσανε αθρόα την «εγκάρδια» συμπόνια τους. Και είναι, πιστεύω, κι από την τραγωδία που ζεις πιο τραγικό να δέχσαι ανειλικρινείς δηλώσεις συμπαράστασης και συμπαράταξης, μόνο και μόνο επειδή είσαι ισχυρός. Φταίει βέβαια και το ίδιο το πλήγμα που στην περίπτωση του ισχυρού δεν είναι ποτέ καλός σύμβουλος. Γενικά όμως ο ισχυρός δε διδάσκεται. Μόνο αντιδρά. Και αντιδρά ενεργοποιώντας όλες του τις δυνάμεις. Έτσι και το πιο ισχυρό συνειδητό που ανέδειξε μέχρι σήμερα η ανθρώπινη ιστορία αυτό έκανε: Με το σύνολο των μερών του (εννοούμε και τους συμμάχους του) και με όλες τους τις δυνάμεις αποδύθηκε, πρωτογενής τρομοκράτης το ίδιο, στον μεγάλο αγώνα εξόντωσης της δευτερογενούς τρομοκρατίας, χωρίς να λάβει καν υπόψη του το πιο απλό μήνυμα που εμπεριείχε το χτύπημα που δέχθηκε, ότι «δεν εκτρέφουν το θηρίο της τρομοκρατίας, γιατί ελλοχεύει παντού κι είναι σαν τη λερναία ύδρα, κι αν το εκθρέψουν, δεν το ερεθίζουν, ιδίως όταν ερεθιστές του είναι οι ίδιοι οι εκτροφείς του».

Επομένως, αν κρίνουμε από τις αντιδράσεις που εκδήλωσε το συνειδητό μετά το χτύπημά του, θα πρέπει να δεχθούμε ότι αυτές οφείλονται σε παραλήρημα που προκάλεσε η σφοδρότητα του χτυπήματος. Διαφορετικά δεν εξηγείται η τόση –και μάλιστα συλλογική– επίδειξη άνοιας.



Θρησκεία και Ιδεολογία

Θανάσης Ν. Παπαθανασίου Δρ. Θεολογίας, πτ. Νομικής

Δεν είναι δύσκολο να θέσουμε ένα σκάφος στην ανακριτική διάθεσή μας. Η τεχνολογία μάς δίνει τη δυνατότητα να το ζυγίσουμε, να το αποσυνθέσουμε, να ξεχωρίσουμε κυκλώπειες λαμαρίνες και δυσδιάκριτες βιδούλες, μέχρι και να ανιχνεύσουμε τη μοριακή σύσταση καθενός από τα εξαρτήματά του. Μπορούμε δηλαδή να εξετάσουμε το σκάφος «καθ' εαυτό» / από μόνο του και δικαίως να κομπάσουμε για την ολοκληρωμένη γνώση που θα αποθησαυρίσουμε. Αυτό όμως που δεν θα εκμαιοσύμε με τον τρόπο αυτό, είναι η ρότα του. Τον προορισμό του, τον Πειραιά ή το Πουέρτο Ρίκο, δεν θα τον βρούμε στο σκάφος καθ' εαυτό. Απλώς τα όργανα πλοήγησης, αφού διακονούν και αποτυπώνουν κάποια απόφαση πλεύσης προς τον προορισμό, μπορούν να μας υποψιάσουν ότι η αλήθεια του καραβιού δεν εξαντλείται στα συστατικά του, αλλά έχει να κάνει με τον προσανατολισμό του προς κάτι Άλλο απ' αυτό που είναι το καράβι.

Αυτό το Άλλο δίνει νόημα στην ύπαρξη του σκάφους και διαφοροποιεί τις κινήσεις του σκάφους από τις περιδινήσεις φελλού που απλώς επιπλέει πάνω στο κύμα. Δεν ξέρω αν έχει σχέση με τούτο ο υποτιμητικός χαρακτηρισμός κάποιου ως «φελλού» στην καθημερινή γλώσσα, αλλά δε μοιάζει καθόλου αταίριαστο. Όντως, αυτό που δίνει στην ανθρώπινη βιοτή νόημα και την κάνει να είναι ζωή κι όχι απλώς επιβίωση, είναι η ύπαρξη, ο προσδιορισμός, η αποδοχή ενός Άλλου. Μπορεί να είναι το όραμα για μια καλύτερη κοινωνία ή η προσπάθεια κοινωνίας με τον Θεό, η μανία για απόκτηση ισχύος ή ο πόθος για λύτρωση από τον πόνο κ.ο.κ. Σε κάθε περίπτωση, το Άλλο είναι κάτι το οποίο δεν ταυτίζεται απολύτως με το παρόν, με την παρούσα κατάστασή μας ή τον παρόντα εαυτό μας. Μπορεί να αφορά κάτι οντολογικά διαφορετικό από τον κόσμο (όπως π.χ. ο Θεός του Χριστιανισμού) ή να είναι εντελώς εγκόσμιο (π.χ. η παγκόσμια επικράτηση της ειρήνης), πάντα ωστόσο κάτι που εμπνέει τη ζωή και τη δράση. Υπ' αυτή την έννοια, η σχέση προς το Άλλο μπορεί να ονομαστεί Ιδεολογία, μπορεί να ονομαστεί και Θρησκεία.

Όσο πιο γενικόλογα και αφηρημένα μιλάμε, τόσο δυσκολότερα θα διακρίνουμε μεταξύ αυτών των δύο μεγεθών. Το να πει κανείς ότι η Ιδεολογία καυχάται για την κατασκευή της από τον άνθρωπο (και άρα προϋποθέτει την κριτική σκέψη), ενώ η Θρησκεία για την αποκάλυψή της από κάποιον Θεό (και άρα αξιώνει την ανεπιφύλακτη αποδοχή), είναι τουλάχιστον ανεπαρκές. Ο Ινδουισμός των Ουπανισάδων όχι μόνο δεν αυτοχαρακτηρίζεται αποκάλυψη, αλλά ούτε

καν ασχολείται με τη δράση κάποιου θεού. Ο Φερνάνθ Ντε Λα Μόρα, από την άλλη, κατήγγειλε τις ιδεολογίες ως αντίποδα της αυθεντικής σκέψης και καλωσόρισε την κοινωνική ανάπτυξη ως νεκροθάφτη τους¹, ενώ αντιθέτως ο Νορμπέρτο Μπόμπιο αφαίρεσε το φτυάρι από τα χέρια της ανάπτυξης και κατέδειξε ότι κι αυτή είναι μια ιδεολογία². Ο Έριχ Φρομ χαρακτήρισε θρησκεία κάθε τι που εμπνέει προσανατολισμό και αφοσίωση (ακόμα κι αν πρόκειται για ιδεολογία, πολιτικό κόμμα ή αθεΐα)³ και ο Ερνστ Κασίρερ μάς εγκατέσπειρε την υποψία ότι ο σύγχρονος ορθολογικός πολιτισμός ουδόλως στερείται θρησκευτική προσήλωση σε μύθους⁴.

Όλα αυτά τα αναφέραμε εντελώς ενδεικτικά, για να σημειώσουμε πόσο ανεπαρκές είναι να οχυρωθεί κανείς πίσω από ταμπέλες για να προβεί σε αξιολογήσεις. Μέσα στην ιστορική πραγματικότητα καμιά ταμπέλα δε λειτουργεί σαν κολυμπήθρα του Σιλωάμ. Δεν αρκεί να δηλώνεις ιδεολόγος για να εξοστρακίσεις τη θρησκοληψία, ούτε αρκεί να δηλώνεις πιστός για να ξορκίσεις τις ιδεοληψίες. Ανεξάρτητα από τον όποιο αυτοχαρακτηρισμό του, το καράβι μπορεί να κατευθύνεται είτε στην αγκαλιά των Φαιάκων είτε, αντιθέτως, στα σαγόνια των Λαιστρυγόνων. Ο καπετάνιος μπορεί να εμπνέεται από τον μισάνθρωπο ρεαλισμό του κάπταιν Νέμο ή από τη φιλόφρονη φαντασίωση του Πήτερ Παν. Ακριβώς επειδή, όπως είπαμε, το Άλλο πάει πέρα από τα «συνθετικά» ή το παρόν σου, η επιλογή του κλώθεται από την αυθαιρεσία της ανθρώπινης ελευθερίας: σχοινοβατεί μεταξύ ξύπνου και ονείρου, εμπειρίας και φαντασίωσης, αλήθειας και φενάκης. Εδώ είναι που η ιστορία αναδεικνύεται σε πεδίο πάλης ιδεών και προτάσεων ζωής. Στα μύχια της ανθρώπινης ύπαρξης η εγκόλπωση της μιας ή της άλλης ρότας ως της αληθούς ρότας συνήθως δεν γίνεται σαν εφαρμογή συνταγής, αλλά ως κίνηση εμπιστοσύνης. Αυτό λοιπόν που μπορεί να κάνει στο παρόν κανείς, είναι να ανοίξει τα χαρτιά του για να δείξει ποια είναι η ρότα του, ποιες οι αξιώσεις της και ποιες οι αντοχές της. Να διαλεχθεί δηλαδή δίνοντας μαρτυρία γι' αυτό που ζει και γι' αυτό που φρονεί.

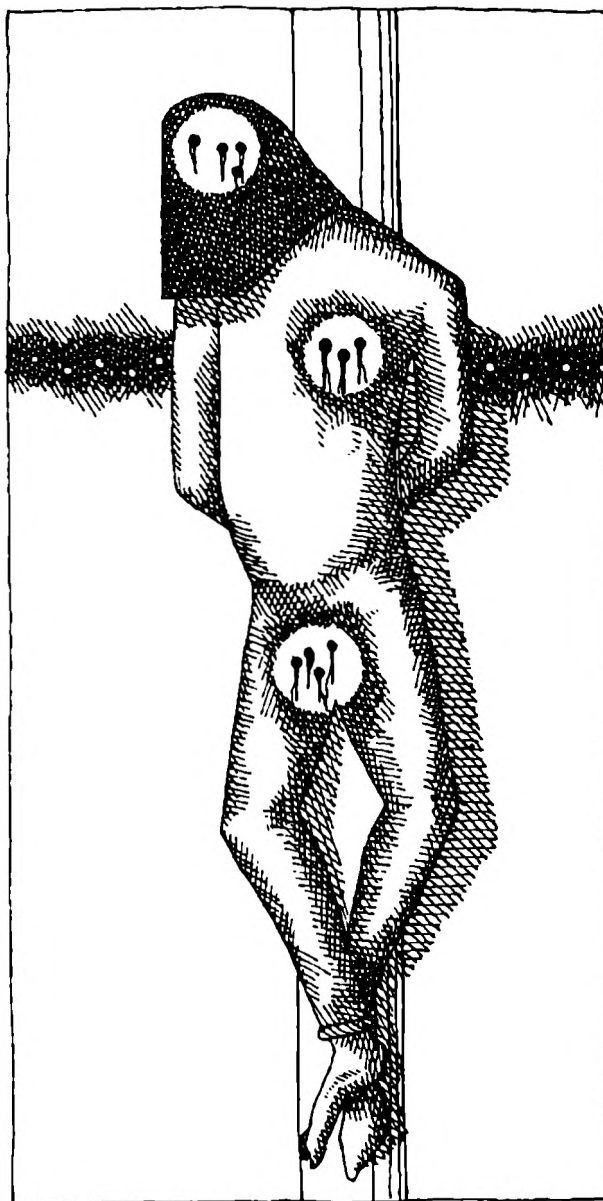
Αυτό λοιπόν που χρειάζεται να ψηλαφίσει σήμερα η συζήτηση είναι πώς το όραμα γίνεται εφιάλτης και πώς αυτό που φαίνεται ως επιλογή του ανθρώπου καταντά επιβολή πάνω στον άνθρωπο. Από δω και πέρα ο λόγος μας θα γίνει εξ ανάγκης πιο συγκεκριμένος. Αλλιώς κινδυνεύουμε να πέσουμε σε ακαταληψία, συγχέοντας ετερούσια κριτήρια και σαγηνεύομενοι από τον εντυπωσιασμό επιφανειακών ομοιοτήτων. Στο χώρο των θρησκειών η έννοια «σωτηρία» π.χ. –σε πείσμα όσων φρεναπατώνται ότι όλες οι θρησκείες είναι λίγο-πολύ το ίδιο πράγμα– κατανοείται υπό διαμετρικά αντίθετες οπτικές: ο Χριστιανισμός οραματίζεται λύτρωση του κόσμου από τη φθορά και τον θάνατο, απωανατολικές θρησκείες οραματίζονται λύτρωση του πνεύματος από τον κόσμο⁵, ενώ πάμπολλοι Νεοέλληνες είτε κραδαίνουν με περη-

φάνεια ως χριστιανική πίστη τους το απωανατολικό όραμα, είτε ξιφουλκούν κατά της χριστιανικής πίστης, πεπεισμένοι ομοίως ότι αυτή συμπίπτει με το απωανατολικό όραμα. Ποιος είπε ότι η Βαβέλ βρίσκεται μακριά μας;

Ας αναφερθούμε λοιπόν συγκεκριμένα στον Χριστιανισμό, στην εσωτερική λογική του και σε στρεβλώσεις του, στην ακροβασία μεταξύ αυθεντικότητας και ιδεοληψίας. Περιοριζόμαστε σε δύο ενδεικτικά ζητήματα, το Τέλος και την Ηθική.

Ο Χριστιανισμός έχει Εσχατολογία. Πιστεύει δηλαδή ότι η ιστορία οδεύει προς ένα τελικό φτάσιμο: σ' αυτό που θεολογικά ονομάζεται Βασιλεία του Θεού. Όσο κι αν έρχεται ίσως σε αντίθεση προς τα Θρησκευτικά που διδάχτηκαν ως μαθητές οι περισσότεροι από τους σημερινούς σαραντάρηδες και πίσω, Βασιλεία δεν είναι η απαλλαγή της ψυχής από το σώμα και η αιώνια ασώματη ύπαρξή της, αλλά η *ανακαίνιση του σύμπαντος*, η οριστική εξάλειψη του θανάτου και όλων των θανατερών δυνάμεων (αδικίας, ακοινωνησίας, πόνου κ.λπ.). Πράγμα που σημαίνει ότι για τον Χριστιανισμό κακό δεν είναι η ύλη, η ιστορία, ο κόσμος, αλλά η καθυπόταξή τους στη φθορά.

Προσδιοριζόμενη η Βασιλεία μ' αυτόν τον τρόπο, ρίχνει το φως της στο παρόν και παρέχει στον πιστό όραμα για δημιουργική δράση μέσα στην ιστορία, για αγώνα κατά της ανισότητας, της αδικίας, της εξαθλίωσης του ανθρώπινου προσώπου. Ταυτόχρονα η τοποθέτηση της ιδεώδους και τελικής φάσης μετά την ιστορία και όχι μέσα σ' αυτήν εγγυάται την ελευθερία στην ιστορία και εμποδίζει τη μεταλλαγή του οράματος σε εφιάλτη. Η ιστορία κατανοείται ως πορεία ανοιχτή στο μέλλον. Μέσα σ' αυτήν, η Εκκλησία (οφείλει να) έχει επίγνωση ότι είναι οδοιπόρος κι όχι καθεστώς. Αν όμως αντιθέτως η εσχατολογία συρθεί και τοποθετηθεί μέσα στην ιστορία, αν δηλαδή κάποια ενδοϊστορική φάση αναγορευθεί σε ιδεώδες και τελικό στάδιο της ιστορικής οδευσης, τότε ανοίγει ο δρόμος του ιδεολογικού ολοκληρωτισμού. Ο πιστός στρατεύεται για την επιβολή και τη διατήρηση αυτού του τέρματος με κάθε θυσία. Και αυτό που συνήθως θυσιάζεται σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η ελευθερία και η ετεροδοξία. Τέτοια είναι συνήθως η ιδεολογία διαφόρων «Χριστιανικών Αυτοκρατοριών», οι οποίες φρονούν ότι αποτελούν την επί γης Βασιλεία ή ότι μετά από μια ενδεχόμενη πτώση τους δεν θα συνεχιστεί η ιστορία αλλά θα έρθει η συντέλεια, ή ότι συνιστούν τον περιούσιο λαό με την θεία εντολή να καθυποτάξει τους ανόμους. Τη ρωμαϊκή (μη χριστιανική) ιδεολογία περί «Αιώνιας Ρώμης» την αποδέχτηκε το Βυζάντιο και στη συνέχεια άλλοι επίδοξοι διάδοχοι του ρωμαϊκού μεγαλείου: οι Φράγκοι, οι Γερμανοί, οι Ρώσοι κ.λπ. Το ιδεολό-



R RANCITELLI

γημα ότι αν τυχόν καταστραφεί η Ρώμη θα διασαλευθούν τα θεμέλια του σύμπαντος, κρατιόταν ορθό παρά την πώση της Ρώμης και της Κωνσταντινούπολης, παρά τον θάνατο του Καρλομάγνου και του Βαρβαρόσα κ.λπ., με το ιδεολόγημα ότι δεν επρόκειτο αληθώς για πώση της Αυτοκρατορίας, αλλά για μετακόμισή της (*translatio imperii*). Γι' αυτό άλλωστε η Κωνσταντινούπολη αυτοονομάστηκε «Νέα Ρώμη», η Μόσχα «Τρίτη Ρώμη», η Γερμανική αυτοκρατορία «Αγία Ρωμαϊκή» κ.ο.κ. Την ασυμβατότητα αυτής της αυτοκρατορικής ιδεολογίας προς την αυθεντική χριστιανική εσχατολογία την υπενθύμιζε η φωνή της «ερήμου», ο μοναχισμός, ο οποίος εμφανίστηκε στις χριστιανικές κοινωνίες ως κίνημα διαμαρτυρίας για την εκκοσμίκευσή τους (όταν δεν υπέκυπτε κι ο ίδιος στην αυτοκρατορική γοητεία)*.

Τα ιδεολογήματα που βιάζουν και εκβιάζουν κατά τον προαναφερθέντα τρόπο την ιστορία τα συναντά κανείς σε πάμπολλα σύγχρονα κινήματα που αυτοπροσδιορίζονται είτε ως πολιτικά είτε ως θρησκευτικά. Από τη μια δηλαδή συναντάμε ιδεολογικοπολιτικές βεβαιότητες περί τελικού σταδίου της κοινωνικής

ανάπτυξης, και από την άλλη καταστροφικές λατρείες που με πράξεις μαζικής ή και τυφλής βίας προσπαθούν να επισπεύσουν την έλευση της συντέλειαι. Είναι γνωστό ότι οι τεχνολογικές ανακαλύψεις του 18ου αιώνα και η βιομηχανική επανάσταση προικοδότησαν με τόση αισιοδοξία τον Διαφωτισμό, ώστε διακηρυγμένοι άθεοι πιστεύουν με τη μεταφυσικότερη ζέση ότι η ιστορία βαδίζει μόνο προς το καλύτερο, σαν τάχα μια θεία δύναμη να πηδαλιουχεί την ανθρωπότητα αναπότρεπτα προς την πρόοδο. Παρόμοια ιδεολογήματα όμως φαίνεται να στοιχειώνουν και θεολογούντες οι οποίοι εναγωνίως συνηγορούν υπέρ του «εκσυγχρονισμού» της Εκκλησίας, παραγνωρίζοντας ότι το αυθεντικότερο άνοιγμά της στο εκάστοτε παρόν το υπαγορεύει η πιστότητα στην εσχατολογική παράδοσή της.

Από την άλλη, στους λεγόμενους χριστιανικούς λαούς που ζουν από αιώνες στην προαναφερθείσα διελκυστίνδα «αυτοκρατορίας» και «ερήμου», διαμορφώνεται μερικές φορές μια ιδιότυπη αυτοσυνειδησία: ο χριστιανικός πολιτισμός, τα εκκλησιαστικά εμπνευσμένα έθιμα, η χριστιανικώς συγκροτηθείσα εθνικότητα (στοιχεία που αναμφίβολα προέκυψαν μέσα από σπουδαίες ιστορικές συνθέσεις) γίνονται δεκτά, χωρίς να θεωρείται αναγκαία η πίστη στον ίδιο τον Χριστό. Στην περίπτωση αυτή, ο Θεός ως αληθινό πρόσωπο υποκαθίσταται όχι από μια απάρνησή του, αλλά από την ιδεολογία περί αυτού, όπως περίπου συμβαίνει με όσους διακηρύσσουν ότι είναι ερωτευμένοι με τον έρωτα, αλλά αδυνατούν να ερωτευτούν άνθρωπο με σάρκα και οστά!

Όσον αφορά τώρα την κατανόηση της Ηθικής: Το πρόβλη-

μα με όσους κατηγορήσαν το Χριστό ότι έτρωγε παρέα με πόρνες και τελώνες (Ματθ. 9:11), δεν είναι ότι κατέφευγαν σε συκοφαντία. Αντιθέτως, την αλήθεια έλεγαν. Το πρόβλημά τους έγκειται στο ότι υποκαθιστούσαν τον ζωντανό Θεό με την Ηθική, δηλαδή με έναν κώδικα καλής συμπεριφοράς που έχει τάχα τη δύναμη τηρούμενος να σώζει και παραβιάζόμενος να καταδικάζει. Όμως ο Θεός του Χριστιανισμού είναι απολύτως ελεύθερος. Ελεύθερος από την ειμαρμένη των αρχαίων Ελλήνων, ελεύθερος από τη φθορά, ελεύθερος ακόμη και από την ηθική. Μόνος νόμος του είναι ο εαυτός του. Το ότι είναι ο εαυτός του, δηλαδή το ότι είναι Τριάδα (τρεις υποστάσεις σε αρραγή κοινωνία), σημαίνει ότι είναι Αγάπη. Η Αγάπη κρίνει τα πάντα και δεν υπόκειται σε τίποτα. Δεν υπάρχει οξύτερη καταδίκη των ηθικιστικών ιδεοληψιών από τον «ύμνο της Αγάπης» του αποστόλου Παύλου (Α΄ Κορ. 13: 1-10), ο οποίος τολμά να πει την απλή αλήθεια: όποιος ποντάρει στα υψηλότερα επιτεύγματα δίχως Αγάπη, είναι ντενεκές ξεγάνωτος («χαλκός ήχων ή κύμβαλον αλαλάζον»). Ο Χριστιανισμός είναι δύσκολος, όχι επειδή έχει δύσκολη ηθική, αλλά επειδή με την Αγάπη κρίνει αδυσώπητα την ηθική. Με αυθεντικά λοιπόν κριτήρια ο Χριστός δεν μπορεί να γίνεται δεκτός επειδή είναι καλός, ούτε επειδή είναι δίκαιος, ούτε επειδή είναι αγνός. Αν γίνεται δεκτός γι' αυτά, τότε Θεός γίνονται αυτά, αφού υπέρκεινται του Θεού και τον υποχρεώνουν σε συμμόρφωση. Αντιθέτως, η σχέση με τον Θεό καλείται να θεμελιωθεί στην πίστη, με την πρω-

ταρχικότατη έννοιά της: εμπιστοσύνη σε ζωντανό πρόσωπο. Οι επαναπαυμένοι εκ των θρησκευομένων καλα θα κάνουν να χάσουμε τον ύπνο μας από τον θόρυβο που κάνει το Ευαγγέλιο προιονίζοντας τα ξυλοπόδαρα κάθε ιδεοληπτικής θρησκευτικότητας. Για φαντάσου παράπονα που θα δεχτεί ο Κύριος όταν οι έσχατοι θα βρεθούν πρώτοι (αυτό κάπως τρώγεται!), αλλά και οι πρώτοι θα πάνε στο τέλος της ουράς!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γκ. Φερνάντεθ Ντε Λα Μόρα, *Το Λυκόφως των Ιδεολογιών* (μτφρ. Κ. Τσιρόπουλου), Οι εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1973.
2. Νορμπερτο Μπόμπιο, *Δεξιά και Αριστερά* (μτφρ. Ελεονώρας Ανδρεαδάκη, πρόλογος Κωνσταντίνου Τσουκαλά), εκδ. Πόλις, Αθήνα 1995.
3. Έριχ Φρομ, *Να Έχεις ή να Είσαι*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1978, σ. 173: «Το ερώτημα δεν είναι θρησκεία ή όχι; αλλά τί είδους θρησκεία;».
4. Ernst Cassirer, *Η τεχνική των σύγχρονων πολιτικών μύθων* (μτφρ. Γερ. Λυκιαρδόπουλου), εκδ. Έρασμος, Αθήνα 1984.
5. Βλ. Στέλιος Παπαλεξανδρόπουλος, *Δοκίμια Ιστορίας των Θρησκειών*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994, ιδίως σσ. 57-76.
6. Βλ. σχετικά: Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, «Αυτοκρατορία και Έρμος. Η ιστορία και οι αντινομίες της στη σκέψη του π. Γ. Φλωρόφσκυ»: περιοδικό *Σύναξη*, τχ. 64 (1997), σσ. 27-52.



ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

- **ΔΑΝΙΗΛ ΙΑΚΩΒ**
Η αρχαιογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη
- **Μ.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ**
«ΑΡΙΑΔΝΗ». Μια σπουδή στον ερωτικό Σεφέρη
- **ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ**
«Εις την οδόν των Φιλελλήνων» του Α. Εμπειρίκου
«Ο Έρωτας στα χιόνια» του Αλ. Παπαδιαμάντη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και πνευματική ζωή
- **ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ**
Ερωτικές μεταμορφώσεις αντίδωρο στην Μάτση Χατζηλαζάρου
Ούτως ή άλλως
- **ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ**
Επισημάνσεις
- **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΥΠΟΥΡΑΝΣ**
Πήγε να εγκοιμηθεί στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου
- **ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ**
Υπερρεαλισμός και «Υπερρεαλισμοί»

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

- **ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ**
Για τον Γκράμσι. Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ
Παρεμβάσεις
- **ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ**
Η κρίση και ο τρίτος δρόμος

• ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ

Το κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία του δυτικού συστήματος εξουσίας
• **ΤΣ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ - Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ - Α. ΤΟΖΕΛ**
Η κριτική της πολιτικής του Μαρξ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- **ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ**
Φύλλα-Φτερά
Ο Βασιλιάς που πέθανε
- **ΑΝΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ-ΡΟΕ**
Η άλλη μου πατρίδα
- **ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΡΜΠΑΛΑΣ**
101 Ποιήματα
- **SALVATORE NICOSIA**
Το σήμα και η μνήμη

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

- **Κάτι το «ΠΡΑΙΟΝ»**
Μια περιήγηση στην ελληνική κακογουστιά
- **Kitsch (Made in Greece) (Αγγλικό)**
- **ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ**
Ο τρίτος δρόμος
- **ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ**
Τσιγγάνικη ορχήστρα
- **ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ**
Ιστορία μιας γραμμής

• ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ

Το ημερολόγιο του Ανδρέα

ΔΟΚΙΜΙΑ

- **ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ**
Η αδιαχώρητη κοινωνία
- **ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ**
Πολιτικό σύστημα και πολιτική
- **ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ**
Θεσμοί, ιδεολογία και πολιτική στο Μεσοπόλεμο
- **ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΖΑΝΙΑΣ**
Ο μαρξισμός της ιστορικής σοσιαλδημοκρατίας
- **ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ ΜΑΡΤΕΝ**
Λαμπράκηδες. Ιστορία μιας γενιάς
- **ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ**
Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η μεγάλη ιδέα
- **ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ**
Μια συνάντηση: Σεφέρης-Μακρυγιάννης
- **ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ**
Συνηγορία της παραλογοτεχνίας
- **ΥΓΕΙΑ-ΠΟΛΙΤΕΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΑ**
Μελέτες για το σύστημα υγείας (συλλογικός τόμος)
- **ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΣ**
Η χρήση και η κατάχρηση του αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα
- **ΠΛΟΥΤΗΣ ΣΕΡΒΑΣ**
Το Κυπριακό. «Στρατηγική» και στρατηγική

Βιβλία που καλύπτουν τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς του σύγχρονου πολίτη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ, Δημοχάρους 60, τηλ.: 72 32 819, fax: 72 26 107, e-mail: chrapou@otenet.gr
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΚΑΤΑΡΤΙ, Μαυρομιχάλη 9, 106 79 Αθήνα, τηλ.: 36 04 793 - 36 01 271, fax: 36 09 697

Αρχίσαν τα ματς

Του ανταποκριτή μας Ν. Πρωινού



Οι βανδαλισμοί στο γήπεδο του ΠΑΟΚ περιέλαβαν και τον ανδριάντα του Κούδα!

☞ Ποδόσφαιρο και εκσυγχρονισμός. Η καλύβα κατεδαφίσθη και οι ένοικοί της μετακόμισαν σε ρετιρέ. Από τις ελάχιστες –ίσως και η πρώτη– πετυχημένες ατάκες του «προέδρου» του Παναθηναϊκού ο οποίος σιγά-σιγά (με πολύ προσπάθεια είναι αλήθεια) αρχίζει να κατανοεί τι είναι το ποδόσφαιρο και τι συμβαίνει στα ελληνικά γήπεδα.

☞ Το ρετιρέ, πριν καλά-καλά αρχίσει το πρωτάθλημα, έκανε την εμφάνισή του. Πανιώνιος-Παναθηναϊκός. Ο διαιτητής άφησε εν λευκώ τους παίχτες της γηπεδούχου να κλωτσούν αντί το τόπι τα πόδια των αντιπάλων τους. Είναι κι αυτό μια άποψη.

☞ Έτερος συνάδελφός του κατακύρωσε γκολ του Ολυμπιακού σε βάρος του ΠΑΟΚ από σαφή θέση οφσάιντ κι έπνιξε δυο πέναλτι των Πειραιωτών που έκαναν τον συνήθως ψύχραιμο Μπάγιεβιτς να τραβά τα μαλλιά του, κάτι που δε συνήθιζε όταν ήταν προπονητής στο λιμάνι...

☞ Και το πρωτάθλημα συνεχίζεται!

☞ Με τον Ψωμιάδη να κάνει κουμάντο στην ΑΕΚ και να απειλεί τους πάντες και τα πάντα. Κατέχει πολύ καλά το know how του χώρου. Κάτι που πρέπει να του το αναγνωρίσουμε.

☞ Μέχρι κι από το συνδρομητικό κανάλι αποχώρησε κι

έπιασε θέση στον Άλφα. Μόνο που οι Ολλανδοί θα προσφύγουν στα δικαστήρια και νέες περιπέτειες ξεκινούν για τους Νεοφιλαδελφιώτες. Και καλά ξεμπερδέματα.

☞ Ο Φλωρίδης σε ρόλο Μπιν Λάντεν εξακολουθεί να παραμένει αόρατος και να έχει κάνει γαργάρα τις περυσινές του καταγγελίες. Εκτός κι αν η κάθαρση έγινε και δεν το πήραμε χαμπάρι.

☞ Είναι τρελοί αυτοί οι Παναθηναϊκοί, θα αναφωνούσε ο Αστερίξ. Θριαμβευτική πορεία στην Ευρώπη, την ίδια στιγμή που είναι ανήμποροι να νικήσουν τον Ακράτητο και για την ισοπαλία έβαλαν το χεράκι τους οι «άρχοντες» του γηπέδου.

☞ Όσο για τον άλλο Ευρωπαίο, τον Ολυμπιακό, είναι για να τον κλαιν οι ρέγκες. Κλώτσησε την ευκαιρία που είχε στη Λα Κουρούνια και τώρα θα παλέψει, όπως όλα δείχνουν, να βγει στο ΟΥΕΦΑ. Και μια πρόβλεψη της στήλης. Το μάρμαρο θα το πληρώσει ο Λεμονής. Μόνο που ο Αλέφαντος είναι καπαρωμένος...

☞ Τα ντοπαρίσματα όλο και συχνότερα συζητούνται σε συγκεκριμένο κανάλι και όπως όλα δείχνουν, η υπόθεση βρωμά. Υπάρχει άραγε κάποιος εισαγγελέας ελεύθερος να ψάξει την ιστορία ή μήπως είναι όλοι ρεξερβέ για την παρακολούθηση των διαδηλώσεων ενάντια στον πόλεμο;

☞ Το Χ που πήρε η εθνική ποδοσφαίρου στην Αγγλία, που θα μπορούσε να ήταν διπλό αν δε σφύριζε τον αγώνα ο γνωστός στη πιάτσα ολλανδός ρέφερι (μέλος του διεθνούς ρετιρέ), δικαίωσε τον γερμανό προπονητή και ήταν ράπισμα για τους συνήθως υπερφίалους κοκκινόκολους (έτσι αποκαλούσαν τους Εγγλέζους στη Μέση Ανατολή). Αν αφήσουν τα κοράκια της ΕΠΟ τον άνθρωπο να κάνει δουλειά, ίσως έρθουν καλύτερες μέρες για το εθνικό μας συγκρότημα που παραείχε γίνει της πλάκας.

☞ Παραμένει η κόντρα μεταξύ Λαλιώτη και Παναθηναϊκού για το γηπεδικό. Κι ως γνήσιοι παλαιομαρξιστές υιοθετούμε την ρήση που θέλει ως σύμμαχό μας κάθε εχθρό του εχθρού μας.

☞ Πλακώθηκαν μεταξύ τους οι οπαδοί του Ηρακλή στη Νεάπολη. Κάτι σαν την κόντρα Τσοχατζόπουλου-Σημίτη θυμίζει.

☞ Τα συνθήματα σε βάρος των φονιάδων Αμερικανών που ακούστηκαν στη Λεωφόρο και τη Φιλαδέλφεια, μπορεί να δυσαρέστησαν τα εξαπτέρυγα της αμερικάνικης πρεσβείας και κάποιους από τις θύρες των επισήμων, αλλά έδειξαν ότι οι έλληνες φίλαθλοι μόνο κουτόχορτο δεν τρώνε.

☞ Τέλος ανταπόκρισης.

Το αινιγματικό Ιράν

Η 11η Σεπτεμβρίου είναι βέβαιο ότι δημιούργησε νέα δεδομένα στη διεθνή σκηνή. Μεταξύ άλλων επανέφερε στη διεθνή επικαιρότητα κράτη «αινιγματικά» ή κομβικά κατά την έκφραση του καθηγητή Πωλ Κέννεντυ.

Μια τέτοια περίπτωση είναι και το Ιράν, το οποίο δεν έχει διπλωματικές σχέσεις με τις ΗΠΑ από το 1980 μετά την ισλαμική επανάσταση, αλλά κατέχει στρατηγική θέση στην ευαίσθητη περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Επιπλέον συνορεύει με το Αφγανιστάν, με το οποίο έφτασε στα πρόθυρα του πολέμου το 1998, όταν εννέα ιρανοί αξιωματούχοι και ένας δημοσιογράφος δολοφονήθηκαν στην πόλη Μιζάρ-ελ-Σαρίφ. Οι δηλώσεις του μεταρρυθμιστή προέδρου του Ιράκ Μοχάμαντ Χαταμί περί ανάληψης διεθνούς δράσης κατά της τρομοκρατίας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, φαίνεται ότι έχουν ενθαρρύνει την Ουάσινγκτον, που θα ήθελε να ξεπεράσει την έχθρα που υπάρχει με την Τεχεράνη. Εξάλλου και οι Ιρανοί επιθυμούν την απομάκρυνση των Ταλιμπάν από την εξουσία στο Αφγανιστάν. Δημοσίευμα της εφημερίδας *New York Times* της 16ης Οκτωβρίου 2001 περιέγραφε αναλυτικά ένα σενάριο, σύμφωνα με το οποίο υπάρχει μυστική συμφωνία για την προστασία αμερικανών στρατιωτών, σε περίπτωση που αυτοί αναγκαστούν να καταφύγουν σε ιρανικό έδαφος. Σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα, ΗΠΑ και Ιράν βρίσκονται σε επικοινωνία μέσω της Ελβετίας από τις 7 Οκτωβρίου 2001, δηλαδή μια ημέρα πριν την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων εναντίον του Αφγανιστάν. Κατά την μυστική επικοινωνία οι ΗΠΑ έστειλαν το μήνυμα ότι θα σεβαστούν πλήρως την εδαφική ακεραιότητα και τον εναέριο χώρο του Ιράν. Σύμφωνα με τους *New York Times*, η Τεχεράνη βεβαίωσε την Ουάσινγκτον ότι θα παράσχει τη βοήθεια που της ζητείται. Η έστω και επικουρική συνεργασία της Τεχεράνης στον πόλεμο κατά του Αφγανιστάν είναι μια σαφής απόδειξη της προσέγγισης της Ουάσινγκτον με το Ιράν.

Πάντως το μεγάλο αγκάθι σ' αυτή την προσέγγιση

είναι το εσωτερικό πρόβλημα του Ιράν, καθώς η ιδέα του ανοίγματος προς τη Δύση βρίσκει μεγάλα εμπόδια στους σκληροπυρηνικούς ουλεμάδες, που μπλοκάρουν συστηματικά τη φιλελευθεροποίηση που επιχειρεί ο πρόεδρος Χαταμί.

Αν και το Ιράν παραμένει στη λίστα που έχουν καταρτίσει οι ΗΠΑ και περιλαμβάνει τις χώρες «ταραξίες», που υποθάλπουν την τρομοκρατία, δεν θα μπορούσαν να περάσουν απαρατήρητα ορισμένα βήματα που έγιναν από την πλευρά των ΗΠΑ. Οι *New York Times* αναφέρουν ότι οι δυο οργανώσεις τις οποίες φέρεται να υποστηρίζει το Ιράν, η Χεζμπολάχ του Λιβάνου και η παλαιστινιακή Χαμάς, δεν αναφέρονται σε καμία από τις δύο λίστες τρομοκρατικών οργανώσεων ή ατόμων τα περιουσιακά στοιχεία των οποίων πάγωσαν μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις. Τα περιουσιακά στοιχεία αυτών των οργανώσεων, έχουν παγώσει βάσει προηγούμενων αποφάσεων, οι οποίες όμως δεν είναι τόσο «αυστηρές» όσο αυτές που ανακοινώθηκαν μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου.

Επίσης η αμερικανική κυβέρνηση ζήτησε στις 15 Οκτωβρίου 2001 από τον αρμόδιο ομοσπονδιακό δικαστή να απορρίψει προσφυγή εναντίον του Ιράν, που έχουν καταθέσει οι 52 Αμερικανοί που ήταν όμηροι στην αμερικανική πρεσβεία για 444 ημέρες το 1979, ζητώντας αποζημίωση από την Τεχεράνη. Τέλος, αξιωματούχοι του Ιράν έχουν προσκληθεί δύο φορές σε διαβουλεύσεις που γίνονται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και αφορούν την μετά-Ταλιμπάν εποχή στο Αφγανιστάν. Σύμφωνα με τον Σιαβάς Γιαγκουμπί, γενικό διευθυντή της Δ/σης Δυτικής Ασίας του ιρανικού υπουργείου Εξωτερικών (βλ. συνέντευξή του στους *Financial Times* της 6ης Οκτωβρίου), ο χειρότερος φόβος της Τεχεράνης είναι να αφήσουν οι Αμερικανοί τη «δουλειά στη μέση». Οι Ιρανοί πιστεύουν ότι αν οι Ταλιμπάν παραμείνουν στην εξουσία, ή αν η Ουάσινγκτον επιβάλλει στο Αφγανιστάν μια κυβέρνηση φιλοπακιστανική, ως αντάλλαγμα για την υποστήριξη του πακιστανού δικτάτορα Μουσάραφ, θα επικρατήσει χάος με πρώτο μεγάλο θύμα την σταθερότητα στην περιοχή.

**Η έστω και
επικουρική
συνεργασία της
Τεχεράνης στον
πόλεμο κατά του
Αφγανιστάν
είναι μια σαφής
απόδειξη της
προσέγγισης της
Ουάσινγκτον με
το Ιράν**

Το Πακιστάν στο επίκεντρο των εξελίξεων

του Σωτήρη Ντάλη

Τις τελευταίες μέρες γίνονται καθημερινά διαδηλώσεις στο Πακιστάν, εναντίον της κυβέρνησης και της συνεργασίας της με τις ΗΠΑ, δυνάμεις των οποίων σταθμεύουν πλέον σε πακιστανικό έδαφος. Οι ανταμερικανικές διαδηλώσεις πήραν μεγάλη έκταση την Παρασκευή 13 Οκτωβρίου. Ως γνωστόν, η Παρασκευή είναι η ιερή ημέρα των μουσουλμάνων οι οποίοι προσέρχονται στα τεμένη για να προσευχηθούν. Χιλιάδες φανατικοί ισλαμιστές συνεπλάκησαν με την αστυνομία στο Καρατάι και προκάλεσαν σοβαρά επεισόδια. Επίσης η Κουέτα, μια άλλη μεγάλη πακιστανική πόλη, αναταράσσεται από καθημερινές διαδηλώσεις.

Οι διαδηλώσεις έγιναν ακόμη πιο επεισοδιακές όταν οι πακιστανικές αρχές συνέλαβαν δύο θρησκευτικούς ηγέτες της χώρας. Μάλιστα στην Κουέτα φαίνεται ότι τις διαδηλώσεις συντονίζει το λεγόμενο Αφγανικό Αμυντικό Συμβούλιο. Πρόκειται για μια οργάνωση-ομπρέλα η οποία περιλαμβάνει 35 ισλαμιστικές οργανώσεις του Πακιστάν, από τις οποίες οι περισσότερες συνδέονται με ιεροδιδασκαλεία όπου διδάσκεται το Κοράνι. Οι ηγέτες των μεγαλύτερων μουσουλμανικών κομμάτων του Πακιστάν που στηρίζουν και πολλές φορές προκαλούν τις καθημερινές διαδηλώσεις, ζήτησαν από τους πιστούς οπαδούς τους, να λάβουν μέρος στην πανεθνική απεργία της 15ης Οκτωβρίου σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την υποστήριξη την οποία παρέχει η κυβέρνηση του στρατηγού Μουσάραφ στις ΗΠΑ, αλλά και για την επίσκεψη του αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Κόλιν Πάουελ. Μάλιστα το μεγαλύτερο ισλαμικό κόμμα του Πακιστάν, η Τζαμάατ-Ισλαμί, σχεδιάζει μια εκστρατεία για να αναγκάσει τον Μουσάραφ να αποσύρει την υποστήριξή του προς τις ΗΠΑ, ή να αποχωρήσει από την εξουσία. Ας σημειωθεί ότι ο δικτάτορας στρατηγός Μουσάραφ έχει ήδη καθαιρέσει αρκετούς στρατιωτικούς προκειμένου να περιορίσει την ισλαμική επιρροή στον πακιστανικό στρατό¹.

ΤΟ ΠΑΚΙΣΤΑΝ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο έφεραν στο προσκήνιο των διεθνών εξελίξεων το Πακιστάν και πάγωσαν κάποια από τα θέματα της ινδοαμερικανικής ατζέντας.

Το Πακιστάν εκτός του ότι έχει εκθρέψει τους Ταλιμπάν

στους οποίους παρείχε οικονομική και άλλη βοήθεια για την άνοδό τους στην εξουσία, φιλοξενεί σήμερα περισσότερους από 2 εκατομμύρια αφγανούς πρόσφυγες και είναι πυρηνική δύναμη όπως και η γειτονική του Ινδία. Ταυτόχρονα όμως είναι και πολύ φτωχή χώρα. Εξού και το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ευρώπη και ιδίως την Αγγλία². Ο στρατηγός Μουσάραφ ανέτρεψε τον δημοκρατικά εκλεγμένο, πλην όμως ισλαμιστή πρόεδρο Σαρίφ, τον οποίο στη συνέχεια εξόρισε στη Σαουδική Αραβία.

Σήμερα κατέχει το τριπλό αξίωμα του προέδρου, πρωθυπουργού και αρχηγού των ενόπλων δυνάμεων, όμως δεν φαίνεται να ελέγχει την κατάσταση στη χώρα του.

Οι ΗΠΑ ζήτησαν από το Πακιστάν συνεργασία σε τέσσερις τομείς: Πληροφορίες για τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, χρήση του εναέριου χώρου, υλικο-τεχνική υποστήριξη και χρήση της σχέσης που έχει το Πακιστάν με τους Ταλιμπάν για τη διαβίβαση των αιτημάτων των ΗΠΑ. Ο Μουσάραφ θεώρησε ότι το πολιτικό και το οικονομικό κόστος μιας αρνητικής απάντησης θα ήταν πολύ μεγάλο. Από την πλευρά της η Ουάσινγκτον φαίνεται ότι θα επιχειρήσει μια προσπάθεια μείωσης της βίας στο Κασμίρ, έτσι ώστε να μειωθεί και η ένταση στη διαμάχη Πακιστάν και Ινδίας. Το Πακιστάν θεωρείται για πολλούς λόγους κομβικό κράτος για τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον καθηγητή Hasan Askari Rizvi³, ο κύριος λόγος είναι ότι αποτελεί ένα από τα δύο σκέλη ενός σημαντικού από στρατηγική άποψη διδύμου στη διεθνή σκηνή (Πακιστάν-Ινδία). Δεν νοείται, από πλευράς ΗΠΑ, πολιτική που να εστιάζεται στο Πακιστάν χωρίς μια αντίστοιχη πολιτική για την Ινδία και το αντίστροφο. Η στρατηγική θέση του Πακιστάν και το γεγονός ότι βρίσκεται κοντά σε περιοχές σημαντικές για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, προσδίδουν ιδιαίτερη σημασία σ' αυτό το κομβικό κράτος.

Εξάλλου τα επείγοντα θέματα στην ατζέντα των Ηνωμένων Πολιτειών αφορούν άμεσα το Πακιστάν. Ιδιαίτερα όσα έχουν σχέση με τον έλεγχο των ναρκωτικών, την καταστολή της διεθνούς τρομοκρατίας και τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων – κυρίως ύστερα από τις πυρηνικές δοκιμές που έγιναν στη χώρα την άνοιξη του 1988. Κατά συνέπεια ένα αμερικανόφιλο Πακιστάν θα μπορούσε να διαδραματίσει θετικό ρόλο, ενώ ένα δυσανεσθημένο κι αποξενωμένο Πακιστάν θα μπορούσε να προκαλέσει «ζημιά». Αυτό επίσης έχει άμεση σχέση με τα γειτονικά εδάφη. Το Πακιστάν αποτελεί προπύργιο ενάντια στην αναταραχή και την αστάθεια που επικρατεί στο νότιο Τατζικιστάν και το Αφγανιστάν. Αν για τον ένα ή τον άλλο λόγο το Πακιστάν καταρρεύσει, σε ολόκληρη την περιοχή θα επικρατήσει χάος και αταξία, γεγονός που θα αποτελέσει απειλή για την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών για τα ναρκωτικά και την τρομοκρατία.

Τέλος, δεδομένης της επιδείνωσης των σχέσεων μεταξύ

Ινδίας και Πακιστάν, η συνεχής συνεργασία των Ηνωμένων Πολιτειών με το Πακιστάν για κοινωνικοοικονομικά θέματα και ζητήματα ασφαλείας μπορεί να κατευνάσει την πολιτική του Πακιστάν απέναντι στην Ινδία και να περιορίσει τις εντάσεις σε ελεγχόμενα πλαίσια¹.

Όπως σημειώνει ο καθηγητής Rizvi στο συλλογικό έργο για τα κομβικά κράτη και την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ: Η συμμετοχή του Πακιστάν στις συμμαχίες των Ηνωμένων Πολιτειών στα μέσα της δεκαετίας του '50 θεωρήθηκε ότι είχε άμεση σχέση με την αμερικανική πολιτική στεγανοποίησης. Η γεωγραφική θέση του Πακιστάν απέκτησε μεγαλύτερη στρατηγική σημασία με τη σοβιετική στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν το Δεκέμβριο του 1979. Το Πακιστάν έπαιξε ένα ρόλο κλειδί στην υλοποίηση της δυτικής πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση της σοβιετικής απόπειρας υποταγής του Αφγανιστάν. Παρείχε άσυλο σε ομάδες της αφγανικής αντίστασης. Διευκόλυνε την υλική υποστήριξη των ομάδων αυτών από τη Δύση και τα συντηρητικά αραβικά κράτη. Συνεργάστηκε με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε θέματα ασφαλείας, μεταξύ των οποίων και στη μεταβίβαση πληροφοριών για το Αφγανιστάν. Επιπλέον παρείχε ανθρωπιστική βοήθεια σε αφγανούς πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στο Πακιστάν με τη βοήθεια της διεθνούς κοινότητας.

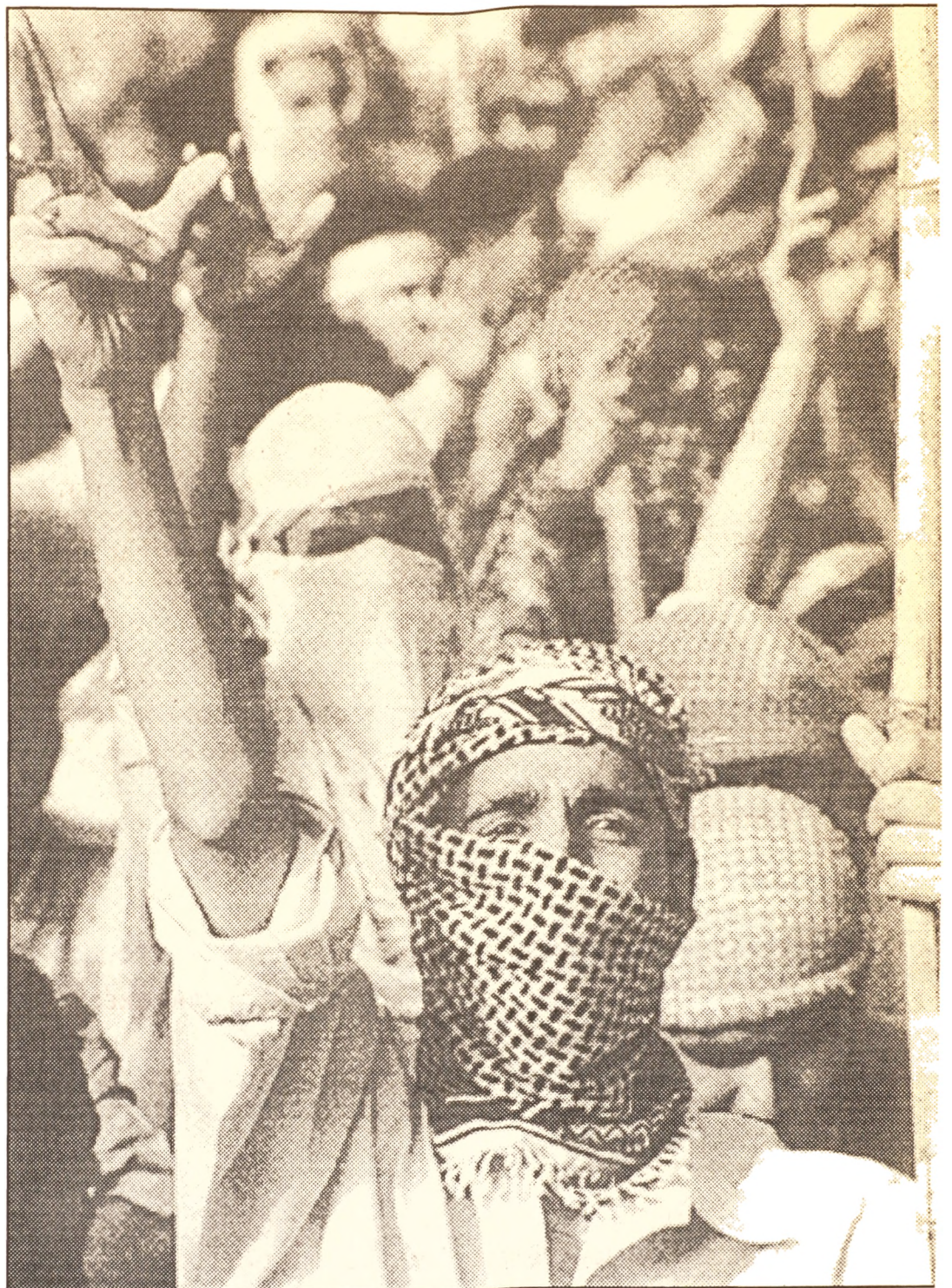
Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης άλλαξαν το γεωστρατηγικό περιβάλλον, χωρίς ωστόσο το Πακιστάν να απωλέσει τη σημασία του, δεδομένου ότι βρίσκεται κοντά στα κράτη της Κεντρικής Ασίας που απέκτησαν πρόσφατα την ανεξαρτησία τους και στο μετασοβιετικό Αφγανιστάν.

ΟΙ ΗΠΑ ΚΑΙ ΟΙ «ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΑΣΘΕΝΕΙΣ»

Στο συλλογικό έργο για τα κομβικά κράτη και την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, που επιμελήθηκαν ο γνωστός καθηγητής Paul Kennedy και οι συνεργάτες του Emilly Hill και Robert Chase, προβάλλεται η θεωρία των «κομβικών κρατών» (pivotal states) και η επιτακτική ανάγκη ενίσχυσης των εύθραυστων κοινωνικοπολιτικών τους συστημάτων. «Είναι ζωτικό», κατά τους συγγραφείς, «για τις ΗΠΑ να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους σε ένα μικρό αριθμό χωρών, των οποίων η μοίρα είναι αβέβαιη και των οποίων το μέλλον θα μπορούσε να επηρεάσει τις συνορεύουσες περιοχές».

Η λίστα των εννέα κομβικών κρατών έχει από μόνη της ιδιαίτερο ενδιαφέρον: Μεξικό και Βραζιλία, Αλγερία, Αίγυπτος και Τουρκία, Ινδία και Πακιστάν, Νότια Αφρική και Ινδονησία. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για μας τους Έλληνες έχουν τα κριτήρια με βάση τα οποία επελέγησαν οι «κομβικοί» του πλανήτη. Είναι τα ακόλουθα: α) μεγάλος πληθυσμός β) σημαντική γεωγραφική θέση γ) οικονομική προοπτική (ανερχόμενη αγορά) δ) «ικανότητα» επηρεασμού (θετικού ή αρνητικού) της περιφερειακής ή/και της διεθνούς σταθερότητας και ε) αβέβαιο και εύθραυστο μέλλον.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Θεόδωρο Κουλουμπή, το πέμπτο κριτήριο αξίζει να τονιστεί καθώς διαφοροποιεί τον Kennedy και τους συνεργάτες του από τις αποτυχημένες θεωρίες του παρελθόντος περί «περιφερειακών χωροφυλάκων» που θα αναλάμβαναν υπεργολαβικά τα καθήκοντα του



περιφερειακού ηγέτη (π.χ. το Ιράν του Σάχη). Εδώ αντιθέτως πλησιάζουμε την έννοια του «περιφερειακού ασθενούς» παρά του ηγέτη. Τονίζεται μ' άλλα λόγια η ανάγκη στήριξης, κυρίως με οικονομικά και όχι στρατιωτικά μέσα, αυτών των κρατικών οντοτήτων των οποίων η αποσταθεροποίηση θα μπορούσε να προκαλέσει αλυσιδωτές περιφερειακές αναταράξεις τύπου θεωρίας των ντόμινο².

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. François Chipaux: «Pervez Moucharraff limoge deux hauts responsables militaires», *Le Monde*, 9/10/2001.
2. Μια πλήρη εικόνα του Πακιστάν παρουσιάζει ο τόμος που επιμελήθηκε ο Christophe Jaffrelot, *Le Pakistan*, Εκδ. Fayard, Παρίσι 2000.
3. Hasan Askari Rizvi: «Πακιστάν», στο συλλογικό έργο των Paul Kennedy, Emilly Hill και Robert Chase, *Τα κομβικά κράτη και η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ*, που θα κυκλοφορήσει σε λίγες μέρες από τις εκδόσεις Παπαζήση.
4. Ό.π.
5. Βλ. τον πρόλογο του Θεόδωρου Κουλουμπή στον υπό έκδοση συλλογικό τόμο για τα κομβικά κράτη.

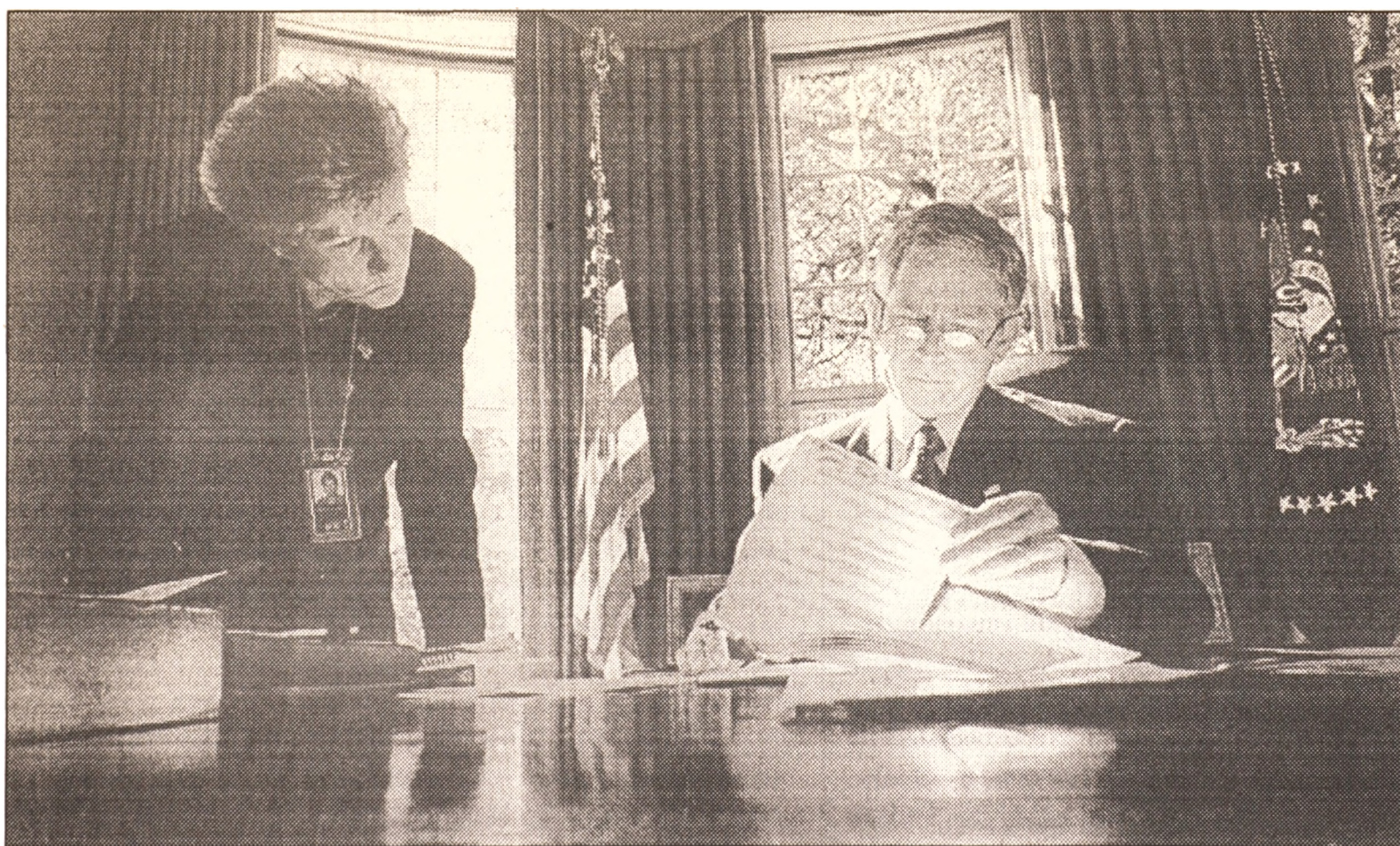
Ευθεία αναλογία απομονωτισμού και αντιαμερικανισμού

του Πλάμεν Τόντσεφ plamengo@hol.gr

Κάποτε στη δεκαετία του '50 μια σφοδρή θαλασσοταραχή στη Μάγχη επέβαλε τη ρητή απαγόρευση απόπλου όλων των πλοίων, με αποτέλεσμα να διακοπούν για πολλές μέρες οι επικοινωνίες μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας. Αυτό δεν εμπόδισε τους *Τάιμς* του Λονδίνου να κυκλοφορήσουν με τον τίτλο «Η ήπειρος [Ευρώπη] αποκομμένη από τη Βρετανία»! Τηρουμένων των αναλογιών, οι ΗΠΑ διακατέχονται από το ίδιο σύνδρομο απομονωτισμού και ανεξαρτησίας από τον υπόλοιπο πλανήτη, με τη βεβαιότητα ότι ο Ατλαντικός από ανατολάς κι ο Ειρηνικός από δυσμάς καθιστούν την Αμερική μια ήπειρο ασφαλή, έξω από τις «τρικυμίες» που μπορεί να ταλανίζουν άλλα μέρη της υφελίου. Μέχρις ότου ήρθε το πλήγμα της 11ης Σεπτεμβρίου!

πολλά μέρη του κόσμου. Εύλογο το σοκ των Αμερικανών, απόλυτα κατανοητή η αγωνία τους για τα φημολογούμενα πλήγματα με βιοχημικά όπλα, αλλά ακατάληπτη η απορία τους πως είναι δυνατόν ο κόσμος να μην ασπάζεται τις αμερικανικές αξίες...

Ευτυχώς η συζήτηση για τα αίτια του αντιαμερικανισμού



Η εικόνα που μετέδωσε ο Λευκός Οίκος δείχνει τον πρόεδρο Μπους να εργάζεται ήρεμος στο γραφείο του. Μια προσπάθεια που ίσως βοηθήσει τον αμερικανικό λαό να βρεί τους κανονικούς του ρυθμούς.

Εχει λεχθεί και γραφεί κατ' επανάληψη ότι με το να δεχθεί την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου η Αμερική κατέβαλε το τίμημα της παγκόσμιας ηγεμονίας της, αλλά και της αλαζονείας της. Δεν χωράει αμφι-

βολία ότι μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, οι ΗΠΑ βρέθηκαν στη θέση της μοναδικής υπερδύναμης, χωρίς αντίπαλο δέος, μια θέση που εύκολα οδηγεί σε αλαζονεία. Αυτό βέβαια δεν μπορεί να

δικαιολογήσει την εκατόμβη της Νέας Υόρκης και της Ουάσινγκτον – το «ούτε γέλαμε ούτε κλαίμε» είναι μια απίστευτη επίδειξη παχυδερμίας, αλλά η οδύνη δεν πρέπει να επισκιάσει την σε βάθος συζήτηση για τα αίτια του αντιαμερικανισμού σε

σμού φαίνεται να έχει αρχίσει στις ΗΠΑ. Το κατά πόσο οι Αμερικανοί θα αφομοιώσουν το μάθημα –αλίμονο αν δεν βγουν κάποια συμπεράσματα από το πρόσφατο τραγικό συμβάν– μένει να το δούμε. Το παρόν σημείωμα εστιάζεται περισσότερο

στον νεο-απομονωτισμό της Αμερικής, μια τάση που σημάδεψε το πρώτο οκτάμηνο της προεδρίας Μπους, αλλά για την ακρίβεια είχε ήδη διαφανεί και στο τέλος της θητείας Κλίντον. Μια τάση που έρχεται ως φυσικό επακόλουθο της στερεότυπης «αυτογνωσίας» των Αμερικανών ότι είναι ένα έθνος διαφορετικό από τα άλλα, μακριά από τα άλλα.

Είναι ενδεχομένως ευεξήγητη αυτή η νοοτροπία, τουλάχιστον από γεωγραφικής πλευράς. Η μεγάλη αναντιστοιχία όμως έγκειται στο γεγονός ότι η (ψευδ)αίσθηση απομόνωσης των Αμερικανών έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τον έντονο παρεμβατισμό των ΗΠΑ σε διεθνή κλίμακα, ιδίως μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. Κορέα, Βιετνάμ, Γρενάδα, Παναμάς, αλλά και η έμμεση εμπλοκή στο Ιράν (ανατροπή του Μοσάντεκ το 1953), Αφγανιστάν (στήριξη των μουτζαχεντίν μετά το 1979) και πολλά άλλα μέρη του κόσμου απαρτίζουν έναν μακρύ κατάλογο ιστορικών ευθυνών που δεν πρέπει να παραβλεφθούν στην αγωνιώδη προσπάθεια των Αμερικανών να κατανοήσουν το «γιατί» της 11ης Σεπτεμβρίου.

Η συζήτηση αυτή έχει ακόμη πολύ δρόμο και δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι θα πάρει το σωστό δρόμο. Προς το παρόν προέχει να εξαρθρωθεί έστω ένα τμήμα του διεθνούς τρομοκρατικού δικτύου και να αποτραπούν άλλα μεγάλα πλήγματα τύπου Twin Towers. Εξού και η πατριωτική συσπείρωση γύρω από την ηγεσία των ΗΠΑ, με

τις αστερόεσες να κυματίζουν παντού στην Αμερική σε μια εμφανή εκστρατεία εμφύχωσης του πληθυσμού. Φοβούμαι όμως ότι ο πόλεμος στο Αφγανιστάν και η διαφαινόμενη κλιμάκωση των αμερικανικών αντιποίνων και σε άλλες χώρες κάθε άλλο παρά συμβάλλουν στη συζήτηση για τα αίτια του αντιαμερικανισμού. Η εύθραυστη διεθνής συμμαχία που συγκροτήθηκε τις τελευταίες εβδομάδες, κυρίως χάρη στη διπλωματία του Κόλιν Πάουελ, μπορεί πολύ εύκολα να διαλυθεί στα εξω συντετέθη και εντέλει να φτάσουμε σε μια ακόμη χειρότερη μορφή αμερικανικού απομονωτισμού: η Αμερική εναντίον όλων.

Η αναστάτωση σε πολλούς ισλαμικούς πληθυσμούς, από τη Μέση ως την Άπω Ανατολή κι από την Ευρώπη ως τη Νότια Αφρική, ήδη εντείνεται επικίνδυνα. Η ΕΕ έχει εκφράσει τις επιμέρους αντιρρήσεις της, μέσα από την αναγκαστική συμπαράταξή της με την Ουάσινγκτον στον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας. Η Βρετανία, ο πιο πιστός σύμμαχος των ΗΠΑ, έχει διευκρινίσει δια του υπουργού Εξωτερικών της ότι αντιτίθεται στην ιδέα να πληγούν κι άλλες χώρες φερόμενες ως υποστηρικτές των τρομοκρατών. Ας ελπίσουμε ότι ο «πολυμερισμός» (multilateralism) του Πάουελ θα υπερισχύσει του μονομερούς παρεμβατισμού του προέδρου Μπους και του υπουργού Άμυνας Ράμσφελντ, ειδικά ο κλιμακούμενος αντιαμερικανισμός θα βρίσκεται σε ευθεία αναλογία με τον αυξανόμενο νεο-απομονωτισμό της Ουάσιν-

γκτον. Είναι τουλάχιστον αλλόκοτο η χώρα που έχει αναγάγει την παγκοσμιοποίηση σε σημαία της να κλείνεται στο καβούκι του απομονωτισμού κάθε φορά που δεν διακυβεύονται «ζωτικά συμφέροντά» της. Η αντίφαση αυτή είναι τόσο προφανής που ακόμη και οι αναλφάβητοι του Τρίτου Κόσμου την αντιλαμβάνονται...

Υ.Γ.

Από την άλλη μεριά, ομολογώ ότι μ' έχει σοκάρει και ο θρησκευτικός φανατισμός που αποπνέουν τα κηρύγματα μίσους του Μπιν Λάντεν και των μουλάδων δίπλα του. Εάν αντί του αντιαμερικανικού παραληρήματος και της προσχηματικής επίκλησης του Παλαιστινιακού τα βιντεοσκοπημένα μηνύματά

τους περιείχαν έστω μια μικρή αναφορά στην τριτοκοσμική φτώχεια, το αυξανόμενο χάσμα Βορρά-Νότου κι άλλες μεγάλες προκλήσεις για τον πλανήτη μας στην ανατολή του 21ου αιώνα, είμαι σίγουρος ότι η συζήτηση στην Αμερική θα ετίθετο σε πολύ πιο σωστή βάση και θα αναδείκνυε τις ευθύνες που αναλογούν στην μοναδική σήμερα υπερδύναμη. Η χώρα που είναι εξ ορισμού πολυπολιτισμική και στην οποία διατυπώθηκε η θεωρία για τη «σύγκρουση των πολιτισμών» (Χάντινγκτον) οφείλει να πρωτοστατήσει σε μια πολυμερή διαπραγμάτευση για τη συνύπαρξη των πολιτισμών. Αυτό θα ήταν ίσως ο καλύτερος φόρος τιμής στα θύματα της 11ης Σεπτεμβρίου.



20 ΧΡΟΝΙΑ
1980-2000

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Εν συνεργασία με
την **ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**,
το **ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**,
το **ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΟΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ** και
το **ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**

Μέλη: της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ίνστιτούτων Ομαδικής Ανάλυσης (E.G.A.T.I.N.),
της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας (E.F.P.P.) και
της Εθνικής Έταιρείας Ψυχοθεραπείας Ελλάδος (Ε.Ε.Ψ.Ε.) (Μέλος της Ε.Α.Ρ.)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Ομαδική Ψυχοθεραπεία - Ψυχοδράμα
- Ψυχολογική Αξιολόγηση
- Κοινωνική Ψυχιατρική - Κοινωνικοθεραπεία
- Δυναμική της Οικογένειας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

- ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
- ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ
- ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πληροφορίες-Εγγραφές

Αθήνα: Γραμματεία του Α.Ψ.Κ. 9.00 π.μ. - 9.00 μ.μ.
Ιωάννινα: κ. Γεωργία Μοροπούλου 0651 75487, κ. Τζένη Τόλη 0651 21782.
Θεσσαλονίκη: κ. Φραντζέσκα Μπασιλά 051/450.850, Τρίτη - Τετάρτη 6.00 - 8.00 μ.μ.
κ. Ασπασία Παπαδοπούλου 051 / 435.919, Δευτέρα & Τετάρτη 6.00-8.00 μ.μ.
κ. Αλέκη Σιδωρόπουλο 0551/39483, Τρίτη 10.00 - 1.00 π.μ. & Τετάρτη 5.00-8.00 μ.μ.
κ. Στέλα Γ. Λαμπροπούλου 041 / 253.108, κ. Μαρία Αποστολίδου 0421/50349

**Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ * ΤΗΛ. 6447.533-6435.980-
FAX 6445.140 e-mail: igaa-opc@otenet.gr**

Μαρδοχαίος Φριζής: Ο αγνοημένος ήρωας



Σήμερα, έστω και ύστερα από 60 ολόκληρα χρόνια, έρχομαι να ζητήσω τη δική σας συνδρομή, τη δική σας φωνή, τη δική σας υπεράσπιση, συμπαράσταση και υποστήριξη, για την αποκατάσταση του ένδοξου ονόματος του ήρωα συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή, εκεί που του πρέπει, δηλαδή στην κορυφή της πυραμίδας του πάνθεου των ελλήνων ηρώων, για την επανόρθωση της ιστορικής αλήθειας, που τόσο έχει διαστρεβλωθεί βάνανσα από τις κρατικές επιλογές. Αυτά μας γράφει σε επιστολή του ο Ιάκωβος Φριζής, γιός του ηρωϊκού συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή. Αδικημένος από την ιστορία, λησμονημένος απ' όλους, ο εβραίος συνταγματάρχης Μαρδοχαίος Φριζής, παραμένει, εξήντα χρόνια μετά τον ηρωικό του θάνατο στα αλβανικά βουνά, ένας άγνωστος. Το σύντομο κείμενο του Ιάκωβου Φριζή, και ένα σύντομο αφήγημα που αναδημοσιεύουμε από την εφημ. *Ακρόπολις* (28/9/73) φωτίζουν μια σπάνια περίπτωση ανθρώπου που έπεσε θύμα της επιλεκτικής ευγνωμοσύνης της ελληνικής πολιτείας.

Σε μια από τις ελάχιστες δημοσιευμένες αναφορές στο πρόσωπο του, στην εφημερίδα *Ελευθερία* της Λάρισας (28/1/79) αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Τώρα αυτόν τον ήρωα αξιωματικό τον Εβραίο Μαρδοχαίο Φριζή δεν τον έχουν ανεβάσει στο ψηλό εκείνο βάθρο που του πρέπει, αν και είναι περισσότερο ήρωας από πολλούς που καθημερινά ακούγονται σαν ονόματα κι όχι σαν πράξεις αυτοθυσίας και ηρωισμού. Θ' αφήσουμε όμως ένα τέτοιο παλληκάρι ν' αφανιστεί στο πέρασμα του χρόνου και να τον βρίσκουμε μόνο στις κρύες επετηρίδες των "υπέρ πατρίδος πεσόντων"; Νά κάτι που πρέπει όσοι αρμόδιοι, να το σκεφθούν σοβαρά και να κάνουν αυτό που επιβάλλεται να γίνει για την προβολή και τη δικαίωση του πρώτου μόνιμου αξιωματικού που πέθανε για την Ελλάδα».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο συνταγματάρχης Μαρδοχαίος Φριζής υπήρξε ο πρώτος ανώτερος αξιωματικός που έδωσε τη ζωή του στα βουνά της Βορείου Ηπείρου τον Δεκέμβριο του 1940. Παιδί Εβραίων από την Χαλκίδα, όπου γεννήθηκε το 1893, αφού τελείωσε τη Νομική κατατάχθηκε εθελοντής στο στρατό και ονομάστηκε έφε-

δρος ανθυπολοχαγός το Νοέμβριο του 1916. Πήρε μέρος σε πολλές μαχες στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ενώ συμμετείχε και στην εκστρατεία στην Ουκρανία το 1919. Κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας το 1922 συνελήφθη αιχμάλωτος από τους Τούρκους. Μετά την επιστροφή στην Ελλάδα

παρακολούθησε μαθήματα στη Σχολή Ανώτερων Επιτελών, την οποία είχε ιδρύσει η Γαλλική Αποστολή, και κατόπιν τοποθετήθηκε εκπαιδευτής στη Σχολή Πεζικού στη Χαλκίδα. Τον Νοέμβριο του 1940 ο Μ. Φριζής ανέλαβε τη διοίκηση του αποσπάσματος Αώου. Για την δράση του στη δεύτερη φάση του πολέμου

από τις 14 Νοεμβρίου 1940 έως τις 6 Ιανουαρίου 1941 ο Μ. Φριζής προήχθη σε συνταγματάρχη επί του πεδίου της μάχης στις 4 Δεκεμβρίου 1940. Έπεσε ηρωικά όταν η μονάδα του δέχθηκε επίθεση από αέρος και ενώ εκινείτο προς το ύψωμα 1220, ΒΑ της Πρεμετής. Το ημερολόγιο έγραφε: 5 Δεκεμβρίου 1940...

Ο ΜΑΡΔΟΧΑΙΟΣ ΦΡΙΖΗΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Το κείμενό που ακολουθεί, γράφτηκε με την ελπίδα εύρεσης ενός «συμμάχου» στην προσπάθειά μου για αποκατάσταση μιας ιστορικής αλήθειας που δυστυχώς σκεπάστηκε από το πέπλο μιας ένοχης σιωπής, εδώ και 60 χρόνια.

Το θέμα δεν είναι φυσικά καθόλου επίκαιρο, και ίσως γι' αυτό να αποτρέψει πολλούς να ασχοληθούν με αυτό. Όμως προσωπικά είμαι υποχρεωμένος να το ανακινήσω, σπάζοντας τη σιωπή 60 χρόνων. Εξάλλου δεν έχω πολλά περιθώρια χρόνου, να το αφήσω για το απώτερο μέλλον.

Το ζήτημα αφορά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και συγκεκριμένα την απόδοση των τιμών και του ηρωισμού για τη νίκη εκείνη σ' έναν και μόνο, τον συνταγματάρχη Δαβάκη. Απ' όλους τους επώνυμους πρωταγωνιστές του πολέμου εκείνου ο Δαβάκης έχει καταλήξει να είναι το μοναδικό όνομα που συνδέουν οι Έλληνες με τη νίκη του '40.

Η ακραία και άδικη ιστορικά αυτή περίπτωση επιλεκτικής συλλογικής μνήμης, μόνο σαν αποτέλεσμα κρατικών επιλογών μπορεί να εξηγηθεί που οι διάφορες κατά καιρούς διαμαρτυρίες στάθηκαν ανίκανες να αποτρέψουν.

Σ' όλους τους πολέμους χρειάζεται μια προσωπικότητα που να της αποδώσουν τη νίκη. Κι εδώ στον πόλεμο του '40, την απέδωσαν στον Δαβάκη, ο οποίος όμως δεν σκοτώθηκε στον πόλεμο, πολέμησε μόνο 6 μέρες, τραυματίστηκε και μάλιστα κάτω από συνθήκες που έγιναν αργότερα αντικείμενο σφοδρής αμφισβήτησης. Το μέτωπο που έδρασε ο Δαβάκης διεργάζει άδοξα την πρώτη κιόλας μέρα του πολέμου και γι' αυτό του αφαιρέθηκε η διοίκηση, την οποία ανέθεσαν στον στρατηγό Βραχνό. Η ιταλική μεραρχία «Τζούλια» διέλυσε αστραπιαία το μέτωπο και διέρρηξε τις γραμμές του Δαβάκη, με αποτέλεσμα την άτακτη υποχώρηση του στρατού μας. Ο κίνδυνος κατάρρευσης του μετώπου ήταν αναπόφευκτος και η ήττα κατά κράτος της Ελλά-

δος από την Ιταλία βεβαία.

Στην κρίσιμωτατη κι επικίνδυνη αυτή κατάσταση για την τιμή και την τύχη της Ελλάδος, η στρατιωτική ηγεσία της χώρας στέλνει εσπευσμένα τον συνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή να ανακόψει την προέλαση των Ιταλών. Πράγματι, ο συνταγματάρχης Φριζής σταμάτησε τους Ιταλούς και μάλιστα ανέτρεψε τα δεδομένα με την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων.

* * *

Στη συνέχεια γίνεται μια μικρή επιλογή από όσα εγράφησαν για τον Μαρδοχαίο Φριζή.

«Κατά τας πρώτας ημέρας του πολέμου, ο Φριζής εφήρμοσε τον αμυντικό του ελιγμόν και κατόπιν την τρομεράν αντεπίθεσή του, άνευ των οποίων η νίκη του '40 δεν θα επραγματοποιείτο». (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, σελ. 202).

«Η τιμή της λαμπρότερης νίκης που έβαλε ουσιαστικό τέλος, όχι μόνο στη μάχη της Πίνδου και του Σμόλικα, αλλά ολόκληρου του μετώπου, ανήκει στην έμπνευση και το στρατήγημα του Συν/ρχη Φριζή». (Στ. Σιωμόπουλος, *Η Ιταλική Μεραρχία Τζούλια στην Πίνδο*).

Οι Ιταλοί υποχωρούν και στις 16 Νοεμβρίου 1940 ο Φριζής ελευθερώνει την Κόνιτσα. Στις 22 Νοεμβρίου έπεσε η Κορυτσά και οι νίκες των Ελλήνων δεν σταματούν.

Μελετώντας προσεκτικά την ιστορία του πολέμου εκείνου, διαπιστώνει κανείς ότι ο Φριζής ήταν ο πραγματικός υπεύθυνος της απωθήσεως του εχθρού και αυτός που έβαλε τα θεμέλια της νίκης. «Αν η Ελλάς χάρισε την πρώτη νίκη στους συμμάχους, ο Φριζής χάρισε την πρώτη νίκη στα Ελληνικά Όπλα». (Κοντογιάννης, επιτελής 8ης Μεραρχίας, 27/10/1979).

«Ο Φριζής είναι αυτός που στη γέφυρα του Καλαμά βάσταξε την άμυνα και έσπασε τις λυσσαλέες επιθέσεις των «Κενταύρων». Είναι αυτός που έπιασε τους πρώτους 700 αιχμαλώτους πολέμου. Από το Καλπάκι ως το Πόγραδετς απλώνεται η φήμη του φτερωτή, η νίκη

Μια μαρτυρία για τον Δαβάκη και μια αναφορά για τον Φριζή

Η βαρύνουσα γνώμη για τον συνταγματάρχη Δαβάκη, του στρατηγού Βασ. Βραχνού, διοικητή της 1ης μεραρχίας πεζικού κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940, ιδρυτή και αρχηγού, κατά την Κατοχή, της αντιστασιακής οργάνωσης «Άγνωστος Μεραρχία» και μετέπειτα υφυπουργού Εσωτερικών [1954] στην κυβέρνηση Παπάγου, έχει ιδιαίτερη σημασία. Ο στρατηγός Βραχνός μιλώντας στη Βουλή των Ελλήνων για το θέμα της ανέγερσης ανδριάντος του Δαβάκη είπε: «Ο έρανος προς ανέγερσιν ανδριάντος του Δαβάκη εις στιγμήν καθ' ην ο αμερόληπτος ιστορικός, βάσει επισήμων στοιχείων θ' αποφανθεί αντιθέτως προς τον δημιουργηθέντα σκοπίμως θρύλον, αδικεί καταφόρως τους πραγματικούς ήρωας εις τους επιγεννησομένους και επί πλέον θα φέρει σύγχυσιν εις τας επερχομένας γενεάς μη δυναμένας να διακρίνωσι ποίοι είναι οι πραγματικοί ήρωες ίνα τους οφείλουν ευγνωμοσύνην δια την ελευθερίαν των και ποίοι όχι, πράγμα το οποίον θα εκμεταλλευθώσιν οι μη πιστεύοντες εις τα ιδανικά της αγαπημένης μας πατρίδας και θα αποβεί εις βάρος της ιστορίας και του Έθνους μας». Στην εφημερίδα *Ευβοϊκός Χρόνος* στις 16/11/1971 υπάρχει μια αναφορά για τον συνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή: «Το αποτέλεσμα μιας μάχης είναι δυνατόν να κρίνει την τύχη ενός πολέμου και η έκβασις του πολέμου αυτού την τύχη της ανθρωπότητας. Μια τέτοια μάχη η οποία έκρινε την τύχη του πολέμου της Ελλάδος και των συμμάχων και η οποία ήτο η πρώτη συμμαχική νίκη κατά του θεωρουμένου μέχρι τότε αήττητου Άξονος έδωσε ο Συνταγματάρχης Φριζής. Από τη μάχη εκείνη του Καλαμά άστραψε και εφωτίσθει ο μαύρος και κατασκότεινος ουρανός της Ευρώπης».

του τον ακολουθεί και τα ξημερώματα της 5ης Δεκεμβρίου βρίσκεται σκαρφαλωμένος στην βουνοπλαγιά της Βίστριτσας σ' ένα μεγαλειώδη επιθετικό ελιγμό, για να κόψει την υποχώρηση των Ιταλών από το φαράγγι που ήταν η μόνη οδός διαφυγής τους. Τότε σε βοήθεια του στρατού τους που κινδύνευε, οι Ιταλοί στέλνουν την αεροπορία τους. "Αφιππεύσατε" διατάζει ο Φριζής, "πρηνείς εις τα ορύγματα". Όλοι υπακούουν στις διαταγές του. Όλοι εκτός από τον ίδιο. Αυτός είχε μείνει εκεί. Ευθυτενής, υπερήφανος, καβάλα στ' άλογό του, σωστός μυθικός γίγας και περιεφέρετο παντού, σ' όλη την έκταση του μετώπου.

Τον Φριζή τον ενδιέφερε η συνοχή των δυνάμεών του. Και με το παράδειγμά του το πέτυχε. Όμως βλήμα εχθρικής βόμβας του άνοιξε την κοιλιά. Έτσι σκοτώθηκε ο Συνταγματάρχης Φριζής και οι συμπολεμιστές του σήκωσαν με στοργή το νεκρό του κορμί και το έθαψαν εκεί, στο πεδίο της μάχης, έτσι όπως ήταν με τη στολή του κοκκινισμένη από το αίμα του». (Από το βιβλίο του ναύαρχου Νικ. Σταθάκη, *Σταυρός και Μενορά*, σελ. 145).

Μετά τον ηρωικό του θάνατο, ο στρατηγός και υπαρχηγός του Γ.Ε.Σ. Α. Εδιπίδης στο βιβλίο του *Ιστορία του Ελληνοϊταλικού πολέμου* (σελ. 373), γράφει: «Η απώλεια του Φριζή ήταν ένα πραγματικό πλήγμα για την μεραρχία. Ο Φριζής ήταν ένας εξάισιος τακτικός, η προσωπική του ανδρεία είχε γίνει παροιμιώδης και είχε συντελέσει στην ανύψωση και διατήρηση σε πολύ υψηλό επίπεδο του ηθικού των καταπονημένων ανδρών του. Ήταν θαυμάσιος διοικητικός και είχε μια καταπληκτική, μια ανεξάντλητη, μια αδιάπτωτη γενναιοσύνη».

Επιστολή από 14/1/1954 του στρατάρχη Αλ. Παπάγου ως πρωθυπουργού προς τον αρχιεπίσκοπο Σπυρίδωνα, στην οποία επικαλείται το ενδιαφέρον του όπως η Πατρίδα αναγνωρίσει με κατάλληλο τρόπο τη θυσία του Φριζή, καταλήγει: «Η Πατρίς εκτιμώσα πλήρως τας υπηρεσίας του Συνταγματάρχου Φριζή, ολοκληρωθείσας δια του ηρωικού θανάτου αυτού, θέλει ιδί μεθ' ικανοποιήσεως πάσαν εκδήλωσιν τείνουσα εις την αναγνώρισιν των υπηρεσιών αυτού, το δε κράτος κατανοούν

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΟΥΚΡΑΝΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ

Η δόξα που άφησε ο στρατός μας φεύγοντας είναι αδιήγητη. Έκανε κατάπληξι στο ρωσικό πληθυσμό το ότι από όπου πέρασε δεν πείραξε ούτε ένα αυγό! Κι' από την Ουκρανία είχαν περάσει όλες οι φυλές! Ακόμη και Κινέζοι στρατιώτες! Πρώτοι στον πολιτισμό ήρθαν οι Έλληνες. Το βεβαίωναν οι Ρώσοι με συγκίνησι. Πρώτοι στην παλληκαριά, πρώτοι στη μάχη, αλλά και πρώτοι στην σεμνότητα και την ευγένεια. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά επεισόδια που φανερώνει τις εντυπώσεις που άφησε ο στρατός μας στην Ρωσία ήταν και το ακόλουθο. Ο Πλαστήρας είχε ανάγκη από εφόδια. Κι' έστειλε τον υπολοχαγό υπασπιστή του Χαράλαμπο Παπαθανασόπουλο, τον κατά τον τελευταίο πόλεμο Έλληνα υπερασπιστή της Κρήτης στην πρωτεύουσα της Βεσσαραβίας το Κισνόβι ν' αγοράση. Στην αποστολή του αυτή προσφέρθηκε να τον συνοδεύση και ένας άλλος υπολοχαγός του ευζωνικού, ο Μαρδοχαίος Φριζής, ο Εβραίος συνταγματάρχης ήρωας της Αλβανίας, που υπήρξε ο πρώτος ανώτερος αξιωματικός που χάσαμε στον Ιταλικό πόλεμο και τον ενεκρολόγησε τότε ο ίδιος ο πρωθυπουργός της χώρας Ιωάννης Μεταξάς.

Ο αείμνηστος Φριζής λοιπόν ήθελε να πάη, γιατί το Κισνόβι ήταν εβραϊούπολι σωστή. Και σκέφθηκε. Όσο και νάναι Εβραίος είμαι κι' εγώ και θα μας περιποιηθούν. Σαν έφθασαν οι δύο υπολοχαγοί μπήκαν στο πρώτο κατάστημα.

Μίλησε μόνο ο Φριζής. Ο Εβραίος έμπορος ξαφνιάστηκε.

- Τι είσαι εσύ; Ρώτησε έκθαμβος.
- Καλός είσαι σύ! Δεν με βλέπεις; Έλληνας αξιωματικός!
- Σε βλέπω, αλλά πώς μιλάς τα εβρειακά καλύτερα από μένα;
- Γιατί είμαι Εβραίος, αλλά μορφωμένος Εβραίος και σπούδασα τη γλώσσα μας.
- Και πώς είσαι αξιωματικός;
- Γιατί έτσι μου άρεσε!
- Ωραία! Αλλά πώς σε άφησαν να γίνης;
- Μα δεν με ρώτησε κανένας ποτέ ούτε για τη θρησκεία μου, ούτε και ποιον θεό πιστεύω. Στην Αθήνα, την πρωτεύουσα του τόπου μου έχουμε Εβραίους ανώτατους δικαστικούς και υπαλλήλους, διευθυντάς στο υπουργείο της Δικαιοσύνης κ.λπ. και αξιωματικούς δεν θα είχαμε; Καλός είσαι και συ!

Αι. Αυτό ήταν. Δεν έφθανε που οι Έλληνες ήσαν τόσο ανώτερου πολιτισμού από όλους τους άλλους, αλλά είχαν και αυτή την υπέρτατου πολιτισμού ανεξιθρησκεία!... Εβραίοι δικαστές; Αι! Αυτό ήταν για νάταν!! Το νέο φάνηκε τόσο καταπληκτικό και τόσο απίστευτο που διαδόθηκε αστραπιαία σ' όλο το Κισνόβι. Φορτία ολόκληρα από εφόδια κάθε λογής εδώρησαν στο στρατό οι Εβραίοι έμποροι, χωρίς να δεχθούν μια δραχμή. Θύμωσαν μάλιστα που ο Παπαθανασόπουλος επέμενε να πληρώσουν. «Δεν μπορούμε να κάνουμε ένα δώρο; Αντέτειναν οι δωρητές. Οι δύο Έλληνες αξιωματικοί έφυγαν σκνίπα στο μεθύσι... Και στο δρόμο ο αείμνηστος Μαρδοχαίος έλεγε στον Παπαθανασόπουλο. «Είχα τους λόγους μου που σου είπα να πάμε μαζί. Ήθελα κι' αυτούς να ευχαριστήσω με την παρουσία μου, αλλά και την πατρίδα μας να ωφεληθώ». Γιατί όχι; «Τί Εβραίος θα ήμουνα!». Πρόσθεσε ο αείμνηστος χαριτολογώντας και γέλασαν και οι δύο από καρδιάς μέσα στην αμεριμνησία της υπερπόνιας εκστρατείας.

Ακρόπολις, 28/9/1973

και τη σκοπιμότητα της ενεργείας αυτής, θέλει συνδράμη κατά το δυνατόν την εκδηλωθισόμενην τοιαύτην πρωτοβουλίαν».

Και ο Ιω. Μεταξάς, ως πρωθυπουργός, δηλώνει στην εφημερίδα *Εστία*, (16/12/1940):

«Ο πρώτος Συνταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού, ο Συνταγματάρχης Μαρδοχαίος Φριζής, ο οποίος έπεσε μαχόμενος και παρέσχε το παράδειγμα της υπερόχου ανδρείας του εις τους άνδρας του, θα μείνει παράδειγμα αιώνιον, όχι μόνον δια τους σημερινούς Έλληνες, αλλά και δια τας μεταγενεστέρας Ελληνικάς γεννεάς».

Κι όμως αυτός ο ήρωας αγνοήθηκε. Γιατί; Στη θέση του Δαβάκη έπρεπε να βρίσκεται ο Φριζής. Συνηγορούσε άλλωστε στη μυθική καταξίωση του Φριζή η ίδια η σύγχρονη λαϊκή μούσα, όπως καταγράφεται από τους τότε πολεμικούς ανταποκριτές. Κάτω από τον τίτλο «Καβάλα στ' άλογό του σκοτώθηκε ο Μ. Φριζής» γράφει ο Κώστας Αθάνατος στη *Βραδυνή* (10/2/1941). «Είναι δύο μήνες τώρα που σε όλους τους τομείς του μετώπου ακούω τον θρύλο για τον Εβραίο Συνταγματάρχη που σκοτώθηκε».

Την παραμονή των Χριστουγέννων 1940 σαν παραμύθι είχε ακούσει για τον Φριζή και ο Σπύρος Μελάς, όπως έγραφε από το μέτωπο στην *Εστία* (31/12/1940): «Πελώρια κούτσουρα με μεγάλες λαμπάδες φλογών, μας στεγνώνουν, ενώ ακούμε να μας ζωγραφίζουν έναν συνταγματάρχη, που είχε πέσει στη μάχη, από βόμβα εχθρικού αεροπλάνου. Αυτός ο άνθρωπος –διηγείτο ένας ταγματάρχης– δεν ήξερε τι θα πει πλευροκόπησις. Δεν καταδεχόταν τις κυκλωτικές κινήσεις. Συνέχιζε την φοβερή παράδοση του Βελισαρίου και του Ιατρίδη».

Δεν ήξερε παρά την κατά μέτωπον επίθεσιν, μέσ' τα όλα, πρώτος αυτός και καλύτερος, καβάλα στ' άλογο. Και ήταν Εβραίος...».

«Ο Φριζής –γράφει στην *Καθημερινή* της 28 Οκτωβρίου 1987 ο καθηγητής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. Μαυρογορδάτος– προσφέρονταν κατ' εξοχήν ως μυθική παράσταση με τις πραγματικές συνθήκες κάτω από τις οποίες σκοτώθηκε, καβάλα στ' άλογό του, σε άνιση αναμέτρηση με το ιταλικό

αεροπλάνο και τη φονική του βόμβα. Στην περίπτωση του Φριζή η ανισότητα της αναμέτρησης όχι μόνο ανταποκρίνεται τέλεια στις τυπικές προδιαγραφές του μύθου, αλλά και προσφέρει την πιο κατάλληλη συμβολικά συμπύκνωση της γενικότερης ανισότητας του Ελληνοϊταλικού Πολέμου».

* * *

Κι όμως, αντί για τον Φριζή τιμήθηκε και μονοπώλησε τη νίκη ο Δαβάκης. Γιατί όμως έγινε αυτή η υπέρμετρη ιστορική αδικία; Γιατί ο Δαβάκης κι όχι ο Φριζής η κρατική επιλογή; Πιστεύω ότι ο Φριζής αδικήθηκε κατάφορα, γιατί ήταν Εβραίος στο θρήσκευμα.

Ακόμη και τα οστά του Φριζή βρίσκονται κάπου στην Αλβανία, χωρίς ποτέ το επίσημο κράτος να ενδιαφερθεί να τα φέρει στην πατρίδα.

Αντίθετα τα οστά του Δαβάκη τα έφεραν, όχι φυσικά από το πεδίο της μάχης, αλλά από το μέρος που πνίγηκε με το ιταλικό πλοίο που μεταφερόταν αιχμάλωτος στην Ιταλία. Δεν έχω τίποτα με τον άνθρωπο Δαβάκη. Θλίβομαι και πικραίνομαι, οργίζομαι κι αγανακτώ για τις σκόπιμα λανθασμένες κρατικές επιλογές που βασίζονται στο θρήσκευμα.

45 χρόνια ζητώ από τους εκάστοτε υπουργούς Εθνικής Άμυνας να δώσουν το ένδοξο όνομα του Φριζή σ' ένα στρατόπεδο και δεν το κάνουν. Όλοι οι ηρωικά πεσόντες έλληνες αξιωματικοί από ευέλπιδες και πάνω έχουν τιμηθεί και το όνομά τους στολίζει τις εισόδους των στρατοπέδων, εκτός από τον Φριζή για τον οποίο δεν περίσσεψε κανένα στρατόπεδο για να χαρίσουν το όνομά του. Γιατί;

Γιατί, όπως γράφει ο καθηγητής Γ. Μαυρογορδάτος στην *Καθημερινή* της 28/10/1987): «Η γενικότερη παραγνώριση του Συνταγματάρχη Φριζή αποτελεί σύμπτωμα του υποδόρειου νεοελληνικού αντισημιτισμού» και συμπληρώνει: «εκτός από ήρωας του '40, ο Φριζής υπήρξε η πιο συγκλονιστική απόδειξη ενός θεωρήματος που παραμένει επίκαιρο εδώ και δύο αιώνες: ότι μπορεί κανείς να ανήκει ολόψυχα στο Ελληνικό Έθνος χωρίς να είναι Χριστιανός Ορθόδοξος».

ΙΑΚΩΒΟΣ Μ. ΦΡΙΖΗΣ
Αθήνα 15/9/2001

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

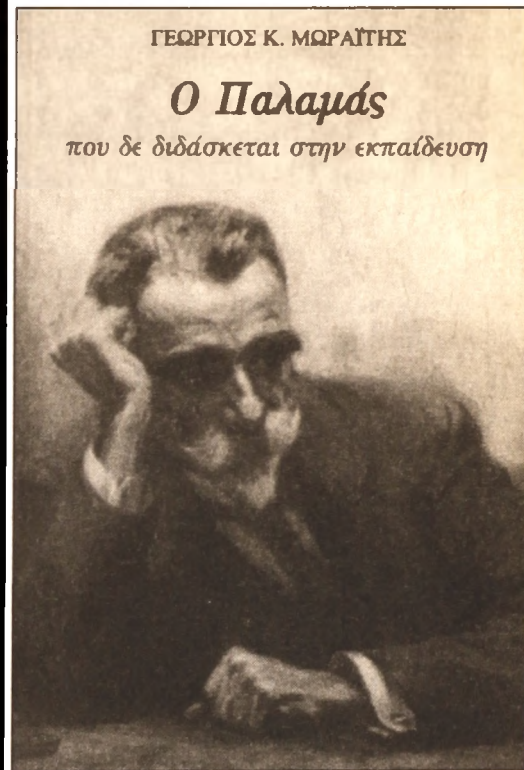
Εκπαιδευτικός - Συγγραφέας

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΠΟΥ ΔΕ ΔΙΔΑΣΚΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

Ο Παλαμάς

που δε διδάσκεται στην εκπαίδευση



Ο Παλαμάς δεν είναι απλώς ποιητής, είναι προσωπικότητα πνευματικού ηγέτη που καλλιέργησε και πρόβαλε πνευματικές, ηθικές και κοινωνικές αξίες που έχουν διαπαιδαγωγική δύναμη.

Σχήμα 8^ο με 254 σελίδες
και 8 εικόνες εντός κειμένου



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
και την Παιδεία
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Από τα χρόνια της Κατοχής

του Ερμανουήλ Κριαρά

Κλείσιμο του αφηγήματος του Εμμ. Κριαρά που είχε καταγράψει στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1946 ο Γιώργος Θεοτοκάς και είχαμε δημοσιεύσει στο προηγούμενο τεύχος είναι τα επιλεγόμενα που δημοσιεύονται στη συνέχεια.

Κείμενο αναφερόμενο στα χρόνια της Κατοχής βρίσκω, γραμμένο ευθύς μετά την απελευθέρωση, στο αρχείο μου. Παρέχει μιαν εικόνα του θάρρους και της τόλμης, που και οι από τη φύση τους άτολμοι τα αποκτούσαν και τα φανέρωναν, εμπνεόμενοι βέβαια από αυτά τα μαύρα χρόνια της εποχής εκείνης.

Στα χρόνια της Κατοχής πολλοί συμπατριώτες μας είχαν οργανωθεί σε αντιστασιακές οργανώσεις. Εμένα – θυμάμαι – με μύησε στο κίνημα του ΕΑΜ ο καλός μου φίλος και αργότερα πανεπιστημιακός συνάδελφος αείμνηστος Σταμάτης Καρατζάς. Είχαμε γνωριστεί αρκετά χρόνια παλαιότερα: όταν είχε διοριστεί συντάκτης του «Ιστορικού Λεξικού» της Ακαδημίας Αθηνών. Εγώ ήμουν τότε διευθυντής του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας. Συνδεθήκαμε νωρίς στενά. Δεν ήταν λοιπόν περίεργο που, μνημένος ήδη αυτός, ζήτησε να μύησει και εμένα στο αντιστασιακό κίνημα. Αυτό έγινε ένα βράδι σε ένα παγκάκι του κήπου του Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αθήνα. Φυσικά και η γυναίκα μου μνηθήκε από μένα στην οργάνωση. Ποιο ήταν το βασικό μας έργο; Συμμετοχή σε συσκέψεις, μύηση άλλων στο κίνημα, έρανοι και διανομή κουπονιών για ενίσχυση εκείνων που έπρεπε να ενισχυθούν στα δύσκολα εκείνα χρόνια. Τα κουπόνια των εράνων ήταν απαραίτητο να φυλάσσονται σε μέρη που να μην ήταν εύκολο να βρεθούν σε ενδεχόμενη έρευνα από την αστυνομία. Επικίνδυνη οπωσδήποτε ήταν η μεταφορά των κουπονιών και η παράδοσή τους σε ορισμένα πρόσωπα.

Δεν αργήσαμε η γυναίκα μου και εγώ να γίνουμε μέλη της ΕΛΔ, σοσιαλιστικού κόμματος ιδρυτικού του ΕΑΜ. Το γεγονός της εγγραφής μας στο κόμμα αυτό μας δημιουργούσε την υποχρέωση να μετέχομε σε συσκέψεις με ομοϊδεάτες. Εμείς ανήκαμε σε κομματικά κλιμάκια ανώτερων δημοσίων υπαλλήλων, που συνεδρίαζαν εκ περιτροπής σε χώρους που ανήκαν στα μέλη των συσκέψεων.

Η συμμετοχή αυτή στις δύο οργανώσεις μάς επέβαλλε καθήκοντα που με την αποφασιστικότητα που μας υπαγόρευε η σκληρή εποχή τα αναλαμβάναμε πρόθυμα. Γινόμασταν καμιά φορά αφάνταστα τολμηροί στις ενέργειές μας. Τις τόλμες της εποχής εκείνης τις θυμόμαστε σήμερα και ανατριχιάζουμε, γιατί εμείς προσωπικά δεν ανήκαμε στην κατηγορία των παράτολμων ατόμων, που αναλαμβάνουν επικίνδυνα επιχειρήματα. Όμως γαλβάνιζε το χαρακτήρα μας η μαύρη εποχή που περνούσαμε. Θυμούμαι ένα σχετικό περιστατικό και το διηγούμαι.

Η εγγραφή μας στην ΕΛΔ, όπως είπα, μας δημιουργούσε την υποχρέωση να μετέχομε σε συσκέψεις με ομοϊδεάτες. Είχαμε την τύχη να μας συλλάβουν οι Γερμανοί ενώ συνεδρίαζαμε ένα κλιμάκιο δημοσίων υπαλλήλων στην pensjon όπου

μέναμε τότε (Βουκουρεστίου 48, Αθήνα). Είχαμε γυρίσει στην Ελλάδα με την κήρυξη του πολέμου (φθινόπωρο του 1939) και δεν είχαμε κατορθώσει να βρούμε διαμέρισμα να νοικιάσουμε. Η διεύθυνση της pensjon είχε καταλάβει το σκοπό της σύσκεψής μας, ειδοποίησε τα S.S., που ήρθαν και μας συνέλαβαν, 8 ή ακριβέστερα 9 άτομα. Η γυναίκα μου δεν είχε οργανική, ας πούμε, θέση στην ομάδα που συνεδρίαζε, όμως, νομίζοντας πως θα είχαμε τελειώσει το έργο μας, γύρισε στην pensjon και βρέθηκε ανάμεσά μας και πιάστηκε κι εκείνη από τους Γερμανούς. Μας οδήγησαν στην Μέρλιν (γραφεία αστυνομίας των Γερμανών στην οδό Μέρλιν στο Κολωνάκι). Η γυναίκα μου κρατήθηκε χωριστά. Την επομένη μάς οδήγησαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης κρατουμένων στο Χαϊδάρι. Εγώ οδηγήθηκα για τρεις μέρες στην απομόνωση του Χαϊδαριού και κατόπιν στο στρατόπεδο ανδρών· εκείνη απευθείας στο στρατόπεδο γυναικών.

Ενδιαφέρον, νομίζω, παρουσιάζει ένα επεισόδιο αντίστασης που με αφορά.

Στην Κατοχή στρατιωτικοί και μη βρέθηκαν υποχρεωμένοι να παραδώσουν κάθε όπλο που είχαν στην κατοχή τους. Και ο πεθερός μου Ιωάννης Στριφτός, στρατηγός εν αποστρατεία, παρέδωσε και τα δικά του όπλα. Όμως είχε κρατήσει απαράδοτο στο σπίτι του ένα πιστόλι. Η γυναίκα μου κι εγώ κατορθώσαμε τελικά να τον πείσουμε να μας το παραδώσει και εμείς με τη σειρά μας να το δώσουμε στα χέρια αντιστασιακών της εποχής εκείνης. Ένα βραδάκι λοιπόν ξεκινήσαμε, η γυναίκα μου κι εγώ, από την κατοικία του πεθερού μου (Αχιλλέως 16, στην Αθήνα, κοντά στην πλατεία Μεταξουργείου) αποκομίζοντας το πιστόλι του πεθερού μου. Επρόκειτο να το μεταφέρουμε στην κατοικία μας, στην pensjon, όπου μέναμε (Βουκουρεστίου 48, στο Κολωνάκι). Έπρεπε φυσικά πεζή να περάσουμε την «πλατεία Ομονοίας», να ανηφορίσουμε την οδό Πανεπιστημίου για να φτάσουμε στη δική μας στέγη. Τολμήσαμε να κάνουμε τη διαδρομή «οπλισμένοι». Είχα εγώ τοποθετήσει το πιστόλι στην τσέπη του παντελονιού μου και «θαρραλέα» προχωρούσαμε. Φτάσαμε τέλος έξω από την πόρτα της pensjon όπου μέναμε και εκεί συναντούμε γερμανό αξιωματικό που χτυπούσε την πόρτα να του ανοίξουν. Κατοικούσε σε δωμάτιο της pensjon. Η στιγμή ήταν πολύ κρίσιμη καθώς «οπλισμένοι» βρισκόμαστε πίσω από γερμανό αξιωματικό, που μπορούσε να μας ρωτήσει «τι θέλουμε» και ακόμη να προχωρήσει, αν ανησυχούσε, σε κάποιο είδος σωματικής έρευνας. Εγώ ευτυχώς δεν έχασα το θάρρος μου. Προθυμοποιήθηκα να του ανοίξω την πόρτα με το κλειδί της pensjon που είχα. Ευχαρίστησε ευγενώς και ανεβήκαμε και οι τρεις τη σκάλα της pensjon – και όλα πήγαν κατ' ευχήν. Την άλλη μέρα το πρωί στο γραφείο μου (στο Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας) παρέδινε σε έμπιστο πρόσωπο το πιστόλι για τα περαιτέρω.

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Για το Νόμπελ λογοτεχνίας

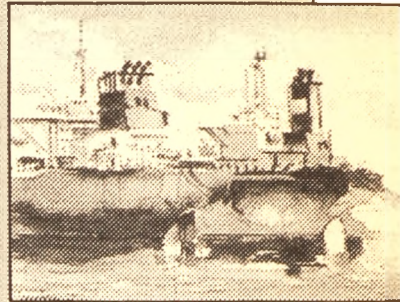
Το φετινό Νόμπελ λογοτεχνίας απονεμήθηκε στον συγγραφέα Β. Σ. Ναϊπούλ. Καταχωρημένος ως Βρετανός αλλά γεννημένος στο Τρινιντάτ από ινδούς γονείς, ο Ναϊπούλ υπήρξε για χρόνια ένας εκ των σοβαρότερων υποψηφίων για το βραβείο. Μοιρασμένος μεταξύ λογοτεχνίας και ταξιδιωτικών εντυπώσεων που εμπεριέχουν στοιχεία γεωπολιτικών και κοινωνικών αναλύσεων, ο Ναϊπούλ κατέγραψε τις αγωνίες του για τον ρόλο των περιφερειών έναντι των μητροπόλεων και και το αντίστροφο, βοηθώντας στην κατανόηση ενός μεγάλου τμήματος του κόσμου που λανθασμένα θεωρούμε ότι υπάρχει και λειτουργεί αποκλειστικά υπό την σκιά της ισχυρής Δύσης. Η βράβευσή του, η βράβευση ενός δημιουργού που ασχολείται με το Ισλάμ, αποτελεί εξαιρετική σύμπτωση (αν όντως πρόκειται για τέτοια), αφού αποδεδειγμένα το τελευταίο διάστημα ό,τι αφορά τον μουσουλανικό κόσμο προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Από την άλλη, ο Ναϊπούλ δεν είναι κάποιος που υποστηρίζει πως τα όσα άσχημα καταδυναστεύουν τον τρίτο κόσμο οφείλονται σε κεντρικές πολιτικές και πάγιες θέσεις της ισχυρής Δύσης, αλλά αντίθετα πως αποτελούν συμπτώματα της ίδιας της φτώχειας, των προσωπικών παθών των ηγετών αυτών των περιοχών και άλλων τοπικών ιδιομορφιών. Δεν είναι φυσικά εύκολο να μιλήσει κανείς διεξοδικά για το έργο ενός συγγραφέα της αξίας του Ναϊπούλ σε ένα σύντομο σημείωμα όπως αυτό, αλλά είναι απαραίτητο να παρατηρήσουμε πως όσα υποστηρίζει με τα βιβλία του, παρέχουν μια πολύτιμη ιδεολογική στήριξη σε όσους επικροτούν επιλογές όπως ο βομβαρδισμός του Αφγανιστάν σήμερα και του Ιράκ παλιότερα. Ίσως δεν πρέπει να θεωρηθεί τυχαία η δήλωση του μόνιμου γραμματέα της Σουηδικής Ακαδημίας, ο οποίος λίγο πριν την ανακοίνωση του ονόματος του νέου νομπελίστα έσπευσε να διευκρινίσει πως η επιλογή δεν επηρεάστηκε από τα πολιτικά γεγονότα, λέγοντας: «Όταν ακούσετε το όνομα του νικητή, ίσως σκεφθείτε ότι υπάρχουν πολιτικές ερμηνείες, αλλά σας διαβεβαιώ ότι δεν υπήρχε πολιτική επιχειρηματολογία στη διάρκεια της συνεδρίασης». Ας είναι.

Με καθαρά λογοτεχνικά κριτήρια, η επιλογή του Ναϊπούλ υπήρξε εύστοχη. Πρόκειται για τον σημαντικότερο ίσως συγγραφέα της Καραϊβικής, αν όχι ολόκληρης της Κοινοπολιτείας, ο οποίος καταδύεται μέσω του έργου του ουσιαστικά στην ψυχή του ανθρώπου που ζει στην φτωχή περιφέρεια και που πάνω απ' όλα είναι το μόνιμο θύμα των όσων κακών τον περιβάλλουν. Η προσήλωσή του στην πολυπολιτισμική οπτική ενατένισης του κόσμου ήδη εδώ και πολλά χρόνια, πριν αυτή θεωρηθεί κυρίαρχη τάση από ισχυρούς πολιτικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους, επέτρεψε την ευκολότερη καθιέρωση του έργου του έξω από τα σύνορα της βρετανικής επικράτειας, επιβάλλοντάς τον ως έναν από τους αξιολογότερους συγγραφείς σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα έργα του Ναϊπούλ που κυκλοφορούν στην ελληνική αγορά είναι: Οι Αντάρτες, Μια σημαία στο νησί και Ο κύριος Στόουν και οι σύντροφοι των Ιπποτών από τις εκδόσεις Γλάρος και το Ένας δρόμος στον κόσμο από τις εκδόσεις Λιβάνη.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

- Δείτε έκθεση με ακουαρέλλες του Ιωσήφ Β. Χατζηπαυλή, που εγκαινιάστηκε στον χώρο τέχνης «Περιπλάνηση» (Δούσμανη 5, Γλυφάδα) και θα διαρκέσει μέχρι τις 3 Νοεμβρίου.



- Κινηματογραφημένες πόλεις... Ταινίες του διεθνούς κινηματογράφου προβάλλονται στο «Άστρον» (Λ. Κηφισίας 37) από τις 26 Οκτωβρίου έως την 1η Νοέμβρη. Μεταξύ αυτών θα έχουμε την ευκαιρία να δούμε και την ταινία του Wim Wenders Η Αλίκη στις πόλεις.

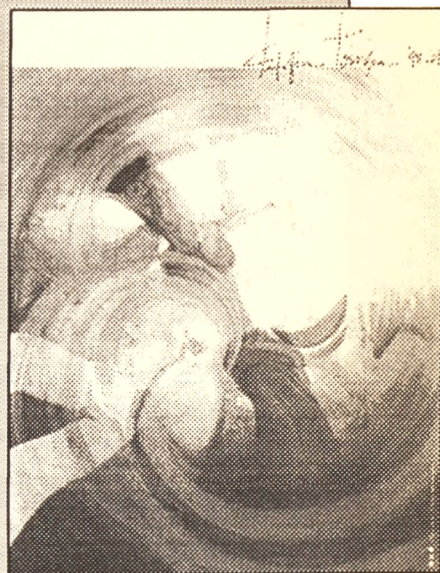
- Η καταστροφή του περιβάλλοντος είναι η αφετηρία του προβληματισμού 21 ελλήνων καλλιτεχνών. Τα έργα τους, φωτογραφίες και βίντεο, εκτίθενται υπό τον τίτλο «Τοxic» στο Ίδρυμα ΔΕΣΤΕ

(Ομήρου 8, Ν. Ψυχικό). Η έκθεση θα διαρκέσει μέχρι τις 29 Οκτωβρίου.

- Το «σφαιρικό ημερολόγιο» της Αιμιλίας Τσεκούρα φιλοξενείται στην Galerie Stigma (Αγ. Αναργύρων 20-22, Ψυρρή) μέχρι τις 10 Νοεμβρίου.

- Το τζαζ κλαμπ Half Note (Τριβωνιανού 17) ανοίγει την αυλαία του για φέτος με τον σπουδαίο σαξοφωνίστα Λου Ντόλατσον και το κουαρτέτο του. Για σήμερα το βράδυ.

- Κυκλοφόρησε ο τρίτος δίσκος των Mode Plagal. Το συγκρότημα κινείται στα γνωστά πλαίσια του ιδιόμορφου μουσικού ιδιώματος που δημιούργησε, και φαίνεται να είναι στις καλύτερες στιγμές του.



K.N.

The Map και ο... Μάπας

Στη σύγχρονη τέχνη πριν κατασκευάσεις το έργο σου, οφείλεις να κατασκευάσεις τον εαυτό σου. Αυτό το μάθημα αντλεί κανείς από την εντυπωσιακότητα αναδρομική έκθεση δύο μυθικών ονομάτων της μεταμοντέρνας συνθήκης, των Gilbert και George, στο «Εργοστάσιο» της Σχολής Καλών Τεχνών. Πρόκειται για μια πανάκριβη παραγωγή που υποστηρίχτηκε από γενναιόδωρες χορηγίες και που διεκπεραιώθηκε υποδειγματικά από τη Μαρίνα Ηλιάδη, τον Ζαν Μπερνιέ και το Βρετανικό Ινστιτούτο. Έκπληκτοι δεκάδες επίσημοι ξένοι θαύμασαν στα εγκαίνια και την τεράστια ενότητα των έργων που λειτουργούσαν σαν σύγχρονες τοιχογραφίες μιας θρησκείας χωρίς Θεό αλλά και τους υποβλητικούς χώρους της Α.Σ.Κ.Τ. Παράλληλα, χιλιάδες επισκεπτών –κυρίως νεαρόκοσμος– χαιρόνται εφεξής το ανατρεπτικό αλλά και βαθιά κοινωνικό μήνυμα αυτών των ιδιότυπων, κοστουμαρισμένων Ντυπόν και Ντυπόν (ή, καλύτερα Λιγνού και... Λιγνού). Τέλος, οφείλει κανείς να υπογραμμίσει ότι ο τόπος μας αντιμετωπίζεται με σοβαρότητα και σεβασμό από την διεθνή καλλιτεχνική κοινότητα, αρκεί κι εμείς αντί να σκεφτόμαστε «τον

πολιτισμό των πολιτισμών», να δρούμε ως συνειδητοποιημένοι πομποί και δέκτες πολιτισμού, εμπιστευόμενοι όσους μπορούν να παράγουν πολιτισμό κι όσους έχουν την γνώση και την ευαισθησία να τον διαχειριστούν. Εμπρός στις μεγαλόσχημες «Ολυμπιάδες» και στη Φρανκφούρτη των δισεκατομμυρίων το παράδειγμα λίγων ψυχωμένων ιδιωτών που καταφέρνουν θαύματα, είναι παραπάνω από διδακτικό. Τέτοιες κι άλλες πρωτοβουλίες όπως το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης ή το Μουσείο Σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ζωγραφικής στην Πλάκα –το οποίο μάλιστα «δανείζει» πίνακά του στην Royal Academy–, αποδεικνύουν την, συχνή, ανεπάρκεια του γραφειοπληκτου κράτους και την υπερεπάρκεια των λίγων που χωρίς χρήματα του Δημοσίου και άνευ της υποστήριξης των ποικίλων κομματικών λεγεωνάριων του πολιτισμού, καταφέρνουν να υπάρχει –ακόμη– η Ελλάδα ως πολιτιστική δύναμη και εκτός της επικράτειας. Κι ένα μικρό αλλά χαρακτηριστικό επεισόδιο τώρα: Μετά τα επίσημα εγκαίνια των Gilbert και George, στο δείπνο που παρετέθη παρουσία του υπουργού Εξωτερικών, έλληνας παράγων της τέχνης εκ Γερμανίας αφού έλα-

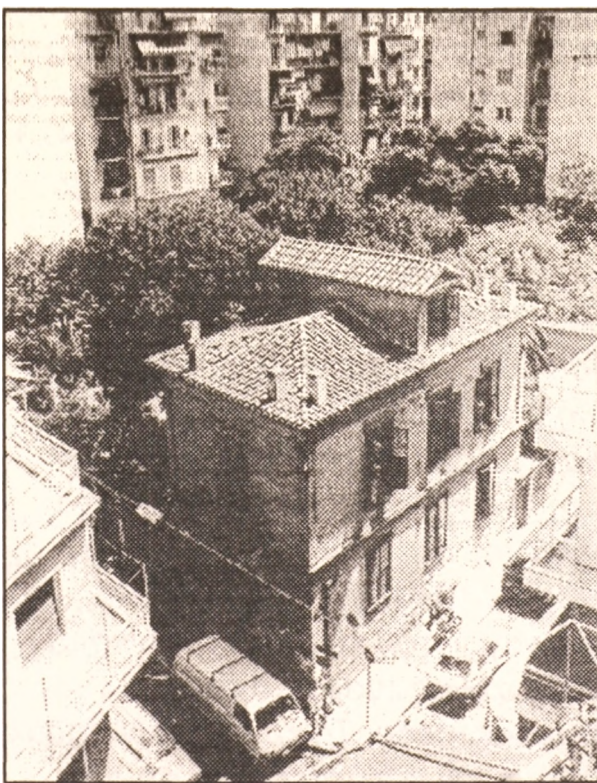
βε αυτόκλητος τον λόγο, είτε μεταξύ των άλλων και με άψογη οξφορδιανή προφορά ότι παρόλα αυτά «... Greece is out of the map» (sic). Τι κι αν το ίδιο το γεγονός απεδείκνυε το αντίθετο. Τι κι αν η πρόσφατη, οδυνηρή εμπειρία των Διδύμων έπεισε όλη την Υδρόγειο ότι ουδείς και ουδεμία χώρα βρίσκονται εκτός του χάρτη. Στον κ. Χρ. Ι. και σε μερικούς συναδέλφους του περισσεύει η οίηση –παλαιών– μεγαλείων αλλά και η ανάγκη αποκατάστασής του εσπευσμένα στην Ψωροκώσταινα. Βλέπετε, ήδη συζητείται ένα αρχικό πακέτο 600 εκατομμυρίων για μεγάλη εικαστική έκθεση, την οποία θα διοργανώσει ο προειρηθείς κύριος· όσα δηλαδή φτάνουν για ένα μουσείο με τις συλλογές του.

Όμως πουθενά δεν μπορεί να επιτύχει κανείς αν δεν αγαπά τον τόπο και τους ανθρώπους κι αν δεν τους αντιμετωπίζει με σεβασμό και ταπεινότητα. Διαφορετικά θα βρεθεί εκείνος, όχι εκτός χάρτη αλλά εκτός πραγματικότητας, για να χαζεύει από τη γωνία τις επιτυχίες που θα πραγματοποιούν στη χώρα... out of the map άλλοι, επαρκέστεροι και σημανότεροι...

Μάνος Στεφανίδης

«4 ημέρες πολιτισμού και επικοινωνίας»

Στο κτήμα Πάτμου και Καραβία, ευκαιρίας δοθείσης από τη συμπλήρωση 12 χρόνων λειτουργίας του, πραγματοποιήθηκε από τις 12 έως τις 15 Οκτωβρίου ένα πολιτιστικό Φεστιβάλ με σύνθημα «Δώστε χώρο - οι διαφορές που μας ενώνουν». Ο «Σύνδεσμος για την ποιότητας ζωής στα Πατήσια» που διαχειρίζεται το χώρο, σε συνεργασία με την «Φυλή του ποδηλάτου» διοργάνωσαν σ' αυτή την όαση πρασίνου που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας, εκθέσεις εικαστικών, φωτογραφίας, παζάρι βιολογικών προϊόντων, διάφορες συζητήσεις, π.χ. για τους ελεύθερους χώρους, για την βιοκαλλιέργεια αλλά και για το τι μέλλει γενέσθαι μετά την 11η Σεπτεμβρίου, καθώς και μουσικά δρώμενα από ηπειρώτικα και ρεμπέτικα μέχρι λάτιν και σάμπα... Σκάκι, Ντάριο Φο, Καραγκιόζης... Ήταν ένα τετραήμερο επανασύνδεσης της φύσης με τον πολιτισμό. Αν και τα απρόοπτα δεν έλειψαν. Γείτονες που μάλλον ήταν αρ-



νητικοί στο όλο εγχείρημα, το αποδοκίμασαν πετώντας στο πλήθος και τα συγκροτήματα αυγά, διάφορα φρούτα και ένα τούβλο(!).

Και λίγα λόγια για το κτήμα: το 1989

μια ομάδα κατοίκων της περιοχής προέβη σε κατάληψη του χώρου (δυο κατάφυτων στρεμμάτων και του κτηρίου) για να μην οικοδομηθεί ένας από τους ελάχιστους εναπομείναντες ελεύθερους χώρους στην Αθήνα με τόσο πλούσια βλάστηση (ο ΟΣΚ στον οποίο ουσιαστικά ανήκει, τον ήθελε για σχολείο). Από τότε διαχειρίζονται το χώρο, λειτουργούν ένα αναψυκτήριο, οργανώνουν εκδηλώσεις και αγωνίζονται για τη διατήρησή του. Μάλιστα μετά την λήξη των ασφαλιστικών μέτρων (με τα οποία ο «Σύνδεσμος για την ποιότητα ζωής στα Πατήσια» το είχε κατοχυρώσει νομικά) τίθεται εκ νέου το ζήτημα της ιδιοκτησίας του.

Να κλείσουμε τονίζοντας τη σημασία τέτοιου είδους εκδηλώσεων σ' έναν μοναδικό για τα δεδομένα της Αθήνας χώρο, που ολοένα τείνει να «εξαφανίζεται» το φυσικό της περιβάλλον και να βυθίζεται στην ανωνυμία.

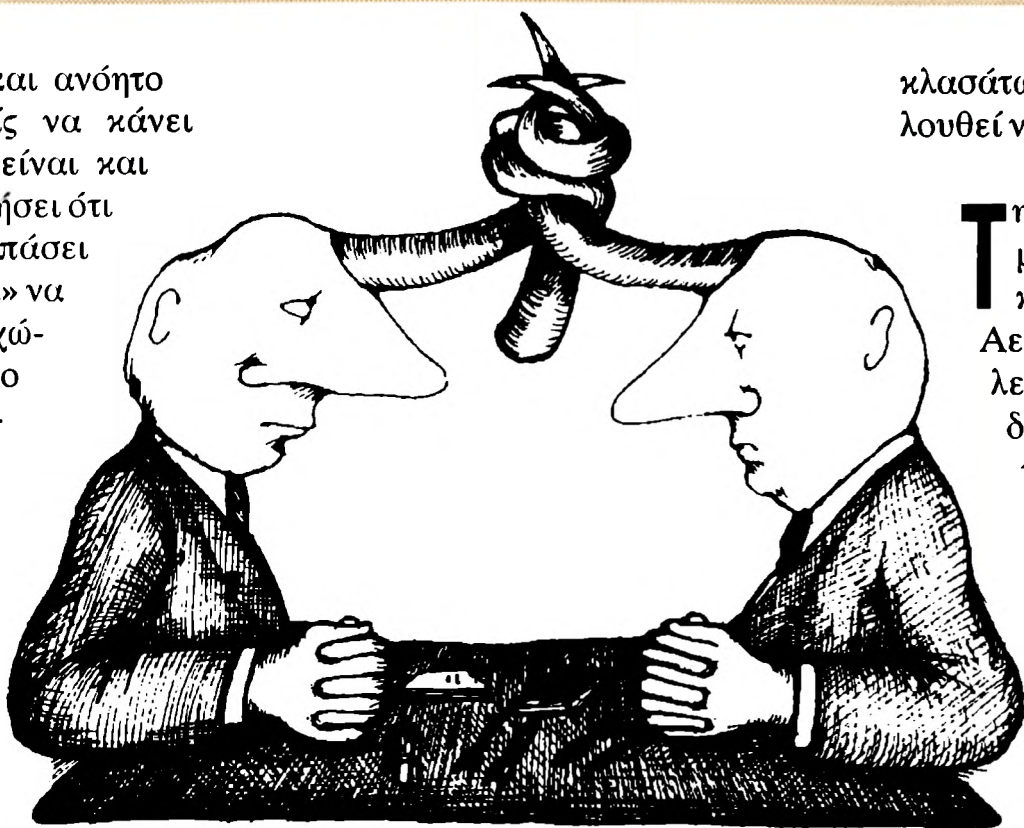
Αθανασία Κοντοχρήστου

Είναι ανώφελο, ίσως και ανόητο να προσπαθεί κανείς να κάνει «προβλέψεις», όμως είναι και αδύνατον να μην παρατηρήσει ότι ο πόλεμος που έχει ξεσπάσει ωθεί και την «άλλη πλευρά» να πάρει θέση. Οι ισλαμικές χώρες, ή εκείνες στις οποίες ο αριθμός των μουσουλμάνων είναι μεγάλος και συχνά εκβιάζει τις εξελίξεις, χώρες με αυταρχικά ή καθεστώτα «μαριονέτες», ανύπαρκτο θεσμικό πλαίσιο κατοχύρωσης των ελευθεριών των πολιτών και φυσικά με τις γυναίκες στη θέση των πολιτών δεύτερης

κατηγορίας, φαίνεται ότι θα κληθούν να πάρουν θέση και να λύσουν ενδεχομένως ζητήματα σημαντικά στο εσωτερικό τους. Είτε πρόκειται για μια έμμεση, πολιτικά μη ορθή (ευτυχώς) επέκταση του δυτικού τρόπου ζωής ή αντίληψης των πραγμάτων, είτε για μια «εξυπηρέτηση» που αναπόφευκτα επέρχεται, η όποια αλλαγή (θέλουμε να ελπίζουμε προς το καλύτερο) προκύψει, θα έχει πιθανότητες επιβίωσης μόνο αν ακολουθήσει και ένας σχετικός εκδημοκρατισμός των χωρών αυτών.

Οι περιοχές της Ινδονησίας, του Πακιστάν, του Αφγανιστάν, για παράδειγμα, έχουν να επιδείξουν ένα πλουσιότατο παρελθόν βίας, στρατιωτικών παρεμβάσεων στη διακυβέρνησή τους (δικτατοριών), κατακερματισμού και αιματοβαμμένου ξεκαθαρίσματος λογαριασμών φατριών που βεβαίως και δεν είναι ξένο ιστορικά στην Ευρώπη.

Το μακρινό παρελθόν έχει να επιδείξει εποχές θεολογικού σκοταδισμού και βίας, πολύχρονους πολέμους και ερημώσεις εξαιτίας τους. Δεν πρόκειται λοιπόν για «άγνωστη περιοχή», παρά την υποκριτική έκπληξη πολλών. Είναι λοιπόν μάλλον χρήσιμο να σκεπτόμαστε τους αντιπάλους χωρίς τη βιαστική αντιπαράθεση «πολιτισμένων» και «απολίτιστων», αλλά και χωρίς τη ρομαντική, νοσταλγική ματιά του αναχωρητισμού που προσδίδει τα χαρακτηριστικά ενός «αγνού», «γενναίου», σχεδόν «προτύπου ανθρώπου» στον «ευγενή άγριο».



κλασάτων» δημοσιογράφων εξακολουθεί να λέει «La-n-den»!

Την ηττοπάθεια για λόγους μόνιμου «βαλκανικού αντιαμερικανισμού» κατά τα πρότυπα του Αειμνήστου» (;) καλλιεργεί η τηλεόραση –ατύπως ή και ασυνειδήτως– προβάλλοντας πέραν του δέοντος: το lionταρίσιο θάρρος του Μπιν Λάντεν, το ψηλό ανάστημα του ούτως ή άλλως γίγαντα επαναστάτη, το πολεμόχαρο φρόνημα των λεοντόκαρδων Αφγανών, τον αστρολόγο –που λέει ο λόγος– που εγγυήθηκε ότι ο Μπιν Λάντεν είναι

ανίκητος και θα μας κάνει όλους μια (ανθρακούχα) μπουκιά, τον ίδιο τον Μπιν Λάντεν που λέει ότι στην ποδιά του σφάζονται παλληκάρια, τον γιο του Μπιν Λάντεν που λέει ότι ο μπαμπάς του είναι ο πιο δυνατός μπαμπάς του κόσμου και ότι άμα θέλει ο μπαμπάς του θα τους κάνει όλους λιώμα και θα μας δείξει αυτός που δεν αγαπάμε τον μπαμπά του που είναι ο καλύτερος και θα του δώσει και την οργάνωση για να παίζει, τον παραληρηματικό πολιτικάντη ή ξάδερφο κάποιου τουρίστα που ο μπατζανάκης του είχε επισκεφθεί σε οργανωμένο τούρ τη βόρεια μεθόριο του Αφγανιστάν δεκαπέντε χρόνια πριν και εξηγεί ότι του Αφγανού ο τράχηλος ζυγό δεν υποφέρει, τον τονισμό των λέξεων «τρόμος, φόβος, υστερία, πανικός» κ.ο.κ.

Δεν πιστεύω φυσικά ότι οι ιδιοκτήτες των τηλεοπτικών καναλιών θέλουν να πριμοδοτήσουν την τρομοκρατία, είναι όμως εξίσου άθλιο να πριμοδοτούν τον φόβο και την ανασφάλεια που αυτή γεννά. Παραφράζοντας τον Γούντυ Άλλεν, λέω ότι θα τους άξιζε για τιμωρία ο εγκλεισμός για μια βδομάδα σε μια υπόγεια σπηλιά με το αντικείμενο του πόθου τους, τον τροφοδότη της κίτρινης ενημέρωσης, γίγαντα Μπιν Λάντεν (αλήθεια πότε θα κυκλοφορήσει σε κουκλάκι και φόρμα γυμναστικής με κουκούλα σε τέσσερα μεγέθη; Μόνο σε πανώ και κοντομάνικο δηλαδή;)

Νατάσσα Χασιώτη

Ρατσισμός, πραγματικά γεγονότα, φόβος, ανασφάλεια, γνώση ή άγνοια, όλα μαζί εμπλέκονται και καθορίζουν τη θέση που παίρνει ο καθένας αυτές τις μέρες σχετικά με τους βομβαρδισμούς. Ξαφνικός πόνος για τα θύματα του πολέμου (ή μήπως ξόρκισμα του κακού επειδή αυτή τη φορά το πράγμα μοιάζει να είναι πολύ κοντά μας;) και υποκριτικός ανθρωπισμός ωσάν να μην υπάρχουν θύματα στους βομβαρδισμούς κατά τα διδάγματα της ανθρώπινης εμπειρίας... Άραγε αναρωτιέται κανείς για τους «ενδογενείς» λόγους της ερήμωσης και της εξαθλίωσης του Αφγανιστάν, για την ιστορία του; Ακόμη και για πιο πρακτικά ζητήματα όπως η άθλια κατάσταση των νοσοκομείων, ανίκανων να ανταποκριθούν στις ανάγκες του πολέμου που έχει ξεσπάσει, για τους γιατρούς που περιθάλλουν τους τραυματίες και που ακόμη και κάτω απ' αυτές τις συνθήκες έκτακτης ανάγκης, εξακολουθούν να είναι λιγοστοί και μόνο άνδρες;

Κι επειδή τα διαρκή ολισθήματα της τηλεοπτικής ενημέρωσης στη χώρα μας δεν θα μπορούσαν παρά να απασχολήσουν και πάλι τη στήλη, προκαλεί θυμό η διαπίστωση ότι το μόνο που παρατηρεί κανείς είναι φλυαρία, θρασύτατους αμαθείς στα «παράθυρα», στενόμυαλο κουτσομπολιό και ύπουλη καλλιεργεία της ηττοπάθειας. Επίσης, ότι μετά από δύο μήνες το μεγαλύτερο ποσοστό ακόμη και «πρωτο-

Η ιστορία από την άλλη

Εφυγε από τη ζωή στα ογδόντα του, την Παρασκευή 12 Οκτωβρίου, ο ερευνητής της ιστορίας και παλιός αγωνιστής Κυριάκος Σιμόπουλος. Για όσους γνωρίζουν το συγγραφικό έργο του, που απλώνεται σε είκοσι πολυσέλιδους τόμους, είναι εύκολο να αντιληφθούν το μέγεθος της απώλειας που συνιστά ο θάνατός του για την υπηρετήση της ιστορικής αλήθειας. Αν μάλιστα σκεφτεί κανείς την εποχή μας και τους σύνθετους μηχανισμούς μέσω των οποίων γράφεται η ιστορία της, είναι απαραίτητο να θεωρήσουμε τον χαμό του Σιμόπουλο σοβαρότατο πλήγμα.

Γεννήθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1921 στο Καστανόχωρι Αρκαδίας και σπούδασε στη Νομική της Αθήνας. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση με το ΕΑΜ για να εκτοπιστεί μερικά χρόνια αργότερα στη Μακρόνησο απ' όπου ελευθερώθηκε δίχως να έχει υπογράψει χαρτί κοινωνικών φρονημάτων.

Καλλιεργημένος, γλωσσομαθής (διάβαζε και έγραφε αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά και ρωσικά), αντισυμβατικός και κυρίως δοσμένος ολοκληρωτικά στην πολύχρονη ερ-

γασία του, κατάφερε να δημιουργήσει ένα πολύτιμο και συμπαγές έργο που αν αξιοποιηθεί από τους μελλοντικούς ιστορικούς, θα αποτελέσει ισχυρό εργαλείο εναντίον της οποιασδήποτε απόπειρας πλαστογράφησης των ιστορικών περιόδων με τις οποίες ασχολήθηκε.

Άλλωστε όπως ο ίδιος είχε δηλώσει σε παλιότερη συνέντευξή του, στόχος των βιβλίων του υπήρξε πάντοτε «η επισήμανση των πλαστογράφων της Ιστορίας». Ειλικρινής υποστηρικτής της ιστορικής αλήθειας με αποδεικτικά στοιχεία και τεκμηριώσεις επεδίωξε να μιλήσει για τον τόπο του, την Ελλάδα, αξιοποιώντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ένα τεράστιο υλικό περιηγητικών κυρίως κειμένων από την αρχαιότητα έως τον 19ο αιώνα. Βιβλία όπως *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, *Πως είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, *Ιδεολογία και αξιοπιστία του Μακρυγιάννη*, *Ξενοκρατία, μισελληνισμός και*



υποτέλεια, Μύθος, απάτη και βαρβαρότητα οι Ολυμπιάδες, ανατρέπουν πολλές από τις στερεότυπες αντιλήψεις μας για το ιστορικό παρελθόν, τους θεσμούς και τα πρόσωπα που το σημάδεψαν, βοηθώντας ουσιαστικά στην καλύτερη κατανόηση της κληρονομιάς μας.

Από την άλλη και μόνο η εργασία του *Βασανιστήρια και εξουσία* θα αρκούσε για να κατανοήσει κανείς αφενός το ήθος αυτού του ακαταπόνητου υπηρέτη της αλήθειας και αφετέρου το μέγεθος του ερευνητικού μόχθου του.

K.N.

Η Συρία του Βυζαντίου

Ενας κόσμος από το παρελθόν, άγνωστος πια στις μέρες μας, η Συρία των χρόνων του Βυζαντίου μάς συστήνεται μέσα από τις επιδράσεις που έχει δεχτεί τόσο από την ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή όσο και από τα βυζαντινά σύμβολα. Όλα αυτά στην έκθεση «Συρία - Βυζαντινά χρόνια», που εγκαινιάστηκε στις 15/10/01 και θα διαρκέσει έως τις 15/01/02 στο Μέγαρο Μουσικής. 184 εκθέματα από πέντε μεγάλα συριακά ιδρύματα, το Εθνικό Μουσείο της Δαμασκού, τα Μουσεία του Χαλεπίου, της Χάμα, της Παλμύρας, του Ιντλίμπ και από την ιερά Μητρόπολη Χαλεπίου καθώς και το



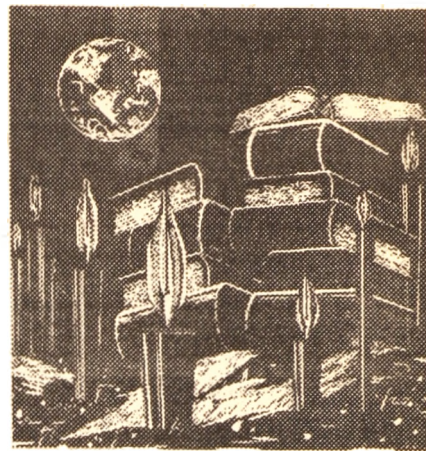
Μουσείο Μπενάκη προσφέρουν μια σαφή εικόνα για έναν πολιτισμό, ο οποίος λόγω της γεωγραφικής θέσης στην οποία γεννήθηκε έμελλε να συν-

διαλαγεί με πλήθος άλλων πολιτισμών, αποκτώντας ιδιομορφίες που τον κάνουν εντελώς ξεχωριστό. Τα πέτρινα, μαρμαρίνα και χάλκινα αντικείμενα, τα κοσμήματα αλλά και τα γυάλινα συριακά καλλιτεχνήματα, τα ψηφιδωτά και οι νωπογραφίες αποκαλύπτουν με τον πιο ουσιαστικό τρόπο το βαθμό επίδρασης του βυζαντινού πολιτισμού στον συριακό και παράλληλα μαρτυρούν τις

συνέπειες της ιστορίας στη διαμόρφωση των ανθρώπινων έργων. Εν ολίγοις μια έκθεση σημαντική που αξίζει να δει κανείς.

ΦΡΑΝΚΦΟΥΡΤΗ 2001

Της Ισαβέλλας Παπαζήση



*Ήταν όλα ωραία, έξυπνα, λαμπερά.
Η εθνική περηφάνεια αναμενόμενη!*

Η Ελλάδα, η τιμώμενη χώρα στη Φρανκφούρτη, δικαίωσε όσους πίστεψαν ότι... ίσως ήρθε η ώρα μας. Στην 53η διεθνή έκθεση βιβλίου δεν είμαστε οι φτωχοί συγγενείς, αλλά μια νέα δυναμική χώρα με δυνατότητες, που πρόβαλε τη δόξα των προγόνων και καλά έκανε, αλλά κυρίως πρόβαλε τη σύγχρονη Ελλάδα και τον πολιτισμό της.

Για πολύ καιρό οι έλληνες εκδότες κυριολεκτικά μόνοι (η ενίσχυση από την πολιτεία στην αρχή ήταν αστεία) έρχονταν κάθε χρόνο στη Φρανκφούρτη πιστεύοντας ότι σιγά σιγά το ελληνικό βιβλίο θα έβρισκε το ευρωπαϊκό έστω κοινό του. Αρχίζοντας δειλά πέρσι, εισέβαλε ορμητικά φέτος ως «τιμώμενη χώρα». Πρόκληση και πρόσκληση για καλύτερες μέρες του ελληνικού βιβλίου. Φέτος πρώτη φορά η Ελλάδα δεν «αγοράζει» μόνο... αλλά και πουλάει. Θετικό.

Οι «παράπλευρες» ζημιές ήταν πολύ λιγότερες από τα οφέλη: Καταρχήν η απουσία του καγκελαρίου Σρέντερ στις ΗΠΑ, έπειτα η απουσία 58 ξένων μεγάλων εκδοτών εκ των οποίων οι 38 Αμερικανοί, που ακύρωσαν πολλά ραντεβού, και τέλος τα αυξημένα μέτρα ασφαλείας που αν και σχετικά αυστηρά, δεν ήταν ενοχλητικά.

Ήταν όμως εκεί ο πρόεδρος Κωστής Στεφανόπουλος, που περιηγήθηκε τα ελληνικά περίπτερα και εξέφρασε την αγάπη του για το βιβλίο, ο γερμανός και ο έλληνας υπουργός Πολιτισμού, η δήμαρχος της Φρανκφούρτης κ. Ραθ. Τίποτα δεν ήταν ικανό να περιορίσει την αισιοδοξία, όχι μόνο γιατί όλα πήγαν καλά, αλλά και γιατί επιτέλους να... λίγος Ζορμπάς, λίγη θάλασσα και τ' αγόρι μου, έμοιαζαν μακρινός απόηχος. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν χειροκροτήθηκε θερμά ο Μιχάλης Κακογιάννης που ήταν εκεί για το πανόραμα του ελληνικού κινηματογράφου.

Το Forum που εγκαινίασε η Ελλάδα φέτος, ήταν εντυπωσιακό και εγκωμιάστηκε ιδιαίτερα. Και δέχθηκε πάνω από 40.000 επισκέπτες, ρεκόρ για τιμώμενη χώρα. Η κοιλάδα του Ελικώνα που στην αρχαιότητα ήταν το σπίτι των Μουσών, στο ελληνικό περίπτερο ήταν... η Helicon Valley, ο φιδωτός διάδρομος μέσα σ' ένα γοητευτικό χώρο που πρόσφερε εικόνες της χώρας από τα παλιά μέχρι σήμερα, με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας. Τίποτα δεν ήταν τυχαίο στο Φόρουμ, όπως είπε ο Δημήτρης Καλολύρης, υπεύθυνος της ελληνικής αισθητικής παρουσίας, και έτσι ήταν.

Αλλά και το περίπτερο των ελλήνων εκδοτών κέρδισε τις εντυπώσεις. Η ελληνική βιβλιοπαραγωγή, ενσωματωμένη στην αρχιτεκτονική κατασκευή των κ.κ. Δωρή και Αρκομάνη

και της κ. Παγκάλου, συνένωνε το ελληνικό βιβλίο με τον ελληνικό πολιτισμό.

Όλα τα γερμανικά ΜΜΕ με θερμά συνεχή δημοσιεύματα αναφέρθηκαν στο ελληνικό βιβλίο, ενώ οι συγγραφείς εκεί, με συζητήσεις, διαλέξεις, συνεντεύξεις, παρουσίαζαν τη δουλειά τους. Ήταν ουσιαστικά η πρώτη επαφή των γερμανών με το ελληνικό βιβλίο και με μπόλικο υλικό, αφού ήδη υπήρχαν 41 μεταφράσεις, που το μέλλον τους διαγράφεται καλό, αν και τα κυκλοφοριακά στάνταρτς στη Γερμανία διαφέρουν από τα δικά μας.

Η Ραδιοφωνία της Έσσης τίμησε ιδιαίτερα τους έλληνες συγγραφείς και απέδειξε ότι μια 4ωρη εκπομπή βιβλίου (ας το σκεφτούν και τα ελληνικά ραδιόφωνα) μπορεί να είναι υψηλών προδιαγραφών, αρκεί να την διευθύνουν οι κατάλληλοι άνθρωποι! Από τις πιο επιτυχημένες εκδηλώσεις λοιπόν η ραδιοφωνική παρουσίαση ενώπιον 600 Γερμανών που παρακολούθησαν τους Έλληνες να παρουσιάζουν τη δουλειά τους, πληρώνοντας εισιτήριο – κι αυτό είναι σημαντικό.

Τους ποιητές τούς «έριξαν» λιγάκι, αφού οι δικές τους εκδηλώσεις γίνονταν στο «Σπίτι της Λογοτεχνίας». Η τελευταία όμως συνάντηση της Κυριακής, με μουσική και ελληνικά εδέσματα, απέδειξε για μια ακόμα φορά ότι και η ποίηση γοητεύει.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι έλληνες συγγραφείς πήγαν καλά, όπως και οι έλληνες εκδότες – όλοι οι παράγοντες στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων. Η επιτροπή «Φρανκφούρτη 2001» είχε τύχη βουνό με το Γιώργο Ρωμαίο, με τους ήρεμους τόνους και τις ισορροπίες που κράτησε, παράγοντας συγχρόνως και έργο, και την ουσιαστική συνεργασία και συμπαράσταση της ΠΟΕΒ και φυσικά του ΕΚΕΒΙ. Όλοι συνετέλεσαν στην επιτυχία, που όλοι προσδοκούσαν αλλά κανείς δεν περίμενε σε τέτοια έκταση.

Η δήλωση του γερμανού προέδρου κ. Βάιτσεκερ ότι «πρώτη φορά στην έκθεση είδα να αναδεικνύεται με τέτοιο τρόπο ο συνδυασμός κρίκος της λογοτεχνίας μιας χώρας με την ιστορία της», είναι ενδεικτική. Όπως και αυτό που είπε ο κ. Ρωμαίος, όταν τραγουδούσε ο Λάκης Χαλκιάς το τραγούδι του Μαρκόπουλου – ότι «κάναμε περήφανους τους μετανάστες». Ας το ερμηνεύσει ο καθένας όπως θέλει.

Η 53η διεθνής έκθεση της Φρανκφούρτης είναι παρελθόν. Η φετινή επιτυχία όμως δημιουργεί και ευθύνες μαζί με τις προσδοκίες. Και για τους συγγραφείς και για τους εκδότες, αλλά κυρίως για την πολιτεία. Πέραν του διαφορετικού πνεύματος που κυριάρχησε και ήταν θετικό, υπάρχει και το θέμα των κονδυλίων. Το τσιγκούνικο... υπουργείο αυτή τη φορά δεν απογοήτευσε. Και τα αποτελέσματα ίσως πείσουν τους αρμοδίους, να είναι και στο μέλλον γενναιόδωροι. Και του χρόνου.

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ (1921-2001)



Η Ελένη Βακαλό, το γένος Σταυρινού, γεννήθηκε από Νισύριους γονείς στην Κωνσταντινούπολη και μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου το 1922 η οικογένειά της μετοίκησε οριστικά. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Ιστορία και Αρχαιολογία και στο Παρίσι Ιστορία της Τέχνης. Δίδαξε στη Μέση Εκπαίδευση για ένα μικρό χρονικό διάστημα και σταδιοδρόμησε επαγγελματικά στη «Σχολή Διακοσμητικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών Βακαλό» που ίδρυσε μαζί με τον σύντροφό της, τον ζωγράφο και σκηνογράφο Γ. Βακαλό. Εμφανίστηκε στη λογοτεχνία με τη δημοσίευση ποιημάτων της στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* 2 (Μαρτ. '44) και δημιούργησε «σχολή» κριτικής εικαστικών τεχνών μέσα από τη συστηματική κριτική στήλη της στην εφημερίδα *Τα Νέα*. Το 1991 της απονεμήθηκε το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης. Αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1998.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Θέμα και Παραλλαγές, 1945
Αναμνήσεις από μια Εφιαλτική Πολιτεία, 1948
Στη μορφή των θεωρημάτων, 1951
Το δάσος, 1954
Τοιχογραφία, 1956
Ημερολόγιο της ηλικίας, 1958
Περιγραφή του σώματος, 1959
Εισαγωγή σε θέματα ζωγραφικής, 1960
Η έννοια των τυφλών, 1962
Ο τρόπος να κινδυνεύουμε, 1966
12 μαθήματα για τη σύγχρονη τέχνη, 1970
Γενεαλογία, 1971
Η έννοια των μορφών, 1975
Του κόσμου, 1978

Ρυθμοί και όροι της ευρωπαϊκής τέχνης, 1980
Πριν από το λυρισμό, 1981
Αφαίρεση, 1981
Εξπρεσιονισμός και Υπερρεαλισμός, 1982
Ο μύθος της ελληνικότητας, 1983
Οι παλάβρες της κυρά Ροδαλίνας, 1984
Μετά την αφαίρεση, 1985
Από την πλευρά του θεατή, 1989
Γεγονότα και ιστορίες της κυρά Ροδαλίνας, 1990
Το άλλο του πράγματος. Ποίηση 1954-1994, 1995
Κριτική των εικαστικών τεχνών, τομ. Α' και Β', 1996
Επιλεγόμενα, 1997

Ο τρόπος να κινδυνεύουμε είναι ο τρόπος μας σαν ποιητές

Ε. Βακαλό

Η δήλωση αυτή διαπερνά το ποιητικό σύμπαν της Βακαλό και το χαρακτηρίζει: μια ποίηση με τη θέλησή της επικίνδυνη, διαλέγοντας τον δύσκολο δρόμο που προϋποθέτει τον κίνδυνο να μη γίνει αποδεκτή, να μην γίνει καν κατανοητή. Έτσι η απουσία περιγραφικών στοιχείων, η άρνηση της συμπλήρωσης με νόημα της ασαφούς και αβέβαιης εσωτερικής ζωής, η θέληση για μια εγγραφή αποσπασματική, όπως ακριβώς αποσπασματική και συχνά ανακόλουθη είναι η εσωτερική ροή, ο ειρμός του πρωτογενούς υλικού που δεν έγινε ακόμη σκέψη ή στοχασμός.

Εικόνα ή/και φωνή σε μια συνεχή διαπλοκή έχει ως στόχο την κατασκευή ενός ποιητικού τόπου, όπου συνυπάρχουν τα ζώα και τα φυτά, η γη και η θάλασσα, η κίνηση και η στάση· του τόπου όπου δεν συντελούνται εξάρσεις ή λυρικές αποτυπώσεις – αν και συχνά παρεμβάλλονται· ενός τόπου όπου ο κόσμος ανακατασκευάζεται, δίχως ίχνος διακόσμησης και παντελή άρνηση της εκκοσμίκευσης: ο κόσμος στον πυρήνα του εγώ που είναι ο μοναχικός σπόρος του ανθρώπου – στη γέννα και στο θάνατο.

Εκεί η ανθρώπινη φωνή προσομοιάζει με τη φωνή των πραγμάτων και όλα μιλούν με ισοδύναμο τρόπο, δίχως να υπάρχει κυρίαρχος λόγος και με προσδοκόμενο στόχο την επανεκτίμηση του συνολικού φαινομένου της ζωής.

Εκεί η ομιλία δανείζεται την αρετή των παιδικών παρατηρήσεων που μπορούν με άνεση να συνδυάσουν ό,τι οι ενήλικοι θα απέκλειαν και η μίμηση της προφορικής ομιλίας με τα ασύνδετα σχήματα και τις συντακτικές διαταράξεις τελείται ως υπόμνηση του άλεκτου.

Εκεί ακριβώς ο κίνδυνος караδοκεί: ο κίνδυνος του σώματος που πάντα παρεμβάλλεται και καθορίζει ή έλεγχει τις αισθήσεις και το βαθύτερο αίτημα αυθεντικότητας που διεκδικεί ο ποιητής.

Ο αδελφός μου λέει τα μάτια πως είναι πληγές Εγώ λέω του αδελφού μου οι πληγές είναι μάτια κι αυτές

Ε. Βακαλό

Εικόνα ή/και μνήμη διαρθρώνουν τον ποιητικό χρόνο της ποίησής της· ο χρόνος της συνεχούς επιστροφής που διεκδικείται ως ο μόνος δρόμος για την εύρεση της ποιητικής αλήθειας. Μπορεί να είναι η πρώτη ανάσα, εκείνη του εμ-

βρύου, που ζητείται, το πρώτο φως και οι χρωματικές ποι-
κιλίες του. Μπορεί ακόμη να είναι η ζήτηση του κατά φύ-
σιν ζειν, ωσάν επιστροφή στο πρωτόγονο και επομένως
αθώο βλέμμα, στο προ-λογικό στοιχείο. Ωστόσο, όλα στην
ποίηση της Βακαλό ανάγονται στη βιωματική σφαίρα και
στην προσπάθειά της να ονομάσει από την αρχή τα πράγ-
ματα αναβαπτίζοντάς τα, να τους δώσει την υπόσταση που
τους αναλογεί εφευρίσκοντας διαρκώς νέα σύμβολα και
ανανεώνοντας το ενδιαθέτο νόημά τους: το δάσος, τα που-
λιά, το νερό, αλλά και οι πρόγονοι, τα πραγματικά και τα
επινοημένα πρόσωπα της ποιητικής χρονογραφίας της.

Η ποιητική εικόνα υπάρχει από τη στιγμή που γίνεται λό-
γος και ο ποιητής της είναι ο δημιουργός αυτού του γεγο-
νότος· δεν υπάρχει χωρίς αυτόν, υποστηρίζει η Βακαλό
στα *Επιλεγόμενα*, την τελευταία ποιητική της συλλογή. Η
λέξη τότε μόνο πραγματώνεται, όταν κατορθώσει να ξα-
ναγίνει το αντικείμενο της όρασης που επικαλείται. Ο ποι-
ητής συλλέγει τα υλικά του και κατασκευάζει μια ποιητική
πραγματικότητα ανεξάρτητη από τη φυσική· μια ποιητική
πραγματικότητα από τα υπολείμματα, τα θραύσματα της
μνήμης· ο ποιητής είναι ένας τυφλός που αποτυπώνει τις
εσωτερικές εικόνες· εικόνες εσαεί ανολοκλήρωτες. Γι' αυ-
τό και συχνά τα ποιήματα-πραγματικότητες επανέρχονται
για να ανακατασκευαστούν, να συμπληρωθούν ή ν' αλλά-
ξουν. Το ποιητικό σύμπαν της Βακαλό χτίζεται και ξανα-
χτίζεται μέ τα ίδια υλικά που έχουν καταγωγή τα πραγμα-
τικά βιώματα, που όμως δεν μας αποκαλύπτονται· ωστόσο
μπορούν και παίρνουν διαρκώς νέα μορφή και σχήμα μέ-
σα από την αναδιάταξη της ύλης.

Μια διαρκής αναμόχλευση του εσωτερικού κόσμου συ-
νεπάγεται κίνδυνο, τον οποίο η Βακαλό συνειδητά ανέλα-
βε. Συγχρόνως όμως η πρόκληση της ποίησής της που μας
κληροδότησε, απαιτεί από τον αναγνώστη μιαν ανάλογη
ανάληψη κινδύνου.

Άντεια Φραντζή

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αιμ. Χουρμούζιος, *Νέα Εστία* (Ιαν. 1947).

Αλεξ. Αργυρίου, *Καινούρια Εποχή* (Φθινόπωρο 1956).

Νόρα Αναγνωστάκη, *Κριτική* 7-8 (Ιαν-Απρ. 1960) και στο βιβλίο της
Μαγικές εικόνες, 1973.

Φ. Μαραγκού, *Αντιτέχνη και διάλογος*, 1973.

Σ. Τσοχατζίδης, *Κώδικας* 1 (Οκτ. 1975).

Ανδρέας Καραντώνης, *Η ποίησή μας μετά τον Σεφέρη*, 1976

Άλκης Θρύλος, *Καινούρια εποχή* (1962).

Τάκης Σινόπουλος, *Σημερινά Γράμματα* 5 (Οκτ-Νοε 1954).

Τάκης Σινόπουλος, *Εποχές* 6 (Οκτ. 1963) και τα δύο στο βιβλίο Τά-
κης Σινόπουλος, *Χρονικό Αναγνώσεων. Βιβλιοκρισίες για τη μετα-
πολεμική ποίηση* (φιλολογική επιμέλεια: Ευριπίδης Γαραντούδης-
Δώρα Μέντη), 1999.

Μαρία Κακαβούλια, *Ποίηση* 5 (Ανοιξη 1995).

Μαρία Κακαβούλια, *Ελίτροχος* (Καλοκαίρι 1995).

Μαρία Κακαβούλια, *Ποίηση* 11 (Ανοιξη-Καλοκαίρι 1998).

Αδέξιος αποχαιρετισμός της Ελένης Βακαλό

Τώρα, «εις του μνήματος το ανοικτόν στόμα», τα λόγια είναι και φαίνο-
νται περιττά. Θρηνώ –και για να περιλάβω όλους τους καλούς και αγαπη-
τούς φίλους της Ελένης Βακαλό– θρηνούμε ταυτόχρονα την άνθρωπο,
την ποιήτρια και την κριτικό των εικαστικών τεχνών. Την άνθρωπο για τη
συμπεριφορά της στις μακρές νύχτες των συζητήσεών μας, την άσπογη
συνομιλήτρια με τις στοχαστικές της παρεμβάσεις, αλλά και την γενναία
στάση της στην αντιμετώπιση των συμφορών που της έλαχαν. Κανείς μας
δεν μπορεί να ξεχάσει τον *αμίλητο πόνο της* όταν κήδευε ταυτόχρονα,
ύστερα από αυτοκινητιστικό δυστύχημα, *τη μητέρα της, την αδελφή της*
και τον άντρα της αδελφής της. Και πέρυσι τέτοιο καιρό *ψηλαφούσαμε*
τον αμίλητο πόνο της όταν κήδευε τον μονάκριβο γιο της. Το ίδιο καρτερι-
κά αντιμετώπισε την αμείλικτη αρρώστια στα τελευταία τρία χρόνια της
ζωής της.

Μολονότι δεν βρίσκω κομψό να μιλήσουμε τώρα για την ποιήτρια Βακαλό,
της οποίας το έργο έχει πολύ συνετά εγκωμιαστεί στο παρελθόν, εν ψυ-
χρώ, από αδέκαστους –εξ υποθέσεως– κριτές, θα κινδύνευαν, οι εν θερ-
μώ τώρα κρίσεις μας, να θεωρηθούν υπερβολικές, χωρίς πράγματι να εί-
ναι. Ωστόσο πιστεύω ότι είναι δεδομένο πως η Βακαλό υπήρξε από τους
πρώτους και εξέχοντες που σχημάτιζαν τη βεντάλια των τάσεων των με-
ταπολεμικών ποιητών. Ήδη από τις πρώτες της εμφανίσεις ξεχώρισε η
ιδιαιτέρη ποιητική της: *γραφή και αντίληψη*. Πράγματι γράφοντας *μετά*
τον υπερρεαλισμό και *μετά* τον εικονισμό των αγγλοσαξόνων ποιητών, οι
οξυδερκείς και κριτικές αναγνώσεις της –και προσθέτω η άκρα ευαισθη-
σία και συνειδησή της– την είχαν απαλλάξει από τον κίνδυνο των βολικών
επιδράσεων.

Το επίσης ιδιαίτερο που χαρακτήριζε την προσφορά της Βακαλό ήταν
ότι η ποίησή της *αναπτυσσόταν εν προόδω*, με την έννοια ότι κάθε επό-
μενη σύναξη –και συχνά *σύνθεση* ποιητικής της– τουλάχιστον από το ώρι-
μο έργο της, που θα οριοθετούσαμε είτε το 1951, με τη συλλογή *Στη μορ-
φή των θεωρημάτων*, είτε μάλλον το 1954 με το *Δάσος*, μεταστοιχείωνε,
τόσο ουσιαστικά, σε λόγο μια *κατάσταση*, της οποίας οι διαστάσεις συνε-
χώς αύξαιναν τα μετέπειτα χρόνια, 1956, 1958, 1959, 1962, 1966 και
1971, όποτε εκδίδεται *Η γενεαλογία*, έργα που στεγάζονται και προστα-
τεύονται από ένα πνεύμα αυστηρό, αντίθετο προς κάθε μορφή αισθημα-
τολογίας. Αν αυτός ο χαρακτήρας της γραφής της μπορεί να θεωρηθεί
ψυχρός, ο ποιητικός της λόγος είχε τόσες ανταποκρίσεις, ακριβώς επει-
δή η δήθεν ψυχρότητα ήταν ένας *στιβαρός τρόπος αποφυγής των συναι-
σθηματικών διαχύσεων* – στο όνομα μιας αποφθεγματικής ανάπτυξης
των αξόνων –και συχνά ενός μόνο άξονα περιστροφής– του ποιήματος.

Μέσα στις πολλές ενδείξεις που έχουμε για τον πηγαίο χαρακτήρα της
ποιητικής της εκφοράς είναι ότι συνέχιζε να γράφει ποιήματα τουλάχι-
στον μέχρι το 1997 με τα *Επιλεγόμενα*, προσφορά: όχι καταλοιπών, αλλά
αποσταγμάτων.

Να προσθέσω ότι και τα κριτικά της κείμενα για το ποιητικό φαινόμενο
ήταν επακόλουθα μιας ανάλογης προβληματικής επάνω στα ζητούμενα
του ποιητικού λόγου, καθώς αποτύπωναν την επαρκή γνώση της του αντι-
κειμένου και ταυτόχρονα δήλωναν μια *ανοιχτή συνείδηση*, απαλλαγμένη
από τα λογής κυκλοφορούντα καλλιτεχνικά ιδεολογήματα. Η ποίηση της
Βακαλό στεκόταν υπεράνω της μόδας που στον μεταπόλεμο εγκαθιστού-
σε εφήμερες αξίες. Εκείνη επέμενε –με ακλόνητο φρόνημα– *να ποιεί και*
να εργάζεται μουσικόν.

Δεν θα ήθελα να νομιστεί ότι όσα μνημονεύω αποτελούν επαρκή λόγο
για την αξιολόγησή της, που είναι θέμα άλλων καιρών και άλλων συνθη-
κών. Άλλωστε η περίπτωση επιβάλλει μάλλον τη σιωπή.

Όμως οφείλω ως τελευταίο λόγο να μαρτυρήσω –και πιστεύω ότι εκ-
φράζω τη βούληση απόντων και παρόντων, *όσων απομένουν από αυτή τη*
μεταπολεμική γενιά– ότι χάνουμε μια από τις πιο αντιπροσωπευτικές και
τίμιες μορφές της.

Αλέξανδρος Αργυρίου
[Εκφωνήθηκε την ημέρα της κηδείας.]

Η φανερή τιμωρία του Πολιτισμού

του Βασίλη Μαζωμένου

- «Πρέπει να επιλέξουμε ανάμεσα στον Πολιτισμό και στην Τρομοκρατία»

P. Τζουλιάνι - δήμαρχος Ν. Υόρκης

- «Η ψυχή μας, η ελευθερία μας, ο πολιτισμός μας κινδυνεύει... Χριστέ μου!»

Ο. Φαλάτσι - συγγραφέας, δημοσιογράφος

- «Είναι μια σύγκρουση πολιτισμών. Η ανωτερότητα του δυτικού πολιτισμού είναι δεδομένη».

Σ. Μπερλουσκόνι - ιταλός πρωθυπουργός

- «Θα είναι μια μάχη μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, υπό τη μορφή τραγωδιών που θα αποφευχθούν και απειλών που θα εξαφανιστούν».

Τζ. Μπους - Πρόεδρος Η.Π.Α.

Στο έργο του *Ο αιώνας του Λουδοβίκου του ΙΔ'* ο Βολτέρος έγραφε περισσότερο για την ιστορία ενός μεγάλου αιώνα παρά για εκείνη ενός μεγάλου βασιλιά, θέλοντας έτσι να τονίσει τη βαρύτητα των γεγονότων του πολιτισμού από εκείνα της φθαρτής ανθρώπινης εξουσίας.

Οι περισσότεροι των ομιλητών που τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά την 11η Σεπτεμβρίου, αναφέρονται στον Πολιτισμό αγνοούν, μάλλον σκόπιμα, την ιστορική πορεία του, γι' αυτό και οι αντιφάσεις τους, παρόλο που υποτίθεται ότι ανήκουν στο «μπλοκ του Διαφωτισμού», είναι απίστευτες. Εκεί που μας διαβεβαίωναν πως η σύγκρουση δεν έχει χαρακτήρα πολιτιστικό, ήρθαν άλλες φωνές -κοντινές τους- να τους διαψεύσουν. Γιατί πώς αλλιώς να ερμηνευτεί π.χ. το «Χριστέ μου» της Ο. Φαλάτσι, όταν ο δυτικός πολιτισμός που υπερασπίζεται, έχει δώσει μάχες για τη λύτρωση του ανθρώπου από τις προλή-

ψεις. Είναι γεγονός ότι όσο η κρίση των αρχών πάνω στις οποίες θεμελιώθηκε η Δύση βαθαίνει, τόσο οι αντιφάσεις θα οξύνονται. Δίπλα στη διαστημική εξέλιξη διακρίνουμε τη μαντεία και δίπλα στη μοριοβιολογία την αστρολογία. Η τεχνοκρατία δεν κατόρθωσε να λυτρώσει την ανθρωπότητα από την αλλοτρίωση. Και αυτό όχι μόνο γιατί «δεν απάλλαξε τον άνθρωπο από τη μισθωτή εργασία», για να θυμηθούμε την κλασική μαρξιστική θέση. Αλλά γιατί η έννοια του πολιτισμού αγνοήθηκε, για να αντικατασταθεί είτε από τη στενά ταξική είτε από την υπεριστορική διάσταση που έδωσαν τα μέχρι πριν λίγο καιρό δυο βασικά στρατόπεδα σκέψης. Μάλιστα, όσοι μιλούσαν κάποτε για την πρωτεύουσα σημασία του πολιτισμού, είχαν χαρακτηριστεί φασίστες, από την σταλινικής καταγωγής «αριστερή διανόηση». Κι όμως, για τους συνεπείς μελετητές του Μαρξ, η ολότητα των ιδιαζόντων χαρακτηριστικών της πνευματικής, ηθικής, υλικής (οικονομικής και τεχνικής) ζωής ήταν και είναι το ζητούμενο. Έτσι μέχρι πρότινος η θρησκεία, ως ηθικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού, θεωρήθηκε από τους αλαζονικούς υμνητές της εμπειριοκρατίας, κάτι σαν την αναπόφευκτη προσευχή που επιβάλλει το πρωτόκολλο στο δείπνο μιας αστικής οικογένειας.

Πόσο όμως ο ανθρώπινος πολιτισμός και η τεχνοκρατική πρωτοπορία του, που είναι η Δύση, μπορεί ακόμα να υπακούσει την ελεγιανή θέση «περί ανάπτυξης και εξέλιξης μιας πρωταρχικής λογικής ιδέας που ρυθμίζεται από το νόμο της διαλεκτικής και εκφράζεται από το γνωστό: θέση-αντίθεση-σύνθεση»; Είναι αλήθεια ότι ο πολιτισμός εκφράζεται πάντοτε με μορφές ενταγμένες στα πλαίσια της εποχής του. Την εποχή του Hegel αυτά τα πλαίσια καθόριζαν οι εξουσίες της κεντρικής Ευρώπης. Αυτά όμως αποτελούσαν μια συνέχεια του ρωμαϊκού και του ελληνικού πολιτισμού και αυτοί οι τελευταίοι των ανατολικών πολιτι-



σμών. Έτσι η περίφημη ανωτερότητα ενός πολιτισμού απέναντι σε έναν άλλο περιέχει είτε βλακώδη άγνοια είτε δολοφονική σκοπιμότητα, αφού πάντα οι νόμοι εξέλιξης των πολιτισμών υπάκουαν στις έννοιες της «συνέχειας» και της «αλληλοδιείσδυσης». Κανένας πολιτισμός δεν διαμορφώθηκε απαλλαγμένος από τις επιδράσεις του προηγούμενου. Κάθε εποχή ζει μέσα στο πνεύμα των αιώνων του παρελθόντος της. Η δε περίφημη πρωτοτυπία μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου του πολιτισμού, καθώς και τα καινοφανή της στοιχεία, θα ήταν αδύνατα χωρίς τις μεσολαβούσες επιδράσεις παλαιότερων πολιτισμών.

Ο βασικός λόγος που ο δυτικός πολιτισμός «αισθάνεται» ανώτερος των υπολοίπων, έχει να κάνει και με τη μονοθεϊστική καταγωγή του (ίδια με εκείνη των «αντιπάλων» του ισλαμιστών). Η ανδροκρατική-πατριαρχική αυτή καταγωγή, με πρότυπο το Θεό-Πατέρα, αποκλείει οποιαδήποτε συμμαχία και σαφώς οδηγεί στη βία. Το «προστατευόμενο από το Θεό» έθνος, νομιμοποιείται, σαν αποκλειστικά ευλογημένο, να λειτουργεί πατριαρχικά ένα-

ντι των υπολοίπων. Έτσι όποιος δεν δέχεται τη θέληση του δικού του Θεού (που είναι πιο δημοκράτης και ελεύθερος των υπολοίπων θεών!!!) τιμωρείται. Ο σύγχρονος ανθρώπινος πολιτισμός είναι θύμα της βίας των μονοθεϊστικών θρησκειών που συνεχίζουν να τον καθοδηγούν πατριαρχικά, χιλιάδες χρόνια τώρα. Σε αυτήν τη «μάχη των πολιτισμών», οι δήμιοι και τα θύματα βρίσκονται σε μια αέναη εναλλαγή ρόλων. Ο ανήσυχος δυτικός πολίτης, που δεν δέχεται τη μιντιακή-επιχειρηματική-κρατική προπαγάνδα (κάθε πλευράς) και βλέπει το ανώφελο μιας ακόμα ανθρώπινης τραγωδίας, μοιάζει να στερείται την κληρονομιά των φιλοσόφων της Αναγέννησης, του Διαφωτισμού, των ουτοπιστών σοσιαλιστών... Γίνεται το υποκείμενο μιας θυσίας σε ένα φαύλο κύκλο βίας που δεν έχει τελειωμό. Το μέλλον ολοένα θυμίζει παρελθόν.

Η κρίση του δυτικού πολιτισμού φαίνεται χαρακτηριστικά περισσότερο και στην οπισθοχώρηση των επιστημών που μιλούν γι' αυτόν: Ιστορία, Φιλοσοφία. Σήμερα, όσοι μιλούν, για τον πολιτισμό είναι πολιτικοί, επιχειρηματίες, ιερείς. Γι' αυτό και με σχετική ευκολία, σημάδι των εμπειρικών εργαλείων ανάλυσης που ακολουθούν, ονομάζουν την κρίση πόλεμο. Πρέπει να αποδεχτούμε, ότι η Δύση δεν κατοικεί μόνη της στον πλανήτη Γη. Και ακόμα ότι οι ανόητες φιλανθρωπίες των διεθνών οργανισμών δεν αρκούν να μας απαλλάξουν από την πραγματικότητα: το παρελθόν μάς εκδικείται. Όσο δεν το καταννούμε και δεν του αποδίδουμε τη σημασία του, αλλά το ξορκίζουμε, όπως ο σταρ που γίνεται διάσημος και αρνείται την ταπεινή του καταγωγή, εκείνο θα επιστρέφει τερατικά. Όσους κι αν σκοτώσουμε, όσους κι αν συλλάβουμε για την τραγωδία της 11ης Σεπτεμβρίου, αν δεν λύσουμε την αντίθεση των πολλαπλών ταχυτήτων που τρέχει σήμερα ο ανθρώπινος πολιτισμός, η φρίκη θα επιστρέφει ενδυναμωμένη. Τα θύματά της θα είναι πολλά στις μητροπόλεις και ο «θρίαμβος του θανάτου» δεδομένος.

Ο ασύμμετρος χαρακτήρας του νέου πολέμου και η υπερ-εθνικότητα του «νέου-δαίμονα/εχθρού» του δυτικού κόσμου, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί

με την τεχνολογική υπεροπλία μιας χώρας. Ο αποκαλούμενος «πόλεμος τέταρτης γενιάς» γίνεται χωρίς κράτη. Όπως ακριβώς τα Μ.Μ.Ε., το διαδίκτυο, οι πολυεθνικές εταιρείες, δεν έχουν συγκεκριμένη διεύθυνση, έτσι και ο «εχθρός». Η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε μια υπερ-διεύθυνση: τον κόσμο, και η αγγλοσαξονική ελίτ της Δύσης αποφάσισε να τον διαχειριστεί, έγκλειστη στους «Πύργους» της, προστατευόμενη πρώτα απ' όλα από τους φτωχούς της ίδιας της χώρας που ηγείται (πενήντα εκατομμύρια υπολογίζονται οι φτωχοί στις Η.Π.Α.). Όμως το κατά Μπους «πολιορκημένο αμερικανικό φρούριο» οδηγεί σε μια ιδιόμορφη στροφή στον απομονωτισμό. Ο πανικός των διαχειριστών (επιστημόνων, επιχειρηματιών κ.λπ.) του συστήματος είναι ολοφάνερος, αφού η «αθανασία» τους αναστέλλεται. Κι ο Tony Blair (θολός), για να θυμηθούμε το προεκλογικό αστείο της *Guardian*, ξεπερνάει τον σιωπηλό πόλεμο ευρώ-δολαρίου, ξεκινώντας έναν άλλο -στο πλευρό του Μπους- που θα πάρει εκδίκηση για την ήττα των συμπατριωτών του έναν αιώνα πριν!

Ο κρυφός πόλεμος του Μπους, κατά της «θρησκευτικής καθαρότητας» και του ισλαμικού φανατισμού, είναι φενάκη. Παρόλα αυτά παραπέμπει ευθέως σε άλλους πολέμους που τα αποτελέσματά τους μάθαιναν οι άνθρωποι πολύ αργότερα: τους μεσαιωνικούς...

ΜΙΚΡΟΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο φονταμενταλισμός, για τον οποίο τόσοσ λόγος γίνεται τελευταία, γεννήθηκε στις Η.Π.Α. από ομάδες προτεσταντών, που με τον θρησκευτικό εξτρεμισμό τους, τη μισαλλοδοξία τους και την καχυποψία τους προς κάθε νεοτερισμό προσπάθησαν να κινητοποιήσουν τα πιο οπισθοδρομικά τμήματα της αμερικάνικης κοινωνίας. Δεν ήταν τυχαία η σύνδεσή του με την άκρα δεξιά και η ενδυνάμωσή του επί Ρέικαν. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός γεννήθηκε πολύ αργότερα και οι όψιμοι μελετητές του πρέπει να κατανοήσουν ότι ουδεμία σχέση έχει με τον αραβικό πολιτισμό, ο οποίος συνδέθηκε με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό πολλές φορές προς μια «νεοτερική» αντίληψη του κόσμου.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Η ομοσπονδιακή προοπτική
και τα νέα δεδομένα
στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Γράφουν κορυφαίοι έλληνες
και ξένοι αναλυτές

Κυκλοφορεί απο τις εκδόσεις «Αωδώνη»



ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Η. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ
**Ταυτότητες
και ετερότητες**

Πρώτη σκληρή κάλυψη 200 σελ. 12,00 €

Εκδόσεις «Αωδώνη»

Η Αθήνα 2004 εγκαινίασε το πρόγραμμα Πολιτισμός με το θέατρο Zingaro και την παράσταση *Τρίπτυχο*. Ένα φαντασμαγορικό θέαμα, απ' αυτά που χαράσσονται στη μνήμη και δύσκολα απαντιούνται. Μια έφιππη χορογραφία, μια τελετή μύησης και απόδοσης τιμής στο αρχέγονο πνεύμα. Δεκατέσσερις αναβάτες, δύο χορευτές, οχτώ χορευτές του Kalaripayatt, είκοσι δύο άλογα!

Η δραματουργία των αλόγων

Το Ιππικό Θέατρο Zingaro ιδρύθηκε το 1984 από τον Bartabas και έκτοτε παρουσίασε μια σειρά έφιππων παραστάσεων στην Ευρώπη και την Αμερική. *Ιππικό Καμπαρέ I*, *Ιππικό Καμπαρέ II*, *Ιππικό Καμπαρέ III*, *Χίμαιρα*, *Έκλειψη* και δύο βραβευμένες ταινίες: *Μαζέπα* (1992) και *Σαμάνος* (1995). Το όνομα του θεάτρου μαρτυρεί την ταυτότητα του. Zingaro σημαίνει Τσιγγάνος. Όπως οι τσιγγάνοι, οι άνθρωποι του θεάτρου Zingaro ζουν όλοι μαζί (βάση τους είναι το Aubervilliers, έξω από το Παρίσι), φροντίζουν τα άλογα τους, εργάζονται μαζί και περιμένουν την πρόσκληση για να ξεκινήσουν το ταξίδι τους. Μια συνεχής κίνηση, μια αέναη περιπλάνηση και περισυλλογή εμπειριών· μύηση σε άλλους πολιτισμούς που θα κουβαλούν εφεξής τα μέλη του θεάτρου στο αίμα τους. Μια εμβάθυνση στην ουσιαστική τέχνη της ζωής. «Zingaro είναι μια κατάσταση του μυαλού και μια επιλογή τρόπου ζωής. Δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ της καθημερινής ζωής και της παράστασης· το θέαμα αποφασίζει πώς εμείς ζούμε».

Ο Μπαρταμπάς ακολούθησε το πάθος του για τα άλογα και το μετουσίωσε σε τρόπο ζωής που τον οδήγησε σε έναν τρόπο έκφρασης απόλυτα πρωτότυπο. Το άλογο σύμβολο της δύναμης, της ελευθερίας, της ομορφιάς και της φυσικής ευγένειας. Σύμβολο αιώνιο όλων όσων η φύση του ανθρώπου έχει πια απολέσει. Η παράσταση γίνεται διάλογος. Μια ανοιχτή συνομιλία του ανθρώπου-αναβάτη με το άλογο, και παράλληλα του θεατή με το ζευγάρι αναβάτη-αλόγου. Μια συνομιλία ανα-



ζήτησης της χαμένης ισορροπίας, της ρίζας της ανθρώπινης φυλής. Τα θέματα παραμένουν σταθερά οι μεγάλες αναζητήσεις της ανθρώπινης φυλής: η ελευθερία, η ζωή, ο θάνατος, η βία και η τρυφερότητα. Ο Μπαρταμπάς παίρνει από τους συνεργάτες του το καλύτερο που μπορούν να δώσουν.

Κάθε άλογο έχει την προσωπικότητά του, όπως οι ηθοποιοί, οι χορευτές, οι μουσικοί. Δεν χάνουν ποτέ την ταυτότητά τους. Τα άλογα είναι επαγγελματίες, όπως οι άνθρωποι, και κερδίζουν την ζωή τους σκληρά όπως και οι άνθρωποι. Εξάλλου η ελευθερία δεν υπάρχει κατά τον σκηνοθέτη· είναι μια αφηρημένη φιλοσοφική έννοια.

Ο Μπαρταμπάς συνέλαβε, σκηνοθέτησε και σκηνογράφησε το *Τρίπτυχο*. Η μουσική αποτελεί τον σταθερό ιστό που διαπερνά και ενώνει τα τρία μέρη (τέσσερα στην πραγματικότητα), δίνοντάς τους μια αδιάσπαστη ενότητα. Η *Ιεροτελεστία της άνοιξης* (1932) του

Ιγκόρ Στραβίνσκι, ο *Διάλογος της διπλής σκιάς* του Pierre Boulez και η *Συμφωνία των ψαλμών* (1934) του Στραβίνσκι. Ο Μπαρταμπάς εγκαταλείπει την προφορική παράδοση και στρέφεται στην γραπτή χρησιμοποιώντας ηχογραφημένη μουσική.

Μια σκηνή καλυμμένη με κόκκινο χώμα. Ένας λόφος στο κέντρο της σκηνής, ο ομφαλός. Επτά πολεμιστές-χορευτές κείτονται στο χώμα. Έρχουν με το πρώτο άκουσμα της μουσικής. Κινήσεις του Kalaripayatt, τέχνη άμυνας και επίθεσης των στρατιωτών του Kerala, ενός κρατιδίου στα νοτιοδυτικά των Ινδιών. Πολεμική τέχνη που μιμείται στάσεις και τεχνικές ζώων και μεταμορφώνει τους Δραβιδιανούς πολεμιστές-χορευτές σε πλάσματα ασπόνδυλα και μυστηριακά. Πλάσματα που οι κινήσεις τους είναι προέκταση της σκέψης τους. Οι έξι καβαλάρηδες που εισβάλουν στο χώρο τους αναστατώνουν, είναι μια απειλή. Όμως τους αντιμετωπίζουν. Έρχουν ανάμεσα στο ποδοκροτητό των αλόγων, χορεύουν πάνω και κάτω από τη ράχη τους, κρέμονται από την ουρά τους και τρέχουν δίπλα τους.

Στον *Διάλογο της διπλής σκιάς* βάζει την γραπτή παράδοση να συνομιλεί με την προφορική, και ο κλαρινετίστας Yoshinobu Kamei, στο κέντρο του κύκλου, κάνει διάλογο με τους ηχογραφημένους ήχους. Σε ένα έδαφος γεμάτο ίχνη και με δύο χορευτές να συνδιαλέγονται με γλυπτά καύκαλα αλόγων διάσπαρτων στο χώρο. Η σκιά του θανάτου απλώνεται. Οι χορευτές αγωνίζονται να κατανοήσουν, να εντάξουν το θάνατο στη ζωή, να τον κάνουν λειτουργικό στοιχείο της.

Η *Συμφωνία των ψαλμών*, ένα θρησκευτικό έργο βαθύτατα επηρεασμένο από την χριστιανική παράδοση έρχεται να κλείσει τον κύκλο. Η γέννηση του Εκλεκτού. Ταλαντεύεται, αιωρούμενος πάνω από το έδαφος τυλιγμένος σε μια άσπρη γάζα, για να αγγίξει τελικά τη γη και να αναγγείλει την αρμονία.

Το φινάλε είναι ένα σύντομο – σχεδόν αφηνιαστικό – μέρος, όπου καβαλάρηδες και άλογα δηλώνουν την παρουσία τους και αποχωρούν.

Η ιερή τελετουργία επίκλησης έχει επιτελεστεί.

ΕΙΡΗΝΗ ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ

«Πιστεύουμε ότι και οι θεοί και οι άνθρωποι ακολουθούν πάντοτε έναν απόλυτο νόμο της φύσης, να επιβάλλουν πάντα την εξουσία τους αν έχουν τη δύναμη να το επιτύχουν. Το νόμο αυτόν ούτε τον δεσπίσαμε ούτε τον εφαρμόσαμε εμείς πρώτοι. Τον βρήκαμε να ισχύει και τον ακολουθούμε, όπως θα τον ακολουθούν αιώνια όσοι μας διαδεχθούν και ξερουμε καλά ότι και εσείς [οι Μήλαιοι] και οποιοιδήποτε άλλοι θα κάνετε τα ίδια αν είχατε την δύναμή μας».

Η Τροία καίγεται

Πότε αλήθεια αυτοί οι αιώνιοι εκπρόσωποι της «Realpolitik» είδαν την εφαρμογή της δύναμης τους, έτσι: «Ω Αχαιοί, στη μάχη πιο δυνατοί παρά στο νου, ποιον φόβο είχατε απ' το παιδάκι αυτό, και τέτοιο βρήκατε για το θάνατό του τρόπο; Την γκρεμισμένη Τροία μην ξαναχίσει; Ώστε είστε τιποτένιοι, αφού ένα βρέφος σκιαχτήκατε... Κατακρίνω το δίχως βάση, τον ανόητο φόβο». Είναι αυτό το χάσμα που πληρώνει πάντα η ανθρωπότητα στις στάχτες της Τροίας, στα αποκαΐδια της Μήλου, στο Ιράκ ή στα ερείπια των ουρανοξυστών.

Ο Ευριπίδης τολμά να δείξει ότι στον πόλεμο νικημένη είναι πάντα η ανθρωπότητα. Οι Τρωάδες είναι μια ατέλειωτη ριετα των πιο αδύναμων, των γυναικών, το χρονικό μιας δυστυχίας που ξεχνιέται μόνο εμπρός σε μια νέα και μεγαλύτερη δυστυχία. Και οι θεοί; Α, αυτοί, από τις δολοφονίες αμάχων, από την ερήμωση, από τη γενοκτονία (γιατί αυτό δεν είναι συμβολικά ο θάνατος του Αστυάνακτα;), αυτοί συγκρατούν μόνο το ότι κάποιοι βέβηλοι κατέστρεψαν τους ναούς τους! Απόγνωση.

Απόγνωση και μαζί πλήρη απόδοση των ευθυνών. Του Οδυσσέα μήπως, ή μήπως του Αγαμέμνονα; Όχι βέβαια. Πλήρης καταλογισμός ευθυνών σε κάθε πολίτη και θεατή των Τρωάδων, σε κάθε πολίτη τσαγκάρη, έμπορο ή στρατηγό του δημοκρατικού πολιτεύματος των Αθηνών για την καταστροφή της Μήλου. Γιατί λυπούμαστε, μα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι σε μια πραγματική δημοκρατία κανείς μα κανείς δεν είναι αθώος. Αυτά είναι ασφαλώς δυσάρεστα πράγματα να τα υπενθυμίζει κανείς (ειδικά στις μέρες μας) αλλά, είπαμε, ο Ευριπίδης ήταν άνθρωπος στρυφνός.



Η παράσταση των Τρωάδων ήταν η καλλιτεχνική κορύφωση των φετινών Επιδαυρίων. Το σημαντικό εδώ είναι να μη στηριχθεί το ανέβασμά τους στην εύκολη αφορμή της επικαιρότητας, αλλά να προχωρήσει, όπως προχώρησε ο Ευριπίδης, προς το καθολικό. Είναι άλλο πράγμα να συγκινηθείς επειδή οι Τρωάδες θυμίζουν εικόνες που παίζουν τώρα οι τηλεοράσεις (οπότε είναι επίκαιρες) και άλλο να αισθανθείς ότι ο πόνος της Εκάβης είναι μέρος του γενικού ανθρώπινου πόνου σε όλες τις εποχές. Υπάρχει σαφής διαφορά στην ποιότητα της συγκίνησης που νιώθεις.

Σε αυτό στηρίχθηκε η παράσταση του Αντώνη Αντύπα και αυτό πέτυχε. Ο Αντύπας αφαίρεσε εκεί που κάποιος άλλος θα πρόσθετε. Ήταν παραδειγματικός ο τρόπος με τον οποίο ο σκηνοθέτης εξαφανιζόταν μέσα στην τεχνική του, προκειμένου να αφήσει το έργο να απλώσει το στοχασμό του. Μια εξαιρε-

τική για τα ελληνικά δεδομένα σοβαρότητα και σεμνότητα στην πρότασή του. Και έμοιαζε αυτό να παρέσυρε όλους να δώσουν τον καλύτερο εαυτό τους. Η μετάφραση του Κ. Χ. Μύρη ξεπέρασε κάθε προηγούμενη προσφορά του, σε αμεσότητα και ακρίβεια, σε θεατρικότητα και υπευθυνότητα. Η μουσική της Ελένης Καραϊνδρου απλώς θαυμάσια. Ο Γιώργος Πάτσας έστησε μέσα από ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης ένα συμβολικό τόπο εγκλεισμού και απόγνωσης.

Η Μάρθα Βούρτση εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο θέατρο της Επιδάυρου σαν «έτοιμη από καιρό». Προσωπικά, βλέπω την ερμηνεία της να συγκαταλέγεται σε μια από τις μεγαλύτερες στιγμές της Επιδάυρου. Ακόμα έχω στη μνήμη μου τις έξοχες σιωπές της, τις διακοπές της, το κράτημα του θεατρικού χρόνου όταν το τραγικό σύμπαν αιωρείται σαν εκκρεμές πάνω από το πρόσωπο της Εκάβης.

Και να ήταν η μόνη; Η Μάνια Παπαδημητρίου δίπλα της μια Ανδρομάχη με το ήθος αλώβητο μέσα στο χαμό. Η Ανδρομάχη της δεν λυγάζει μπρος τη συμφορά. Σπάει. Και ο τριγμός της ακούγεται σε όλο το θέατρο.

Η Ταμίλλα Κουλίεβα αντιμετώπισε στα ίσια το ρόλο της Κασσάνδρας. Ρόλο εξαιρετικά δύσκολο, τουλάχιστον για όσους καταλαβαίνουν ότι η Κασσάνδρα του Ευριπίδη μανίζεται και ταυτόχρονα συντάσσει έναν από τα πιο έξοχα και ανατρεπτικά αντιπολεμικά επιχειρήματα που έχουν ποτέ ακουστεί. Η Κουλίεβα πάλεψε με όλα αυτά. Δε θριάμβευσε, αλλά και δεν ηττήθηκε.

Στο ολίγον φαρσοκωμικό ζευγάρι του Μενέλαου και της Ελένης ο Κώστας Αθανασόπουλος και η Μπέσσυ Μάλφα μετέδωσαν κάτι από την αηδία που σου προκαλεί η ταπεινότητα και η υποκρισία ανάμεσα σε στιγμές πραγματικής δυστυχίας. Ο Γεράσιμος Σκιαδαρέσης έφτιαξε ένα συμπαθητικό (απλώς) πρόσωπο του Ταλθύβιου. Επειδή θεωρώ τον Ταλθύβιο ένα πολύ σημαντικό πρόσωπο εν γένει στο αρχαίο δράμα, περίμενα κάτι περισσότερο. Τέλος, ο Άρης Λεμπεσόπουλος ως Ποσειδώνας και η Γιάννα Νικολοπούλου ως Αθηνά απέδωσαν δύο, ίσως, άχαρους ρόλους με άχαρο τρόπο.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη που από πολύ νωρίς αγάπησε κι αγκάλιασε την κινηματογραφική τέχνη, παραμένοντάς της πιστή ακόμη και στις πιο δύσκολες περιόδους που πέρασε.

«Για ανθρώπους που δεν κάνουν οικονομία στα όνειρα»

Από την πρώτη κιόλας κινηματογραφική προβολή στο καφέ Τουρκία, στις 5 Ιουλίου του 1897, μέχρι το Α' Φεστιβάλ το 1960, έγινε πόλος έλξης για πολλούς κινηματογραφιστές και ένα φυτώριο για τους κινηματογραφόφιλους. Με το ίδιο πνεύμα εξακολουθεί μέχρι σήμερα να συμβάλλει και να πρωτοτυπεί στη διατήρηση της ζωντανής αυτής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Με αυτό το σκεπτικό δημιουργήθηκε πριν έξι χρόνια και Η Λέσχη Κινηματογράφου του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, η οποία άλλωστε είναι κι η μοναδική λέσχη κινηματογράφου συνδικαλιστικού φορέα εργαζομένων στον κόσμο. Στον σχετικά σύντομο αυτόν χρόνο λειτουργίας της κατάφερε να έχει τη δική της φωνή, τα δικά της μηχανήματα και μια δυναμική παρουσία η οποία δεν περιορίζεται μόνο στα τοπικά πολιτιστικά δρώμενα της Θεσσαλονίκης. Κατάφερε να σταθεί και να λειτουργήσει σαν ένας ζωντανός πυρήνας δράσης στο χώρο του κινηματογράφου, μέσα από τις διαρκώς ανανεωνόμενες και πρωτοποριακές προτάσεις και εκδηλώσεις της. Έτσι, για τρίτη χρονιά συνεχίζει την διοργάνωση του Διεθνούς Πανοράματος Ανεξάρτητων Δημιουργών, που πραγματοποιείται από τις 15 έως τις 20 Οκτωβρίου και έχει διαγωνιστικό χαρακτήρα.

Αυτοί οι αληθινά κινηματογραφόφιλοι, μέλη της λέσχης, κατάφεραν μέσω του διαδικτύου να έρθουν σε επαφή με ανεξάρτητους δημιουργούς από όλο



τον κόσμο και να συγκεντρώσουν τις ταινίες και τα video τους, τα οποία κάτω από άλλες συνθήκες δύσκολα θα είχαμε την ευκαιρία να τα παρακολουθήσουμε, λόγω της περιορισμένης διανομής αυτού του τύπου του κινηματογράφου, δηλαδή του σινεμά του δημιουργού.

Το διεθνές διαγωνιστικό τμήμα περιλαμβάνει συνολικά 37 ταινίες μεγάλου και μικρού μήκους, ντοκιμαντέρ και video-art, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν βραβευτεί στα μεγάλα φεστιβάλ του εξωτερικού όπως του Τορόντο,

του Λονδίνου, του Σαν Ντανς κ.λπ.

Στο ελληνικό τμήμα θα προβληθούν συνολικά 17 ταινίες, από τις οποίες 2 είναι ντοκιμαντέρ, 12 μικρού μήκους και 3 μεγάλου μήκους. Θα συμμετέχουν μεταξύ άλλων γνωστοί σκηνοθέτες όπως ο Δημήτρης Αθανίτης με την ταινία *Νύχτες κωμωδίας* και η Λουκία Ρικάκη με δύο ντοκιμαντέρ.

Ένα ειδικό αφιέρωμα με τίτλο «οι μεγάλοι του μικρού» όπου θα προβληθούν οι μικρού μήκους ταινίες των βετεράνων στο είδος τους, όπως του Ζαν Ρους, Γκύντερ Ρατζ, Αλάν Ρενέ, Γκοντάρ και Μπονιουέλ, θα δώσει την ευκαιρία στους νεότερους να γνωρίσουν μια άλλη πλευρά των μεγάλων δημιουργών.

Με υπευθυνότητα και συνέπεια ο καλλιτεχνικός υπεύθυνος της Λέσχης Κινηματογράφου του ΕΚΘ Παναγιώτης Χιονίδης και ο πρόεδρος του Πανοράματος Ζάχος Σαμολαδάς, μαζί με άλλους εθελοντές-μέλη της Λέσχης, δουλεύουν ακούραστα για να υλοποιήσουν το όραμα τους.

Η εκδήλωση τελεί υπό την αιγίδα του υπουργείου Εθνικής Άμυνας, της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, του Δήμου Θεσσαλονίκης, του Συνδέσμου ΟΤΑ Μείζονος Θεσσαλονίκης και του Πολιτιστικού Κέντρου Εργαζομένων ΟΤΕ Θεσ/νίκης και γίνεται με την υποστήριξη της ΓΕΝΕΣΙΣ, Comvos. Net και χορηγό επικοινωνίας την TV100.

Όλες οι προβολές θα γίνουν στην αίθουσα εκδηλώσεων του ΕΚΘ (Αριστοτέλους 32 και Ολύμπου) στις 8 μ.μ. και η είσοδος είναι ελεύθερη.

Για τους μήνες που ακολουθούν (Νοέμβριος-Δεκέμβριος) η Λέσχη έχει προγραμματίσει μια σειρά εκδηλώσεων με αφιερώματα όπως: «Ο Δημιουργός σε πρώτο πλάνο», που θα περιλαμβάνει προβολές ελληνικών ταινιών σύγχρονων και καταξιωμένων ελλήνων δημιουργών, ένα αφιέρωμα στον «Κινηματογράφο και Παγκοσμιοποίηση», με ομιλίες και προβολές από τον παγκόσμιο κινηματογράφο, ένα αφιέρωμα στη «μνήμη του Πολυτεχνείου», καθώς και την προβολή επιλεγμένων ταινιών από το τελευταίο Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας.

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να απευθυνθείτε στην ηλεκτρονική σελίδα της Λέσχης www.cineek.gr.

ΒΑΡΒΑΡΑ ΝΕΓΚΟΠΟΥΛΟΥ

Οκτώ ταινίες με το γενικό θεματικό τίτλο «Έλληνες του Κόσμου» αποτελέσαν την ύλη μιας καινούργιας ενότητας στο πρόγραμμα του Φεστιβάλ της Δράμας. Πρόκειται για αυτές που δεν είχαν τις προϋποθέσεις να αποκτήσουν το Πιστοποιητικό Ελληνικότητας το οποίο χορηγεί το υπουργείο Πολιτισμού. Αυτό συμβαίνει όταν τόσο η ελληνική γλώσσα όσο και οι ελληνικής υπηκοότητας συντελεστές (καλλιτεχνικοί, τεχνικοί και οικονομικοί) δεν πλειοψηφούν στην ταινία. Σωστή και δίκαιη η λύση που δοθήκε από το Φεστιβάλ, αφού έτσι κανείς δεν δά 'χει λόγο να «γκρινιάζει».

Τα υπόλοιπα και τα επιλεγόμενα

Παρ' όλα αυτά, η φετινή φουρνιά των οκτώ ταινιών δεν έκρυβε κάποια έκπληξη. Καλές τεχνικά κατασκευές, ποικιλία θεμάτων, πλην όμως αδιάφορων. Φαίνεται ότι το σύνδρομο της χορτάτης, της αποπροσανατολισμένης και φυσικά εφησυχασμένης νεολαίας είναι διεθνές. Πιθανόν άλλα σύνδρομα, όπως αυτά του «Μπιν Λάντεν» και του «Άνθρακα», να την αφυπνίσουν. Εν πάσει περιπτώσει, να ξανάρθουμε στους «Έλληνες του κόσμου» και να πούμε για την Ευτέρπη Χαραλαμπίδη, γεννημένη στη Βενεζουέλα, και την ίσως πιο ευπρόσδεκτη από αυτές τις ταινίες, *Το εστιατόριο του Νίκου*. Κέρδισε την προσοχή μας ο τρόπος που συνδέει εαυτήν με τον ελληνισμό. Απλουστεύσεις βέβαια, οι οποίες εντούτοις δεν μας στερούν τη συγκίνηση.

Ο Αλέξανδρος Αδρακτάς, ο οποίος σπούδασε στη Νέα Υόρκη και ζει στο Λονδίνο, με την ταινία του *Doctor Druden* καθώς και ο Χρήστος Χατζηαντωνίου με την *Τζούλι* παρουσίασαν αξιόλογη γνώση του κινηματογραφικού εργαλείου και σκηνοθετική άνεση, χρόνων και ρυθμού. Μόνο ευχές μπορούμε επί του παρόντος να δίνουμε σ' αυτούς τους ευέλπιδες της τέχνης τους.

Χωρίς καμιά αμφιβολία το Διεθνές Διαγωνιστικό Τμήμα του δραμινού φε-



Στάση λεωφορείου: Ταινία από το Κιργιστάν, μια από τις πιο συζητημένες του Διεθνούς Τμήματος.

στιβάλ αποτελεί ανεκτίμητη προσφορά γι' αυτούς που ενδιαφέρονται για την κινηματογραφική τέχνη για πολύ περισσότερους λόγους από τον ψυχαγωγικό. Μια συμπυκνωμένη σε ποσότητα ευκαιρία γνώσης, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης, έστω κι αν παραδεχτούμε ότι δεν ήταν όλες οι ταινίες (που εντούτοις επιλέχθηκαν) αριστουργήματα. Νέοι κατά κανόνα δημιουργοί μάς μεταδίδουν συχνά συναρπαστικές «εικόνες πάνω στον κόσμο». Το ξεκούραστο ακόμα βλέμμα τους ανακαλύπτει «ιστορίες» και εκδοχές της ζωής που πολλοί από εμάς τους «ώριμους» είτε δεν τις «βλέπουμε» είτε υποτιμώντας τις τις προσπερνούμε. Αλλού είναι το κακό. Το βλέπουμε χρόνια στη μοναδική αίθουσα προβολών της Δράμας. Είναι η αδιαφορία των δικών μας νέων κινηματογραφιστών να δουν αυτό το θησαυρό που τους προσφέρεται δωρεάν. Αυταρέσκονται στη δική τους ομφαλοσκοπι-

κή εγωπάθεια. Ο εξαιρέσεις ελάχιστες.

Περισσότερες από 80 ταινίες μάς έδωσαν ένα λίγο-πολύ ενδιαφέρον παζλ του τι συμβαίνει στον διεθνή κινηματογραφικό κόσμο σ' αυτή του την «μικρομηκάδικη» εκδοχή. *Κεσουατσάκα, η χρυσή γέφυρα* από το Περού. *Η μεγάλη γέφυρα* από τη Σουηδία, *Το μπλουζ του ναλουργού* από τη Σλοβενία. *Θλίψη* από το Ισραήλ. *Και τα λοιπά...* από τη Ρωσία (βραβείο του δραμινού φεστιβάλ). *Τόσο μεγάλη απόσταση* από το Ιράν. *Όλα πάνε καλά* από την Ελβετία. *Φωτοτυπείο* από την Αυστρία (επίσης βραβείο του Φεστιβάλ), *Τα πουλιά σε κλουβί δεν μπορούν να πετάξουν* από τη Γαλλία, *Sic transit* επίσης από τη Γαλλία. *Κίτρινος* από τη Βουλγαρία. *Ελγολάνδη* από τη Δανία. *Κάθε Πέμπτη* από τη Φινλανδία. *Στάση λεωφορείου* από το Κιργιστάν. *Ανάγκη* από τον Καναδά. *Το ραντεβού* από την Πολωνία. *Ο καταδύτης* από τη Φινλανδία. *Το μάτι στο σβέρκο* από το Μεξικό. *Εκπαιδευτική ταινία για τα αρχεία της Στάζι* από τη Γερμανία. *Silverstar* από τη Γερμανία. *Επιβάτες* από τον Καναδά. *Φυσική επιλογή* από τη Ρωσία. Είναι ένα απάνθισμα από τις ξένες ταινίες που προβλήθηκαν στη διάρκεια της διοργάνωσης με πρόσθετο κριτήριο ότι η μνήμη εξακολουθεί, σχεδόν ένα μήνα αργότερα, να τις κρατάει ζωντανές.

Συνέβησαν και πολλά άλλα αξιόλογα κινηματογραφικά στη Δράμα αλλά πού χώρος. Εμείς, έτσι από ανυπόκριτη και αποδεδειγμένη αγάπη για το Φεστιβάλ, θα σταθούμε και στο κλείσιμο της διοργάνωσης. Θα ξαναπούμε λοιπόν στον έτσι κι αλλώς επιτυχημένο δήμαρχο, ανερχόμενο στέλεχος της πολιτικής ζωής και πρόεδρο της δημοτικής επιχείρησης του Φεστιβάλ, ότι καιρός είναι να λιγοστέψουν οι «πολιτικές» παρουσίες στη διοργάνωση. Δείχνουν και ακούγονται ξένες. Να περιοριστεί η υπερβολική «παράπλευρη -προς την καλλιτεχνική- κυκλοφορία» της πολιτικής γλώσσας. Είναι, το λιγότερο, κουραστικό, κόσμος άσχετος με το νεανικό κοινό να μεγαλοστομεί απεραντολογώντας. Δόξα τω Θεώ, υπάρχουν άλλοι, σαφώς πιο κατάλληλοι χώροι για το αποδεκτό άθλημα της πολιτικής. Είμαστε βέβαιοι ότι ο ευφυής Μαργαρίτης Τζίμας το κατανοεί: γι' αυτό και θα πρέπει να κάνει διόρθωση «πλεύσης».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Δεν είναι σπάνιες οι φορές που η τέχνη «σκαλίζοντας» τους «κάδους απορριμάτων» της καθημερινής ζωής ανακαλύπτει θησαυρούς. Το πρόβλημα είναι ο ικανός δημιουργός να μπορέσει να καθαρίσει σωστά και να αναδείξει στο (καλλιτεχνικό) φως το εύρημα.

Σε αναζήτηση του σημείου ισορροπίας



Η Κέρι Φόξ και ο Μάρκ Ράιλανς σε μια σκηνή, αφητηρία της άγριας στην απολυτότητά της, ερωτικής «συνομιλίας» που θα ακολουθήσει.

Ο σπουδαίος Γάλλος, κυρίως θεατράνθρωπος Πατρίς Σερώ, όπως αποδείχθηκε, διέθετε όντως «εύρημα» αλλά το μετέφερε στην Αγγλία για την επεξεργασία. Και έκανε μια σε όλα της έξοχη αγγλική ταινία. Ένας άντρας και μια γυναίκα, εκεί στη μέση ηλικία και οι δύο. Άσημοι, τους οποίους εντούτοις βασανίζει –την έχουν αυτή την πολυτέλεια– το εσωτερικό τους κενό. Αυτός εγκαταλείπει αναιτιολόγητα τη γυναίκα του και τα δυο μικρά του αγόρια. Μετακομίζει σ' ένα άθλιο ημιυπόγειο διαμέρισμα του Λονδίνου. Τα βράδια δουλεύει σ' ένα μπαρ. Κάθε Τετάρτη, δύο με τέσσερις, τον επισκέπτεται μια γυναίκα, της οποίας ούτε το όνομα γνωρίζει, και επιδίδονται σ' ένα άγριο σαρκικό σμίξιμο, απόλυτο, με μόνους ήχους το λαχάνιασμα, τις κοφτές κραυγές της ηδονής, απόλυτης στην κορύφωσή της, λυτρωτικής. Και κατόπιν τίποτα. Εκείνη, πάντοτε βιαστικά, ντύνεται και φεύγει. Μέχρι την άλλη Τετάρτη. Η ταινία δεν μας λέει ούτε πού, ούτε πώς γνωρίστηκαν. Παρεμβάλλονται σκηνές απ' τη δική του ζωή. Με φίλους του, στη δου-

λειά του, στις αραιές, σπάνιες συναντήσεις του με τα παιδιά του. Και πάντοτε το στυλωμένο βλέμμα του στο απροσδιόριστο σημείο υπαρξιακής ακροβασίας.

Κάποια φορά, η αναμενόμενη περιέργεια θα τον ωθήσει να ακολουθήσει κρυφά τη σεξουαλική του σύντροφο. Έτσι το αφηγηματικό βάρος της ταινίας θα μετακινηθεί για να προσθέσει και τον κόσμο εκείνης. Παντρεμένη με έναν χοντρό ταξιτζή, παίζει σ' έναν ερασιτεχνικό θίασο, στο υπόγειο ενός συνοικιακού μπαρ, ενώ παραδίδει και μαθήματα σε άλλους ερασιτέχνες ηθοποιούς (ανάμεσά τους και η άλλοτε μεγάλη της ποπ, Μαριάν Φαίθθφουλ). Έχει και αυτή έναν μικρό γιο που κάθε βράδι τη συνοδεύει μαζί με τον πατέρα του στο χώρο του μπαρ-θεάτρου. Ισόποσο, με το δικό του, και το δικό της κενό και άλλοι, της ίδιας απόγνωσης, οι τρόποι οι δικοί της αναζήτησης εσωτερικής ισορροπίας. Αταίριαστος γάμος, μίζερη η «φυγή» στην τέχνη. Και γι' αυτήν, συνεπώς, η ίδια ανάγκη καταφυγής στη διαδικασία της σάρκας. Η φύση έχει δώσει και στους δυο τα απαραίτη-

τα «προσόντα» για τη στιγμιαία «στόμωση» του κενού. Η εισβολή του Τζέι (το όνομα του άντρα) στο περιβάλλον της Κλαιρ (το όνομα της γυναίκας) και η γνωριμία του με τους δικούς της θα βάλει μπροστά τους καταλύτες μηχανισμούς. Συνταρακτικές οι ανατροπές σ' αυτούς τους ατομικούς, σε μικρογραφία ωκεανούς. Εκείνη επιμένει στις «τελετουργίες» της Τετάρτης. Αντίθετα εκείνος υπερβαίνει τη «σάρκα». Την θέλει μόνιμα. Ανακαλύπτει ότι την έχει ανάγκη. Κανείς τους δεν μιλάει για αγάπη, αυτή εκτοπλασματικά κυκλοφορεί μεταξύ τους. Οι εκδοχές για την καθαρή λύση είναι ανοιχτές...

Η ταινία προχωράει με αλλεπάλληλες κορυφώσεις που όσο πηγαίνει και οξύνονται περισσότερο. Τα άγριας ομορφιάς ιντερλούδια των ερωτικών, παράφορων συναντήσεων –αλλά και ακραίας τολμηρότητας στην εικονοποίησή τους– παρεμβάλλονται στο σεναριακό βάρος της αφήγησης που καταλαμβάνουν οι «κόσμοι» των δύο ηρώων. Πλούσιοι στην επάρκειά τους διάλογοι και δυνατοί στο περιεχόμενό τους –δύστυχο και μίζερο ελληνικό σινεμά– συνοδεύουν τους φρενήρεις ρυθμούς της εικόνας, έτσι φυσιολογικά που βιάζεται προκειμένου να πει και να δείξει περισσότερα. Γιατί έχει τη (δραματουργική) εντιμότητα και την συνεπακόλουθη ετοιμότητα να αποδείξει τη βασιμότητα των απόψεών της. Χτίζει από κάθε άποψη και με απόλυτη επάρκεια «τρισδιάστατους» χαρακτήρες, οι οποίοι δικαιολογημένα αποφασίζουν και δρουν έτσι όπως η ταινία δείχνει, γιατί είναι «άνθη» μιας δεδομένης κοινωνίας. Και γίνεται απίστευτο, ότι αυτός ο κινηματογράφος που εφάπτεται με τα σύνορα του νατουραλισμού, αποδίδει ποιητική συγκίνηση. Το έλεος και ο φόβος μάς κάνει να κατανοούμε και να συμπαθούμε αυτούς τους συνανθρώπινους μας «ήρωες» της έστω και αγγλικής «χαμοζωής».

Έβδομη ταινία αυτή του Σερώ (όλοι θυμόμαστε τη *Βασίλισσα Μαργκό*, 1994) και δίκαια κέρδισε τη Χρυσή Άρκτο φέτος στο Βερολίνο, αλλά και η πρωταγωνίστρια Κέρι Φόξ το Βραβείο Ερμηνείας. Άλλη μια μεγάλη ταινία και μια μεγάλη απάντηση του ευρωπαϊκού κινηματογράφου με πολλούς παραλήπτες.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Οι αναδρομικές εκθέσεις των Νταν Φλάβιν και Rachel Whiteread στην Serpentine Gallery και η έκθεση «New Labour» στην Saatchi Gallery του Λονδίνου παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον και αξίζει να προσεχθούν, καθώς –η καθεμιά για διαφορετικούς λόγους και με διαφορετικό τρόπο– σημαδεύουν τα εικαστικά δρώμενα της βρετανικής πρωτεύουσας.

Τέχνη από το Λονδίνο

ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΕΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟ

Η πρώτη εμπειριστατωμένη αναδρομική έκθεση του Νταν Φλάβιν, μιας από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του Μινιμαλισμού, παρουσιάζεται αυτόν τον καιρό στην γκαλερί Serpentine του Λονδίνου, με 22 έργα μεγάλων διαστάσεων, τριών συνολικά δεκαετιών προσφοράς στην τέχνη. Δίδεται έτσι αφορμή να ξαναζωντανέψει η συζήτηση, εάν ο Φλάβιν είναι πράγματι γνήσιος αντιπρόσωπος του ρεύματος ή όχι.

Ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά των έργων του Φλάβιν αποτελούν τον ορισμό του Μινιμαλισμού. Η παρουσία κατασκευών από φθοριούχες λάμπες εμπορίου, άνευ τροποποίησης, ιδεολογικά ανήκουν στην περίοδο αμφισβήτησης της αξίας της τέχνης που κληροδότησε ο Ντυσάν στις νεώτερες γενεές μέσω των ready-mades, χρησιμοποιώντας υλικά μαζικής παραγωγής και επεμβαίνοντας όσο το δυνατόν λιγότερο στην διαδικασία δημιουργίας.

Το έτοιμο βιομηχανικό προϊόν γίνεται το σύμβολο σε έναν αγώνα έναντι σε όλους τους καθιερωμένους εικαστικούς κανόνες – στο πολυσήμαντο ντεκόρ, στην παντοδυναμία της χειρονομίας, στον ατέρμονο μονόλογο της καλλιτεχνικής ατομικότητας. Τώρα το αντικείμενο έρχεται ήδη έτοιμο, με σταθερά και επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά που υποδαυλίζουν την ίδια την ιδέα της δημιουργίας, ως πηγή καινοτομικών κατακτήσεων και μοναχικών σταυροφοριών.

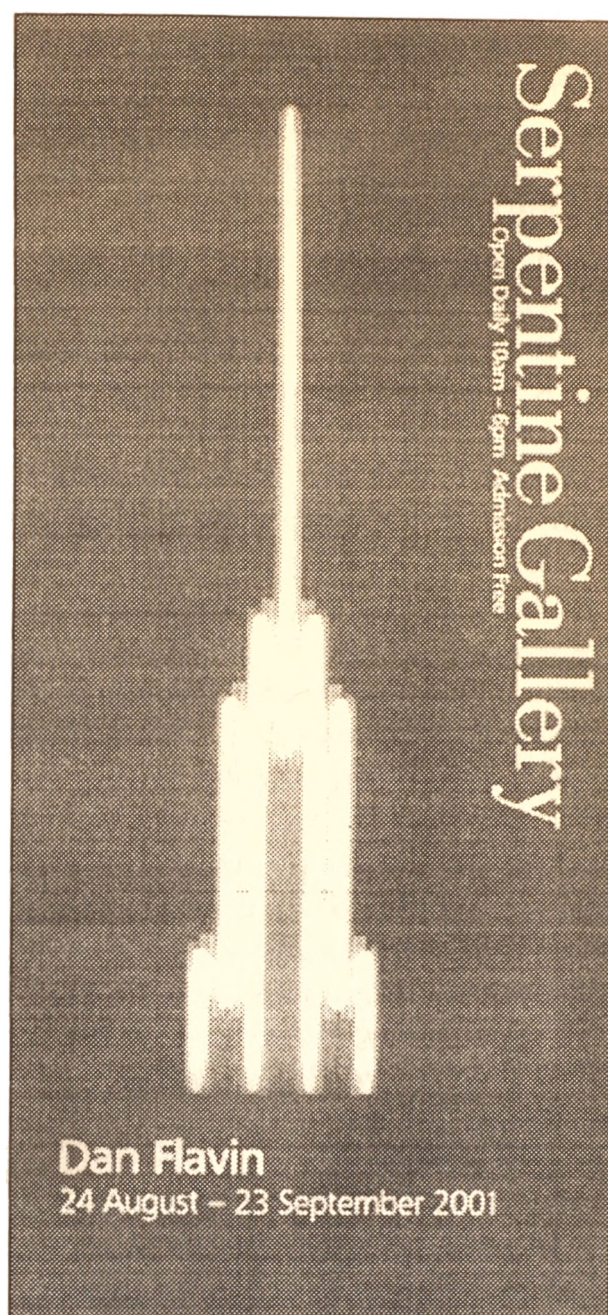
Απλά τοποθετημένο σε ένα ξένο προς αυτό περιβάλλον, απομονώνοντας τη φόρμα από τη συγκεκριμένη του λει-

τουργία, το έργο πια τίθεται αυτόνομο να μεταμορφώσει και να μεταμορφωθεί από το χώρο γύρω του. Αυστηρά γεωμετρικές συνθέσεις σε μεγάλη κλίμακα όπως οι σειρές *Μνημείου για τον Τάτλιν 1964* βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία με την ανοικτή αρχιτεκτονική του συγκεκριμένου χώρου, η οποία υπήρξε ο σημαντικότερος παράγοντας στην επιλογή των εκθεμάτων.

Και όμως, κάποια, κοινά μεταξύ των Μινιμαλιστών, εκφραστικά στοιχεία, όπως το στιλπνό λείο φινιρίσμα, οι επιφάνειες-καθρέπτες, το έγχρωμο φως, ή ακόμη και η ίδια πράξη επιλογής του αντικειμένου, βρίσκονται σε ανοικτή αντιπαράθεση με την ιδεολογία της ουδετερότητας και συνιστούν κάτι πολύ πιο δυναμικό – στα έργα του Φλάβιν, ο Μινιμαλισμός αναφέρεται σε μια τέχνη που υπερβαίνει τα όρια της ζωής όπως την ξέρουμε.

Η *Διαγώνιος της 25 Μάη 1963 (για τον Μπρανκούζι)* αποτελεί ένα ισχυρό ευκλείδειο σήμα. Ένας διαγώνιος κεραυνός σχίζει στα δυο το πεδίο όρασης του θεατή και παραπέμπει, ως τρισδιάστατο πια ίχνος, στην ηρωική καθετότητα της ανθρώπινης μορφής από τον Νιούμαν και το αντίπαλο στρατόπεδο του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού.

Το μνημειώδες πλέγμα από πράσινους λαμπτήρες φθορισμού, *Άτιτλο (για τον Χέινερ με θαυμασμό και τρυφερότητα) 1973*, αντανακλά το παιχνίδι φωτός-σκιάς που φιλτράρεται μέσα από τους διαφανείς γυάλινους τοίχους και πλαισιώνει τη μυσταγωγική στιγμή της δραπέτευσης από τον κλειστό συμπυκνωμένο χώρο στην απεραντοσύνη ενός λαμπερού αρκαδικού τοπίου.



Ο χώρος, το έργο και ο άνθρωπος, έρχονται σε ανατριχιαστική αρμονία όταν ο θεατής, αγναντεύοντας με δέος το *Μνημείο 4 γι' αυτούς που σκοτώθηκαν σε ενέδρα (στον Π.Κ. που μου θύμισε το θάνατο) 1966*, ένα φωτεινό σωρό από άλικο χρώμα τοποθετημένο στο ψηλότερο σημείο της γκαλερί, μοιάζει να αποζητά με περίεργη προσμονή μια ειρυνική εκτέλεση στην πυρά.

Η ένταση λύεται στο χώρο που φωταγωγείται από την κατάλευκη λάμψη των γλυπτών αφιερωμένων στον προμαχο της ρωσικής πρωτοπορίας Βλαντιμίρ Τάτλιν. Ο λευκός φθορισμός χρησιμοποιείται από τον Φλάβιν για να αποδώσει όσο το δυνατόν πιστότερα το φως της ημέρας. Μια ημέρα κατά την οποία ο ήλιος δεν δύει ποτέ, αλλά λούζει τα πάντα με ένα υπερφυσικό αιθέριο φως στο δρόμο για την Κάθαυση.

Ο Φλάβιν αφιέρωσε πολλά από τα έργα του σε ανθρώπους σημαντικούς για τον ίδιο. Η τέχνη του αναφέρεται ανοιχτά στην ανθρώπινη ύπαρξη, στις ελπίδες και στους περιορισμούς της. Χρησιμοποιώντας ένα τόσο λακωνικό και ά-

λο μέσο κατάφερε να αγκαλιάσει το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας. Και εγένετο φως...

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΩΛΕΙΑΣ

Rachel Whiteread

Serpentine Gallery 20/6-5/8

Μέσα στους καταπράσινους κήπους του Kensington, η Serpentine Gallery φιλοξενεί την ανθρώπινη μνήμη, όπως ξεδιπλώνεται στην πρώτη αναδρομική έκθεση των εγκαταστάσεων της Rachel Whiteread.

Κάτοχος του βραβείου Turner, με παρουσιάσεις –μεταξύ άλλων– σε Documenta και Venice Biennale, η Whiteread χρονολογικά ανήκει στη «χρυσή εποχή» της νέας βρετανικής τέχνης, που γνώρισε τη δόξα στη δεκαετία του '90. Τα έργα γίνονται ευρέως γνωστά μέσα από ομαδικές εκθέσεις όπως «Broken English», «Brilliant», «Sensation», συχνά υπό τη σκεπη ιδρυμάτων με αυστηρά συντηρητική παράδοση, όπως η Βασιλική Ακαδημία, πολυεθνικές εταιρείες προσφέρουν την αμέριστη προσοχή τους, και γκαλερί ερίζουν για αποκλειστικότητα. Συχνά οι ίδιοι οι καλλιτέχνες, γνωστοί και ως Young British Artists, απολαμβάνουν μια άνευ ορίων προσωπολαγνεία από τα μίντια, ως pop stars σε σαπουνόπερες (sic) της κρατικής τηλεόρασης με τίτλο *The New Eastenders*, με θέμα την τρομακτική άνοδο των ενοικίων στις φτωχογειτονιές του ανατολικού Λονδίνου, ως αποτέλεσμα της εισροής YBAs προς άγραν στούντιος.

Η γενιά των Νέων Βρετανών Καλλιτεχνών έχοντας γαλουχηθεί μέσα σε μια καθαρά ανθρωποκεντρική παράδοση, αποτέλεσε την αρένα στη μάχη του γηγενούς πραγματισμού με έναν υποκειμενικό και συχνά παράδοξο ρομαντισμό. Η εννοιολογική εξερεύνηση της ανθρώπινης φύσης καταγράφεται με γυμνό ρεαλισμό και ο αισθησιασμός στην αντιμετώπιση του Νέου εκπλήσσει και σοκάρει, έλκει και απωθεί, καθώς το *fin de siècle* βιώνεται ως προσωπική υπόθεση, όχι πλέον από καλλιτέχνες προφήτες-σαμανούς, αλλά από τους μικρούς ήρωες της διπλανής πόρτας.

Μια πιο προσεκτική ματιά όμως στα έργα της Rachel Whiteread, είναι αρκετή να φανερώσει πόσο αυτά τα λυρικά, οστεώδη ίχνη συμπυκνωμένης μνήμης απέχουν, σε θεματολογία αλλά και

σκοπούς, από το δημοφιλή νεο-ρεαλισμό της γενιάς της.

Ο άυλος χαρακτήρας μνημειακών έργων όπως το *Σπίτι*, 1993, το φυσικών διαστάσεων εκμαγείο του εσωτερικού ενός τυπικού σπιτιού της βικτωριανής Αγγλίας, συνεχίζεται με το πρόσφατο *Μνημείο*, 2001, το διάφανο γλυπτό από ρητίνη, που καθρεπτίζει την άδεια τέταρτη βάση στην πλατεία Trafalgar, στην οποία στηρίζεται και σχέδια του οποίου εκτίθενται αυτό τον καιρό στην γκαλερί Anthony d'Offay. Έργα όπως το *Μνημείο* διέπονται από μια ιδιαίτερη καθαρότητα πνεύματος που αντανάκλαται στη λιτότητα των γραμμών, στην ισότητα των μερών, και στις φαινομενικά ουδέτερες επιφάνειες, διευκολύνοντας την εισαγωγή της φόρμας, που προϋπήρχε σαν ιδέα, στον υλικό κόσμο. Αναπόφευκτα, η ήρεμη μινιμαλιστική παρουσία της μορφής δημιουργεί το ερώτημα εάν ζωτικές ρανίδες αίματος διασχίζουν το έργο κάτω από τη σάρκα, τροφοδοτώντας με πάθος το παράξενο αυτό υλικό. Εάν ενέχεται το συναίσθημα στην αιωνιότητα της ιδέας...

Ο διπολισμός μεταξύ του λακωνικού χαρακτήρα παρουσίασης, και του έργου ως φορτισμένο *μεμέντο μόρι* της ανθρώπινης ύπαρξης καταλύεται στα μικρότερων διαστάσεων έργα της έκθεσης στην Serpentine Gallery. Εκμαγεία προσωπικών οικιακών αντικειμένων, συγκεκριμένης ύλης και χρήσης, συνθέτουν μια ελεγεία επάνω στις αλλαγές που επιφέρει ο χρόνος στο χώρο όπου κινείται ο άνθρωπος. Η τέχνη αυτή δεν δίνει απαντήσεις, ούτε επιχειρεί τη θριαμβευτική λύση των κάθε είδους αντιθέσεων, αντιπαραθέσεων και ανταγωνισμών. Μέσα από έργα που μιλούν τη γλώσσα ενός φθίνοντος υλισμού, η τέχνη ψιθυρίζει λόγια για μια ζωή πέραν της ύλης, χωρίς «τον άνεμο να σαρώνει τα χνάρια της». Υπάρχει απλά για να αποπνέει άρωμα ανθρώπου μέσα από τη δημιουργική μοναξιά της συνειδητοποίησης της ουσίας του και της αναπόφευκτης απουσίας του.

Και όμως, τα έργα αυτά είναι κάτι παραπάνω από αποστασιοποιημένες φωτογραφίες σταθμών στο ταξίδι της ζωής. Η σιωπηρή τραγικότητα του θεατή αντανάκλαται μέσα από το είδωλο του δικού του προσώπου επάνω στα φθαρμένα αυτά αντικείμενα, καθώς η αυλαία ανοίγει και το τώρα της φευγαλέας

πραγματικότητας ατενίζει μελαγχολικά το αιώνιο που ποτέ δεν βίωσε, που δεν υπήρξε τόσο δυνατός ώστε να αδράξει και να χαθεί μέσα του. Και εδώ έγκειται η πιο κρυφή και σπαρακτική από τις αισθήσεις – η Αίσθηση της Απώλειας. Των αγαπημένων προσώπων και στιγμών, μα και της απόλυτης ματαιότητας της ύπαρξης, χωρίς αυτούς.

Ο χώρος που καλύπτει μια σκάλα δημιουργεί το φανταστικό της καλούπι σκαμμένο από τη χρήση μα και τη μεταφυσική έννοια του περάσματος. Ο χώρος κάτω από ένα κρεβάτι γίνεται ένα συμπαγές κομμάτι μνήμης των ενοίκων του, που ονειρεύτηκαν, βίωσαν το πάθος και άφησαν την τελευταία τους πνοή επάνω σε αυτό. Τα γλυπτά της Rachel Whiteread εμπεριέχουν το παρελθόν. Την έννοια της Ιστορίας ως αντίστροφου χρόνου που αργά αφαιρείται και αφαιρεί μαζί. Δημιουργούνται από τον «αρνητικό χώρο» που καταλαμβάνουν, με το εκμαγείο να αποκτά τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου που το περιλαμβάνει. Με τον κενό χώρο να γεμίζει με την απουσία του αντικειμένου που κάποτε τον είχε καταλάβει.

Τα εύπλαστα, σχεδόν οργανικά υλικά όπως ο γύψος και η ρητίνη φέρνουν στο νου τον Beuys, καθώς στερεοποιούν το χώρο των αναμνήσεων. Η αφαιρετική τους παρουσία συγκεκριμενοποιεί και επαναφέρει τη ζεστασιά εκείνης της καθημερινής στιγμής που πέρασε και που δεν δύναται να βιωθεί ξανά. Και που μάταια θα προσποιούμαστε ότι μπορούμε να κρατήσουμε ζωντανή για πάντα, γνωρίζοντας την αλήθεια.

«NEW LABOUR» ΣΤΗΝ SAATCHI GALLERY

Το υπαρξιακό άγχος για το μέλλον της τέχνης τη νέα χιλιετία εκφράζει ο τίλος της έκθεσης «New Labour» της γκαλερί Saatchi, με ένα επίκαιρο πολιτικό λογοπαίγνιο επάνω στην τάση για επιστροφή του φυσικού μόχθου στη δημιουργία του έργου – η πολιτική στην υπηρεσία μιας τέχνης που επίσης αρέσκεται να είναι δημοφιλής και, εκ πρώτης όψεως, παραδοσιακή. Οι καλλιτέχνες που συμμετέχουν είναι οι Enrico David, Liane Lang, D.J. Simpson, Grayson Perry, Rebecca Warren, Martin Maloney, Andreas Schlaegel, Elizabeth Wright.

Λάδι, χάρτινα κολλάζ, κόντρα πλακέ, πηλός και πολύ όρεξη για μάχη με το εικαστικό μέσο, επαναπροσδιορίζουν το



χειροτέχνημα ως σύγχρονη μορφή δημιουργίας. Οι Μέδικοι της νέας βρετανικής τέχνης αποποιούνται κάθε ίχνος ουδετερότητας και αποστασιοποίησης του καλλιτέχνη, και ανεξαρτησίας του υλικού. Αντιθέτως ενθαρρύνουν την απόλαυση στην διαδικασία δημιουργίας χειρο-πονημάτων, τα οποία εκφράζουν όχι τόσο το πάθος για δάμωση και φινιρίσμα, αλλά ένα παιχνίδι αυτογνωσίας και ταύτισης. Επιστροφή λοιπόν σε μια Νέα Εργατικότητα, με την ύλη να πάλλεται και να απορρέει χειροποίητη πνευματικότητα.

Το παιχνίδι αυτό στα χέρια του Martin Maloney διακατέχεται από μια πρόσχαρη banalité, με ένα τρόπο οικείο, ναϊφ γραφίστικο, και επιμελώς ά-τεχνο. Αντιπαραθέτοντας παπιέ γλασσεύ πλακάτου χρώματος σε λευκό φόντο, ανθρώπινες φιγούρες παίρνουν μορφή, πρωταγωνιστές σε ένα μικρόκοσμο που μοιάζει να σφίξει από joie de vivre. Στα *Πρόσωπα, Πράγματα και Μέρη* μια ομάδα νεαρών ανδρών φαίνεται απορροφημένη από τα απόρρητα των μικρών

αγγελιών. Λίγο πιο πέρα σε ένα αντρικό γυμναστήριο μια παρόμοια παρέα συναναστρέφεται καθώς ασκείται, ενώ τα *Cover Girls* στο διπλανό έργο είναι πολύ απασχολημένα με φανταιζί εξώφυλλα lifestyle περιοδικών. Ανώδυνη αστική *décadence* των 30 και κάτι, ή σύννεφα στον παράδεισο;

Το κοινωνικό κατηγορώ στα 32 κεραμικά δοχεία του Grayson Perry είναι κατάφωρο και έμμοιο όπως και η μανία με την οποία βιάφει και χαρλώνει τον πηλό, από όπου αναβλύζουν εφιαλτικές αφηγήσεις. *Βρήκαμε το σώμα του παιδιού σας, Είμαστε ό,τι αγοράζουμε, Βαρετά cool άτομα, Σε μισώ, μισώ τον εαυτό μου*, είναι μερικές από τις Ερινύες του καλλιτέχνη που εξορκίζει με ψημένη γη, της οποίας η αρχέγονη ιστορία και η ταύτιση με φύση, ζωή και θάνατο, έρχεται σε ανοιχτή αντιπαράθεση με επίκτητες ανάγκες και σύγχρονα αδιέξοδα. Η ειρωνία ελλοχεύει στην έντονη, πλούσια εικονογραφία των έργων, η οποία, ενώ στηλιτεύει τα καθημερινά μας ψέματα, μετατρέπει τις υδρίες σε must κατανα-

λωτικά αντικείμενα, η απόκτηση των οποίων εκφράζει την αναγνώριση, παραδοχή και αποκλειστικότητα στην απόλαυση της κάθε αδυναμίας μας.

Ο πηλός είναι ο πρωταγωνιστής και στα γλυπτά της Rebecca Warren, συνεχίζοντας το ρόλο του ως εύγλωττος εκφραστής του ανθρώπινου λάθους. Αυτή τη φορά, η ζωική φύση του άψητου, εύπλαστου πηλού αφήνεται ελεύθερη να επιδοθεί σε εκκεντρικά ερωτικά συμπλέγματα, καταδικασμένα να μείνουν ατελείωτα και να ανασαίνουν μέσα από ανίερες περιπτώσεις. Όταν η ύλη μορφώνεται μέσα από έναν ασταμάτητο πειραματισμό επάνω στη δυναμική των χυμών του ανθρώπινου μηχανισμού, είναι αναπόφευκτο να εισχωρεί σε ορισμένα ιδιαίτερα σημεία του πυρήνα της ύπαρξης. Η σχέση έρωτα, θανάτου και αιωνιότητας στα «ανοικτά» έργα του Ροντεν, η παράφορη απεικόνιση της κίνησης από τους Φουτουριστές και η περίεργη ομορφιά των ποικίλων μορφών της σύγχρονης ψυχοπαθολογίας στα έργα του Κουνς και των αδερφών Τσάπμαν, συνθέτουν το ιστορικό φόντο γλυπτών όπως *The Mechanic*, όπου το δράμα της ανθρώπινης υπόστασης συνυπάρχει με το χιούμορ.

Εάν, σύμφωνα με την παράδοση της συλλογής Saatchi, η άτακτη φύση κάποιου έργου θα πρέπει να αποτελέσει αρμοδιότητα των τοπικών αστυνομικών αρχών, όπως στην πρόσφατη έκθεση «I am a camera», αυτό είναι το βίντεο *Masturbation* της Liane Lang. Ο θεατής, ηθελημένος γαρ, επί 60 λεπτά υπόκειται στο εξαιρετικά παραστατικό κοντινό πλάνο της γυναικείας ανατομίας, αδρά κατασκευασμένης από υγρή, κρεμώδη πλαστελίνη, εν ώρα αυτοϊκανοποίησης.

Ο χαρακτήρας του έργου είναι διαφορετικός. Σε πρώτο πλάνο η Lang φαίνεται να αποτίει ειρωνικά φόρο τιμής στις φωτισμένες στιγμές της αμερικάνικης adult video βιομηχανίας. Η εμμονή της στατικής κάμερας στην ανατομική φυσικότητα αλλά και στην ματαιότητα της επανάληψης, επιχειρεί την απομυθοποίηση της body art επιδειξιμανίας [ιδέ Abramovic, Accorci], που αναγνώρισε τις δυνατότητες και επωφελήθηκε από τις αδυναμίες που φέρει η ανθρώπινη σάρκα, ως εύφορο πεδίο για σύγχρονους εικαστικούς αγώνες.

ΦΑΙΗ ΤΖΑΝΕΤΟΥΛΑΚΟΥ

Δύο πόλεις, μία εικαστική παρουσία. Η Βενετία, μία αρχόντισσα με όλη τη φθορά των χρόνων, δέχεται ό,τι πιο σύγχρονο στη διεθνή σκηνή των εικαστικών. Μας οδηγεί στο μύθο και μετά στα μονοπάτια της σύγχρονης σκέψης. Όλη η πορεία μου στους χώρους της έκθεσης ήταν μια αναγνώριση της προσωπικής μου αγωνίας, σκέψης και τρυφερότητας.

Ιστορίες δύο πόλεων



Ίδρυμα A. Tapies, Βαρκελώνη.

Η ωριμότητα των μέσων όπως το video, σε συνοδεύει παντού και η γραφή των καλλιτεχνών έχει πια φθάσει σε ένα σημείο που η παγκόσμια σκέψη διαγράφεται μέσα από την παγκόσμια συνείδηση. Το εικαστικό αποτέλεσμα αυτής ανοίγει μπροστά στο θεατή οριζόντες κοινούς για όλους. Η γοητευτική δυνατότητα της τεχνολογίας βοηθά στην πραγματοποίηση της ενόρασης του καλλιτέχνη. Το όνειρο γίνεται πραγματικότητα και μετά πάλι όνειρο.

Μια πόλη τόσο γερασμένη έχει την τιμή να δέχεται μέσα από μια «υπερπα-

ραγωγή» τις ανησυχίες του παγκόσμιου γίνεσθαι, το οποίο πλέον έχει κατακτήσει το μέσον. Η τρυφερότητα της ψυχής υπάρχει και μας δίνει την αίσθηση του χειροποίητου που λειτουργεί μέσα από την εικόνα σε ευθεία γραμμή με το μυαλό και την ψυχή.

Όταν ο Viola παρουσιάζει την οικογένεια στο video, δίνει με ένα καταπληκτικό τρόπο απλό αλλά και περιεκτικό ένα πορτρέτο προσώπων και κοινωνικών θεσμών. Ταυτόχρονα όλη η ιστορία της ζωγραφικής διαγράφεται σ' αυτά τα πορτρέτα με ένα απόλυτα σύγχρονο τρόπο.

Η ιστορία είναι εκεί σαν ιστορικός χρόνος που προβάλλεται μέσα από τον κινηματογραφικό.

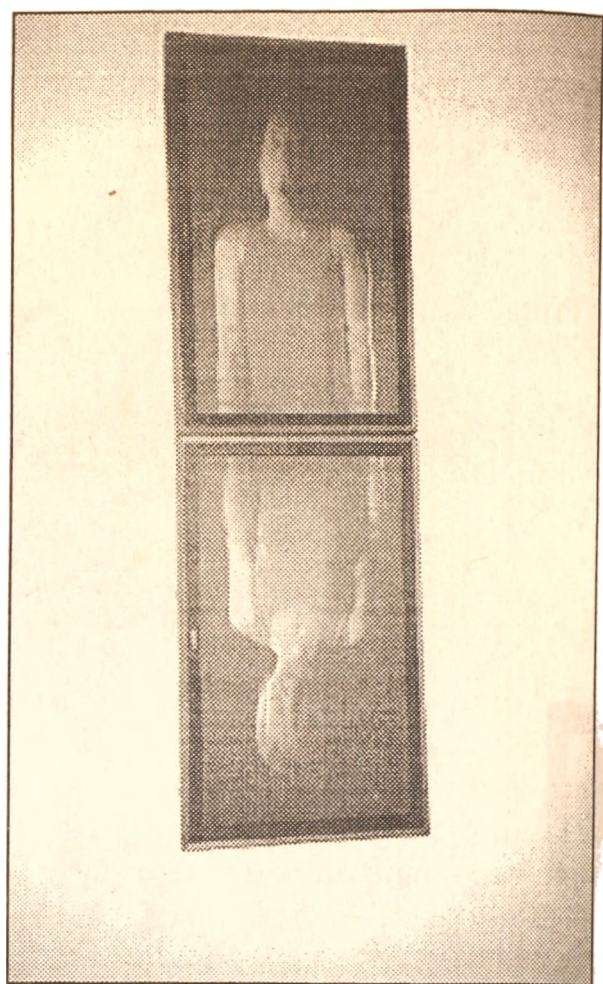
Η ζωγραφική και το πορτρέτο, το παρελθόν και το παρόν είναι σε διάλογο με τον θεατή.

Βαρκελώνη. Μια άλλη εικόνα του ίδιου νομίσματος, άλλο design, πιο φρέσκο, πιο φινό και πιο αδιόρατο. Η κλίμακα αλλάζει και αυτό έχει σαν συνέπεια όλα να διαγράφονται διαφορετικά. Μικρότερες εκθέσεις, ωραία παρουσιασμένες, με δύναμη έκφρασης και ωραία φινιρίσματα υλικού και σκέψης.

Πιο δυνατή και δροσερή η ισπανική παρουσία, η ιταλική φαντάζει πιο παλιά, αλλά ακόμη η μεγαλύτερη παγκόσμια παραγωγή παρουσιάζεται εκεί.

Το «ζωγραφισμένο» συννεφάκι στον ουρανό της Βαρκελώνης πάνω από το Ίδρυμα Antoni Tapies, μας αφήνει να ονειρευτούμε πόσο η σύγχρονη τέχνη έχει την δύναμη να ταξιδέψει παντού.

Η αφρικανική ήπειρος με μια έκθεση



Έργο του Viola, Biennale 2001.

δυνατή μάς δίνει το στίγμα της διεθνούς κοινότητας που αποφασίζει κάθε χρόνο τι θέλει να προβάλλει. Όλη η παγκόσμια παραγωγή μπορεί να περνάει από κέντρα αποφάσεων, όμως δεν παύει ο παλμός της εποχής να διαγράφεται και στο τέλος να είναι καθαρός, ευανάγνωστος και με ολοκληρωμένα εκφραστικά μέσα.

Η ολοκλήρωση του ατόμου, η γνώση του υποσυνείδητου και η απόσταση από την ιστορία της επανάστασης, κοινωνικά και σεξουαλικά, μας δίνει πιστεύω όλο και περισσότερο την δυνατότητα να τοποθετηθούμε, καλλιτέχνες και μη, μπροστά στα προβλήματα της εποχής με ευαισθησία και ωριμότητα.

Η έκθεση «Transsexuale» ανθρώπων περιθωριακών πάνω σ' ένα θέμα που έχει φύγει από το κοινωνικό περιθώριο, μας κάνει να σκεφθούμε τη δύναμη και την επανάσταση που φέρνει η σεξουαλικότητα, η οποία γίνεται τέχνη, μορφή και φόρμα.

Μπορεί η προσωπική ελευθερία στον έρωτα να είναι μια επαναστατική ελευθερία ψυχής και μυαλού; Ο έρωτας όταν μπορεί να οδηγεί στην τελείωση του ατόμου γίνεται επαναστατικός και η τέχνη είναι εδώ για να ξεορκίζει τις αδυναμίες και το φόβο.

ΝΕΦΕΛΗ ΚΟΝΤΑΡΙΝΗ

Τι είναι [ακόμη] η λογοτεχνία

της Ρίτσας Φράγκου-Κικίλια



Αφιερωμένο εξαιρετικά

Πάντα μου άρεσαν οι παλιάτσοι. Φυσικά και εννοώ του Λεονκαβάλο. Μπράκετς: Σκέφτομαι από την ώρα που ξύπνησα σε ποιο σημείο του διηγήματος να χώσω το άσχετο. Αυτό που βάζω κάθε φορά ντε κι ο κόσμος μου λέει «Αυτό τώρα τι το ήθελες; Τι σχέση έχει με όλο το διήγημα;». Η απάντηση είναι μία: «Όποιος ξέρει κι όποιος καταλαβαίνει». Και κανένας να μην έχει κόμπλεξ. Δεν τα ξέρουμε όλα και δεν τα καταλαβαίνουμε όλα. Ιδίως εγώ. Τίποτα. Δεν καταλαβαίνω τίποτα. Κι όταν λέω τίποτα εννοώ απολύτως. Απολύτως τίποτα. Αφού λοιπόν δεν καταλαβαίνω τίποτα γιατί γράφω; Για να μην πηδήξω απ' το μπαλκόνι. Κι επειδή αν πηδήξω απ' το δικό μου μπαλκόνι (πάλι μ' έπιασε πρωί-πρωί αυτός ο οίστρος που μου ανακατώνει τα σωθικά και δεν μπορώ να κάνω τίποτα άλλο παρά να καίω το φαγητό κι επειδή αύριο είναι τα γενέθλια της Λένας – εσένα τι σε νοιάζει τα πόσα κλείνει, σε ρώτησε κανένας; Όχι, αλλά επειδή πολλοί ρωτάνε τελευταία για τη Λένα, έτσι στο άνετο, μεταξύ τυρού και αχλαδίου, μεταξύ σφύρας και άκμονος, μεταξύ Ταμέσεως και Αλιάκμονος, μεταξύ ύπνου και εγρηγόρσεως, μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας, μεταξύ συννευρέσεως και ονειρώξεως. Για τη Λένα τα ξέρουν όλα γιατί ξαναρωτάνε; και μπαργούμαν ήτανε, και σε καμπιρέ κονσοματρίς δούλευε, κι ένα φεγγάρι τροτέξα στη Συγγρού έκανε αλλά την πλάκωσαν οι γκέι και οι τραβεστί στο ξύλο, την ψόφησαν στη φάπα, μέχρι που δεν ήξερε να μιλάει και να γράφει της φώναζαν, τρελή την έβγαλαν και τη Συγγρού δεν την ξαναπερπάτησε με τι

άλλωστε guts; Πού ήταν οι άλλες εκεί επαγγελματίες να τη στηρίξουν; Όλες κοίταγαν να τη ρίξουν. Είσαι η πιο καλή μας φίλη, μα της φάγαν το σταφύλι κι είσαι η ζωή μου όλη, πήραν και το πορτοφόλι. Τώρα επειδή το σκουλήκι είναι σκουλήκι, το καθήκι είναι καθήκι και όλα γνωστά συμπαρομαρτούντα αν θα ξαναπάει η περι ης ο λόγος να δουλέψει στη Συγγρού, αυτό θα εξαρτηθεί από την ίδια τη Συγγρού. Αν καλοστρωθεί ο δρόμος, αν κάτσουν φρόνιμοι οι άλλες πουτάνες... Κι επειδή, εδώ που τα λέμε, ποιος θα ψαρέψει στη Συγγρού ή και στη Σόλωνος –κι εκεί έχει κατάσταση– παρά μόνο οι διεστραμμένοι, πρέπει η εν λόγω κυρία να συμμορφωθεί αν θέλει να βγάλει κάνα φράγκο, και να φορέσει τα στενά, τα μαύρα, τα πέτσινα, να πάρει το μαστίγιο στο χέρι και ν' αρχίσει να βαράει αβέρτα, εδώ που τα λέμε αν αξίζει τον κόπο δηλαδή, όχι «δρυός πεσούσης» ποιος καταδέχεται;...) αν λοιπόν πηδήξω απ' το δικό μου μπαλκόνι, δεν θα πάθω τίποτα γιατί δεν είναι και ιδιαίτερα ψηλό, από κάποιον φίλου το μπαλκόνι να πάω να πηδήξω και να του φέρω τα μέσα έξω, να τρελλαίνεται; Αυτό είναι τελικά η λογοτεχνία, να σηκώνεσαι πρωί-πρωί με τα μάτια μισάνοιχτα και πρησμένα, και να φτιάχνεις καφέ (μη μου μιλάς για τσιγάρο) κι αντί να γράφεις το δοκίμιό σου περί του πρακτέου, περί αθανασίας ψυχής και περί διαγραμμαίου, να κάθεσαι και να βασανίζεσαι και να πονάει η καρδιά σου να γράφεις τόσα ψέματα για τη Λένα (που είναι καλό κορίτσι και έχει τελειώσει τις καλόγριες που ξέρει γαλλικά και σηκώνεται τα ξημερώματα, νίβεται καλά-καλά, κάνει την προσευχή της και πλακώνεται: πρωϊνά, πιάτα, σκούπι-

σμα, σφουγγάρισμα, μαγείρεμα, η βεράντα, «πάλι έπεσαν φύλλα» «Φθινόπωρο είναι, βρε Λενάκι, πέφτουν τα φύλλα όπως λέει και κείνο το αγαπημένο παραμύθι, “ράψα να μην πέσουν ποτέ”». Πώς δηλαδή δεν πέφτουν τα μούτρα μερικών με τίποτα; Πώς τους φτύνουν και ρωτάνε βρέχει; Και η Λένα τι τα θέλει τόσα λουλούδια; Η Λένα είναι διπλή προσωπικότητα. Εγώ δηλαδή τι είμαι; Μονή; Κι η Θεώνη τι είναι; Κι η Μέλητι τι είναι; Κι η Κατερίνα τι είναι; Κι η Μαρία; Εγώ δηλαδή βέβαια ουδέποτε σκούπισα, συγύρισα και μαγείρεψα. Ίσως γι' αυτό κι ο Θεός έριξε φωτιά και μ' έκαψε ολοσχερώς. Και για πάντα.)

Τώρα λοιπόν τελείωσε το θέατρο το εν θεάτρω μου. Τι διάολο: Μόνον ο Ντάριο Φο θα το κάνει; Όμως τι είναι το ψέμα; Το ψέμα σε βοηθάει να σκέφτεσαι γιατί για να το σκεπάσεις πρέπει να βρεις άλλο ψέμα και για να σκεπάσεις το άλλο ψέμα πρέπει να βρεις άλλο ψέμα, οξύνεται δηλαδή το μυαλό αλλά όμως και το μυαλό και το μολύβι όπου θέλει σε πάει. Είκοσι μέρες τώρα προσπαθώ να γράψω ένα άρθρο για τον Εμπειρικό και έχω γράψει είκοσι διηγήματα. Αυτό κι αν είναι σουρεαλισμός, σεισμός, λιμός και καταποντισμός.

Έλεγα, λοιπόν, πως όταν είναι να γράψεις, κάτι ανακατώνει τα σωθικά σου, τρελαίνεσαι γιατί ξέρεις πως σου 'ρθε κάτι που πριν από μισό δευτερόλεπτο δεν το φαντάστηκες, νομίζεις πως θες ν' ακούσεις μουσική, να χορέψεις, να στροβιλιστείς, να μπεις σ' έναν ίλιγγο αέναο, ένα βέρτιγκο που το μόνο που βλέπεις γύρω σου είναι οι λέξεις. Κι άντε τώρα, να χωθείς μέσα τους και να διαλέξεις...

Τό νέο «Κόκκινο Ίππικό»

τοῦ Π.Α. Σινόπουλου

Πάνω σ' ἓνα τραπεζάκι πού ἔχω γιά γραφεῖο στό δωμάτιό μου, κολλητό στήν τζαμένια πόρτα, ἄπλωσα τά χαρτιά μου γιά νά γράψω. Ξαφνικά, πρωί-πρωί, βλέπω ἔξω ἀπό τό σπίτι μου, στόν δρόμο, νά παρατάσσεται τό Κόκκινο Ίππικό. Τήν ἴδια στιγμή, δυνατά χτυπήματα πήγαιναν νά σπάσουν τήν πόρτα μου. Φαίνεται, εἶπα μέσα μου, θά γίνουν συλλήψεις καί ἐκτελέσεις. Τρέμοντας σύγκορμος, ἔφτασα μέχρι τήν πόρτα καί ἄνοιξα. Ὁ ἄνθρωπος πού χτυποῦσε μέ καθισύχασε μέ ἓνα νεῦμα του καί μοῦ ἐξήγησε: Εἶμαι ὁ Ἰσαάκ Μπάμπελ· αὐτό πού εἶδες ἀπ' ἔξω δέν εἶναι τό δικό μου Κόκκινο Ίππικό. Ὅσο γιά τά ἑλληνικά μου, τά ἔμαθα ὅταν ζοῦσα στήν Ὀδησσό μέ τούς Ἕλληνες.

Κι ἀμέσως ἔβγαλε ἀπό τήν τσέπη του ἓνα μικρό βιβλίο, φθαρμένο ἀπό τόν χρόνο. Κι ἄρχισε νά διαβάζει, μέ κάποια δυσκολία: «Δεῦρο δεῖξω σοι ... τό θηρίον τό κόκκινον, γέμον ... χρυσίῳ...».

Ἄ, σκέφτηκα, εἶναι ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου.

Καί συνέχισε ὁ Μπάμπελ μέ ἀποκαλυπτικό ὕφος: Οἱ μπροστάρηδες πού εἶδες, σ' αὐτό τό «Κόκκινο Ίππικό», εἶναι οἱ «Ἐκδότες Πληθοπαραγωγῆς». Οἱ ἀλυσίδες πού κρατᾶνε, εἶναι γιά νά δέσουν τούς «Ἐκδότες Ποιότητος». Σκέψου, ὅτι τό πρῶτο βιβλίο τοῦ Κάφκα ἐκδόθηκε σέ 800 μόνον ἀντίτυπα καί τοῦ Μπρέχτ σέ ἀκόμη λιγότερα, σέ 600. Οἱ «Ἐκδότες Πληθοπαραγωγῆς» δέν βγάζουν τέτοια βιβλία.

Ἐγώ ξαφνιαστήκα· καί μέ ρώτησε: Καλά, οὔτε τό σχετικό βιβλίο τοῦ Ἀντρέ Σίφριν δέν ἐδιάβασες;

Καί συνέχισε: Ὅσο γιά τούς ἄλλους πού ἀκολουθοῦν τούς μπροστάρηδες, εἶναι αὐτοί πού γράφουν κριτική κατ' ἐντολήν. Ὅλοι τους, καί οἱ μπροστάρηδες, καθῶς καί ἐκεῖνοι πού τούς ἀκολουθοῦν, ἔχουν καρδιά ἀπό πατάτα. Αὐτά πρέπει νά τά ἔχεις προσέξει καί ὁ ἴδιος, ἀλλά μήν ξεχνᾷς

καί τόν Ἀντρέ Σίφριν πού σοῦ τόν προανάφερα.

Καί ἐπειδή ξέρω πῶς ἐνδιαφέρεσαι περισσότερο γιά τήν ποίηση, ἄκου: Γέμισε ἡ Ἑλλάδα μέ ποιητικές συλλογές πού γράφονται μέ μελάνι, ἐνῶ οἱ ποιητές, γράφουν μέ τό αἷμα τους. Τό «Κόκκινο Ίππικό», αὐτό πού εἶδες στόν δρόμο, ἔχει λόγους νά τούς προβάλλει. Μάλιστα σέ κάποιους ἀπό τούς παλιότερους –πού κυκλοφοροῦν ἀνάμεσά σας– τό «Κόκκινο Ίππικό» τούς δημιούργησε τόσο μεγάλο ὄνομα, τούς ἔχει ἀνακηρύξει τόσο σπουδαίους, πού ἄντε τώρα νά βρεθεῖ κάποιος μέ κότσια, γιά ν' ἀποδείξει πῶς δέν εἶναι ἐλέφαντες, ἀλλά ποντίκια.

Κι ἐντούτοις ἔρχεται κάποια στιγμή, πού, ξαφνικά, παρουσιάζεται αὐτός ὁ «κάποιος μέ κότσια», πού δέν ἀντέχει ἄλλο τήν καταπίεση, καί «ξεσκαπάζει» ἓναν «φτασμένον», κάπως προσεχτικά βέβαια, γιά νά μὴν τόν ξεπαστρέψει τό «Κόκκινο Ίππικό». Ἀλλά αὐτές εἶναι σπανιώτατες περιπτώσεις. Ὅσο γιά τά ποιητικά βιβλία τῶν νεώτερων, ἴσως νά παρουσιαστεῖ κάποιος πού νά αἰσθάνεται πῶς ἔχει περισσότερη ἄνεση, ὥστε νά πεῖ τά σῦκα-σῦκα καί τή σκάφη-σκάφη – ἄν φυσικά τοῦ δώσουν, χῶρο ἐντυπα ἢ ἠλεκτρονικά μέσα.

Μ' αὐτόν τόν τρόπο, ὅπως ἔλεγε –ὁ δικός σας ὁ Ἀριστοφάνης, νομίζω– φτάσατε στό κατάντημα νά ἔχει πῆξει ἡ ἀγορά σας ἀπό σκάρτο νόμισμα καί τά χρυσᾶ νομίσματα μπορεῖ νά τά βρεῖ κανεῖς ἀνάμεσα σέ πάρα πολύ σαβούρα, μέ πολύν κόπο καί ἐπιμονή.

Οἱ λεγόμενοι ποιητές πού τά βιβλία τους ξαμοιάει τό «Κόκκινο Ίππικό» στήν ἀγορά σας, ἔχουν μεσάνυχτα ἀπό τά προβλήματα τῆς ζωῆς στήν ἐποχή πού ζεῖτε. Ἐσεῖς ὅμως ἔχετε τόσα καί τόσα προβλήματα στή χώρα σας καί στήν κοινωνία σας. Καί, τό χειρότερο –καλά ἐγώ ἐπέθανα νωρίς– βαδίζετε, καί ἴσως τό ζήσετε οἱ ἴδιοι, γιά Καταστροφή τοῦ Ἀνθρώπινου

Γένους, ἀκόμη καί Καταστροφή κάθε μορφῆς ζωῆς πάνω στή Γῆ. Καί οἱ λεγόμενοι ποιητές σας, μέ ἓναν παράδοξο τρόπο, ἔχουν συνήθως δύο βασικά θέματα στά στιχουργήματά τους: Τά ἐσώψυχα προβλήματα τους ἢ τό μέ ποιόν τρόπο γράφουν τήν λεγόμενη ποίησή τους.

Αὐτοί οἱ ἄνθρωποι δέν ἐκατάλαβαν ἀκόμη ὅτι γράφουν μόνο γιά τόν ἑαυτό τους; Καί, πρόσεξε, συνέχισε ὁ Ἰσαάκ Μπάμπελ, ὅτι εἶναι νά πεῖς στά γραφτά σου, πές το κοφτά, ὅπως ἔκανε καί ὁ μακαρίτης ποιητής Τάκης Σινόπουλος, πού ἦταν ὀργίλος (ὀδυσεύς, ὅπως θά τόν ἔλεγε ὁ Ὅμηρος), ὅταν τόν ἔπνιγε τό δίκιο του.

Ἐμεινα ἀποσβολωμένος. Ὁ Ἰσαάκ Μπάμπελ ἔφυγε. Κλείδωσα πίσω του τήν πόρτα, μπαίνω στό δωμάτιό μου. Ἐξω ὁ δρόμος· ἔρημος. Τό «Κόκκινο Ίππικό» εἶχε ἔξαφανιστεῖ ὡς διά μαγείας. Κάθησα μπροστά στό τραπεζάκι μου· καί ἄρχισα νά κοιτάζω τά ἀπλωμένα χαρτιά μου. Κι ὅλο σκεφτόμουν αὐτά πού μοῦ εἶπε ὁ Ἰσαάκ Μπάμπελ: «Ὅ,τι εἶναι νά πεῖς στά γραφτά σου, πές τα κοφτά». Μά τί νά πῶ; Εἶπε τόσα ἐκεῖνος, πού ἐμένα ὀχι μόνο μέ ξάφνιασαν, ἀλλά καί μέ ἀναστάτωσαν καί μέ ἔβγαλαν ἀπό τήν κάποια μακαριότητά μου, μά καί ἀπό τό πρωινό πρόγραμμά μου. Τί νά γράψω, λοιπόν;

Ἴσως τό μόνο πού μοῦ μένει, εἶναι νά ψάξω στά χαρτιά μου, μήπως βρῶ καί καταχωρίσω μερικές οὐσιώδεις φράσεις καί προτάσεις ἀπό πρόσφατα δημοσιεύματα ἢ δημόσιες δηλώσεις πού ἔκαμαν κάποιοι ἀγανακτισμένοι ἀπό τήν γύρω μας ποιητική ἔρημιά πού κοάζει ἀκαταπαύστως. Θά καταχωρίσω πέντε περιπτώσεις:

1) Ἕνας τακτικός καθηγητής σέ ἑλληνικό πανεπιστήμιο, εἰδικευμένος στήν νεοελληνική λογοτεχνία, σέ δημόσια ὁμιλία του, τώρα τελευταία, εἶπε ὅτι, ἐπειδή ἐντυπωσιάστηκε πού διάφορες ἐκδόσεις κάθε τόσο προβάλλονται ὡς ἀριστουργήματα, ἀπο-

φάσισε νά δει μερικές από αυτές· και ίδου τό συμπέρασμά του: «Τά βιβλία που προβάλλονται σήμερα είναι τέταρτης κατηγορίας, καθώς και οί κριτικοί τους πού τά έκθειάζουν».

2) Κάποιος βασικός συνεργάτης μεγάλης αθηναϊκής έφημερίδας, παρατηρώντας τήν κρατούσα κατάσταση στήν ποίησή μας, γράφει: «Ακόμη κι αν φαίνεται ότι ή σεφερική γλωσσική και αφηγηματική μέθοδος συνιστά πλέον τόν κανόνα τής ποίησής μας (ή προτείνεται σάν ό μοναδικός δόκιμος, συγχρονισμένος τρόπος), τά στιχουργήματα πού φέρονται γραμμένα “μέ τόν τρόπο του Γ.Σ.” έξα-ντλούν τήν παραγωγικότητά τους στή συνήθως έντιπλη πρόθεσή τους· θέλοντας νά γίνουν σεφερι-

κά, δέν γίνονται καν σεφερίζοντα· και πάντως δέν γίνονται έντελῆ ποιήματα».

3) Ένας άλλος, γνώστης κι αυτός του προβλήματος, γράφει: «Τό νά αναγορεύεται σέ πιθανό πλεονέκτημα ή σεφερική κοινή, ακούγεται φυσικά παράξενο, αν σκεφτούμε ότι δύο ή τρεις γενιές ποιητών καταστράφηκαν μιλώντας την (καταστράφηκαν από έναν δίχως όρους έσωτερικό δανεισμό), ώσπου ό ήχος της ταίριαξε μέ τόν βόμβο τής απόλυτης άνοησίας».

4) Ίδου τί μᾶς πληροφορεῖ κάποιος έπαῖων, για έναν πολυδιαφημισμένο παραγωγό στίχων: Στό σύνολό της, ή ποίηση αυτή «ύπακούει στόν κανόνα μᾶς δεδομένης ματαιοπονίας, ή όποία αφήνει πάντα χαραμάδες έλπίδας, αλλά δέν παύει ποτέ νά μαραζώνει στό επίπεδο τής πραγματικότητας... Προτιμάει τή μονοτονία μᾶς δοκιμασμένης συνταγής, σύμφωνα μέ τήν όποία πρέπει αενάως νά καλλιεργεί, παρωδώντας και συνάμα έξω-

ραίζοντας, τή μεμψίμοιρη συνείδηση ενός άρνητικού κόσμου».

Και τελειώνοντας, ό ίδιος, γράφει πώς ό ποιητής αυτός «δέν άνασήκωσε τήν πλέξη (text, κείμενο), δέν είδε πίσω άπ' αυτήν», και, καθώς είναι χαριτωμένος αφηγητής «πικρών στιγμών, δίχως άπειλητικές προεκτάσεις, πήρε άγκαλιά τό πλατύ κοι-

μία τής όμορφιάς και τής λατρείας τής τέχνης για τήν τέχνη». Τουτέστιν γι' αυτόν τόν ποιητή ισχύει τό λαϊκό άπόφθεγμα: «Ό κόσμος καίγεται και ή γριά παντρεύεται». (Η προηγούμενη ύπογράμμιση είναι δική μου.)

Και αυτά συμβαίνουν, όταν, στίς αρχές του αιώνα πού ξεψύχησε, ένας Thomas Stern Eliot, άμέσως μετά τήν έκρηξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, έγραψε πώς, ένας ποιητής δέν θά ήταν ικανός νά συνεχίσει πέρα

από
τά είκο-
σιπέντε
χρόνια
του, αν δέν
ήταν ευαί-
σθητος στήν
πίεση τής
ιστορίας*. Για
τούς έν Έλλάδι,
όμως, τής σήμε-
ρον, οί δηλώσεις
του Έλιοτ είναι
κουραφέξαλα· άς
είναι καλά τό «Κόκ-
κινο Ίππικό».

νό και τό καθισάχασε». (Η ύπογράμμιση δική μου.)

5) Τέλος, ένας άλλος καθηγητής, έλληνικού πανεπιστημίου κι αυτός, είδικός στό θέμα, γράφει άπ' τίς στήλες καθημερινής ύψηλου έπιπέδου αθηναϊκής έφημερίδας, για έναν ποιητή πού τόν άνέβασαν σέ ύψηλότατο θώκο, στόν όποιο δέν άνέβηκε ούτε ό Σεφέρης, ούτε ό Έλύτης, για έναν ποιητή πού έχει στό ενεργητικό του, σύμφωνα μέ τόν καθηγητή, 25 (είκοσιπέντε) ποιητικές συλλογές-τρέμε Σολωμέ και Καβάφη!-, γράφει, λοιπόν, ό καθηγητής γι' αυτόν τόν ποιητή, πώς έχει «ίσχυρή έπιθυ-

Τελειώνοντας έδω, θεωρώ μάλλον περιττό νά αναφέρω πώς, όταν, αυτό τό πρωινό, άνοιγα τά χαρτιά μου στό τραπεζάκι μου, δέν ύποψιαζόμουν τήν περιπέτεια πού ή περιγραφή της προηγήθηκε. Αυτά προέκυψαν τελείως ξαφνικά· και τό «Κόκκινο Ίππικό», και ό Ίσαάκ Μπάμπελ· και μέ έβγαλαν, όπως προανάφερα, έξω από τό πρόγραμμά μου. Και βλέπω νά μέ περιμένουν κάποιες άπλωμένες σημειώσεις.

* A. David Moody (ed.), *The Cambridge Companion to T.S. Eliot*, Cambridge: University Press, 1998, σελ. 96.

Φυσική και Φιλοσοφία

Ευτύχη Μπιτσάκη

Διαλεκτική και Νεώτερη Φυσική

5η έκδοση, «Δαίδαλος-Ι.

Ζαχαρόπουλος», Αθήνα 2001, σ. 368.

Από τις εκδόσεις «Δαίδαλος-Ι. Ζαχαρόπουλος» εκκυκλοφόρησε σε 5η έκδοση το γνωστό βιβλίο του Ευτύχη Μπιτσάκη. Το βιβλίο αυτό πρωτοκυκλοφόρησε στο Παρίσι το 1973, αποτέλεσε εκδοτική επιτυχία και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες. Ο γαλλικός τύπος εξάλλου το είχε υποδεχτεί με θερμές κριτικές. Με την ευκαιρία της νέας έκδοσης δημοσιεύουμε με ορισμένες συντομεύσεις την κριτική του καθηγητή Paul Labérenne, δημοσιευμένη στο θεωρητικό περιοδικό La Pensée, 137, Φεβρ. 1974:

Το παρόν βιβλίο, δε διστάζουμε να το πούμε εξ υπαρχής, είναι ένα πάρα πολύ καλό βιβλίο, το σημαντικότερο και το πληρέστερο που έχει δημοσιευτεί στη Γαλλία εδώ και πολλά χρόνια, σ' αυτό το θέμα.

Το βιβλίο είναι καλά διαρθρωμένο και δεν αφήνει στη σκιά κανένα θεμελιώδες πρόβλημα. Οι τίτλοι των κεφαλαίων το μαρτυρούν: «Το είναι και η νόηση». «Για τη διαλεκτική των μορφών της ύλης». «Ύλη και κίνηση, χώρος, χρόνος και ύλη». «Αιτιότητα, αλληλεξάρτηση, αιτιοκρατία». «Για την αντίθεση στη φύση». «Για την κατηγορία της αντανάκλασης». «Το πρόβλημα της αλήθειας, και ένα γενικό συμπέρασμα για τον διαλεκτικό υλισμό».

Οι απόψεις οι σχετικές με τη νεότερη φυσική, που περιέχουν τα περισσότερα κεφάλαια, είναι ιδιαιτέρως πρωτότυπες. Λαμβάνουν υπόψιν τις ανακαλύψεις στον τομέα (ο οποίος επεκτείνεται αδιάκοπα) των σωματίων και των αντισωματίων. «Προτίμησα, σημειώνει ο συγγραφέας (σ. 89) αυτή την επαγωγική μέθοδο παρουσίασης η οποία πέφτει στην περιοχή της εκλαΐκευσης της επιστήμης, από μια πιο γενική έκθεση η οποία δεν θα είχε τη γεύση του συγκεκριμένου». Η στάση αυτή μάς φαίνεται εξαιρετική, επειδή απορρίπτει κάθε δογματική έκθεση του μαρξισμού και τον αντιπαράθετει συνεχώς με τα επιστημονικά δεδομένα.

Ο Ε. Μπιτσάκης αναλύει κυρίως τα νέα προβλήματα τα οποία τίθενται από τις σχέσεις ανάμεσα στα πεδία, τα σωματίδια και τα αντισωματίδια, τα οποία συνιστούν διάφορες όψεις της ύλης. Πολύ ορθά τοποθετείται εναντίον του αμφίσημου όρου αντι-ύλη, υπενθυμίζοντας ότι «αν θα υπήρχαν περιοχές του σύμπαντος που αποτελούνται από αντι-ύλη, οι περιοχές αυτές θα ήταν εξίσου υλικές με τη δική μας». Επίσης αναδεικνύει το σημαντικό ρόλο, πλάι στις αμεταβλητότητες (invariances), των νέων συμμετριών που συνδέονται με τις εσωτερικές δομές των στοιχειωδών σωματίων, συμμετρίες οι οποίες, εξάλλου, είναι σχετικές, επειδή δεν συνεπάγονται, π.χ., μια μεταβολή στο βέλος του χρόνου (σ. 20). Στη δυαδικότητα ανάμεσα στα κύματα και τα σωματίδια προστίθεται συνεπώς μια άλλη δυαδικότητα ανάμεσα στα ίδια τα σωματίδια και οι διάφορες αυτές δυαδικότητες, αντιθέσεις ή συμμετρίες, μεταφράζονται τυπικά σε μια πολύ αφηρημένη μαθηματική γλώσσα. Η διαλεκτική της ύλης στο απειροστά μικρό έγινε, απ' αυτό το γεγονός, σε λίγες δεκαετίες μόνο, πολύ πιο περίπλοκη και μόνον ένας ειδικός όπως ο Ε. Μπιτσάκης θα μπορούσε να αναδείξει όλες τις συσχετίσεις και να μας κάνει να κατανοήσουμε όλο τον πλούτο τους.

Ο συγγραφέας εξάλλου δεν «παίζει» με τη φυσική και δεν υψώνει το αυτάρεσκο χαμόγελο ικανοποίησης εκείνων που νομίζουν ότι εξήγησαν τα πάντα, όταν απλώς έχουν επιβεβαιώσει τους γενικούς νόμους του διαλεκτικού υλισμού σχετικά με την εξέλιξη της ύλης. Ο Μπιτσάκης αναγνωρίζει ότι «στο κβαντικό επίπεδο οι μετασχηματισμοί των σωματίων είναι περισσότερο ένα δεδομένο, παρά μια διαδικασία που εξηγείται ικανοποιητικά» (σ. 85). Και σχετικά με τη δυαδικότητα σωματίου-κύματος σκιαγραφεί μια απαρχή θεωρίας: «Η ενότητα των αντίθετων είναι, συνεπώς, αντικειμενική. Αλλά αντί να εξηγούμε το κυματικό γεγονός με το πλάσμα του σωματίου-κύματος, δεν θα μπορούσαμε να φανταστούμε μια δυνατότητα να εξηγήσουμε αυτό το γεγονός με μια περισσότερο φυσική υπόθεση, π.χ. την κβάντωση των αλληλεπιδράσεων (κβάντωση της ενέρ-

γειας, της ορμής, κ.λπ.), που το τελικό αποτέλεσμα θα ήταν, μεταξύ άλλων, η στατιστική κατανομή που δίδει το κυματικό γεγονός;» (σ. 201).

Στο άλλο άκρο των γνώσεών μας, αν θα μπορούσαμε να εκφραστούμε έτσι, ο Ε. Μπιτσάκης προσεγγίζει τα προβλήματα που αφορούν το σύμπαν ως σύνολο. Με σύνεση υπογραμμίζει ότι με αφετηρία τις σημερινές λιγοστές γνώσεις για τη δική μας περιοχή του κόσμου, «δεν μπορούμε να ισχυριστούμε (...) ότι θα ήταν δυνατόν να κατασκευάσουμε ένα πρότυπο για την ολότητα του σύμπαντος» (σ. 150). Δεν θα συζητήσουμε, προσθέτει, τη σημασία του όρου ολότητα. Γι' αυτόν «το πρόβλημα της απειρότητας του χώρου και του χρόνου είναι φιλοσοφικό πρόβλημα, και πρέπει να τεθεί με φιλοσοφικούς όρους». Οι σκέψεις του συγγραφέα γι' αυτά τα προβλήματα είναι ίσως πολύ σύντομες και οι επιφυλάξεις του πολύ μεγάλες. Το πρόβλημα μου φαίνεται, με μιαν έννοια, επιστημονικά περισσότερο ανοικτό.

[Στη συνέχεια ο P. Labérenne συζητά το κοσμολογικό πρόβλημα και ειδικά το πρόβλημα του πεπερασμένου ή άπειρου του σύμπαντος και επανέρχεται στο πρόβλημα του χώρου και του χρόνου.]

Σχετικά με τις κοσμολογικές θεωρίες, και ειδικότερα για τη δομή του χώρου και του χρόνου, ο Ε. Μπιτσάκης συζητά την θέση που υποστηρίχθηκε από τον Αμπαρτσουμιάν και άλλους και κατά την οποίαν ο χώρος και ο χρόνος θα ήταν κβαντωμένοι (ασυνεχείς), και απορρίπτει αυτή τη θέση, αποδεικνύοντας τις ανυπέρβλητες δυσκολίες στις οποίες θα οδηγούσε, περιλαμβανομένης και της χρήσης μαθηματικών στη φυσική (διαφόριση). Ως προς τη διαλεκτική του πεπερασμένου και του απείρου, του διαφορικού και του ολοκληρώματος, που κατά μία έννοια είναι μια άλλη όψη του προηγούμενου, ο συγγραφέας δίδει ένα εξαιρετικό μαθηματικό παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τη θεωρία των συνόλων μηδενικού μέτρου.

Στο πρόβλημα της καλούμενης «κβαντικής απροσδιοριστίας» (ιντετερμινισμού) οι σκέψεις του Ε. Μπιτσάκη προχωρούν πολύ μακριά. Υπενθυμίζει, κατ' αρχήν, ότι το περίφημο θεώρημα του von

Neumann, που ισχυρίζεται ότι αποδεικνύει την αδυναμία να υπάρξει μια πλήρης περιγραφή σε ένα ορισμένο επίπεδο, στηρίζεται σε ένα φαύλο κύκλο, όπως το επεσήμανε, μεταξύ άλλων, ο Λουί ντε Μπρέιγ (σ. 172), αλλά επιμένει κυρίως στο γεγονός ότι δεν είναι ορθό να ισχυριζόμαστε, ως προς αυτά τα φαινόμενα, ότι «σε ταυτόσημες αρχικές συνθήκες» αντιστοιχούν διαφορετικά αποτελέσματα, επειδή «οι ταυτόσημες αρχικές συνθήκες είναι στην πραγματικότητα μια ακραία και εξαιρετικά φτωχή αφαίρεση» (σ. 174), η οποία δεν λαμβάνει υπόψιν τον πλούτο των φυσικών αλληλεπιδράσεων. «Το φαινόμενο, γράφει, είναι άπειρα πλουσιότερο από τον νόμο» (σ. 185).

Ως προς την κατηγορία της αντανάκλασης, η θέση του συγγραφέα είναι σαφέστατη. Όπως είναι γνωστό, ο Ζακ Μονό στο *Τυχαίο και Αναγκαιότητα* ισχυρίζεται, όπως και πολλοί άλλοι, ότι ο Λένιν υποστήριξε «τη θέση της καθαρής αντανάκλασης, του τέλειου καθρέφτη, που ούτε καν θα ανέστρεφε την εικόνα» (σ. 127). Ο Μπιτσάκης, στηριζόμενος στα κείμενα αντιπαρατίθεται σ' αυτή την απλοϊκή θέση και αποδεικνύει ότι αντίθετα οι κλασικοί του μαρξισμού υπογράμμισαν πολλές φορές την ενεργητική όψη της αντανάκλασης, καταπολεμώντας ταυτόχρονα τις ιδεαλιστικές και τις υποκειμενικές αποκλίσεις.

Κατά τον συγγραφέα εξάλλου «η αντίθεση ανάμεσα στην ύλη και στο πνεύμα εκφράζει, μεταξύ άλλων, ταξικές αντιθέσεις. (...) Με την υπέρβαση των ταξικών αντιθέσεων, θα εξαφανιστούν οι κοινωνικές ρίζες της πνευματοκρατικής αλλοτρίωσης». Εντούτοις, προσθέτει, «το οντολογικό ερώτημα δεν θα ξεπεραστεί, αντίθετα με ό,τι υποστηρίζουν πολλοί μαρξιστές. Θα παραμείνει ως πρόβλημα μελέτης των γενικών νόμων της κίνησης της ύλης» (σ. 227).

Το κεφάλαιο αυτό οδηγεί φυσιολογικά στο πρόβλημα της αλήθειας. Αφού ανέφερε παραδείγματα θετικιστικών αποκλίσεων, όπως του Ράιχεμπαχ που υποστηρίζει ακόμα και στις μέρες μας ότι δεν υπάρχει «διαφορά αλήθειας ανάμεσα στον Κοπέρνικο και τον Πτολεμαίο» (σ. 230), ο Μπιτσάκης αποδεικνύει πως η αλήθεια είναι διαδικασία την οποίαν περιγράφει ειδικά η ιστορία των επιστημών η οποία συνιστά «μια αναίρεση συγκεκριμένη του μηχανιστικού διαχωρισμού του φαινομένου και της ουσίας» (σ.

232). Σχετικά μ' αυτό σημειώνει ότι οι όροι που είναι της μόδας: «επιστημολογική τομή» και «σημείο μη επιστροφής», δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιούνται «με την απόλυτη έννοια, αλλά διαλεκτικά, εξελικτικά, ως ποιοτική αλλαγή η οποία περιλαμβάνει επίσης το στοιχείο της συνέχειας με τη διαλεκτική έννοια, κατά τη γνωστική διαδικασία» (σ. 235).

Αφού με τον τρόπο αυτό αντιπαραθέσε στα θεμελιώδη αυτά σημεία τον διαλεκτικό υλισμό με την νεότερη φυσική, ο Ε. Μπιτσάκης αναζητεί να δώσει στο συμπέρασμά του μια απάντηση στα ερωτήματα που είχε θέσει στον πρόλογό του: «Η φιλοσοφία είναι νεκρή, όπως ισχυρίζονται σήμερα πολλοί φιλόσοφοι;» Δεν είναι παρά «μορφή της ιδεολογίας και ειδικότερα ιδεολογική επικάλυψη της επιστήμης; Και ποια είναι, ειδικότερα, η νομιμότητα του όρου, διαλεκτικός υλισμός;» (σ. 11).

Και στο σημείο αυτό ο Μπιτσάκης είναι κατηγορηματικός. Εξηγεί καταρχήν τι εννοούσε ο Ένγκελς με το «τέλος της φιλοσοφίας» σε ένα περίφημο χωρίο του «Λουδοβίκου Φόουερμπαχ». Για τον σύντροφο του Μαρξ, αυτό το τέλος της φιλοσοφίας δεν ήταν άλλο από το τέλος «των αυθαίρετων φιλοσοφικών συστημάτων που άνθιζαν τότε στη Γερμανία. Στην πραγματικότητα ο Ένγκελς προωθούσε ο ίδιος μια νέα φιλοσοφία, εφόσον έγραφε έργα όπως *Η διαλεκτική της φύσης*. Ο διαλεκτικός υλισμός, όπως αναδύεται από τα μεγάλα μαρξιστικά έργα, δεν είναι μόνο «μια μέθοδος (διαλεκτική) και μια θεωρία της γνώσης (διαλεκτική και υλιστική) ...» (σ. 254). Είναι μια φιλοσοφία κριτική και επαναστατική, αυτό όμως δεν της αφαιρεί τον οντολογικό χαρακτήρα της, ό,τι κι αν λένε ορισμένοι (σ. 20).

Ο διαλεκτικός υλισμός είναι επιστήμη; – διερωτάται επίσης ο συγγραφέας. Η απάντησή του είναι με αποχρώσεις: Δεν είναι επιστήμη εφόσον δεν έχει ειδικό αντικείμενο, όπως οι παραδοσιακές επιστήμες. Είναι εντούτοις επιστήμη, η επιστήμη των γενικών νόμων της εξέλιξης και με την έννοια αυτή μπορεί «να υποστεί τη δοκιμασία της πράξης» (σ. 262).

Στις τελευταίες σελίδες, τέλος, ο Μπιτσάκης αντιπαρατίθεται σε ορισμένα κείμενα του Αλτουσέρ, ο οποίος δέχεται την εγγεληνή θέση για την υστέρηση της φιλοσοφίας (στο *Ο Λένιν και η φιλοσοφία*) και αναπτύσσει μια επιχειρηματο-

λογία η οποία κατά τον συγγραφέα «θα είχε ως πρακτική κατάληξη το άχρηστο της φιλοσοφίας» (σ. 264).

Για τον Αλτουσέρ, γράφει ο Ε. Μπιτσάκης: «η φιλοσοφική υστέρηση είναι μια από τις συνέπειες του συστήματος του Χέγκελ. Δεν βλέπω όμως, προσθέτει, πώς ένας μαρξιστής μπορεί να καταφύγει σε ένα επιχείρημα αντίθετο με τα γεγονότα, αντί να αναζητήσει στις συγκεκριμένες συνθήκες των εκατό τελευταίων ετών τα αίτια της σχετικής απόστασης ανάμεσα στις επιστήμες και στη μαρξιστική φιλοσοφία» (σ. 265). Και ο συγγραφέας παραθέτει σχετικά την απάντηση που ο Λυσιέν Σεβ έδωσε στον Αλτουσέρ, στο έργο του *Η Διαφορά*.

Επιμείναμε κάπως στα στοιχεία αυτής της τελευταίας πολεμικής, για να δείξουμε το ενδιαφέρον της φιλοσοφικής έρευνας του Ε. Μπιτσάκη. Πράγματι, υπάρχουν και άλλες σελίδες εξίσου πολεμικές και εξίσου δυνατές, τις οποίες θα μπορούσαμε να παραθέσουμε σε σχέση με τους νεο-θετικιστές, τις ψευδο-διαλεκτικές θεωρίες του ντε Σαρντέν, ή τις πρόσφατες διακυμάνσεις της θέσης του Ανρί Λεφέβρ.

Στο έργο αυτό, ενίοτε ίσως δύσκολο αλλά εξαιρετικά πλούσιο, δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε, τελειώνοντας, παρά δευτερεύουσες κριτικές παρατηρήσεις, πέρα από τις επιφυλάξεις που διетύπωσα ήδη για την κοσμολογία. Μου φαίνεται, ανάμεσα σε άλλα, ότι ο συγγραφέας θα μπορούσε να εμμένει κάπως περισσότερο στην ιστορική άποψη, δείχνοντας περισσότερο τη διαλεκτική διαδικασία της γνώσης σε κάθε μεγάλη κρίση.

Ας προσθέσουμε ακόμα –και αυτό μου φαίνεται σημαντικό– ότι ο Πωλ Λανγκεβέν παρατίθεται συχνά και ότι η σκέψη του υποβαστάζει πολλές αναλύσεις. Το βιβλίο αυτό που δημοσιεύθηκε τη στιγμή που γιορτάζεται η εκατονταετία του μεγάλου επιστήμονα, μαρτυρεί τη βαθιά επίδραση που είχε το έργο του και αναδεικνύει τους καρπούς που έφερε στις νεότερες γενεές. Το βιβλίο αποτελεί μια ωραία και ουσιαστική απάντηση σε εκείνους που αμφιβάλουν για την εγκυρότητα του διαλεκτικού υλισμού στα σημεία αιχμής της έρευνας και αξίζει γι' αυτό να διαβαστεί και να γίνει αντικείμενο στοχασμού τόσο από τους επιστήμονες, όσο και από τους φιλόσοφους.

Paul Labérenne

Ψάχνοντας,
ανακαλύπτεις: Ο
Μπιλγκέ Καρασού,
συνθέτει ένα ποιητικό
μυθιστόρημα, τη *Νύχτα*
(μετάφραση: Άνθη
Καρού, εκδ. Εξάντας,
2001) που αποδίδει με
συναρπαστική απλότητα
τις εσωτερικές
αναταράξεις, το ανήσυχο
βλέμμα, την υπαρξιακή
αγωνία ενός πολλαπλού
ήρωα. Ο
Κωνσταντινουπολίτης
συγγραφέας, γεννημένος
το 1930 από πατέρα
Εβραίο και μητέρα
Ρωμιά, αν και
μειονοτικός,
ενσωματώθηκε στην
τουρκική κοινωνία και
κόμισε στην τουρκική
λογοτεχνία τη δική του
ιδιαιτερότητα, τη δική
του δυτική παιδεία και
γλωσσική ιδιομορφία.
Σπούδασε φιλοσοφία και
εργάστηκε κυρίως στον
ακαδημαϊκό χώρο, στην
Αγκυρα. Στο έργο του
γίνεται φανερή η σχέση
του με τον δοκιμιακό και
φιλοσοφικό λόγο και η
έγνοια της γραφής που
οδηγεί σε ανανεωμένους
δρόμους την τουρκική
λογοτεχνία.

Ωραία η αφήγηση της
Κόριννας Κανούτα, μας
γυρνά στις αρχές του
20ού αιώνα, στην Πόλη
και τη Βιέννη, αν και τις
μνήμες εκείνης της
περιόδου άρχισε να τις
καταγράφει το 1940. Στις
συνήθειες, τις
ατμόσφαιρες και τις
συμπεριφορές των νέων
της εποχής έτσι όπως
αποτυπώνονται στο
βιβλίο της *Τρία χρόνια*
στη Βιέννη.
Απομνημονεύματα
Ελληνίδας φοιτήτριας
(εκδ. Βιβλιοπωλείον της

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Ανατρεπτική γραφή

Γιάννης Καραντώνης,
Μακάριοι οι πτωχοί τω πνευμάτι,
Εκδόσεις Απόπειρα,
Αθήνα 2000, σελ. 303.

«Είναι οδυνηρό ν' ανοίξεις την καρδιά
σου· να ελευθερώσεις το μυαλό, την ψυχή
σου, τα μάτια σου

Αλλά μπορείς ν' αγοράσεις ένα νέο χαπά-
κι, ή να γραφτείς

στο σωτήριο Brain Control, ή μπορείς, ή,
Τηλεφώνησε με το κινητό, παράγγειλε μια
έτοιμη αλήθεια

Ψάξε στη virtual truth για μια αληθινή
απροσμέτρητη πίτσα

για το πιο καλοψημένο, ρομαντικό
microchip...».

Σε μια περίοδο λογοτεχνικής σπουδαιοφά-
νειας το έργο *Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύ-
ματι* ξεχωρίζει για το ανατρεπτικό μαύρο χι-
ούμορ του. Το σατιρικό εγχείρημα του Γιάν-
νη Καραντώνη «γεννημένου το 1667 και άρα
333 ετών το έτος 2000» αποτελεί ένα αξιο-
πρόσεχτο αντισυμβατικό αντιστάθμισμα στη
μαζική εκδοτική παραγωγή των ημερών μας.

Μέσα από ένα σουρεαλιστικό αμάλγαμα
ποιητικού και πεζού λόγου, αλαμπουργέ-
κων και συμβολισμών, ξετυλίγονται διάφο-
ροι παλαβοί χαρακτήρες, οι «Μακάριοι». Πρόσωπα κυνικά, ζοφερά, αμφίθυμα, που
επιδίδονται στην καταγραφή διαφορετικών
πραγματικοτήτων μέσω του ανάλογου
ύφους. Ο συγγραφέας ξεδιπλώνει τις γλωσ-

σοπλαστικές του αρετές, παίζει με τις λέξεις
και κατασκευάζει διάφορα ψυχεδελικά
παζλ. Άλλοτε ολοκληρώνει την εικόνα του
παζλ, άλλοτε την γκρεμίζει, ή την συναρμो-
λογεί εντέχνως για να φωτίσει, ανάλογα
με την περίπτωση, το λογικώς και ηθικώς ορ-
θόν. Πειραματίζεται με τον λόγο όπως ένα
γκρουπ με την μουσική. Θα μπορούσαμε να
θεωρήσουμε το βιβλίο ως το λογοτεχνικό
αντίστοιχο των Lost Bodies και της θορυβώ-
δους μα συνάμα εμπνευσμένης μουσικής
τους. Πειραματική λογοτεχνία, ίσως;

«Κι εντάξει, δεν έχω και λογοτεχνική φλέ-
βα! (Βαράω, όμως ενέσεις αντικουλτούρας.)»

Στοιχεία πρωτότυπα, ακραία κάποτε, πλημ-
μυρίζουν το κείμενο και το κατατάσσουν σ'
ένα αυθεντικό δημιούργημα. Στεγανά στη
μορφή καταργούνται, επίσημος λόγος και
αργκό συμπλέκονται, σαρκασμός και αυτο-
σαρκασμός διαχέονται στην ατμόσφαιρα.
Καμιά ιεραρχία στο επίπεδο του λόγου.

Η κοινωνική διάσταση είναι πανταχού πα-
ρούσα. Ο νεοεμφανιζόμενος συγγραφέας,
παιδί των άστεων και των μεταλλαγμένων,
εμπνέεται από την παράλογη εποχή του.
Εξού και το προκλητικό αποτέλεσμα. Το έρ-
γο του, σαφώς επηρεασμένο από μεγάλους
πρωτοπόρους του λογοτεχνικού γίγνεσθαι
όπως ο Λωτρεαμόν και ο Μπωντλαίρ, υπο-
δεικνύει ένα νέο είδος σύγχρονης λογοτε-
χνίας που βρίσκεται στον αντίποδα της στε-
ρεότυπης λογοτεχνίας του σήμερα.

Αθανασία Κοντοχρήστου

Κινούμενα τοπία

Χρυσάνθη Σωτηροπούλου,
Κινούμενα Τοπία,
Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2001.

Το τελευταίο βιβλίο της Χρυσάνθης
Σωτηροπούλου *Κινούμενα Τοπία* ασχολείται
με την έννοια του χώρου έτσι όπως
συλλαμβάνεται και αποτυπώνεται στον
ελληνικό μεταπολεμικό κινηματογράφο.

Μέσα από την διερεύνηση ενδεικτικών ται-
νιών της εν λόγω περιόδου, η συγγραφέας

μελετά και αποσαφηνίζει με ευκρίνεια και
ποιητικότητα εκείνες τις ιδιαιτερότητες των
ελλήνων κινηματογραφιστών που τους κά-
νουν να ξεχωρίζουν από τους ξένους ομολό-
γους τους, ως προς τη χρήση των αστικών
και των φυσικών τοπίων.

Ο χώρος, είτε πρόκειται για μια πολύβουη
πόλη είτε για ένα έρημο τοπίο, είναι ένα κα-
θοριστικό στοιχείο της κινηματογραφικής
δράσης, που σηματοδοτεί ολόκληρη την ται-
νία.

Η πολυσημία της αναπαράστασής του πυ-

οδοτεί ταυτόχρονα κι έναν ολόκληρο κόσμο μηνυμάτων, αναφορών, συναισθημάτων και συνειρμών τόσο του δημιουργού όσο και του θεατή. Η συνειδητή επιλογή του τόπου ή και η απόρριψή του από τον ίδιο τον δημιουργό της ταινίας μάς «τοποθετεί» αυτόματα κι εμάς στον προσωπικό αυτό χώρο, στον οποίο ανάλογα καλούμεθα είτε να «συμμετέχουμε» είτε να «αποδράσουμε».

Το βιβλίο δεν εξαντλεί ούτε γενικεύει τις προτιμήσεις των ελλήνων σκηνοθετών ως προς τις επιλογές των τόπων, αλλά με ειλικρίνεια και διεισδυτικότητα προσπαθεί να αποκαλύψει την προσωπική ματιά του δημιουργού. Θα λέγαμε ότι αποτελεί περισσότερο την αρχή μιας έρευνας έτσι ώστε να ιδωθεί μέσα από ένα καινούργιο πρίσμα η τελευταία αυτή περίοδος του ελληνικού κινηματογράφου. Οι φωτογραφίες που συνοδεύουν την έκδοση δεν είναι μόνο εύστοχα επιλεγμένες, στηρίζοντας εύγλωττα τις απόψεις

της συγγραφέως, αλλά πληρούν και τις πιο δύσκολες απαιτήσεις ως προς την καλλιτεχνική αρτιότητα και παρουσίασή τους.

Η Χρυσάνθη Σωτηροπούλου, Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών της Νομικής Σχολής Αθηνών, έχει συγγράψει βιβλία, άρθρα, μελέτες και εισηγήσεις για τη θεωρία του κινηματογράφου. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Ελληνική κινηματογραφία 1965-1975: θεσμικό πλαίσιο, οικονομική κατάσταση, Θεμέλιο, Αθήνα 1989.

Η διασπορά στον ελληνικό κινηματογράφο - επιδράσεις και επιρροές στη θεματολογική εξέλιξη των ταινιών της περιόδου 1945-1986, Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

«Ντύνοντας το Μύθο», στο Γ. Ζιάκα, *Ο Μεγαλέξανδρος σε κοντινό πλάνο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σελ. 13-54.

Νεγκοπούλου Β.

Υμνος στον άνθρωπο και στη ζωή

Τζελαλεττίν Ρουμί,

Μεσνεβί. Μυστικές διαδρομές στα άδυτα της ψυχής και του νου,

Μετάφραση: Λιάνα Μυστακίδου,

Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2001, σελ. 638.

Τα *Μεσνεβί* είναι το αριστούργημα του Τζελαλεντίν Ρουμί. Αποτελείται από έξι βιβλία που γράφτηκαν σε σαραντατρία ολόκληρα χρόνια. Δεν μπορεί να αναλυθεί σαν ποιητικό έργο λόγω της ειδικής πλοκής των ιδεών, της μορφής και της παρουσίας του. Περιέχει αστείες ιστορίες, μύθους, συνομιλίες, αναφορές σε προηγούμενους δασκάλους, διάφορες παραβολές, ερμηνείες κορανικών χωρίων, μεταφυσικές έννοιες και ηθικές παραινέσεις.

Τα *Μεσνεβί* αποτελούν μια ιδιαίτερη καλλιτεχνική μορφή μέσω της οποίας ο Ρουμί ασκεί το νου, τη σκέψη και το διαλογισμό. Είναι ο καθρέφτης που κρατά ο αναγνώστης για να δει μέσα σ' αυτόν την ψυχή του. Είναι ένας ύμνος στον άνθρωπο και την αληθινή ζωή. Η δύναμη της γλώσσας του κειμένου είναι τέτοια που προκαλεί μια παράξενη εξύψωση της συνείδησης του αναγνώστη.

Στα *Μεσνεβί* συνυπάρχουν όλες οι γνωστές μονοθειστικές θρησκείες, ο Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ. Σε πολλά σημεία έχει κανείς την αίσθηση ότι διαβάζει τον Πλάτωνα, τον Πλωτίνο, και αντιλαμβάνεται τα βαθύτερα και δυσνόητα νοήματα της ελληνικής φιλοσοφίας χάρις στην εκλαϊκευμένη αφήγηση του μεγάλου ποιητή.

Ο Ρουμί είναι ένας από τους μεγαλύτερους ελληνίζοντες φιλοσόφους του Ισλάμ, όπως είναι και ο αλ-Κίντι, ο αλ-Φαράμπι, ο Αβικέννας (Ιμπν Σίνα), ο αλ-Γκαζάλι, ο Αβερρόης (Ιμπν Ρουσντ) κ.ά.

Στόχος του Ρουμί είναι η γνώση. Η γνώση αυτή δεν στηρίζεται στις αρχές της λογικής, αλλά στην ένωση με το Θεό, η οποία επιτυγχάνεται με την έκσταση και την ενόραση. Σ' ολόκληρο το σύμπαν κυριαρχεί μία και μοναδική θεία δύναμη. Η γνώση του Ρουμί συνίσταται στην απόδυση της ατομικής οντότητας και την υπέρβασή της μέσα στη θεία οντότητα. Με την απόλυτη αγάπη του προς το Θεό και τις προσευχές του, ο εραστής του Υψίστου πληροφορείται τις μυστικές ατραπούς της Θείας Πρόνοιας, η οποία τον οδηγεί στην αιώνια ζωή.

Η επιγραφή στον τάφο του Ρουμί στο Ικόνιο:

«Έλα και πάλι σε μένα' ό,τι κι αν είσαι, έλα πάλι σε εμένα.

Και αν ακόμα είσαι Χριστιανός ή Ζωροάστρης ή ειδωλολάτρης,

πάλι έλα σε εμένα.

Η στέγη μου (ο τεκές μου) δεν είναι στέγη απελπισίας.

Έλα σε εμένα ακόμα κι αν δεν τηρήσεις το λόγο σου

εκατοντάδες φορές.»

αποτελεί έκφραση του φιλελεύθερου πνεύματος του μεγάλου πέρση ποιητή, ο οποίος λάτρευε τον άνθρωπο, το τελειότερο δημιούργημα του Θεού, αδιακρίτως φυλής, εθνότητας, γλώσσας και θρησκείας, σημειώνει

«Εστίας», 2001)

αναγνωρίζουμε την πολιτική αγωγή αλλά και τις δυνατότητες που προσέφερε η ζωή σε μια ανοικτή κοινωνία. Ο πατέρας της Ευφροσύνης-Ελισάβετ Ευριάνθης Παλαιολόγου τής έδωσε το όνομα της Θηβαίας ποιήτριας Κορίννης, που δεν ήταν το βαπτιστικό της, ακολουθώντας μια συνήθεια των διανοουμένων της Πόλης. Μετά την αποφοίτησή της από το Αμερικανικό Κολλέγιο στο Σκούταρι η Ευφροσύνη-Κόριννα πήγε για μουσικές σπουδές στη Βιέννη (1904). Οι παρέες της Βιέννης, η Χαρίκλεια Παπαμόσχου και ο Μανόλης Καλομοίρης, η οικογένεια Γεωργίου Κελαϊδίτου και η κόρη τους Lucie (μητέρα της Αλέκας Κατσέλη) είναι μερικά από τα πρόσωπα που με ψευδώνυμα παρελαύνουν μέσα στο χαριτωμένο αυτό βιβλίο.

Αυγή: ένα βραχύβιο δασκαλικό περιοδικό του μεσοπολέμου είναι το αντικείμενο της μελέτης του **Χάρη Αθανασιάδη, Δάσκαλοι και εκπαιδευτικός δημοτικισμού. Το περιοδικό Αυγή (1923-25)**, (πρόλογος: **Αλέξης Δημαράς**, εκδ. Μεταίχμιο, 2001). Η ενδιαφέρουσα μελέτη στηρίζεται σε ένα ανεκμετάλλευτο ως τώρα υλικό. Με τη βοήθεια του αρχείου του περιοδικού ο ερευνητής φανερώνει τα στάδια που οδήγησαν στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων

των εκπαιδευτικών που κλήθηκαν να εφαρμόσουν την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Η μελέτη συμπληρώνεται και με ένα χρήσιμο ευρετήριο του περιοδικού.

Βιβλίο για έναν γιατρό που τίμησε με την προσφορά του τον τόπο του είχε την πρωτοβουλία να εκδώσει ο Δήμος Αγριάς. Μια λαμπρή πρωτοβουλία που αξίζει να προσεχτεί. Η φιλόλογος **Βασιλεία Γιασιράνη-Κυρίτση** η οποία έκανε την έρευνα και συγγραφή του βιβλίου *Ο πηλιορείτης γιατρός Κώστας Στέλλος* (εκδ. Δήμος Αγριάς, 2001) μας παρουσιάζει τη ζωή και τη δράση του γιατρού και πολιτικού που τίμησε τον τόπο καταγωγής του, τον Αγιο Λαυρέντιο Πηλίου, την πρώτη πεντηκονταετία του 20ού αιώνα. Συμμετείχε στο «Κίνημα Εθνικής Άμυνας» και προσέφερε τις υπηρεσίες του ως πρόεδρος της κοινότητας του Αγίου Λαυρεντίου, πέρασε σύντομα στις τάξεις των σοσιαλιστών και ήταν υποψήφιος δήμαρχος Βόλου το 1925 από μέρους του ΚΚΕ. Βοήθησε ντόπιους και πρόσφυγες σε όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του ως κοινοτικός γιατρός της Αγριάς. Η ανιδιοτελής προσφορά του, υπόδειγμα φιλαλληλίας και αρετής, άφησε ανεξίτηλη τη μνήμη του σε όλη την περιοχή.

ο χαρτοκόπτης

εύστοχα στην εισαγωγή της η μεταφράστρια Λιάνα Μυστακίδου.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη μετάφραση του έργου, που, σημειωτέον, έγινε από τα τουρκικά (γλώσσα του πρωτοτύπου είναι τα περσικά). Η Λιάνα Μυστακίδου κα-

τάφερε να ξεπεράσει όχι μόνο τα γλωσσικά προβλήματα, αλλά και να αντιμετωπίσει τις αλληγορίες του ποιητή που προέρχονται από τη μυστικιστική σκέψη του.

Σωτήρης Ντάλης

Ζωές στον βωμό των συμφερόντων

Κολέτ Γκετζ,
Το Φίλημα της Πεταλούδας,
Εκδ. Άγκυρα, σελ. 212.

Μέχρι τον Οκτώβριο του '85 δεν γινόταν διεξοδικός έλεγχος αίματος στη Γαλλία, παρόλο που ήδη υπήρχε μέθοδος. Φιλοδοξία της κυβέρνησης ήταν να εγκριθεί μια εθνική μέθοδος αδρανοποίησης του ιού του AIDS. Το χρονικό της πολιτικής αυτής οδήγησε σε ένα μεγάλο κύμα μολύνσεων από μεταγγίσσεις στο διάστημα 1980-1985. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 ξέσπασε το «σκάνδαλο αίματος» που είχε τραγικό απολογισμό τη μόλυνση 4.400 ανθρώπων από τον ιό του AIDS.

Το Φίλημα της Πεταλούδας είναι ένας φόρος τιμής σ' όλους αυτούς που έχασαν τη ζωή τους τόσο άδικα. Η Κολέτ Γκετζ, μέσα από μια προσωπική μαρτυρία με θύμα την κόρη της, κινείται από εσωτερική ανάγκη στο να μοιραστεί τον πόνο, τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τον τρόπο ζωής ενός φορέα. Η αφήγηση δεν ακολουθεί μια χρονολογική σειρά. Ξεκινά με το γεγονός του ατυχήματος που έπαθε το 1985 η τότε 19χρονη Μυριέλ, εξαιτίας του οποίου έκανε μετάγγιση μολυσμένου αίματος. Από το 1988, οπότε και εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα της ασθένειας μέχρι το 1993 που πεθαίνει, η Γκετζ περιγράφει την πάλη της κόρης της με την αρρώστια, την ατέρμονη προσπάθεια να μην εγκαταλείψει τον εαυτό της, την ελπίδα που ενδόμυχα διατηρεί. Τη φθορά του σώ-

ματος που προκαλεί αδυναμία. Αλλά και την εσωτερική δύναμη της ψυχής. Αυτή που ωθεί τη Μυριέλ να συνεχίζει να θέλει να ζει. Να επιδιώκει μια ζωντανή συμμετοχή στη φιλία, τον έρωτα, την παρέα. Να κυνηγά τις στιγμές. Να παρακολουθεί ανελλιπώς τις παραδόσεις στο πανεπιστήμιο και να ονειρεύεται ότι θα γίνει μια καλή ψυχολόγος.

Το Φίλημα της Πεταλούδας είναι «το ανάλαφρο βλεφάρισμα στο μάγουλο» που ανταλλάσσουν μητέρα και κόρη. Δεν πρόκειται για μια νεκρολογία. Είναι ένα βιβλίο τρυφερό που σα δριμύ κατηγορώ απέναντι σε μια απάνθρωπη πολιτική που με σκοπό το κέρδος αφήφησε χιλιάδες πολίτες, ορθώνει την αγάπη. Η καλή μετάφραση της Ντίνας Σιδέρη αναδεικνύει τον ποιητικό λόγο μέσα από τον οποίο η Γκετζ, διδάκτωρ σουρεαλιστικής και σύγχρονης ποίησης στο Πανεπιστήμιο της Νίκαιας, καταθέτει την ψυχή της. Επίτευγμά της είναι ότι μέσα από το προσωπικό ύφος που επιλέγει με την εξιστόρηση σε πρώτο ενικό πρόσωπο, μας φέρνει πιο κοντά στους φορείς που η κοινωνία απομονώνει. Κυρίως όμως μας κάνει να προβληματιστούμε γιατί τόσο μεγάλα ανθρώπινα λάθη δε στάθηκαν αρκετά για να τιμωρηθούν δυο υπουργοί και ένας πρωθυπουργός (ο μόνος που φυλακίστηκε ήταν ο διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Αιμοδοσίας), οι οποίοι στην περίφημη δίκη τους το 1999 απαλλάχθηκαν από τις ευθύνες τους.

Χαρά Μπουργάνη

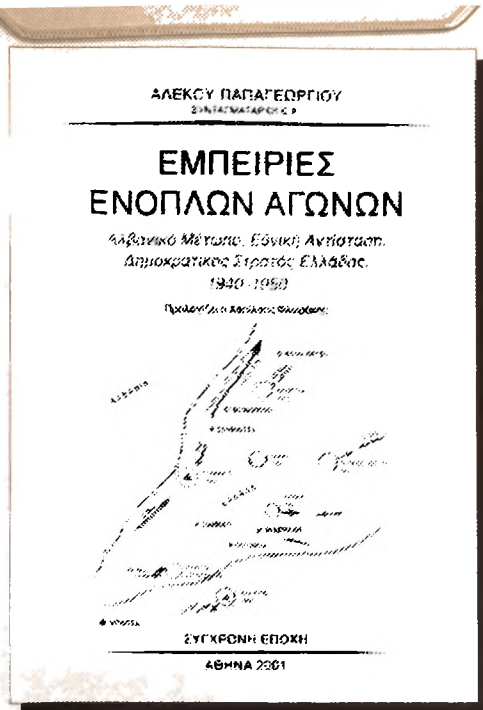
Η μοίρα των προσφύγων

Peter Loizos,
Χρονικό της Κυπριακής προσφυγιάς,
Μετάφραση: Σπύρος Μαρκέτος,
Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001.

Τον Αύγουστο του 1974 οι περισσότεροι κάτοικοι του Αρχακίου, ενός πλούσιου χωριού στη δυτική Κύπρο, εγκατέλειψαν τα σπίτια τους μπροστά στην προέλαση του τουρκικού στρατού. Με αφορμή αυτό το τραγικό συμβάν ο συγγραφέας επιχειρεί

και πετυχαίνει να ολοκληρώσει μια από τις πιο διεισδυτικές ανθρωπολογικές μελέτες για τα θύματα πολέμου. Τα όσα καταγράφει ο Loizos και συνέλεξε από έρευνες πριν τα γεγονότα στην Κύπρο και από αφηγήσεις προσφύγων αποτελούν ένα πολύτιμο υλικό μέσω του οποίου καταγγέλλεται όλη η φρίκη του πολέμου και οι επιπτώσεις του στις ζωές των απλών ανθρώπων, οι οποίοι συνήθως είναι και τα μεγαλύτερα θύματα. Πολύτιμη εργασία με κεφαλαίο Π.

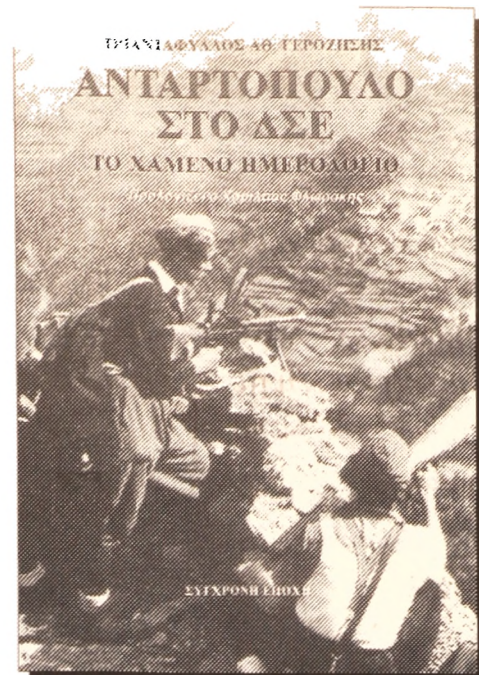
K.N.



Α. Παπαγεωργίου
**Εμπειρίες ένοπλων αγώνων
1940-1950**



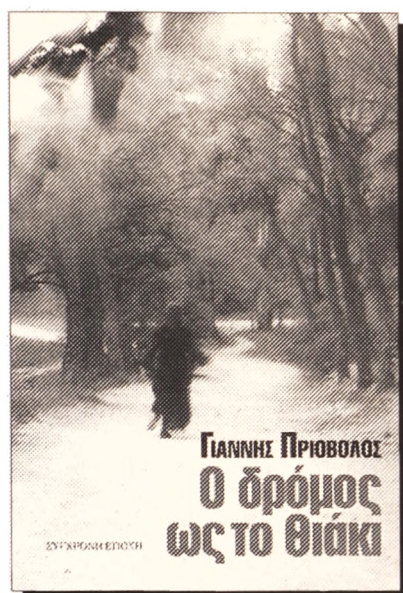
Αρ. Καμαρινός
**Ο Εμφύλιος Πόλεμος
στην Πελοπόννησο. 1946-1949**



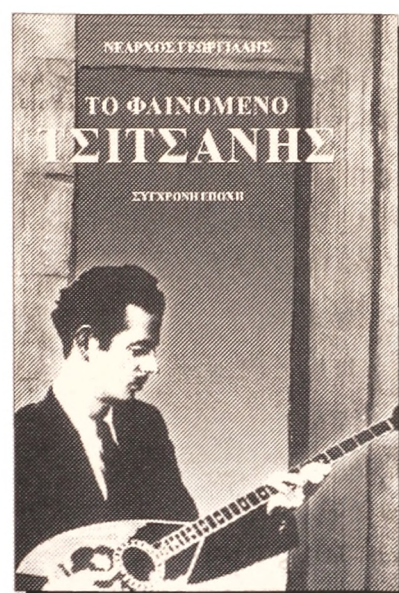
Γρ. Γεροζήσης
**Ανταρτόπουλο στο ΔΣΕ.
Το χαμένο ημερολόγιο**



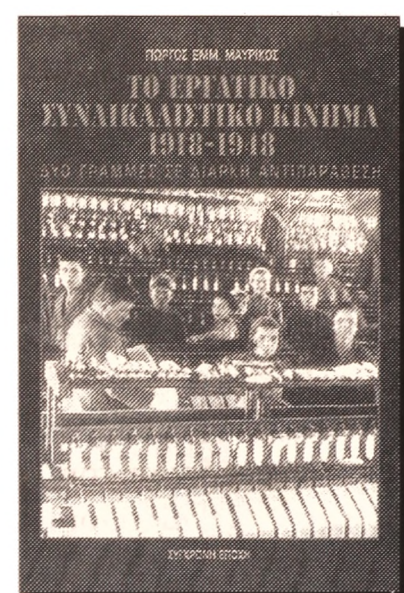
Λ. Γκιγιού
Το Σπίτι του Λαού



Γ. Προβόλος
Ο δρόμος ως το Θιάκι



Ν. Γεωργιάδης
Το φαινόμενο Τσιτσάνης



Γ. Μαυρίκος
**Το εργατικό συνδικαλιστικό
κίνημα, 1918-1948**



Δ. Σέρβος
**Το Παιδομάζωμα
και ποιοι φοβούνται την αλήθεια**



Ε. Μαχαίρας
50 χρόνια μετά...



Σ. Τσαμπής
**Στο δρόμο του καθήκοντος
και της τιμής**



ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 3820835, 3823649, Fax: 3813354. <http://www.sep.gr>, e-mail: info@sep.gr

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 3829835, 3808132, Fax: 3829814

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: 1. Αθήνα, Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 3829835, 3808132. 2. Θεσσαλονίκη, Μπακατσέλου 3 & Ερμιόνα 65, Τηλ.: 031 283810. 3. Γιάννενα, 28ης Οκτωβρίου 19, Τηλ.: 0651 38090.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΚΑΚΤΟΣ»

- Ποιος είναι
ο Οσάμα Μπιν Λάντεν;
- Τι είναι και τι επιδιώκει
η οργάνωσή του;

ΓΡΑΦΟΥΝ:

Ανδρέας Ανδριανόπουλος

Κλεάνθης Γρίβας

Κυριάκος Διακογιάννης

Σαράντος Καργάκος

Ελένη Κοχαιμίδου

Σταύρος Λυγερός

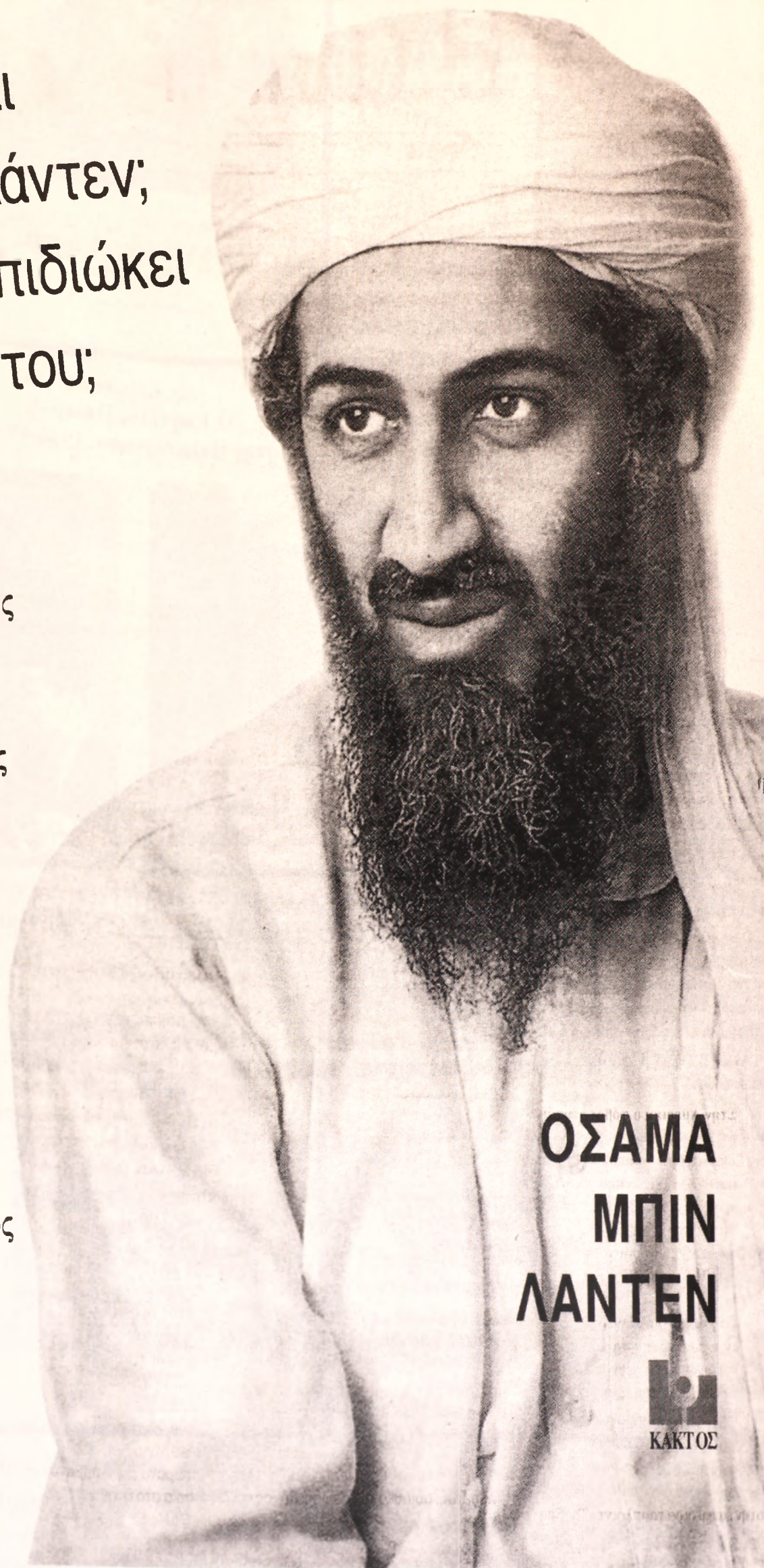
Θύμιος Παπανικολάου

Τάσος Παππάς

Κωνσταντίνος Ρωμανός

Νίκος Σταμάτης

Βασίλης Φίλιας



**ΟΣΑΜΑ
ΜΠΙΝ
ΛΑΝΤΕΝ**



400 ΣΕΛΙΔΕΣ
ΣΧΗΜΑ 17X24
4000 ΔΡΧ.

Κ Α Κ Τ Ο Σ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 46, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38.44.458-38.40.524, FAX: 33.03.098

e-mail: kaktos@otenet.gr <http://www.kaktos.com>